

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Економски факултет - Скопје

**„ВЛИЈАНИЕТО НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ
РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ
ПРЕТПРИЈАТИЈА – СЛУЧАЈОТ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА“**

-Докторска дисертација-

**Ментор,
Проф. д-р Живко Атанасовски**

**Подносител,
м-р Гарип Алими**

Скопје, Октомври 2017 година

БЛАГОДАРНОСТ

Најпрво, би сакал да изразам посебна благодарност до мојот ментор проф.д-р. Живко Аџанасовски за големата поддршка и корисните сугестии за време на изработката на овој докторски труд. Исто така, ѝ благодарам на мојите колешки Мерија Имери и Авије Салиу како професионални менаџери на ДИНОР Консалтинг, за советите и особено за мотивацијата и поддршка за изработка на овој труд. На крај, голема благодарност до моето семејство за доразбирањето за моето одсуство во последните време.

Резиме

За да се разбере значењето на разработката на оваа тема, најнапред се прави осврт на улогата на малото стопанство во современите економии, развиени и неразвиени, врз основа на застапеноста на МСП, нивниот придонес во создавањето на БДП, во решавањето на проблемите на невработеноста и во унапредувањето на вкупниот економско-социјален развој. Натаму, како што се укажува подолу, се анализира влијанието на фискалната политика. При тоа, се анализираат пред сè ефектите на даноците и на другите фискални давачки, при што посебно внимание се посветува на даночните стимулации, што имаат општа примена за сите економски субјекти, независно од нивната големина, а потоа посебно мерките што се предвидуваат како специфични за МСП. Бидејќи во трудот станува збор за влијанието на фискалната политика, се анализираат и ефектите на буџетските расходи, што се издвојуваат за поттикнување на започнувањето и развојот на малите бизниси. На теориските разгледувања на можните мерки и ефекти на фискалната политика врз развојот на МСП се надоврзува освртот на фискалните и даночните политики и стимулации и во функција на унапредувањето на развојот на малото стопанство и активноста на МСП во ЕУ како економско-политичка заедница, а потоа се анализира богатиот системски инструментариум и посебните фискални мерки за функционирањето на МСП во САД. Анализата на состојбите во ЕУ и во САД во однос на застапеноста, положбата и стимулирањето на развојот на малото стопанство овозможува критички и истовремено инспиративно да се пристапи кон анализа на фискалниот систем. Освен фискалната политика, се анализираат системските решенија, правната рамка, можностите за кредитирање и обезбедување на финансиски ресурси од небанкарски извори, што се значајни за развојот на малото стопанство. Главниот фокус во дисертацијата, сепак, е на емпириската анализа на економската и финансиската состојба на малите и средните бизниси (претпријатија) во Република Македонија и влијанието на фискалната политика врз економско-социјалниот развој и економските прилики во Тетовскиот регион, со анализа на влијанието на даночната политика врз развојот на малите и средните бизниси во тој крај. Анализата базира врз

оценката на законските решенија и на спроведуваните реформи на даночниот систем, како и на промените во даночната политика, што беа верификувани во годините од осамостојувањето наваму. Во анализата се земени предвид и обемот на фискалните обврски и уплатените даноци, придонеси и другите давачки, со цел преку нив да се оцени влијанието на фискалниот фактор врз развојот на малите и средните бизниси во тетовскиот регион - историски и во денешно време.

Клучни зборови: фискална политика, буџетски расходи, ефектите на даноците, емпириска анализа.

Abstract

So as to understand the significance of the elaboration of this topic, the attention was primarily given to the role of the small economy in the modern economies - developed and underdeveloped, based on the participation of the small and medium enterprises (SMEs), their contribution in generating the Gross Domestic Product (GDP), in solving the problems related to the unemployment and in promoting the overall social-economic development. Further, as it is indicated below, the influence of the fiscal policy is analyzed. Thereat, the effects of the taxes and other fiscal contributions are primarily analyzed, followed by a special attention given to the fiscal incentives that are of general use by all the economic subjects, irrespective of their size. Then, the measures that are provided as specific ones for the SMEs are especially treated. Because the work is dealing with the influence of the fiscal policy, the effects of the budget expenditures in instigating the start and the development of small businesses are also analyzed. The theoretic observations of the possible measures and effects of the fiscal policy on the development of SMEs are broadened by the analysis of the influence of the fiscal and tax policies whose aim is to improve the small economy as well as the activities of the SMEs in the European Union (EU) as a political-economic community. The rich systemic set of instruments and the specific fiscal measures for the functioning of the SMEs in the United States of America (USA) is also analyzed. The analysis of the situation in the EU and in the USA concerning the

share, the status and the stimulation of the development of the small economy enables a critical and in the same time inspirational approach to the analysis of the fiscal system. Besides the fiscal policy, the systemic solutions, the legal framework, the possibilities of extending the loans and providing the financial resources from nonbanking sources that are also important to the small economy are also analyzed. However, the main focus in the dissertation is given to the empirical analysis of the economic and financial situation of the SMEs (enterprises) in the Republic of Macedonia. The influence of the fiscal policy on the socio-economic development and the economic circumstances in the Tetovo region is analyzed, supplemented by the analysis of the influence of the tax policy on the development of small and medium businesses in this region. The analysis is based on the evaluation of legal solutions as well as to the implemented fiscal system reforms and the changes in the tax policy that were verified in the years since the Republic of Macedonia gained the independence. In the analysis the scope of the fiscal obligations and paid taxes, contributions and other payments so as to evaluate the influence of the fiscal factor on the development of small and medium businesses in the Tetovo region - historically and in the current times are also taken into account.

Key words: fiscal policy, budget expenditures, effects on taxes, empirical analysis.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	12
1. Цел на истражувањето.....	21
1. Методи на истражувањето	22
1. ГЛАВА	
УЛОГАТА НА МАЛОТО СТОПАНСТВО ВО СОВРЕМЕНИТЕ ЕКОНОМИ	
1.1 Дефинирање на малите и средните .....атија(МСП).....	23
1.2 Значањето на малите и средните претпријатија за економскиот развој.....	35
1.3 Удел во вработеноста.....	43
1.4 Удел во создавање на БДП.....	47
2. ГЛАВА	
НЕФИКАСНИ ФАКТОРИ НА РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	
2.1 Правна регулатива и креирање повољна бизнис-клима.....	54
2.2 Стабилност на економската политика	56
2.3 Пристап до екстерни финансиски ресурси (кредити и слично.. ..	58
2.4 Примена на нови технологии	69
3. ГЛАВА	
ВЛИЈАНИЕ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	
3.1 Инструменти на фискална политика	77
3.2 Видови фискална политика	83
3.3 Даночен систем и даночна политика	93
3.3.1 Елементи на даноците со кои се влијае врз положбата на обврзниците МСП	102
3.3.2 Даночни облици значајни за создавање повољна клима за МСП	105
3.3.3 Буџетски расходи и интервенции за поттикнување на МСП	124
4. ГЛАВА	
ТРЕТМАНОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РАМКИТЕ НА ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЕУ И ОД САД	
4.1 Карактеристики на даночната политика во Европска Унија (ЕУ).....	126
4.1.1 Монетарната и фискална политика во ЕМУ	126

4.1.2 Кординација на фискална политика.....	128
4.1.3 Видови даночни мерки и стимулаци во полза на МСП	131
4.1.4 Интервенци преку даночните расходи	184
4.2 Фискалната политика на САД во однос на малите и средни претпријатија	189
4.2.1 Фискален федерализам и фискални овластувања	189
4.2.2 Сознанија за мало стопанство	191
4.2.3 Институци за унапредување на малото стопанство	195
4.2.4 Гаранци за кредитирање ,заклучени договори и за преземање на ризикот	197
4.2.5 Даночни погодности и изземање за МСП.....	200

5. ГЛАВА

УЛОГАТА НА ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА ВО РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО Р.МАКЕДОНИЈА

5.1 По нови промениво даночниот систем и во даночна политика.....	207
5.2 Аспекти на буџетскиот дефицит и јавниот долг.....	209
5.3 Видови даночни стимулации кај оделните даночни облици.....	210
5.4 Интервенци преку буџетските расходи	220
5.5 Нефискални мерки за креирање поволна бизнис-клима	222

6. ГЛАВА

ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ДАНОЧНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ МАЛИТЕ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА СО ОСВРТ НА ТЕТОВСКИОТ РЕГИОН

6.1 Економската и финансиска состојба на малите и средни бизниси, во Тетовскиот регион	227
6.2 Влијаније на даночниот систем врз развојот на малите и средни претпријатија	238
6.2.1 Период од 2003-2007 година	238
6.2.2 Реформите во даночниот систем од 2007 до 2008 година во МСП	247
6.3 Анализа на влијанијето на нефискални фактори	254
6.3.1 Значајето на релевантните информации.....	254
6.3.2 Финансиското и менаџерското сметководство на МСП	259
6.3.3 Интерпретација на резултатите од истражувањето	269
6.3.4 Економските индикатори за големите компани и за МСП во Р.М	279

6.4 Пртедлог-мерки за унапредување на развојот на МСП	284
6.4.1 Подобрување на макроекономското опкружување	284
6.4.2 Финансиска мподршка на малите и средни претпријатија	286
6.4.3 Подршка од владините институци	288
6.4.4 Правна и законска рамка	291
6.4.5 Подобрување на конкурентноста и иновативноста на МСП	293
7. Заклучни согледувања	297
Литература	303
Правилниците,законите и административните упатства во Р.М.....	308
Анализа-пресметување и обработка на примероците	309
Трудови од сметководствено биро	310

Листа на Слики:

Слика	Страница
Слика 3.1: Видови фискална политика	83
Слика 3.2: Ефектот на стимулацијата на фискалната политика верз агрегатна понуда.....	90
Слика 6.1:Инвестици во основни средства во Тетово.....	234
Слика 6.2:Приходи, трошоци и добивка	239
Слика 6.3:Трендот на персоналниот данок ,данок на добивка и данок на додана вредност (ДДВ) за период 2003-2007.....	240
Слика 6.4: Трендот на фискална реформа во Р.М	241
Слика 6.5: Апсолутна вредност на данокот на додана вредност 2003-2007.г.....	242
Слика 6.6: Вкупните социални придонеси за период 2003-2007,г.....	243
Слика 6.7; Уплата на даноци и придонеси во вкупниот број на вработени во компани....	244
Слика 6.8: Уплата на персоналниот данок и на социалните придонеси по работник.....	245
Слика 6.9: Апсолутни показатели на даноците и на придонесите за 2003-2007.г.....	246
Слика 6.10:Човечки ресурси –стручни кадри.....	258
Слика 6.11:Разлика меѓу финансиското и менаџерското сметководство.....	260
Слика 6.12:Прифаќање или не на специални нарачки-одговор и прашања.....	263
Слика 6.13:Набавка на материјали за производство на почетокот ,или сукцесивно- Одговор и прашања.....	264
Слика 6.14:Коректни и фер односи со партнерите и клиенти,одговр-прашања.....	266
Слика 6.15:Надворешни и внатрешни инвестиции-одговор и прашања.....	267
Слика 6.16:Соработка меѓу централната власт и приватниот сектор , Одговор и прашања.....	268
Слика 6.17:Податоци за деловни субјекти по година на основање.....	272
Слика 6.18:Податоци за деловни субјекти по број на вработени.....	273
Слика 6.19:Оценка и ризик за водење бизнис.....	273
Слика 6.20:Обезбедени потребни финансиски средства за формирање на друштво.....	275
Слика 6.21:Оцена на финансиската состојба	276
Слика 6.22:Обврските кон кредити и кредитни линии.....	278
Слики 6.23 Каматна стапка на кредити.....	278

Листа на табели:

Табели	Страница
Табела 3.1: Вкупно даночни приходи за 2013/2014.г.....	114
Табела 4.1: Класификација на претпријатијата во ЕУ.....	132
Табела 4.2: Број на претпријатија ,вработени бруто ДДВ и учество во ,ЕУ за 2012 г.....	132
Табела 4.3: Механизми на даночни погодности заради намалување на даночното оптоварување.....	136
Табела 4.4: Даночни погодности за истражување и развој (И/Р) за МСП и големи претпријатија во 20 членки на ЕУ.....	139
Табела 4.5: Даночни погодности насочени кон МСП во 20 членки на ЕУ.....	146
Табела 4.6: Даночни стапки кај ПДД и ДД.....	151
Табела 4.7: Пропорционален данок во регионот на ЦИЕ.....	153
Табела 4.8: Избрани даночни показатели за 2006-2012.....	159
Табела 4.9: Стапки на социално осигурување на Словенија	173
Табела 4.10: Избрани даночни показатели во Хрватска,2006-2013.....	178
Табела 4.11: Избрани даночни показатели во Романија,2006-2012.....	179
Табела 4.12: Број на претпријатија ,број на вработените и бруто-додадена вредност На МСП во САД,2012 година.....	193
Табела 4.13: Даночни погодности за истражување и развој(И/Р) за МСП и големи Претпријатија во САД	193
Табела 4.14: Даночни погодности насочени кон МСП во САД	194
Табела 6.1: Социоекономски податоци за полошкиот регион во Р.М 2014.....	228
Табела 6.2: Релевантни економски податоци во Полошкиот регион во Р.М.....	229
Табела 6.3: Економски показатели за состојба на МСП во полошкиот регион.....	231
Табела 6.4: Инвестиците во основни средства	233
Табела 6.5: Инвестиците во Тетовскиот регион во споредба со државното ниво.....	235
Табела 6.6: Финансиски потенцијал и инвестиции во Тетовскиот регион спорет примерот Во неколку претпријатија.....	236
Табела 6.7: Трендот на приходите ,и трошоците на бруто добивка за (2003-2007).....	238

Табела 6.8: Тренд на персоналниот данок ,данокот на добивка и на данокот на ДДВ Вредност за период од 2003-2007 година	240
Табела 6.9: Трендот на данокот на додадена вредност како обврска и барање за Период 2003-2007 година	241
Табела 6.10: Уплата на даноците и придонесите по работник.....	245
Табела 6.11: Апсолутните показатели за даноците и придонесите во однос на вработените за период од 2003-2007 .г.....	245

АКРОНИМИ

АППРМ	Агенција за подршка на претпријемништво на Р.М
БДП	Бруто домашен производ
БП	Бруто производ
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДЗС	Државен завод за статистика
ЕБРД	Европска банка за обнова и развој
КВФ	Кредитна институција за обнова
ЕУ	Европска унија
ЛИЕ	Југо источна Европа
МБПР	Македонска банка за подршка на развојот
МЕ	Министерство за Економија
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
МТСП	Министерство за труд и социална политика
МФ	Министерство за Финанси
МСП	Малите и средни претпријатија
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
СТО	Светска трговска организација
УЈП	Управа за јавни Приходи

ВОВЕД

1. Ефективната координација на фискалната политика со другите делови од економската политика има значително влијаније врз развојот на малите и средните претпријатија. Таа преку фискалните олеснувачки мерки, како што се даноците, таксите и придонесите, овозможува побрз развој и надминување на последиците од кризата, како и обрнување поголемо внимание на развојот на овие претпријатија, особено на нивната финансиска стабилност во целина во Република Македонија.

2. Без ваквите мерки на фискалната политика може да дојде до пораст на финансиската нестабилност во работењето на овие претпријатија, што доведува до невработеност, високи каматни стапки на пласираните кредити, висока стапка на инфлација и негативни реперкусии врз економскиот развој. Сепак, иако креаторите на овие фискални мерки и закони се обидуваат да ги намалат даночните стапки и да ги координираат своите политики, нивните напори нема да бидат ефективни ако фискалната политика не е одржлива. Нашиот интерес за оваа проблематика е постојан, пред сè заради секојдневното соочување со овие проблеми (кои во ова време стануваат општ предизвик), особено со настанувањето на кризата во Европската Унија и со ограниченоста на земјите во транзиција, како и Република Македонија, преку фискалната политика и со интервенции преку буџетските расходи, да спроведуваат мерки за поттикнување на малите и средните претпријатија.

Како последица на ова, сè поголем број економски и политички експерти се залагаат за намалување на даноците, придонесите и на таксите, со што би се олеснил развојот на малите и средните претпријатија. Ефективната координација на овие политики од Владата, меѓу другото придонесува и за зголемување на ликвидноста на претпријатијата.

Влијанијето врз развојот на малите и средните претпријатија, освен преку фискалната политика, (а во зависност од режимот на девизниот курс), има и притисок од преценетиот девизен курс на националната валута. Преценетиот девизниот курс доведува до зголемување на привлечноста на странските производи кои во овие услови се поконкурентни на домашниот пазар. Во вакви услови домашните производствени претпријатија се соочуваат со голем предизвик. Сепак, почетна точка на проблемите во однос на конкурентноста и темелите за долгорочен пораст во земјите во транзиција

претставува прифаќање концепт на развој, што, пак, претставува доминантна позиција во обликувањето на економските системи од деведесеттите години од дваесеттиот век. Овој пакет на програми е наречен Вашингтонски консензус. Тоа е пакет од политички мерки, вклучувајќи либерализација на трговијата и конкуренцијата, приватизацијата на јавните претпријатија и обезбедување стабилно макроекономско опкружување. Таквиот став е силно оспоруван од земјите во Југоисточна Азија кои во изминативе четириесет години имаат сосема различен рецепт за обезбедување на основите за долгорочен пораст.

Многу земји во светот имаат започнато со активна примена на формални фискални правила, но треба да се има предвид дека примената на кредибилни правила треба да биде приспособена на специфичните услови на земјата, кои подеднакво ја вклучуваат структурната политичка економија. Фискалните власти обично се поборници за овој тип правила, кои можат да ја зголемат отпорноста на фискалните авторитети од притисокот за повисоки јавни трошења и за пониска фискална консолидација. Правилата, кои обично се фокусирани на таргети за дефицитот и за јавниот долг, треба да бидат вградени во среднорочна фискална рамка заснована на балансиран претпоставки за макроекономски развој. Сепак, иако нивната првенствена намера во еврозоната беше да се спроведе фискална дисциплина, многу од земјите ги надминаа основните критериуми, разгорувајќи должнички кризи, финансиски потреси на еврото и прекршување на дел од правилата од Мастришката спогодба. Од аспект на фискалната политика, креаторите на оваа политика ги дефинираат своите насоки со цел тие да се постигнат, како и инструментите со кои се остварливи тие цели, со едновремено почитување на принципите на фискалниот менаџмент: а) транспарентност во однос на целите, имплементацијата на фискалната политика и на објавувањето на јавните сметки; б) стабилност на процесот на дефинирање на фискалната политика; в) влијание на фискалната политика врз ефикасноста на економијата; г) одговорност на и за јавниот финансиски менаџмент; е) ефикасност на моделирањето и имплементацијата на фискалната политика; г) правда и праведност (еднаквост), вклучувајќи ја и меѓу генерациите.

Целите и задачите на фискалната политика се поврзани со зголемување на општиот имот во државата како основна цел на секое современо општество. Овој имот се заштитува само со предвидени мерки во однос на животната средина, што води кон

економска стабилност, политички и социјален развој. Значи, кога се зборува за фискалната политика, се имаат предвид:

- 1) исполнувањето на јавните потреби преку здрав систем на јавно финансирање;
- 2) остварувањето на целосна вработеност;
- 3) зголемувањето на стапката на економски пораст;
- 4) одржувањето на ценовната стабилност;
- 5) стабилноста на билансот на плаќања;
- 6) подобрувањето на условите за работа, вклучувајќи ги подобрувањето на усовршувањето на работната сила и технолошкиот напредок;
- 7) поттикнувањето штедење и заштеди;
- 8) поттикнувањето на инвестициите;
- 9) зголемувањето на конкурентноста на локалните производи и услуги;
- 10) зголемувањето на квалитетот на образованието и на здравствените услуги.

Главниот фокус на трудот е практичната анализа на економската и финансиската состојба на малите и средните бизниси (претпријатија) во Република Македонија, особено во Тетовскиот регион, како и влијанието на даночниот систем врз развојот на малите и средните бизниси во тој крај, а врз основа на обврските и уплатените даноци и придонеси со текот на годините и нивното влијание врз развојот на тие претпријатија. Анализата ќе се заснова на законите за реформите во даночниот систем, што беа донесени во изминативе години и на нивното влијание врз малите и средните бизниси во Тетовскиот регион, со конкретна анализа во периодот 2006-2010 година и со неколку основни економетриски модели со кои ќе се објаснат бројните емпириски анализи за ефектите од координацијата на фискалната политика и мерките што се донесени, а се во функција на развојот на малите и средните бизниси.

Покрај воведот, предложенава докторска дисертација опфаќа уште шест (6) дела и заклучни согледувања.

Материјалот ќе ја презентирам според следниот план:

Првиот дел е насловен *Улогата на малото стопанство во современите економии*. Во овој дел се настојува да се објасни улогата на малото стопанство во современите економии, посебно во развиените земји. Како што е познато, во западните земји, односно во економски развиените држави, какви што се земјите членки на ЕУ, малото стопанство игра голема улога во порастот и во кумулативните економските ефекти, при што се обезбедува стабилно макроекономско опкружување со ниска инфлација и со стабилен девизен курс. Малото стопанство таквата улога ја постигнува со директни инвестиции и со извоз, особено во земјите во транзиција кои се зависни од странски производи. На овој начин се создава клима за нови инвестиции од малите стопанственици. Ваквите инвестиции директно влијаат врз развојот на современите економии и врз стабилноста на фискалната политика, односно врз уплатата на даноци и надоместоци. На овој начин фискалната политика има влијаније и во областа на вработеноста.

Малото стопанство во развиените земји постигнува голем успех, особено по спроведувањето на приватизација и либерализација на пазарниот систем и по зголемувањето на конкурентноста на економиите на економски развиените земји на светскиот пазар, што се поклопува со создавањето приватни монополи за време на приватизацијата на големите системи во областа на телекомуникациите, нафтената индустрија итн. Фискалната политика се смета за едно од најмоќните орудија на економската политика во улога на малото стопанство во современите економии, особено преку ублажување на варијациите во стопанските циклуси. Целта на оваа глава, согласно со нејзината структура, е да овозможи теоретско и практично согледување на улогата на фискалната политика во насока на стабилизација на малото стопанство во отворените економии на економски развиените земји, како и нејзино макроекономско разгледување преку импактот врз основните макроекономски големини што директно учествуваат во создавање на БДП во вака отворени економии.

Вториот дел е насловен *Нефискални фактори на развојот на малиите и средните претпријатија*. Земјите од Југоисточна Европа (ЈИЕ) не се рангирани добро, особено во однос на конкурентноста. Дел од причините за тоа лежи во институционалната рамка која не беше во можност да го подигне нивото на конкурентност. Во сите овие земји постојат фактори и тенденција на пораст на трговскиот дефицит, што значи дека порастот на увозот е поголем од порастот на извозот. Тоа покажува дека земјите не успеаја да ги

редуцираат неефикасните фактори кои директно влијаат врз развојот на малите и средните претпријатија и да ги наметнат своите производи и услуги на домашниот пазар. Оттука, нивните производи и услуги не се доволно конкурентни за да се постигне значително зголемување на извозот. Покрај тоа, важно е да се истакне дека во структурата на извозот првенствено се ориентирани кон производи и услуги со ниска додадена вредност. Затоа, овие производи се состојат од компоненти со низок процент на технологија. Најважно ограничување за зголемување на конкурентноста на земјите од Југоисточна Европа, како што претходно е споменато, се екстерните финансиски ресурси какви што се кредитните ограничувања, неразвиената инфраструктура, недостигот на социјален капитал, бавниот развој на технологијата и недоволните капацитети во однос на човечкиот капитал. Затоа, со функционални и селективни интервенции од државата, преку разни средства и инструменти на фискалната политика мора да се изврши зајакнување на овие столбови на конкурентноста, со намалување на кредитните ограничувања, особено во делот на достапноста на новите технологии. Постојат многу инструменти во рамките на фискалната политика со кои може да се ублажи проблемот на кредитните ограничувања на компаниите. Така, од Владата можат да користат заеми или грантови и даночни олеснувања. Постојат бројни инструменти и на страната на приходите и на страната на расходите. Финансиското оптоварување може да се намали преку промоција на либералните прописи за извршување различни модели на јавно-приватно партнерство. Клучот е во насочување на регулативата кон повисока употреба на приватен капитал во области кои се дефинирани како стратешки во индустриската политика.

Сите земји на ОЕЦД применуваат директни, но и индиректни мерки на јавно-приватно партнерство за поддршка на приватни иновативни активности за да ги отстранат неповолните нефискални фактори за развојот на малите и средните претпријатија. Сепак, треба да се истакне дека во изминатиов период директната поддршка во форма на грантови и субвенции далеку помалку се користи во споредба со индиректните мерки. Сепак, земјите од Југоисточна Европа се соочуваат со значителни кредитни ограничувања и затоа е пожелно да се одржи силна финансиска поддршка. Индиректните мерки за оданочување се претежно во облик на даночни олеснувања и на даночни додатоци. И поттикнувањето јавно-приватни партнерства може да придонесе за примена на иновации, намалување на трошоците и за зголемување на конкурентноста.

Третиот дел од предложена докторска дисертација е посветен на најзначајната проблематика која ќе биде обработена во овој труд – *Влијанието на фискалната политика врз развојот на малите и средните претпријатија*. Преку фискалната политика државата непосредно влијае и одлучува за прибирањето на даноците, за трансферите, услугите и финансирањето на дефицитот, всушност, за сите задачи што се предмет на оваа политика. Секоја промена во опфатот на овие инструменти има директен ефект врз буџетските приходи и расходи и врз развојот на малите и средните претпријатија. Преку овие инструменти на фискалната политика се влијае и врз нивото на вработеноста и врз цените. Преку структурата на прераспределба на приходите, освен врз економскиот пораст и нивото на инвестиции, фискалната политика има влијание и врз образованието, културата, здравството и врз другите јавни дејности. Последниве години Република Македонија има извршено промени во фискалната политика за да стане држава со најниски даноци во Европа, што, пак, треба да има влијание врз странските инвестиции во земјава. Со намалувањето на стапките на персонален данок и на данокот на добивка, Република Македонија има создадено поволна клима за економски развој и развој на бизнисот и за олеснување на работата на приватните претпријатија, вклучувајќи ги и малите и средните претпријатија. Овие намалувања доведуваат до зголемување на обемот и квалитетот на човечките ресурси и на опременоста, со што претпријатијата стануваат поконкурентни на внатрешниот пазар, така што се создаваат поволни услови за зголемување на вработеноста. Со оглед на резултатите од спроведувањето на пакет-мерките на фискалната политика, составен е план за намалување на фискалната евазија во Македонија, бидејќи сè уште има мали и средни претпријатија што се обидуваат да избегнат плаќање данок, што непосредно влијае врз општиот економски развој и врз стабилноста на малите и средните претпријатија. Мерките на Владата за намалување на даноците претставуваат успех и за намалувањето на неформалната економија, легализацијата на приватниот сектор и за конкурентноста меѓу малите и средните претпријатија.

Четвртиот дел е насловен *Третманот на малите и средните претпријатија во рамките на фискалната политика на земјите од ЕУ и во САД*. Фискалната дисциплина и одговорност во рамките на ЕУ е остварена преку усвојување на Пактот за стабилност и пораст како инструмент за координација на фискалните политики меѓу земјите членки. Правилата на овој пакт имаат за цел фискална одржливост преку зајакнување на

фискалната дисциплина, имплементирајќи одредени барања (лимита) за буџетскиот дефицит, јавниот долг и за целите на фискалната политика на среден рок. Европската Унија во својата политика има три класични функции на јавните финансии: функција на дистрибуција, стабилизација и на редистрибуција. Со вршење на алокација на ресурсите во различни области, во согласност со нивото на развој на даночните обврзници и на примателите на средствата, се влијае и врз зголемувањето на нивната благосостојба. Кога станува збор за оданочувањето и за фискалната политика, ЕУ очекува самите земји членки да ги решаваат внатрешните проблеми, но се под постојана закана од недостиг на јасно дефинирани надлежности на национално ниво во рамките на Европа. Најдобар пример во оваа смисла е Договорот од Мастрихт, со кој на владите на земјите членки на ЕУ експлицитно им се забранува да обезбедуваат помош во функција на финансирањето на буџетскиот дефицит.

Покриеноста на јавниот долг е комплексно прашање за сите земји од таканаречениот Западен Балкан (освен Грција како земја членка на ЕУ), а кои сè уште поминуваат низ тешка економска транзиција, бидејќи немаат искуство со функционирањето на слободниот пазар и со неговите правила. Честопати, дефиницијата на фискална политика претставуваше голем проблем за нив. Целта на ЕУ во однос на овие земји е кај нив да се постигне резултат со сите можни средства, но се чини дека секој ден и е сè потешко. Во услови кога овие земји треба да го моделираат своето законодавство според законодавството на Европската унија, кое, пак, постојано се менува, усогласува и хармонизира, на земјите како Македонија очигледно им е тешко да го одржат ова темпо, бидејќи се условени од домашните институционални проблеми и од недостигот на долгорочна фискална политика.

Одделни набљудувачи посочуваат дека правилен фискален стимул може да доведе до побрз развој и пораст, намалување на идните трошоци и до минимизирање на трошоците за работната сила.

Малите и средните претпријатија не играат особена улога во мобилизирањето на работната сила и во намалувањето на инфлацијата. Буџетскиот дефицит се менува значително од година во година. Истото се однесува и на нивото на долгот кон странство, принудувајќи ја Владата на евентуално зголемување на даночното оптоварување на

даночните обврзници. Дефицитот е предизвикан од нерамнотежа меѓу расходите и приходите во буџетот.

Петтиот дел е насловен *Улогата на фискалната политика во Република Македонија во развојот на малите и средните претпријатија*. Овој дел е посветен, пред сè, на даночната политика во Македонија во периодот од осамостојувањето, па до денес. Главната анализа е насочена кон спроведувањето на фискалната политика во изминативе години преку историска ретроспектива на развојот на малите и средните претпријатија. Исто така во овој дел се анализираат и структурата на даночниот систем, а и облиците на даноци по даночната реформа од крајот на 1993 година.

Република Македонија се определила за напуштање на стариот економски систем и за изградба на нов систем врз пазарни основи. Во оваа смисла може да се каже дека со воведувањето на новиот даночен систем од почетокот на 1994 година беа извршени суштински промени во даночната област, така што седум различни вида даноци беа заменети со два нови вида данок на доход: **персонален данок** и **данок на добивка**. Исто така во развиените земји со пазарна економија, водечките извори на приходи беа поделени во неколку категории на даночни видови: даноци со кои се оптоварува доходот, даноци со кои се оптоварува потрошувачката и даноци што се наплатуваат на имотот, придонесите и итн.

Фискалната политика, заедно со монетарната политика, се основните компоненти на економската политика што се користат за макроекономски цели, но и за микроекономските ефекти во однос на општиот развој и развојот на економските субјекти, вклучително и на МСП.

Шестиот дел е насловен *Практична анализа на влијанијето на даночната политика врз малите и средните претпријатија, со осврт на Тетовскиот регион*. Во оваа глава од практичен аспект се анализирани економската и финансиската состојба на малите и средните бизниси (претпријатија) во Тетовскиот регион. Од друга страна, низ критичка компаративна анализа на новите даночни реформи се врши анализа на влијанието на даночниот систем врз развојот на малите и средните бизниси (претпријатија). Преку состојбата на неколку мали и средни претпријатија во тој крај (врз основа на спроведена анкета) се оценува влијанијето на реформите на даночниот систем од крајот на 1993 година, па наваму. Значи, се врши конкретна анализа на влијанието на даночниот систем

врз малите и средните претпријатија во Тетовскиот регион, при што посебно се земени предвид ефектите на директните даноци, придонесите и надоместоците како и на данокот на додадената вредност (ДДВ) во период 2006-2010 година.

Цел на истражувањето

Даночниот систем и пошироко фискалната политика, во периодот на економската транзиција во Република Македонија имаат значително влијание врз консолидацијата на буџетските приходи и расходи, макроекономската стабилност и економскиот пораст, а оттука и врз функционирањето на малите и средните претпријатија.

Целта на ова истражување е преку професионални анализи, врз основа на официјално расположливите податоци и податоците собрани во емпириски истражувачки активности, да се проучи влијанието на фискалната политика и на буџетските расходи врз развојот на секторот на малите и средните претпријатија. Истражувањето поточно претендира да го утврди влијанието на стимулациите и ограничувањата во фискалната политика врз основа на овие сегменти во рамките на оваа политика, а по целосното спроведување фискални реформи за развој на малите и средните претпријатија, со посебен акцент на регионот Тетово.

Целта на истражувањето на овој докторски труд е да се утврдат влијанието на фискалната политика врз развојот на малите и средните претпријатија, како и ефектите од координацијата на монетарната и фискалната политика врз макроекономските движења и финансиската стабилност, што се од значење за економска положба на овие претпријатија. Затоа се апелира за водење здрава и кредибилна фискална политика без мерки и интервенции што создаваат негативни последици врз економијата воопшто и врз малите бизниси посебно.

Задачите на истражувањето во овој труд се следниве:

- анализа на фискалните правила и улогата на малото стопанство во современите економи;
- анализа на елементарните карактеристики на фискалната политика и влијанијето врз развојот на малите и средните претпријатија во РМ;
- анализа на ефектите на фискалната политика во случајот на одреден регион (тетовско-полошкиот).

Методи на истражувањето

За изработката на докторскиов труд под наслов *Влијанијето на фискалната политика врз развојот на малиите и средните претпријатија – случајот на Република Македонија* е користена литература од објавени книги, бројни публикации, списанија, извештаи и од извори од Интернет.

Во изработката на овој труд, односно за методолошката анализа на проблемите поврзани со фискалната политика, е користена современа литература од познати и реномирани автори од областа на јавните финансии, даночниот систем и на монетарната економија во Република Македонија и во светот. Од методите на анализа се применети следниве:

- **Методот на индукција и дедукција** – се настојува да се добијат значајни податоци преку примена на овие методи и врз основа на анализа на индивидуалното и специфичното и преку извлекување констатации од областа на координацијата на фискалната политика.
- **Методот на анализа и синтеза** – преку ова метода се добиваат логични поставки за позитивните ефекти на координацијата на политиките врз основа на расчленување на композитни елементи, од кои можат да се согледаат влијанијата што го имаат врз економските текови воопшто и врз малото стопанство посебно.
- **Методот на квантификација** – се прави осврт врз податоците и се анализира нивното значење за положбата на малиот бизнис.
- **Методот на компарација** – претставува елементарен начин преку кој се очекува да се открие, односно да се утврди насоката во која треба да се движи некоја појава и која треба да помогне во предвидувањето на некои реакции изведени од промените во фискалната политика. Се прави анализа и на начинот и моделите на влијание на фискалната политика врз развојот на малите и средните претпријатија во развиените земји, земјите во развој, членките на Еврозоната како и во Република Македонија.

1. ГЛАВА: УЛОГАТА НА МАЛОТО СТОПАНСТВО ВО СОВРЕМЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

1.1. Дефинирање на малите и средните претпријатија (МСП)

Дефинирањето на малите и средните претпријатија – малиот бизнис (small business) е предмет на изучување и истражување во овој труд. Општите фактори за зголемена атрактивност за изучување на малиот бизнис главно се следниве:

- зголемување на бројот на малите и средни претпријатија, како економски флексибилни производно-услужни единици;
- проширување на условите за нови вработувања (самовработување, вработување членови на семејството, вработување други лица);
- ангажирање нови содружинци – основачи во проект-програмите и другите содржини како основа за проширување на дејноста на овие претпријатија;
- ангажирање на државата преку систем на кредитирање и субвенции за оформување и развој на малиот бизнис во функција на економскиот и социјалниот развој.

Развојот на малите и средни претпријатија е еден од клучните фактори за постигнување забрзан економски пораст и за зголемување на вработеноста. Големото значење на малите и средни претпријатија за развојот го потврдуваат и истражувањата поврзани со развојните можности на земјата, искуството и практиката на развиените, односно пазарноориентираните земји, како и земјите во транзиција. Токму затоа во развојните документи и макроекономските политики на Република Македонија, на среден и долг рок, се предвидува дека малите и средните претпријатија ќе претставуваат значаен фактор за зголемување на производството и вработеноста. Малите и средните деловни субјекти, со својата виталност, интензивност, приспособливост на барањата на домашниот и странскиот пазар, конкурентност и со обезбедувањето нови технологии и знаење придонесуваат за креирање нови работни места и за зголемување на производството, а со тоа и за развој на националната економија. Денес, најголемиот дел од деловните субјекти во Република Македонија спаѓаат во категоријата мали и средни претпријатија. Тие претставуваат повеќе од 90% од вкупниот број активни фирми, што претставува значаен

индикатор за учеството на оваа категорија на претпријатија во економијата на земјата. Малите и средните претпријатија имаат големо учество во бруто-вредноста на производството. Како што потврдуваат податоците, од година во година постои позитивен тренд на зголемување на бруто-вредноста на производството токму кај малите и средните претпријатија. Според податоците на Државниот завод за статистика, Народната банка на Република Македонија и на други институции бројот на активните деловни субјекти во Република Македонија во 2015 година изнесува 70.140. Најголемо учество во структурата имаат секторите трговија на големо и трговија на мало, поправка на моторни возила и мотоцикли со 23.830 субјекти или 34.0%, преработувачката индустрија со 7.610 субјекти или 10.9%. Најмала застапеност имаат секторите рударство и вадење камен со 173 субјекти или 0.2% и снабдување со електрична енергија и гас со 160 субјекти или 0.2%. Податоците за структурата на активните деловни субјекти според бројот на вработени покажуваат дека најголемо учество од 80% имаат деловните субјекти со 1-9 вработени. Потоа следуваат деловните субјекти без вработени или субјекти со неутврден број вработени (без податок за вработени) со 10%, па субјектите со 10-19 вработени со 4.3%, субјектите со 20-49 вработени чие учество изнесува 2.8%, со 1.9% учествуваат субјектите со 50-249 вработени, а само 0.3% од активните деловни субјекти имаат над 250 вработени.¹

Со новиот систем, поедноставно се дефинира и се постигнува согласност дека под малите претпријатија спаѓаат, на пример, продавници-колонијали, ресторани-пицерији, фризерски салони, разни сервиси за автомобили и други продавници, додека, на пример, фабриките за мебел, за автобуси, субјектите во градежништвото, авиокомпаниите претставуваат големи претпријатија. Помеѓу овие два екстрема постои мала согласност за тоа што е мал, а што е голем бизнис од аспект на обемот. Тоа што е мало во една дејност во поглед на продажбата, приходот или на вработените, може да биде големо во друга дејност. Извесно е дека најзначајната дефиниција на малиот бизнис е предложена од **Економскиот комитет на бизнисите**.² Според него, малиот бизнис треба да ги исполнува следниве критериуми:

---

¹ Државен завод за статистика, Народна банка на РМ, 2015 Скопје

² Економски комитет на бизнисите, Скопје – 2015

- При основањето на претпријатието управителот е независен, а обично и истовремено и сопствениците, основачите. Капиталот е во сопственост на еден индивидуалец или на мала група, од тројца-четворица, подрачјето на дејствување е главно локално, работниците и сопствениците се од едно подрачје, а пазарите се локални пазари, но не мора да бидат локални, што е релативно за текот на работењето.

- Малиот бизнис треба да исполнува најмалку две од следниве четири долунаведени карактеристики:

1. Управителот на фирмата е независен, управителите обично се истовремено и сопственици-основачи.

2. Капиталот е во сопственост на поединец или на основачи.

3. Подрачјето на дејствување главно е мало, а работниците и сопствениците се од една средина, пазарот е во таа средина.

4. Релативната големина на фирмата.

Врз основа на горенаведени точки сите претпријатија во рамките на бизнисот мора да бидат мали во споредба со најголемото претпријатие за утврдување на критериумите за дефинирање на малиот бизнис. Малиот бизнис треба да исполнува најмалку две од четирите горенаведени карактеристики. Оваа мерка може да биде изразена со термините, како што се: **обем на продажбата, број на вработените и многу други**. Општата дефиниција на малите бизниси покажува дека тоа се бизниси кои се финансирани од сопствениците, а нивните лични фондови треба да бидат значајно мали. Понатаму, иста личност или мала група се сопственици и го управуваат бизнисот, ресурсите се обезбедуваат локално, продажбата се дистрибуира локално. Дополнително, овие претпријатија предлагаат со овој бизнис да има мал број вработени. За да ги користат сите стандарди при дефинирањето на малиот бизнис и при оценувањето на способноста за земање кредит и друго, сопственоста и дејствувањето треба да се независни, за да не биде доминантен во неговата област на дејствување. При дефинирањето на малиот бизнис мора да бидат земени предвид повеќе критериуми кои треба да помогнат за точно дефинирање на тоа што е мал бизнис. Првиот критериум е дека бизнисот треба да биде независен; вториот критериум е дека бизнисот не треба да биде доминантен во подрачјето во кое дејствува; третиот критериум го одредува бројот на вработените; четвртиот критериум е

приходот од продажбата. Претходните критериуми го претставуваат она на што најчесто се мисли кога се зборува за малиот бизнис. Независно од содржината на која и да било дефиниција, податоците покажуваат дека повеќе од 90% од вкупно бизниси во РМ се мали претпријатија кои вработуваат неколкумина вработени, новите работни места креирани од малиот бизнис многу се поголеми отколку оние креирани од големиот бизнис. Во последниве десет години нови работни места биле креирани од малиот бизнис, во споредба со изгубените работни места за тој десетгодишен период. Во претходните дефиниции беа применувани квантитативни и квалитативни критериуми, при што квантитативниот критериум се однесува на бројот на вработените, а квалитативните критериуми се однесуваат на способноста за учеството на пазарот и на независноста на менаџментот. Учеството на пазарот на претпријатието не е толку големо за да може во значителна мера да влијае врз цените или, пак, врз вкупната понуда. Независниот менаџмент означува дека самиот сопственик го контролира работењето на малото претпријатие. Понатаму, тоа значи дека сопственикот на малото претпријатие ги донесува сите деловни одлуки. Сопственоста на капиталот означува дека капиталот е во сопственост на поединец или на група. Тоа, понатаму, значи дека работењето на малото претпријатие е финансирано од фондовите на сопствениците.

Како пример се земени дефиниции на мали претпријатија врз основа на **вработените и годишните приходи**, односно прометот, и тоа: Производството на Рафинерија, бројот на вработените не надминува 1500. Компјутерските терминали и опрема, бројот на вработените не надминува 1000. Делови за мотори и дополнителна опрема, бројот на вработените не надминува 750. Облека и чевли, бројот на вработените не надминува 500 итн. Врз основа на годишните приходи – трговија на мало, како што се: бизнис-трговски центри, каде што просечниот годишен промет не е над 20 милиони ден.; компјутерски продавници, просечниот годишен промет не е над 6,5 мил.; продавница за спортска опрема просечниот годишен промет не е над 5 мил.; ресторани, просечниот годишен промет не е над 10,0 мил.; агенции за продажба на автомобили, просечниот годишен промет не е над 11,5 мил.; деловни услуги, просечниот годишен промет не е над 5,0 мил.; сметководствени услуги, просечниот годишен промет не е над 4,0 мил.; компјутерски

услуги, просечниот годишен промет не е над 12,5 мил.; архитектонски услуги, просечниот годишен промет не е над 2,5 мил. итн.³

Моќта на малиот бизнис во РМ може да биде објаснета преку неколку индикатори. Во моментот во РМ постојат околу 75.000 илјади бизниси, од кои 90% се третираат како мали бизниси. Малите бизниси вработуваат над 51% од работната сила во приватниот сектор на ниво на земјава. Повеќе од 90% од малите бизниси вработуваат од неколкумина работници до 20. Малите претпријатија креираат 2/3 од новите работни места во економијата на РМ. Претходно споменатите мали претпријатија во РМ креираат 75% од новите работни места во економијата. Тоа се мали претпријатија кои остваруваат 25% и повеќе стапка на пораст на годишно ниво. Најголем број од малите претпријатија се концентрирани на трговијата на мало и на услужните дејности. Според финансиските показатели, малите бизниси создаваат над 51% од БДП остварен на ниво на земјава. Малите бизниси остваруваат 50% од продажбата. Малите претпријатија истовремено се инкубатори на нови идеи, производи и услуги. Тие креираат 70% од технолошките иновации. И, на крајот, треба да се истакне дека малите претпријатија креираат многу повеќе иновации во однос на паричните средства наменет за истражување и развој отколку средните претпријатија.⁴

Во Република Македонија функционираат различни видови бизниси. Малиот бизнис игра значајна улога во националната економија од аспект на учеството на малите претпријатија во вкупниот број претпријатија, понатаму во однос на вработеноста, основните форми на организација, подрачјата на работа и слично.

Од аспект на подрачјето на работа, за малиот бизнис во Р. Македонија, ќе биде елаборирано во областа на:

-Производството,

-Трговијата на големо и мало и

- Услугите.

❖ **Производство.** Производителите се поединци или претпријатија кои, рачно или машински, произведуваат разни производи. Постојат неколку вида процеси на производство, и тоа: преработка на сировини во готови производи, полупроизводи,

---

³ Извор – Министерството за економија, Сектор за претприемништво, Државен завод за статистика, 2015

⁴ Национална економија и финансии, Скопје, 2015

поврзување делови во финален производ, производство на машини и опрема и др. Производните претпријатија бараат поголеми инвестиции во опрема и машини, имаат потреба од определен број специјализирани работници, како и од купување необработени или полуготови материјали. Малите производни претпријатија, кои се од посебен интерес за малите сопственици, се следниве: опрема за печатници, продавници за машини, спортска опрема, фабрики за производство на облека, пекарници итн. Според анализата, а и дадените податоците покажуваат дека најголем интерес за основање мал бизнис во производството побудуваат печатењето и издаваштвото, производството на машини и опрема, производството на метални, текстилни и на прехранбени производи. Целите на оваа тема се да ја објасниме моќта на малиот бизнис на производство во Р. Македонија со различни економски индикатори. Најпопуларни видови производство во РМ се: индустриски машини и опрема, метални производи, текстилни производи, храна и детски производи, мебел, домашно уредување, камени, пластични и стаклени производи, електронски и други електрични производи, гумени и полупластични производи, хемиски производи, печатење и издаваштво.

- ❖ **Трговија.** Трговија на големо и мало на малите и средните претпријатија. Трговијата на големо функционира помеѓу производството и трговијата на мало, доколку нивниот бизнис е за пазар за лична потрошувачка, или помеѓу производството и индустријата, трговијата, професионалците и другите купувачи доколку станува збор за пазар за производно-услужна потрошувачка. Во Р. Македонија функционираат многу претпријатија кои се занимаваат со трговија на големо. Поголемиот број трговци на големо купуваат големи количини, ги чуваат во складишта, потоа ги продаваат во помали количини на потрошувачите. За трговијата на големо најчесто се потребни магацин, големи инвестиции во резерви и продавачи. Најопштите видови трговски претпријатија од подрачјето на трговијата на големо се: претпријатија за машини, опрема и уреди; моторни средства, делови, уреди; професионална и комерцијална опрема; земјоделски и слични производи; електрични производи; тешка опрема, опрема за заварување и опрема за греење; хартија и производи од хартија; текстилни производи; градежно дрво и материјали за конструкција; мебел, производи за домаќинство. Трговијата на големо најчесто е атрактивна за индустриски производи

наменети за канцеларии, керамика, средства за хемиско чистење и санитарни уреди, растенија и цвеќе, средства за убавина и козметика, уреди за козметички салони, конфекција и ѕидни декорации.

❖ **Трговија на мало.** Трговијата на мало ја претставуваат посредници во маркетинг-продажбата кои купуваат добра од трговијата на големо и ги пренесуваат до крајните потрошувачи. Целта на трговците на мало е да ги задоволат потребите на потрошувачите на мало. Трговијата на мало е витална гранка на економијата и во неа се вработени преку милиони луѓе. Од сите категории бизниси, ова е тип трговија кој е најпознат и најприфатлив за потрошувачите. Во Р. Македонија постојат трговци на мало, а тие најчесто продаваат во продавници. Трговијата на мало ја претставуваат трговци кои купуваат производи од производителите или од трговците на големо и нив ги продаваат на крајните купувачи. За продавање во продавница потребно е да се располага со: добра локација, соодветен простор, полиси и, се разбира, со производи за продажба. Најчестите видови трговија на мало се следниве видови: ресторани, бакалници, бензински пумпи, продавници за сувенири, продавници за женска облека, продавници за опрема во домаќинството, продавници за авто и за домашни уреди, цвеќарница, продавници за накит, продавници за спортска опрема, продавници за градежни материјали, аптеки, продавници за мебел, продавници за чевли, продавници за пијалаци, продавници за облека, пекарски производи, книжарница, продавници за машка и детска облека. Горенаведените податоците покажуваат дека најголем интерес за основање мал бизнис во трговијата на мало постои за ресторани, бакалници, бензински станици, продавници за облека, за опремување на домаќинството итн.⁵

Во рамките на трговијата на мало се среќаваат трговци кои вршат трговија на мало без продавници. Овие бизниси можат да бидат класифицирани во три големи групи:

- а) директна продажба,
- б) продажба преку автомат и
- в) продажба преку пошта.

Директната продажба се одвива така што компаниите им продаваат директно на купувачите преку репрезентативни продавачи. Некои од овие претпријатија продаваат преку системот од врата до врата, па така непосредно ги контактираат перспективните

---

⁵ Извор: Статистика на малиите и средни претпријатија во РМ Скопје, 2015

купувачи. Други, пак, продаваат преку системот наречен план за продажба на забави, така што во домовите или во канцелариите се организираат забави на кои ги запознаваат потенцијалните купувачи со производот и со неговите карактеристики. Продажба преку автомат се одвива со инсталација на монета-автомат кој се поставува на локации каде што има голема фреквенција на луѓе, и тоа покрај: автобуски станици, големи продавници итн. Преку ваквите апарати се продаваат чоколади, бонбони, слатки, сендвичи, цигари, пијалаци и други производи. Продажбата по пошта промовира производи со детален опис преку каталози, брошури, но и преку други видови директна пошта. Овие компании ги дистрибуираат материјалите до купувачите или до одговорните задолжени за медиумска реклама.

❖ **Услуги.** Во последниве неколку години услужниот сектор бележи брз развој, и тоа побрз од сите други сектори во РМ. Во 1991 година услужните претпријатија учествувале во националниот доход со близу 1,1 мил. Денес, повеќемина запишани во РМ се вработени во услужните бизниси. Можеби најпривлечен факт за популарноста на овој бизнис е тоа што нема потреба од магацини и резерви од широк асортиман производи како кај трговијата на големо или, пак, затоа што нема потреба од големи инвестиции во машини како кај производните претпријатија. За да се основа бизнис од областа на услугите не е потребна скапа опрема. Доволни се неколку бизнис-картички, неколку огласи и стан во кој може да се стационира бизнисот додека не порасне. Со малку пари, талент, знаење, обука и способност може да се формираат следниве мали бизниси од областа на услугите: дактилографија, шиене, чистење теписи, книговодство, декорирање цвеќе, планирање забави, внатрешен дизајн, сликање, дизајнирање облека, биро за преводи, поправка на чевли, изнајмување опрема, организирање семинари, поправка на уреди и апарати, внатрешно декорирање, сликање, поправка на велосипеди, издавање весници, чување деца, часови по танц, туристичка агенција, организирање забави, консултации, услуги на испорака итн. Услужните претпријатија, како што е директната продажба се одвива така што компаниите им продаваат директно на купувачите преку репрезентативни продавачи. Продажбата преку автомат се одвива со инсталација на монета-автомат која се поставува на локации каде што има голема фреквенција на луѓе. Продажба по пошта промовира производи со детален опис преку каталози, брошури, но и преку други видови директна пошта. Горенаведените податоци од анализите покажуваат дека најголем интерес за

основање мал бизнис во подрачјето на услугите постои за бизнис-услугите, за личните услуги и за здравствените услуги. Кај бизнис-услугите интересот е фокусиран на огласување, обработка на податоци, сервиси за чистење и на сервиси за одржување. Кај личните услуги интересот е фокусиран на пералници, хемиско чистење, фотографски студија, фризерски салони и на салони за убавина. Кај здравствените услуги интересот е фокусиран на лекарски и стоматолошки ординации, на болници и лаборатории. При дефинирањето на малото претпријатие беше истакнато дека не постојат единствен приход и единствени критериуми за универзално прифатена дефиниција. Најчесто применуван, истовремено и најчесто критикуван, е квантитативниот критериум при дефинирањето на малото претпријатие. Во теоријата на менаџментот и во практиката основни типови претпријатија се: бизнис-услуги, обработка на податоци, лични услуги, пералници, хемиско чистење, фотографски студија, здравствени услуги, болници, лаборатории, сервиси за автомобили, продавници за автомобилски делови, правни услуги, услуги за сметководство, ревизија и за брокерство. Во светот постојат критериуми за големината на малото претпријатие и тоа се определува на различен начин. Европската комисија иницира нова европска дефиниција за малите и за средните претпријатија која се применува од 2005 година. Тоа се, всушност, неколку дефиниции кои ги наведовме и погоре и кои се презентирани на разни семинари. Овие критериуми во разни подрачја на малите и на средните претпријатија се делат на: микропретпријатија – од 0 до 9 вработени, мали претпријатија – од 10 до 49 вработени, средни претпријатија од 100 до 249 вработени. Овие статистички дефиниции не се однесуваат на следниве дејности: земјоделство, лов, шумарство и риболов. Дефиницијата на Комисијата на Европската унија⁶ е новата дефиниција на малите и на средните претпријатија со која се определуваат следниве четири услова што треба да ги исполнува едно претпријатие:

- а) Да биде организирано и запишано или да биде вклучено во економски активности.
- б) Да има вработени од неколкумина до 250 вработени.
- в) Да остварува годишен промет од 50 милиони евра.
- г) Да биде автономно во однос на менаџерството и на сопствеништво на капиталот.

Во овој контекст автономијата на малото и на средното претпријатие означува исполнување на следниве услови: сопственост без акции во други претпријатија,

---

⁶ *Извештај, Економска комисија за МСП, Брисел 2011, Еуростат*

сопственост на помалку од 25% акции во други претпријатија, но кои меѓусебно не се поврзани, сопственост на помалку од 25% акции во претпријатија кои меѓусебно се поврзани. Моќта на малиот бизнис во Европската Унија може да биде објаснета со неколку економски показатели, малите и средните претпријатија во Европската Унија претставуваат повеќе од 90% од 30 милиони приватни бизниси. Малите претпријатија се рангираат од конвенционални претпријатија кои дејствуваат во традиционалните сектори (трговија на мало, трговија на големо, хотели и ресторани) до мали компании специјализирани за висока технологија. Малите и средните претпријатија ангажираат 2/3 од вкупно вработените во Европската Унија. Тие генерираат и повеќе од половината од сите новоотворени работни места. Од финансиска гледна точка, малите и средните претпријатија создаваат 2/3 од БДП во Европската Унија. Меѓу нив се среќаваат иновативни и претприемачки фирми кои имаат најголем потенцијал за брз пораст и знаење пренесено во различни сектори и региони.

Според официјалните податоци на Еуростат за 2011 година, ЕУ-15 имала вкупно 17.347.850, додека 10 земји кандидати за членки на ЕУ имале вкупно 2.986.580 претпријатија од сите големини, или малите претпријатија со 19,5%, додека најмала вработеност бележат средните претпријатија со 13,3%. Микро и малите претпријатија во секторот на услугите вработуваат повеќе од половина, или 54,00% од сите вработени во тој сектор. Профилот на претпријатијата во секторот услуги според големината и според податоците презентирани од ЕУРО СТАТ, 2011 – најголемо е вработувањето во производството и во градежништвото, додека во секторот услуги има значајна вработеност. Вработеност бележат дистрибуцијата и недвижностите, изнајмувањето и деловните активности. Анализирајќи ја дистрибуцијата на вработеноста во секторите според големината на претпријатието, се констатира дека во секторите индустрија и градежништво доминација во поглед на вработеноста се забележува кај големите претпријатија, во три од четирите сектора: струја, гас и водовод со 79,1%, рударство и каменоломство со 67,2%, производство со 42,2% и градежништво со 12,9%. Микро и малите претпријатија заедно доминираат во поглед на вработеноста во секторот градежништво со 71,7% а најмала вработеност бележат во секторот рударство и каменоломство со вкупно 19,7%. Во секторот услуги, микро и малите претпријатија заедно доминираат во три од четири дејности, и тоа: хотели и ресторани со 70,1%, потоа е

дистрибуцијата со 60,8% недвижностите, изнајмувањето и деловните активности со 49,9%, додека, пак, најмало е учеството на микро и на малите претпријатија во вработеноста во секторот транспорт, складирање и комуникации со 31,8%. Најголема вработеност во секторот транспорт, складирање и комуникации имаат големите претпријатија, со 56,5% профил на вработеноста според големината на претпријатието и според секторот. Глобалните промени во малиот бизнис, односно на малите и средните претпријатија, во голема мерка се определени од актуелните процеси на глобализација на економскиот живот. Тој тренд претставува масовна употреба и размена на информации, брзи технолошки промени под напливот на технички иновации, па предизвикува брзи секојдневни промени во актуелниот економски амбиент на работењето. Како резултат на ова се јавуваат попробирливи пазари, на кои се бараат производи и услуги со повисок квалитет, и пробирливи потрошувачи.⁷

Во такви услови на работење моменталната успешност во работењето не претставува никаква гаранција за иден просперитетен развој. Ова важи и за МСП, кои и покрај одредените познати предности сè повеќе се принудени внимателно да ги следат актуелните економски движења и согласно со нив развиваат стратегија за понатамошен развој. Подготвеноста да се одговори на промените и предизвиците на новото информациско време сè повеќе станува основен принцип и кај управувањето со МСП. Притоа, за да можат да одговарат, МСП нужно мора својот развој да го засноваат на маркетинг-концепција и филозофија во работењето, која ќе се темели на:

- Проширување производи и услуги за домашниот и за странскиот пазар.
- Развој и соработка со големите производни системи и претпријатија.
- Поврзување на деловните субјекти за реализирање посложени производни програми.

Реализацијата на овие три темелни определби бара создавање маркетинг-концепција во работењето на МСП, која се состои од: идентификација на пазарот; селекција на производитите и услугите, имајќи ги предвид потенцијалните можности на МСП; утврдување секторска ориентација и организација на маркетинг-функцијата во постојните асоцијации на деловните субјекти – коморите. Притоа, таа концепција може да се

---

⁷ Извор: *Еуростат*, 2011

реализира само во рамките на единствен маркетинг-концепт во кој асоцијациите на бизнис-коморите имаат посебна улога и значење. Основната улога на коморите во реализацијата на овој концепт е во активностите насочени кон иницирање, поврзување и кон координирање на двата сектора, малите и големите системи, со цел унапредување и развој на постојните производи и услуги и воведување нови во двата сектора. Секторите на МСП и на големите системи се во активна врска, така што побрзиот развој на МСП е во голема мерка определен од процесите на трансформација и модернизација во големите системи – претпријатијата. Од друга страна, тие процеси не може да се одвиваат независно од развојот на МСП, бидејќи само преку развојот на микро, малите и средни претпријатија може да се апсорбираат вишокот на работна сила во големите претпријатија, неискористените капацитети, односно да се овозможи нивна технолошка и организациска трансформација. Таа трансформација може да создаде пазар за МСП, при што неминовна е адекватна маркетинг-концепција во нивното делување. Искуствата на развиените земји покажуваат дека во Германија секторот на МСП кооперира со повеќе од 65% од својот капацитет во делот на производство на разни компоненти на електрониката за потребите на крупната индустрија, автоматизацијата и роботиката со оглед на фактот дека оствареното високо ниво на технолошкиот развој ги истиснува традиционалните технологии базирани на евтина работна сила и суровини. Развиената деловна соработка ги амортизира ризиците од воведување нов производ/нова услуга што во услови на глобализација се мултиплицираат, а придонесува за зголемување на степенот на искористеност на опремата и деловниот процор, што при брз технолошки развој забрзано се амортизира, а деловниот простор со време се деградира.

Улогата на коморите како посредници е да организираат многу активности насочени кон реализација на развојни производи и услуги и кон унапредување на постојните производи и услуги, освојување нови иновации, пласман на пазарот и реализација на деловното поврзување на големите претпријатија со МСП на ниво на Република Македонија. Коморите како иницијатор и координатор на соработката меѓу големите производни системи и МСП на локално, регионално и на глобално ниво преку единствениот коморски информативен систем и преку развиената соработка со коморите од потесното и од поширокото опкружување на Република Македонија работат на реализација на маркетинг-концептот за соработка, и тоа на:

- Производите и услугите кои имаат потенцијални можности за соработка;
- Пазарите каде се сретнуваат производите на големите и малите претпријатија;
- Селекција на производи и на услуги.

Во коморите како основни информации е потребно е да се организираат агенции за неискористен деловен простор, машини и друга опрема кои би го организирале прометот и информативниот систем со посредство на печатените, електронските и на другите медиуми за расположивата понуда или побарувачка на деловен простор, машини и друга опрема од земјата, од регионот и пошироко. Успешната реализација на оваа активност бара целосна поддршка од деловните банки и од други институции на државата.

- Коморите треба да развиваат активности насочени кон посредување при договарањето или при кооперирањето на големите претпријатија со малите и средни претпријатија, грижејќи се за заштита на интересите на членките во поглед на условите од договорите: квалитетот; цената; времето на испорака и сл.

1.2. Значењето на малите и средните претпријатија за економскиот развој

Во поново време многу се пишува и се расправа за претпријатијата, односно за фирмите како мали самостојни економски субјекти, за дефинирањето на претпријатијата од аспект на нивната големина, за учеството на претпријатијата во остварувањето на економската политика и за нивната улога во развојната стратегија на секоја национална економија. Економската мисла во развиените пазарни економии на подолг временски период, врз основа на долгогодишната успешна практика, упатува на сознание според кое малите претпријатија се моторната сила на развитокот и на социјалната стабилност на секое општество.

Малите претпријатија не се формирани по пат на финансирање и кредитирање туку иницијално се формирани по пат на свои средства и инвестиции како основачки влог. Со натамошна концентрација и централизација на капиталот и на пазарите, тие се трансформирале во поголеми економски субјекти, односно како големи претпријатија на пазарот.

Малите и средни претпријатија легално работат и остваруваат производство, односно вршат услуги во соработка со големите и моќни корпорации. Бидејќи во

капиталистичкиот економски амбиент, во акционерската економија, степенот на развиеноста се мери според степенот на индустријализацијата, нивото на глобализација и стапката на профитабилност. Во таков економски и социјален амбиент ако нема поврзаност меѓу малите и средните претпријатија со големите фирми. Малите и средните претпријатија не може да опстојат од економски и социјален аспект, па затоа во последниве дваесетина години сè повеќе се шири и се наметнува тезата за ориентација на неразвиените земји, земјите во развој и посебно на т.н. земји во транзиција кон основање и развивање мали и средни претпријатија. Со ориентирањето на неразвиените земји и земјите во развој кон остварување на економската стратегија и политика по пат на основање мали и средни претпријатија, тие би можеле да фатат чекор со развиените пазарни економии и да обезбедат одржлив економски развој на долгорочна основа. Такиот пристап на земјите во транзиција се смета за оправдан од неколку аспекти:

Прво, од аспект на тоа што тие земји имаат релативно низок степен на развиток, низок степен на економски и социјален развој и ниска стапка на индустријализација, мала економска и социјална стабилност. Што се однесува до Република Македонија, порано се почитуваше пристапот кон макроекономската стратегија и политика според која приматот го имаа големите претпријатија и големите економски системи. Како резултат на тоа и во Република Македонија беа создадени повеќе големи претпријатија во сите сектори на стопанството освен во занаетството и кај услугите. Постоеја и успешно стопанисуваа и повеќе економски единки како системи во земјоделството и водостопанството, индустријата и рударството, трговијата и сообраќајот и во градежништвото. Некои од тие економски системи беа водечки во Република Македонија и во првите десет во Југославија. Еден од тие економски системи беше и **Охис**, претпријатие кое остваруваше светско ниво на користење на капацитетот и светска продуктивност. По осамостојувањето на Република Македонија како самостојна и независна држава започна процес на транзиција кој, во основа, се остваруваше во два правци: во правец на трансформација на сопственоста од општествена во приватна и во правец на создавање мали и средни претпријатија. Тоа доведе до еден општ хаос во стопанството чии последици беа остварување на таканаречената првобитна акумулација на капиталот, поделеност и грабеж на капиталот, по пат на остварување на одредбите на првата верзија и неколкуте други верзии на Законот за трансформација, односно на Законот за приватизација. Кон тоа треба

да се додаде и рестриктивниот пристап во макроекономската политика, посебно во развојната политика. Во услови на почитување на стапката на стопански пораст од 3 до 5%, а во некои години остварување и на негативна стапка на стопански развој и стапки на дефлација.⁸

Малите претпријатија во економијата на Република Македонија, во почетокот на транзиција, како мали економски системи немаа услови за опстанок, а и за натамошен развој. Во слична ситуација беа и големите претпријатија.

Сето тоа доведе до значителен степен на дезориентација на големите претпријатија, до значително нарушување на условите за стопанисување, посебно со создавањето мали претпријатија со тесни локални пазари.

Во текот на транзицијата дојде до: затворање на големите претпријатија и системи, отпуштање на десетици, стотици и илјади вработени, а меѓу нив и врвни стручњаци, интелектуалци и експерти, намалување на бруто-домашниот производ во Република Македонија и создавање услови за висок степен на сиромаштија, корупција, социјална несигурност и нестабилност и нарушување на социјалната пирамида и корупција. Во таква економска и социјална констелација сè повеќе се наметнува идеологијата за формирање на кредитирање и за развивање мали и средни претпријатија (МСП) како основни економски субјекти во земјите во транзиција, идеологија што беше одамна напуштена и заборавена во сегашните развиени пазарни економии. Тоа уште повеќе придонесе за економско и за социјално распаѓање на граѓаните во земјите во транзиција, а и во Република Македонија, економски и социјални тензии кои во некои земји кулминира дури и со политички тензии и воени судири.

Сите овие податоци добро се собрани и се обработени како примери од конкретни претпријатија. Доколку се погледнат денешниве податоци ќе може да се согледаат некои движења и односи во Република Македонија и во примерот на **Охис**. Имено, во дадените информации од статистичкиот преглед се упатува на следниве податоци:

Во 1989 година во Република Македонија имаше околу 2000 претпријатија со 430.000 вработени и со просечна вработеност во претпријатијата од 216.000 работници.

-Во 2001 година во Република Македонија имаше 34.700 претпријатија со 293.000 вработени и со просечна вработеност во претпријатијата од 8,50 работници. Ако се

---

⁸ *Статистички преглед, Крајкорочни статистички податоци за стопанскиот развој, Скопје, 2007*

погледне во аспект на статистичките прегледи, структурата на активните претпријатија на крајот на 2001 година е поголема, а бројот на вработени е помал. Како пример од овие податоци, многу конкретно упатуваме на состојбата во Охис, како резултат на промените во условите на стопанисување и на макроекономската стратегија и политика во времето на транзиција. Имено, во Охис динамиката на оствареното производство во физички обем во 1989 год. беше 100%, а во 1991 = 40,1. Од изнесените погоренаведени податоци упатуваме на следново наше сознание, односно распадот на стариот режим и влегувањето во нов систем како и повеќепартискиот систем и слободниот пазар довеле до распаѓање на големи претпријатија и до распад на стариот режим и влегување во нов систем како што е плурализмот и формирање на малите и средни претпријатија, бидејќи во класичниот капитализам бил првиот простор за развојот на капитализмот во кого се раѓале првите мали приватни фирми.⁹

Во стариот режим не постоела можност за големи фирми бидејќи нивото на стопанскиот развој, степенот на концентрација и централизација на капиталот биле ниски. Подоцна во монополскиот, државниот и во акционерскиот капитал, кога е остварено прилично високо ниво на стопански развој и на концентрација и централизација на капиталот, се создадени услови за формирање и работење на далеку помал број големи претпријатија. Сега, во услови на глобализација во економијата, банкарството, девизното и берзанското работење, бројот на корпорациите е уште помал, но со далеку поголема економска и финансиска моќ и монопол. Во такви услови малите и средни претпријатија, иако статусно се самостојни, сепак се еден вид корисен привезок на големите корпорации со висок степен на економска и финансиска зависност од нив. Во неразвиените земји може да се зборува за некое значајно место на малите и средни претпријатија во економската и развојната политика на тие земји. За разлика од нив, во земјите во развој местото на малите и средни претпријатија е сè помало бидејќи тие земји оствариле определено ниво на развој и концентрација, а малите и средни претпријатија се ликвидираат, се стопуваат во големите претпријатија или стануваат нивни привезок.

Во земјите во транзиција и во поранешните земји што развивале социјализам, развивањето на тезата малите и средни претпријатија да претставуваат основа на економскиот систем и на економската политика може да претставува определен апсурд

---

⁹ Информаци: *Статистички преглед, 1989*

бидејќи тие земји имаа релативно високо ниво на стопански развој и релативно висок степен на концентрација и централизација на средствата и производството. Во такви услови тезата за рушење на големи производствени гиганти и нивно ликвидирање или распарчување и место нив основање и развивање мали и средни претпријатија претставува економски и социјален дегрес, а не прогрес. Тоа во суштина претставува враќање на тие економии во стар век, односно на ниво на сегашните неразвиени земји во капитализмот. Последиците од таквата теза и од односот кон големите претпријатија се познати и видливи. Тие последици се основата за зголемениот грабеж, нереална поделба на капиталот, односно за: незаконското приватизирање на овие државни големи претпријатија, социјална несигурност и нестабилност, непочитување на резултатите од дотогашниот развој и економска, социјална и морална деградација на релативно млади, учени и способни кадри кои биле носители на дотогашниот економски и социјален развој. И на крајот, секој добар менаџер на големо претпријатие во развиените пазарни економии ќе биде и успешен управител на малите и средни претпријатија. Ако се појде од оваа реалност, се поставува прашањето: Какви се шансите за преживување, а не за развој на малите претпријатија во земјите во транзиција во услови на глобализација на економските, финасиските, девизните и на берзанските пазари во развиените економии.

Преструктурирањето на големите стопански системи не значи престанок на нивното работење, туку претставува само општо прифатлив начин на организирање. Од друга страна, поттикнувањето на меѓусебното поврзување на големите со малите претпријатија е од исклучителна важност за јакнење на нивната конкурентска способност.

Големите претпријатија, во принцип, располагаат со значајни финансиски средства, па оттаму се и финансиски способни за вложување во истражувања и за развој на производите. Многу често производството на составни делови од постојните и од новите производи за големите претпријатија станува нерационално, па нивното производство се препушта на претприемачите во малите претпријатија.

Одговорот на горепоставеното прашање можеби треба да се бара меѓу другото и во следниве предлог-мерки кои секако треба да се разработат до ниво на нивно операционализирање, односно на големите претпријатија треба да им се овозможи врвна бесплатна консултантска поддршка во анализата на потребите и можностите за соодветно

преструктурирање. Оваа поддршка, пред сè, треба да биде овозможена на оние системи кои се подготвени овие процеси да ги „отворат“.

-Претприемачите и менаџерите треба да се обучат за справување со пазарните влијанија врз искористувањето на расположивите капацитети, односно врз водењето на фирмите, особено во услови на преминување на големите претпријатија во повеќе мали.

-Соодветните деловни потреби на големите претпријатија да бидат задоволени од веќе постојните мали бизниси, или од оние бизниси кои ќе се „издвојат како продукт на организациското преструктурирање на големите претпријатија. Тука се имаат предвид низа пратечки функции како и оние од производството на разни делови што се изработуваат во кооперација или делови што се набавуваат, пред сè, од надворешен пазар.

-Создавање комплементарни мали бизниси како пратечки сервиси на големите претпријатија. Овие мали бизниси може да бидат продукт на разни варијанти на изнајмување и користење на расположивите капацитети, особено оние кои недоволно се ангажирани.

Во прилог на претходната мерка оди и сознанието за постоењето бројни примери на големи претпријатија чија производна програма е од конгломератски тип. Големите претпријатијата треба да бидат стимулирани во создавањето можности за брзо и ефикасно решавање на проблемите околу регулирањето на сопственоста, а особено во врска со земјиштето. Остварувањето на идејата за формирање независни мали бизниси од телото на големите фирми ќе биде олеснето со насочување на одредени кредитни линии кон големите фирми, но исклучиво за веќе наведената намена. Можноста да се пристапи кон овие кредитни линии ќе ги охрабри големите претпријати. Големите претпријатија во економијата на Република Македонија треба да подготват соодветни програми за формирање нови мали фирми. Поентата на оваа мерка е државата да создаде можности за наменско насочување на идните кредитни линии во Република Македонија, а и да овозможи посебни олеснувања за малите и средните претпријатија. Во таа смисла се предлага малите претпријатија да бидат ослободени од данок на добивка, и ако тоа се оствари, доаѓа до една многу поголема можност, односно до стимулација за големите претпријатија, токму заради веќе наведените оправдани потреби од адекватно деагрегирање на помали делови, па и да бидат заинтересирани за ваквите зафати. Освен ова се зголеми и интересот на претприемачите и малите стопанственици да ги насочат

своите инвестициски активности во сферата на производствените и услужните дејности. Тоа практично значи дека се создаваат можности да се остварат поизразени релации на малите со големите претпријатија. Оваа предлог-мерка евентуално може да се лимитира, да важи за одредено време и ослободувањето да важи за првите 5 години, што, од своја страна, претставува доволен период во кој се очекува малиот бизнис да прерасне во зрел бизнис. Фокусот на македонската економија во наредниот период треба, пред сè, да претставува запирање на падот на индустриското производство.

Според статистичките податоци и искажувањето произлегува дека со остварувањето пораст на производството со просечна стапка од 6%, може да се очекува дури во 2016 и идната година да се оствари нивото на индустриското производство од 1989 година. Станува збор за голем период на макотрпно работење на приватниот сектор бидејќи е очигледно дека само со профитабилно делување може континуирано да се создаваат услови за остварување на оваа цел. Значаен дел од севкупните напори треба да претставува и развојот на претприемништвото во Република Македонија. Одредена основа веќе е создадена, но многу сериозно треба да се продолжи на овој план, и тоа почнувајќи од обуките, семинарите на претприемачите и менаџерите. На тој начин на долг рок ќе се развива претприемничката култура која е клучен фактор во остварувањето резултати во претпријатијата и во процесите на нивното реструктурирање. Само на тој начин ќе создаваме можности за силни претпријатија.

Ирелевантно е да се зборува за големи и мали претпријатија бидејќи има само големи претприемачи. Општите тенденции за промени во структурата на претпријатијата според нивната големина во стопанството на Република Македонија се присутни и во трговијата, а во тие рамки и во трговијата на големо. Рапидното зголемување на бројот на претпријатијата посебно е изразено во трговијата, каде што во периодот на транзицијата се формираа огромен број мали претпријатија, и тоа како во трговијата на мало, така и во трговијата на големо.

Зголемувањето на бројот на претпријатијата создава услови за зголемување на конкуренцијата на пазарот, меѓутоа доколку тоа помине одредени граници, води кон нерационалност во стопанисувањето и наместо да го забрзува, тоа го забавува развојот на стопанството. Условите за делување на сите стопански субјекти на македонскиот пазар не беа прилагодени и сè уште не се поволни за сите, а тие посебно негативно се одразуваат

врз малите и средни претпријатија. Кога зборуваме за трговските претпријатија на големо, сметаме дека не е потребно да нагласуваме дека, всушност, тоа се претпријатија преку кои се обавува и надворешната трговската размена, многу битна за развојот на секоја земја, а посебно за земјите со толку мал пазар како што е Македонија се мали и средни претпријатија .

Големите претпријатија во економијата на Република Македонија констатираа дека исчезнаат големите претпријатија од трговијата на големо, кои во периодот пред осамостојувањето на Република Македонија играа многу битна улога во одвивањето на процесот на репродукцијата во производствените претпријатија. Потребно е да се спомене и тоа дека иако постоеја претпријатија со долгогодишна традиција, со оспособени кадри за надворешно трговско работење и со воспоставени врски со деловни партнери од голем број земји, многу често производствените претпријатија користеа услуги и на реномирани трговски претпријатија ширум целата земја. Во однос на улогата на малите претприја во трговијата, а посебно во трговијата на мало, треба посебно да се истакне дека тие одиграа многу значајна улога во обавувањето на прометот и во снабдувањето на населението во многу неповолни услови за стопанисување, особено во првите години по осамостојувањето на земјава. Меѓутоа, специфичностите на трговијата на големо наметнуваат посебни барања од стопанските субјекти во дејноста, барања на кои тешко може да одговори едно мало претпријатие.

Имајќи ја предвид постојната состојба во трговијата на мало и во целото стопанство во Република Македонија, од една страна, и карактеристиките и тенденциите во развојот на оваа дејност во развиените земји, од друга страна, нормално е да се очекува под влијанието на конкуренцијата на пазарот, многу забележително да се намалува бројот на претпријатијата од трговијата на мало, но и нивно окрупнување, специјализација и кооперација. Во рамките на овие претпријатија освен нивната досегашна основна дејност, неопходно е да се обавуваат и низа други активности, како што се: чувањето, сортирањето и оплеменувањето на производите, нивното конфекционирање, пакување и др. Една од многу битните задачи на претпријатијата од трговијата на мало е и давањето помош на средните претпријатија во нивното пазарно ориентирање и во извршувањето низа маркетиншки активности, со што се создаваат предуслови за освојување нови пазари и за зголемување на учеството во задоволувањето на потребите на веќе освоените пазари.

Секако дека едно средно претпријатие, со оглед на неговата кадровска и техничка опременост и организираност, има многу повеќе можности да ги обавува претходно наведените активности, а што е дури и побитно, да воспостави контакти со многу поголем број деловни партнери од голем број земји, со што се создаваат предуслови за многу посоодветно задоволување на потребите на стопанските субјекти во Република Македонија, било тие да се од производствената или од трговската сфера. За улогата на малите претпријатија во трговијата ќе наведеме само еден пример. Имено, во Германија во 1990 година од вкупниот број претпријатија во трговијата на големо само 2,3% се големи, другиот дел се мали претпријатија. Менувањето на состојбите во трговијата на мали и средни претпријатија ќе се одвива со многу забавено темпо доколку овој процес биде оставен да се одвива само преку конкурентската борба на пазарот, без да се преземат соодветни мерки и од државните органи и институции, како и од банките. Со овие мерки би им се дала поддршка на претпријатијата во нивните напори за нивно окрупнување, преку разни форми на интеграција и соработка со домашни и странски фирми.

1.3. Удел во вработеноста

Невработеноста е макроекономски проблем во светот, односно во западноевропските земји и во САД. Националните економии на овие земји се соочуваат со негативните последници од невработеноста, што значително се зголеми како последица на светската економска криза од 2008 година. Така, на пример, во 2009 година стапката на невработеност во САД изнесуваше 9,3% наспроти 5,8% во 2008 година, а во Европа во 2009 год. таа достигна 9,0%, наспроти 7,1% во 2008 година. Во Јапонија стапката на невработеност во 2009 година изнесуваше 4,8%, а во 2008 година била 3,7%. Овие трендови на пораст на невработеноста ги следат и сè поголем број земји и во ЕУ-27, стапката на невработеност во 2011 година достигна 9,7%. Проблемот со невработеноста негативно се одразува врз развојот на националната економија.

Во МСП вработувањето е важен елемент бидејќи тоа обезбедува средства за задоволување на личните потреби и на потребите на домаќинството. За да се искористат предностите на денешната економија кои се засноваат на знаење, значајно е вработените постојано да се образуваат, да се надградуваат нивните вештини, да се следат трендовите на технолошки развој, како и да се адаптираат на промените без да се соочат со тешкотии

како еден од најзначајните предуслови за нивно прилагодување на пазарот на работната сила. За да се искористат новите технологии и можности кои ги дава информатичката и комуникациската технологија, компаниите имаат потреба од едуцирани и квалитетно обучени кадри. Поради ова, подобрувањето на образованието, вештините и на квалитетот на вработените треба да биде приоритет за секоја земја. Вработување во Република Македонија бележи минимални промени од година во година во насока на пораст или намалување. Но, сепак, најголем проблем со кој се соочува Република Македонија изминативе години е невработеноста. Според податоците, бројот на активното население во Република Македонија во 2013 година изнесуваше 956 154 лица, од кои вработени се 678 846 лица или 71%, а невработени се 278 310, односно 29%. Во однос на 2012 година стапката на активност на населението изнесува 940 650 лица од кои вработени биле 652 490 лица или 69,3%, додека, пак, стапката на невработеност е 30,5%, односно изнесува 288 160. Бројот на вработени во малите, средните и во големите претпријатија во 2013 година изнесува 376 193 лица. Од нив 61.5% се вработени во микро и малите претпријатија, 15% во средните и 23.5% во големите претпријатија. Од овие податоци најубаво може да се види значењето на секторот на малите и средни претпријатија кој вработува над $\frac{3}{4}$, односно речиси $\frac{4}{5}$ од вкупната работна сила во Република Македонија, а тоа е 77%. Во 2013 година 235 650 лица беа вработени во микро и малите претпријатија, 53 910 во средните и 86 633 лица во големите претпријатија. Како резултат на оваа распределба на вработените по претпријатија, врз основа на податоците од 2013 година, е резултат на успешно применетите активни програми и мерки за вработување во агенците за вработување и на препораките од Владата на Република Македонија, како реализација на активните мерки на пазарот на трудот, што ги реализираа Министерството за труд и социјална политика, Агенцијата за вработување на РМ и Агенцијата за поддршка на претприемништвото на РМ. За реализација на секое самовработување се предвидуваше поддршка со неповратни средства од помал обем, поточно за секое ново отворено работно место, од кои средствата во вид на директна поддршка се потрошени за набавка на опрема и репроматеријали, додека другите средства како поддршка во вид на основна обука за водење бизнис и за изработка на бизнис-план и поддршка при регистрирање на бизнисите. За сите овие компоненти беа вклучени надлежните внатрешни и надворешни институции кои ги преземаа сите неопходни активности за реализација на оваа програма. Согласно со

активностите на програмата се избрани оперативни упатства за проектот, кој има за цел детално да ги опише методологијата, активностите и чекорите на овие вработувања кои заеднички се преземани за операционализирање како активната мерка вработување. Изработен е и пропаганден материјал во кој се наведени потребните информации за мерката од интерес за невработените лица. Тој преку центрите за вработување е доставен до заинтересираните лица, односно до приватните претпријатија со јасни и согласни оперативните упатства изработени од Агенцијата. Целта на програмата е намалување на невработеноста преку започнување нови бизниси. Непосредна цел е да се создадат слободни места за самовработувања. Програмата се реализираше преку обука на заинтересирани невработени лица за: осознавање на претприемништвото, изготвување солидни и одржливи бизнис-планови, помош при регистрација на сопствен бизнис и субвенција за започнување на бизнисот. Со оваа програма беа опфатени нови категории на апликанти со поголемо фокусирање на ефикасноста на поддршката во промовирањето на претприемништвото. Согласно со програмата за самовработување, за учество во горенаведените програми-мерки можеа да се пријавуваат само евидентирани невработени лица во Агенцијата за вработување.

Правилата и условите на оваа програми за вработување на невработените во приватни претпријатија (МСП) се:

- долгорочно невработени (над 1 година евидентирани во биро за вработување),
- поранешни вработени лица во разни дејности,
- млади лица до 29-годишна возраст,
- лица на возраст од 30 до 49 години,
- корисници на паричен надоместок по основа на невработеност.

Проектот е дел од Оперативниот план на Министерството за труд и социјална политика, а активен учесник и партнер во проектот е и УНДП. Проектот е реализиран во два циклуса, а во секој по четири фази: првата фаза е јавен оглас, пријавување, аплицирање; другата фаза е обука за: деловно планирање и управување, развој на бизнис-планови, селекција на најдобрите бизнис-планови; третата фаза е регистрација на фирма со самовработување, а четвртата фаза е набавка на опрема и материјали. Првата фаза ги опфаќа следниве чекори: известување на јавноста и јавен оглас; информирање на

кандидатите за првата мерката, потпишување изјава за согласност; регистрација на апликантите во центрите за вработување и прва селекција според целни групи по одговарање на прашалникот. Првиот дел од втората фаза беше реализација на петдневна обука за деловно планирање и управување, а беше предвидена да се изведе со обука за самостојна изработка на бизнис-план. Целта беше развој, осмислување и спроведување обука за самовработување и за формирање нови фирми. Средбите беа организирани од Агенцијата за вработување, а притоа беа пријавени и одбрани советници за изработка на бизнис-плановите. Целта на овие средби е невработените лица на транспарентен начин да одберат консултант со чија помош ќе биде изработен одржлив бизнис-план врз основа на идејата на кандидатите.

Малите претпријатија претставуваат извор за нови вработувања. Последните истражувања во РМ покажуваат дека најголем број нови можности за вработување биле креирани од помалите претпријатија. Економскиот придонес на малите претпријатија се огледа во давањето надеж за поединецот преку независноста во дејствувањето.¹⁰

Стратегијата, односно мотивацијата е обука на работниците, односно регрутирање нови работници, а се однесува на сопственикот кој треба да ги обезбеди ресурсите на претпријатието, и тоа пред неговото основање. Овие фактори битно влијаат врз порастот на малото претпријатие врз основа на новите работни места кои се третираат како бариери за пораст на малите претпријатија.

Во таков случај, постои ризик од преголема зависност од една индивидуа во однос на вработеноста на претпријатието. Најголем број мали претпријатија не се способни многу да влијаат врз структурата на вработените, тие не ја применуваат стратегијата во конкуренцијата, а со неа ризикот од неуспех станува поголем. Сепак, некои мали претпријатија ефективно ја комбинираат оваа стратегија со вработување на адекватни професионални и стручно квалификувани кадри. Ова значи дека и малите претпријатија имаат тешкотии во врска со професионални работници. Покрај општите разлики меѓу професионалните и непрофесионалните работници кај малите претпријатија, во литературата се наведуваат и како ризик за пораст на претпријатието. Истражувањата на многумина познати автори за факторите кои влијаат врз конкурентноста на стручно

---

¹⁰ Државен завод за статистика на РМ, Министерство за труд и социјална политика на РМ, Централен регистар на РМ, Агенција за вработување – Одделение Тетово

квалификувани вработени кај малите претпријатија покажуваат дека таа зависи од многу фактори. Основната е улогата на сопственикот – менаџерот во конкурентноста на малото претпријатие. Во услови на невработеност државниот буџет губи повеќе средства според основата на поголемите социјални трансфери за невработените лица. Од оваа невработеност се губат приходите врз основа на данок на доход, што би се оствариле доколку луѓето се вработени. Од друга страна, се губат придонесите поврзани со социјалното осигурување што ги плаќаат вработените, како што се даноци и придонеси од социјални трошоци. Овие трошоци тешко можат да се покријат бидејќи тие во основа се поврзани со хуманитарните и психолошките проблеми што со себе ги носи невработеноста во една држава.¹¹

1.4. Удел во создавањето на БДП

Рapidното зголемување на бројот на претпријатијата посебно е изразено во трговијата, каде што во периодот на транзицијата се формираа огромен број мали претпријатија, и тоа како во трговијата на мало, така и во трговијата на големо. Зголемувањето на бројот на претпријатијата создава услови за зголемување на конкуренцијата на пазарот, меѓутоа доколку тоа помине одредени граници, води кон нерационалност во стопанисувањето и наместо да го забрзува, тоа го забавува развојот на стопанството. Може да се наведе дека во економијата на Република Македонија исчезнаа големите претпријатија од трговијата на големо, кои во периодот пред осамостојувањето играа многу битна улога во одвивањето на процесот на репродукцијата во производствените претпријатија. Потребно е да се спомене и тоа дека иако постоеја претпријатија со долгогодишна традиција, со оспособени кадри за надворешно трговско работење и со воспоставени врски со деловни партнери од голем број земји, многу често производствените претпријатија користеа услуги и на реномирани трговски претпријатија ширум цела РМ.

Имајќи ја предвид постојната состојба во трговијата на големо и во целото стопанство во Република Македонија, од една страна, и карактеристиките и тенденциите во развојот на оваа дејност во развиените земји, од друга страна, нормално е да се очекува под влијанието на конкуренцијата на пазарот, многу забележително да се намалува бројот на

---

¹¹ *Фиџи Т., Економија, Економски факултет – Скопје, 2009*

претпријатијата од трговијата на големо, нивно окрупнување, специјализација и кооперација. Во рамките на овие претпријатија освен нивната досегашна основна дејност, неопходно е да се обавуваат и низа други активности како што се: чувањето, сортирањето и оплеменувањето на производите, нивното конфекционирање, пакување и др. Една од многу битните задачи на претпријатијата од трговијата на големо е и давањето помош на малите и средните претпријатија во нивното пазарно ориентирање и во извршувањето низа маркетиншки активности, со што се создаваат предуслови за освојување нови пазари и за зголемување на учеството во задоволувањето на потребите на веќе освоените пазари. Секако дека едно големо претпријатие, со оглед на неговата кадровска и техничка опременост и организираност, има многу повеќе можности да ги обавува претходно наведените активности, а што е и побитно, да воспостави контакти со многу поголем број деловни партнери од голем број земји, со што се создаваат предуслови за многу посоодветно работење.

Бруто-домашен производ е еден од основните индикатори за мерење на големината и перформансите на една економија. Бруто-домашниот производ е дефиниран како вкупната пазарна вредност на сите произведени финални добра и услуги во една земја во одреден период (вообичаено една година). Според тоа во БДП се вклучуваат само финалните добра, т.е. се исклучува вредноста на интермедијарите производи во производството. Изразот бруто се однесува на фактот дека амортизацијата на капиталните фондови е вклучена во пресметката на БДП. Значи, доколку се одземе амортизацијата на капиталните фондови би се добило нето-домашен производ. Бруто-домашниот производ можеме да го поделиме според цените по кои се пресметани, во тој случај би разликувале: 1. Номинален и

2. Реален БДП

Номинален бруто-домашен производ е бруто-домашниот производ пресметан по тековни пазарни цени, што само по себе укажува дека номиналниот БДП ја вклучува и инфлацијата. Поради тоа номиналниот БДП не се зема како значаен показател за растот на економијата. Од номиналниот можеме да го добиеме реалниот БДП доколку номиналниот го поделиме со $(1 + (\text{инфлација}/100))$. Односно ако номиналниот е 100\$, а инфлацијата 5% за да стигнеме до реалниот БДП треба $100 / 1.05 = 95.23$.

Реален БДП е бруто-домашниот производ пресметан според постојани цени, т.е. по цените од некоја претходна базна година. На тој начин, реалниот БДП го отстранува влијанието на инфлацијата. За утврдување на растот на една економија се пресметува порастот на реалниот БДП од година во година, изразен во проценти. Пример, доколку во некоја година Македонија имала економски раст од 10%, тоа значи дека во таа година реалниот БДП пораснал за 10% во однос на претходната година. За меѓународни споредби вообичаено е БДП на земјите да се изразува во американски долари. Меѓутоа, имајќи предвид дека куповната моќ на еден долар се разликува од земја до земја, а за да се добие претстава за вкупната вредноста на добрата создадени во една економија, БДП се изразува по паритетот на куповните сили. Како мерка на животниот стандард на населението се употребува показателот БДП по глава на жител. БДП може да се мери на два начина:

- според потрошувачката метода и
- според факторите на производство.

- **Потрошувачка метода.** Целта на оваа метода е да се соберат вредностите на сите добра и услуги преку евиденцијата на потрошувачката на добра и услуги. Притоа, според овој метод, БДП се пресметува на следниов начин:

$$\text{БДП} = C + I + G + (X - M)$$

Каде што:

C – е потрошувачката на добра од домаќинствата (стан, храна, облека, возила, услуги итн.).

I – се однесува на инвестициите од претпријатијата. Ова не се однесува на „инвестирање“ во хартии од вредност. Според тоа, БДП ги вклучува само инвестициите во реални, производствени добра, а не и инвестициите во финансиски инструменти.

G – е потрошувачката од владиниот сектор. Тука спаѓаат сите трошоци на владата за стоки и услуги, меѓутоа не се вклучени трошоците за социјални трансфери за да се избегне нивното двојно пресметување.

X-M – во економијата оваа категорија е позната како нето-извоз, односно извоз (X) минус увоз (M). Извозот се однесува на добрата и услугите што се произведени дома, а се продадени во странство. Увозот ги опфаќа добрата што се произведени во странство, а не во домашната економија, така што би било погрешно доколку тие добра ги вброиме во

БДП. Мерењето на БДП според фактори на производство е уште еден начин да се измери БДП.

- **Според фактори на производство.** Според факторите на производство што претставува собирање на сите трошоци потребни за да се произведе еден производ, додавање на амортизацијата и додавање на индиректните даноци. Трошоци за факторите на производство се: плата, наемнина, камата, заработувачка. Оттаму, $БДП = плати + наемнини + заработувачки + камати + амортизација + индиректни даноци$.

Системот на националните сметки е систем на податоци за секторите на економијата, трансакциите меѓу секторите на економијата и рамка за економската анализа. Во центарот на националните сметки е производството на стоките и услугите, односно бруто-домашниот производ (БДП), кој е главен показател за развиеноста на економијата на секоја држава. Со податокот за бруто-домашниот производ по жител се врши споредба на развиеноста на државата во однос на други држави, споредба на продуктивноста на трудот, а истовремено претставува податок од кој се добиваат податоците за бруто-националниот доход, бруто-штедењето и нето-задолжувањето. Бруто-домашниот производ по регистрираниот пад на економската активност во Република Македонија во 2009 година од 0,9%, што значеше дисконтинуитет во релативно високите стапки на економски раст остварени во претходните години, и по регистрираниот пад од 1,1% во првиот квартал од 2010 година, во вториот квартал македонската економија забележа реален раст на БДП од 0,4%, што претставува пондериран полугодишен раст од -0,3%. Во вториот квартал од 2010 година растот на БДП е анализиран според расходен анализиран метод беше воден од домашната побарувачка. Инвестициската побарувачка оствари реален раст од 11% на годишна основа и таа имаше најголем придонес за економскиот раст (3 процентни поени). Минимален раст од 0,1% регистрираше и финалната лична потрошувачка, што претставува прв позитивен резултат по пет квартала и се очекува тоа да биде пресвртна точка во однос на идните движења на оваа компонента на БДП.

Финалната јавна потрошувачка забележа пад, а екстерната побарувачка во вториот квартал, за разлика од претходниот квартал, имаше незначителен негативен придонес врз економскиот раст. Реалниот раст на извозот на стоки и услуги изнесуваше 16,5%, додека увозот забележа реална стапка на раст од 12,5%. Анализата на БДП според производен метод укажува на тоа дека во вториот квартал економскиот раст е воден од услугите,

придонесувајќи со 1% процентни поени во растот, што е соодветно со позитивните перформанси во секторот. Финансиските услуги продолжуваат со стабилните стапки на раст на бруто-домашниот производ. Вкупните приходи на општиот буџет, Буџетот на Република Македонија и на буџетите на единиците на локална самоуправа заклучно со 30.09.2010 изнесуваат 104.865 милиони денари, додека вкупните расходи достигнаа 110.420 милиони денари. Во тие рамки најголемо учество имаат приходите наплатени по основ на данокот на додадена вредност со 51%. Социјалните придонеси изнесуваа 28.248 милиони денари. Неданочните приходи се реализираа во износ од 10.592 милиони денари. Приходите по основ на донации се реализираа во износ од 1.129 милиони денари, и тоа донација од Холандија во износ од 431 милиони денари. Вкупните расходи на Буџетот на Република Македонија во истиот период изнесуваа 104.567 милиони денари. Во овој период исплатени се вкупно 16.975 милиони денари за плати и надоместоци. Расходите за стоки и услуги изнесуваа 10.620 милиони денари, а социјалните трансфери 47.831 милиони денари. За редовна исплата на пензиите се обврзува макроекономската политика на Република Македонија и за 2011 година е 25.664 милиони денари, додека трансферите до приватните пензиски фондови се реализираа во износ од 2.329 милиони денари. За исплата на паричен надоместок на невработените лица преку Агенцијата за вработување беа наменети 1.427 милиони денари. Средствата за финансирање на здравствените услуги и надоместоци се реализираа во износ од 14.261 милиони денари. Во рамките на другите трансфери, од буџетот редовно се трансферираа дотациите до единиците на локална самоуправа, при што 904 милиони денари од приходот од данок на додадена вредност се трансферираше на локално ниво. Дополнително 8.923 милиони денари се трансферираа кон локалната власт преку блок-дотации наменети за финансирање на пренесените надлежности, како и наменски дотации за финансирање на материјалните трошоци во локалните јавни установи. Остварувањето на оваа цел значи создавање економија со полна и висококвалификувана вработеност, квалитетна здравствена заштита, социјална и територијална кохезија, како и заштита на животната средина. Основната цел на ревидираната стратегија е воспоставување сет на мерки и активности со кои ќе се овозможи континуирано подобрување на животот на сегашните и идните генерации преку создавање одржливи заедници способни да управуваат и ефикасно да ги користат природните ресурси како и да го развиваат еколошкиот и социјалниот иновативен

потенцијал на економијата со што ќе се обезбедат економски просперитет, заштита на животната средина и социјална кохезија. Прогресот во реализацијата на поставените цели на одржливиот развој се следи преку сет на индикатори дефиниран од Европската комисија. Имајќи го предвид глобалното значењето на одржливиот развој, Државниот завод за статистика направи напори да ги пресмета и да ги обедини на едно место расположливите индикатори во статистичкиот систем на Република Македонија, а во функција на одржливиот развој. Станува збор за индикатори со повеќестран карактер кои ја одразуваат економската, социјалната, еколошката и, во извесна мера, институционалната димензија на одржливиот развој. Врз основа на горенаведените податоци и анализи може да констатираме дека извозот што го остваруваат нашите најголеми компании како двесте најдобри компани, а особено Џонсон Мети и Џонсон контрол и др., не може да падне. Во тој контекст, здравата фискална политика е клучен фактор во динамизирањето на националното штедење, кое е основа на долгорочниот развој на секоја земја. Од тие причини, дебатата во економските кругови денес не треба да се води во насока на тоа дали се поважни макроекономските или структурните политики, туку како тие најдобро да се комбинираат за да се постигне ефикасна реализација на целите во определен временски хоризонт. Во рамките на макроекономските политики, дискусијата не се води за тоа кој да добие приоритет – монетарната или фискалната политика – туку како да се оствари нивна најдобра координација, а и како да се добие поддршката од јавноста за нивна ефикасна имплементација. Стратегијата на монетарната политика во идниот период е имплементација на оваа стратегија, а поради неможноста за ефикасна имплементација на стратегијата на монетарната политика и поради непостоењето на потреба и можност за имплементација на стратегијата на директно таргетирање на инфлацијата, постојниот концепт на монетарната политика во Република Македонија се чини е најдобро решение и за следните неколку години, односно до влегувањето во Европска Унија. Имајќи ги предвид традицијата и однесувањето на економските субјекти во Република Македонија, јасно е дека промените треба да се прават многу внимателно за да се задржи стабилноста и да не се иницираат инфлаторни очекувања, па природно се наметнува потребата од утврдување на фиксниот паритет на нашата валута во однос на еврото. Сметаме дека варијации од $\pm 3\%$ се сосема доволни за овие цели. Размислувањата за утврдување долгорочен таргет за инфлација кој би

предвидел годишен пораст на цените од најмногу 3% и режим на централен паритет на курсот со маргини од +3%. Пропонентите на растот ќе го третираат ова како поразителен предлог, инсистирајќи на тоа дека ни треба повисока инфлација за подинамичен раст, или поконкретно кажано за да се реши проблемот на невработеност и да се подобри животниот стандард; приврзаниците на апсолутна стабилност на цените ќе ја третираат оваа стратегија како неодговорна или како враќање кон некои минати неславни инфлаторни времиња. За жал, економијата не е само она што би сакале да го оствариме, туку повеќе она што можеме. Економскиот развој е несомнено добра работа, но неговата реализација бара нешто повеќе од самата желба. Реалноста е дека фискалната и монетарната политика никогаш не може да ја однесе економијата токму таму каде што ние би сакале да биде. Но тие се алтернатива за тешките напори за долги реформи. Фискалната и монетарната политика се премногу сериозни работи за одржување на стабилноста, растот на БДП, фиксниот курс и развиеноста на економијата на една држава.¹²

---

¹² - Државен завод за статистиќа на РМ, 2010 год.
- Министерството за труд и социјална политика, 2010 год.
- Извештај на Народна банка, 31 декември 2010 год .

2. ГЛАВА: НЕФИСКАЛНИ ФАКТОРИ НА РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

2.1. Правна регулатива и креирање поволна бизнис-клима

Правната регулатива се базира врз неколку фактори, и тоа:

- врз законите со кои се уредува регулацијата,
- врз државните органи кои ја спроведуваат регулативна политика во согласност со законите,
- врз органите на држава кои го контролираат спроведувањето на регулативната политика.

Преку овие закони се определуваат целите, одговорноста и инструментите за регулирање на стопанската активност. Ова покажува дека регулативната политика има широк опфат бидејќи се базира врз правилата и законите на државата. Регулативната активност на државата ги опфаќа следниве значајни фактори:

1. Распределба на ресурсите во општеството преку закони и правила со кои се уредуваат трговските односи, промените на цените на стоки и услуги, монополското однесување на претпријатието, заштитата на потрошувачите итн.
2. Прераспределба на доходите во согласност со законите за државниот буџет, како даночните обврски, работното и социјалното осигурување итн.
3. Стабилноста на стопанските текови преку контролата на понуда, преку промена на даноците, каматните стапки и финансирање на јавните проекти.

Правната регулативна функција е улога на државата која е поврзувана со искористувањето на значителните ресурси кои се обезбедуваат со јавни давачки како даноци.

Македонија уште на почетокот се соочи со тешкотии во нејзиниот развој со многу турбулентни движења проследени со доста успеси и падови, а сè со цел да одржи некоја економска стабилност. Значи уште со нејзиното осамостојување и стекнување на економска независност Македонија се соочи со многу проблеми, односно задачи меѓу кои и правната регулатива за формирањето на Народна банка, воведувањето нова стабилна валута, приватизација на веќе постојните компании, донесувањето нови закони и ред други работи со кои ќе може да одржува стабилна политика и економија. Меѓутоа, решавањето на овие проблеми повлекува со себе уште многу нови проблеми, како на пример големата невработеност која била со тенденција на раст. Со текот на годините дел

од овие проблеми почнуваат да се стабилизираат, но проблемот со невработеноста ден-денес претставува голем предизвик на оваа земја. Голем проблем во развојот на Македонија како земја, односно во развитокот на економијата, е спорот со Грција кој трае со години и го спречува развитокот на македонскиот пазар на европското тло, бидејќи влезот на Македонија во Европската Унија претставува отворање нови хоризонти и нови можности кои значително би помогнале во развитокот и во подобрувањето на деловната клима. И големата светска криза играше голема улога во зголемувањето на нестабилноста на македонската економија. Веќе подолго време Македонија ги трпи последиците од кризата во многу области на економското работење. Како позначајни проблеми со кои се соочува се сè уште високата стапка на невработеност, намалената економска активност, намалена стапка на странски инвестиции итн. Но, не е сè така црно во нашава економија... Македонија како земја со отворен пазар полека, но сигурно, преземајќи големи реформи, тежнее кон развиток и подобрување на бизнис-климата, односно кон поголема политичка и економска стабилност со отворени врати за поголем развој. Република Македонија се наоѓа на крстосницата на Југоисточна Европа, што ја прави доста погодна за транспорт и дистрибуција на многу производи од европскиот пазар. Поволната инфраструктура на патиштата и другите транспортни линии како и малиот обем на самата земја овозможуваат брз и лесен пристап до секое населено место во државава со што значително се олеснува дистрибуцијата. Македонија има и развиена телекомуникациска мрежа како и интернет-пристап кои придонесуваат за развитокот на бизнис-климата, односно го олеснуваат начинот на комуникација со што се олеснува и самата размена на производи со странските земји и се зголемува стапката на странски инвестиции. Свкупно земено Македонија како земја уште на почетокот на своето формирање чекори по сигурен пат на нејзин раст и развиток, при што процесот на транзиција трае сè уште и треба да се преземат уште многу нови реформи и да се разгледаат многу прашања сè со цел да се подобри положбата, односно да се подобри бизнис-климата, да се намали невработеноста, да се привлечат странски инвеститори и ред други работи кои на Македонија ѝ се потребни за започнување на бизнисот.¹³

---

¹³ *Претприемништво во Македонија, Центар за развој на нови бизниси и креирање на поволна бизнис-клима*

За да се подобрат бизнис-климата и постапката за започнување бизнис со правна регулатива на РМ, беше потребно да се реализираат следниве мерки (кои досега конечно се реализирани), и тоа:

- Регистрирање фирми преку овластени регистрациони агенти со нула трошоци;
- Целосно исклучување на хартиената регистрација на ДОО, ДООЕЛ и ТП;
- Исклучување на примената на печатот во правниот промет за трговските друштва;
- Добивање градежни дозволи и одобрение за да се олесни постапката за инвестирање.

2.2. Стабилност на економската политика

Постојниот концепт на економската политика во Република Македонија се чини е најдобро решение и за следните години, односно до влегувањето во Европската Унија. Од горенаведените податоци и анализи произлегува фактот дека Република Македонија ги задоволува стандардните фактори за имплементација на режимот на стабилна економија и за одржување фиксен курс. РМ има мала, но отворена економија, најголем дел од трговијата се одвива со земјите кон чија валута се таргетира курсот. Постојат институционални услови кои обезбедуваат кредибилитет кон фиксниот курс.

Одржувањето на стабилноста на економската политика и одржувањето фиксен курс на денарот ја обезбедија неопходната контрола врз порастот на цените, независно од повремениите критики. Но, петгодишната (2010-2015) континуирана примена на оваа стратегија ја наметнува потребата од размислување за излезно решение за да се избегнат основните слабости на постојниот концепт, а тоа се целосната нефлексибилност на економската политика и неможноста да се амортизираат евентуалните проблеми кои ја дестабилизираат економијата. Притоа, имајќи ги предвид традицијата и однесувањето на економските субјекти во Република Македонија, јасно е дека промените треба да се прават многу внимателно за да се задржи стабилноста и да не се иницираат инфлаторни очекувања.

Заради значењето и силата на еврото како валута на најзначајните трговски партнери на Република Македонија, природно се наметнува потребата од утврдување на фиксниот паритет на нашата валута во однос на еврото, кое покрива многу поголем простор од вкупните трговски и финансиски текови отколку другите валути и е базирано

на многу поликвидни и подлабоки финансиски пазари. Силните капитални приливи и порастот на продуктивноста на трудот кои се присутни во последниве пет години можат да предизвикаат потреба од поголема флексибилност на номиналниот девизен курс во иднина, па оттаму е прифатлива опцијата за утврдување маргини околу централниот фиксен паритет. Тоа подразбира дека и натаму ќе постои стриктна обврска на Централната банка да интервенира и да сугерира секогаш кога курсот ќе се приближи до границите, што ќе обезбеди задржување на кредибилитетот и ќе ги држи под контрола инфлаторните очекувања. Од друга страна, воведувањето маргини ќе овозможи да се испеглаат евентуалните инфлаторни диспаритети, но и да дојде до прилагодување на нерамнотежи биланси. Ширината на овие маргини треба да задоволи три критериума:

- а)** Да се задржи курсот на нивото на елементарните фактори.
- б)** Да овозможи простор за дејствување на монетарната политика.
- в)** Да интервенира на евентуални пропагандни притисоци.

За утврдување на долгорочната стабилност без висока инфлација е предвидениот годишен пораст на цените од најмногу 5% и режим на централен паритет на курсот во граници од $\pm 5\%$. Од другата страна, многумина аналитичари оваа шема на одржување на стабилниот курс и на стабилноста на економската политика ќе ја третираат како поразителен предлог, инсистирајќи дека ни треба повисока инфлација за подинамичен раст, или подиректно кажано за да се реши проблемот на невработеност и да се подобри животниот стандард. Приврзаниците на апсолутната стабилност на економската политика и на цените ќе ја третираат оваа стратегија како неодговорна или како враќање кон некои минати неславни инфлаторни времиња. За жал, стабилната економска политика не е само она што би сакале да го оствариме, туку повеќе она што можеме.

Стабилноста на економската политика во транзиционите земји како што е РМ несомнено е добра работа, но нејзината реализација бара нешто повеќе од самата желба. Реалноста е дека економската политика никогаш не може да ја однесе економијата токму таму каде што ние би сакале да биде. Што се однесува до факторите за реална економска стабилност, тие несомнено се алтернатива за тешките размислувања и за напорните долги реформи, а поради честите повторувања, понекогаш стануваат и популарни во јавноста. Сепак, економската политика е премногу сериозна работа.

Како реални фактори за стабилноста на економска политика се:

- Регулатива на финансискиот систем и обезбедување поддршка на МСП.
- Намалување на каматите за субвенционирање и инвестиции на мало стопанство.
- Формирање слободни зони како центри за меѓународни финансиски услуги и трговски друштва.
- Фискална и монетарна политика како регулатива за утврдување на правилата за јавната потрошувачка и одговорноста за користењето на буџетските средства.
- Финансиски субвенции за поддршка на формирањето мали и средни претпријатија.
- Регулација на Законот за кредитни ресурси.
- Унапредување на Законот за ревизија и контрола.

2.3. Пристап до екстерни финансиски ресурси (кредити и слично)

Кредитната институција за обнова (KfW) била формирана во 1948 година (за време на окупацијата на Германија од сојузничките сили) со основна задача да обезбеди кредити за обнова на земјата. Како прв приоритет на KfW се наметнала обновата на индустрискиот капацитет во тогашна Западна Германија.

Кредитите за оваа намена на почетокот главно ги добивале големите германски претпријатија од секторите рударство, челик, електрична енергија и сл., додека малите и средните претпријатија не биле во фокусот на интересот на банката. По завршувањето на обновата, кон средината на 1950-тите години, KfW се ориентирала кон малите и средните претпријатија. Малите и средни претпријатија станале главен приоритет на банката во 1960-тите, кога таа почнала да доделува инвестициски кредити за овие претпријатија, а особено во текот на 1970-тите, кога во центарот на интерес на банката се наметнале малите и средните претпријатија со иновативни идеи и проекти, посебно во областа на штедењето енергија.

На почетокот на 1970-тите, KfW почнала да развива посебна програма (т.н. М-програма) на кредитни производи за потребите на МСП. Во текот на 1980-тите, Сојузната влада на Германија промовирала посебна програма за структурни промени, а во нејзини рамки значајна била и улогата на малите и средните претпријатија. Во 1990-тите, по

обединувањето на Германија, KfW пласирала големи суми кредити за да се поттикне развојот на источниот дел на земјата (т.н. нови региони). Во тие рамки, KfW заедно со Банката за порамнување доделила кредити за малите и средните претпријатија во износ од околу 50 милијарди германски марки. Во овој период банката развивала сè поиновативни форми на инвестирање, меѓу кои и поддршка на развојот на пазарот на ризичен капитал, т.е. вложување во акции во иновативни мали и средните претпријатија, со голем потенцијал на раст. Во новиот милениум, KfW вовела променливи каматни стапки за малите и средните претпријатија, во зависност од ризичноста на проектите.

Во 2003 година, со спојување на KfW со Банката за порамнување, била формирана посебна деловна единица: Банка за мали и средни претпријатија (*KfW Mittelstandsbank*). Со појавата на глобалната финансиска и економска криза во периодот од 2007 до 2009 година, банката развила посебни програми за поддршка на малите и средните претпријатија. Истовремено, било променето името на банката во Банкарска група KfW (*KfW Bankengruppe*). Оваа банкарска група подлежи на регулативите на СР Германија, на Европската комисија и на Базелската спогодба. Таа дала голем придонес за развојот на малите и средните претпријатија и на претприемништвото не само во Германија, туку и во Европа, во земјите во развој и во земјите во транзиција. Голем број јавни финансиски институции во Европа и во земјите во транзиција ги прифатиле принципите на работа и на поддршка и промоција на малите и средните претпријатија и на претприемништвото на KfW, вклучувајќи ја тука и Македонија.

- **Основни цели на Банкарската групација во ЕУ.** Во мисијата на Банкарската групација KfW се потенцира дека таа ги поддржува промените и ги охрабрува напредните идеи во Европа и насекаде во светот, при што:¹⁴

- На домашен план ги промовира идните инвестиции на своите граѓани, на малите и средните претпријатија, како и инвестициите на локалните единици на самоуправата и инвестициите во социјалната инфраструктура.

---

¹⁴ *Кредитна институција за обнова, KfW*

- На надворешен план, финансира проекти на германски и на европски компании, конкурентни на глобалниот пазар и го поддржува економскиот и социјалниот прогрес во земјите во развој и во земјите во транзиција.
- Реализира специјални задачи на Сојузната влада на СР Германија – од приватизација на германски државни претпријатија до администрирање прашања поврзани со поранешната ДДР.
- Ги промовира развојот и интернационализацијата на бизнисите.

Во рамките на Банкарската група KfW, постојат повеќе деловни единици: Банката за приватни клиенти, Комуналната банка, Финансирање извозни проекти, Поддршка на земји во транзиција, Финансиски пазари - тргување со хартии од вредност и Банката за мали и средни претпријатија (*KfW Mittelstandsbank*).

- **Банка за мали и средни претпријатија во ЕУ.** Посебно место во рамките на банкарската група KfW зазема Банката за мали и за средни претпријатија, чии основни цели се следниве:

- Кредитирање на основањето нови претпријатија и постојни мали и средни претпријатија преку давање евтини кредити, т.е. кредити со ниски каматни стапки;
- Инвестирање во ризичен капитал, вклучувајќи и вложувања во start-up фазата, за претпријатија со добри, иновативни идеи;
- Финансиска поддршка на малите и средни претпријатија во сферата на модерните технологии, со висок потенцијал на раст;
- Финансирање проекти кои овозможуваат заштита на животната средина;
- Финансирање проекти што се базираат на обновливи извори на енергија;
- Финансирање проекти со висока енергетска ефикасност;
- Советодавна улога за мали и средни претпријатија, вклучувајќи и преземање на трошоците за најразлични консултантски услуги.

Основни принципи на работењето на Банката за мали и средни претпријатија се:¹⁵

---

¹⁵ ЕРП-фонд 1953, средства на Маршаловиот план

- Банката за мали и средни претпријатија обезбедува средства од различни извори (од пазарот на капитал, од извори на Сојузната влада, од т.н. ЕРП-фонд, формиран уште во 1953 година од средствата на Маршаловиот план итн.)
- Банката за мали и средни претпријатија обезбедува финансирање за нови мали и средни претпријатија и финансирање за поддршка на развојот на постојни мали и средни претпријатија, во принцип за сите сектори на економијата, т.е. и за традиционалните и за иновативните. Определени ограничувања има само за претпријатијата од земјоделскиот сектор, поради регулативата на ЕУ поврзана со субвенционирање на земјоделското производство.
- Во принцип, операционализацијата на кредитите на банката KfW за мали и за средни претпријатија им се препушта на комерцијалните банки (банката соработува со сите комерцијални банки), а банката за мали и за средни претпријатија во голема мера се концентрира на советодавната улога за потребите на малите и средни претпријатија.
- Ризикот за враќањето на кредитите главно го преземаат комерцијалните банки..
- Кај одделни видови проекти и самата банка презема дел од ризикот, но и при доделувањето на овие кредити, таа соработува и се консултира со комерцијалните банки.
- Кредитите, освен пониски каматни стапки во однос на комерцијалните кредити, задолжително содржат и грејс-период од 1 до 3 години, со тоа што претприемачите можат сами да го избираат траењето на грејс-периодот.
- При одобрувањето на кредитите, кога се работи за основање нови мали и средни претпријатија, најзначаен критериум е одржливоста на претприемничката идеја, а кога се работи за постојни претпријатија, исплатливоста на инвестицијата и состојбата на билансите на малите и средни претпријатија.
- Одобрувањето на кредитите е многу брзо, особено кога банката не презема никаков ризик, а во случај таа да презема дел од ризикот, процедурата за одобрување завршува за две недели.

- Кредитна активност на банката за мали и за средни претпријатија во ЕУ.

Банката за мали и за средни претпријатија има развиено широк спектар кредитни

производи за потребите на малите и средни претпријатија почнувајќи од start-up пари, преку најразновидни кредити приспособени за различните развојни фази на претпријатијата, кредити за структурно приспособување на малите и средни претпријатија, кредити за поддршка на извозот и за интернационализација на малите и средни претпријатија, иновативни кредити (за енергетска ефикасност, за заштита на животната средина и сл.), ризичен капитал за високоинновативни мали и средни претпријатија во повисоките развојни фази итн.

Со започнувањето на глобалната финансиска криза во 2007/2008 година, Банката за мали и за средни претпријатија создала посебна програма за малите и средни претпријатија (со три потпрограми) за кредити за фиксен и за обртен капитал за малите и средни претпријатија, под невообичаено поволни услови, а за да им помогне на малите и средни претпријатија полесно да се справат со последиците од кризата. Од овие програми на малите и средни претпријатија, до крајот на 2010 година, им биле одобрени кредити во износ од 4,6 милијарди евра.

-Екстерни финансиски ресурси, кредити и слично во Р. Македонија. Екстерните финансиски ресурси, кредити и слично во Р. Македонија, во секторот на МСП, играат важна улога во економскиот развој. МСП во секоја земја треба да имаат комплексна и долгорочно ориентирана поддршка, за: придонесот на флексибилноста и иновациите во економијата, зголемување на вработеноста, пораст на извозот и забрзување на економскиот развој. Малите и средни претпријатија имаат одредени проблеми во пристапот до одредени извори на финансирање на своите големина, а ова особено се однесува за почетници на МСП. Развиените земји и земјите во транзиција нудат различни програми за помош и поддршка во поттикнување на воспоставувањето и на развојот на малите и средните претпријатија. Во пазарните економии, институции и организации на централната власт или локалните власти нудат помош во финансирањето на секторот на мали и средни претпријатија преку кредити тирање од субвенционирани услови, кредити, гаранции и разни инвестиции во сопствениот капитал и во вложувањата. Во земјите во транзиција, главниот проблем на малите и средни претпријатија како сектор е недостигот на капитал. Финансиските системи се доминантни од банките, тие се обидуваат да направат бизнис со големи економски субјекти или значително да се зголеми каматната стапка за справување со малите бизниси. На пазарот во целина не се достапни за

финансирање на мали и средни претпријатија. Во однос на главниот извор на финансирање малите и средни претпријатија, особено малите, имаат сопствени извори на финансирање на сопственикот, задржана добивка на крај на годината и кредитни извори кои најчесто се користат како банкарски кредити и комерцијални кредити. Еден од главните проблеми со кои се сочуваат малите и средни претпријатија е финансирањето. Иако постојат различни извори за финансирање како се кредити, лизинг-аранжмани, емисија на хартии од вредност и сл., сепак, овој проблем е многу присутен кај малите и средни претпријатија. Причините за тоа се должат, од една страна, на недоволната развиеност на микрофинансиските институции како банкарски и небанкарски, оние кои се на финансискиот пазар, а од друга страна, на недоволната информираност на претприемачите за расположливите извори за финансирање како внатрешни и надворешни. Еден од најчесто користените екстерни извори на финансирање на малите и средни претпријатија во Република Македонија е кредитот. И покрај високите каматни стапки, анализата на податоците за финансиската поддршка на МСП од банкарскиот сектор, во 2010 -2015 година, покажува заживување во однос на претходните години. Имено, вкупните кредити, одобрени на нефинансиските субјекти кон крајот на 2010 се зголемува за 7,%, што претставува речиси двојно зголемен интензитет на забрзување во однос на претходните години, кога е со стапка од 3,5%. Во однос на влијанието на малите и средни претпријатија врз економскиот развој, со посебен осврт на Р. Македонија, е забележана стапка на раст од 8%, со тоа што во придонесот на растот на вкупните банкарски кредити, учеството на кредитите на компаниите изнесува 66% во вкупниот раст или, искажано на ниво на годишна стапка на раст на кредити на компаниите согласно со податоците од Народна банка за другиот квартал за 2011 година, тоа изнесува 8,6%, со напомена дека значајна структурна компонента се девизните кредити, но со истовремено забрзан тренд на зголемувањето на придонесот на денарските кредити, при што значаен придонес во годишната стапка на раст имаат долгорочните кредити, додека краткорочните кредити имаат годишен придонес во последните три месеца од 2011. Годишната стапка на раст на кредитите во Р. Македонија во 2010 година (вклучително Албанија и Хрватска) е над годишните стапки на раст на поголем број држави, со исклучок на Турција и на Србија, кои во наведениов период имале далеку повисоки стапки на кредитен раст.

Финансирањето обично се изведува со сопствениот капитал и честопати со семејниот капитал. Можноста за финансирање од надворешен капитал зависи од развојот на домашниот финансиски систем на државата, а се однесува на финансирање на јавната мисија на акции или од приватни извори. Прашањето за јавната акција не е вообичаено за секторот на МСП. Сепак, овој начин на финансирање не е ефикасен соопие помали износи, институционалните инвеститори сакаат да инвестираат во малите и средни претпријатија поради неповолни односи на ризикот и повратот. Приватните емисии на акции е главниот извор на финансирање на технологијата базирана на малите и средни компании во светот.

Банката преку инвестирање во фондови за развој на малите и средни бизниси, во државни и локални заедници на претприемачи инвестираат со акционерски капитал иако овие инвестиции честопати се третираат како ризични инвестиции за субвенционирање на малите и средни компании како форма на давање краткорочни кредити. Неформалниот извор на капиталот на мал бизнис е ризик на пазарниот капитал во вложување. Инвестицијата на банките преку кредити и богатите поединци кои се подготвени да инвестираат во поризични компании без цитат или мрежа на бизнис претставуваат влегување во голем ризик.

Овие банки кои учествуваат во финансирање мали и средни претпријатија во економијата со своите посебни кредитни програми не сакаат ризици, особено за кредити за мали и средни претпријатија кои се сметаат за ризична група и бараат многу документи и осигурување, како хипотека, на пример на имотот.¹⁶

-Банкарски кредити и државни заеми и заштеди. Во прилог на банкарските кредити и државни заеми постојат заштеди и заеми. Во Република Македонија има институции кои промовираат мали и средни претпријатија, како што е Агенцијата за обнова и развој, Агенцијата за мал бизнис, Фондот за развој и вработување на РМ, Фондот за регионален развој, Министерството за економија, Министерство за труд и социјална политика.

Банката значително го ограничува создавањето кредити на нови компании и занаети, бидејќи за секоја поддршка за новите претприемачи банките бараат огромно осигурување - хипотека во однос до 1:3 од средствата на друштвото. Малите и средни претпријатија во такви услови не можат да си дозволат, а честопати се одлучуваат и да не се пријават за

---

¹⁶ Народна банка на Република Македонија

земање кредити, бидејќи тие чувствуваат дека нивниот капацитет за хипотека е невозможна мисија.

За унапредување на малите и средни претпријатија, освен банките, значајни се и финансиските ресурси, односно краткорочни и долгорочни кредити и другите субвенции од државата и од другите институции надвор од РМ во сферата на трговијата на мало и големо. Република Македонија ќе продолжи со спроведување политики за унапредување на малите и средни претпријатија на трговијата на мало со инвестициите во насока на отворање нови пазари, особено за раст на малото стопанство и со зајакнување на позицијата на Република Македонија во меѓународната заедница, унапредување на регионалната соработка и добрососедските односи, како и со повисоко ниво на трговска размена, што ќе придонесе за зголемување на економскиот раст и конкурентноста на трајна основа, повисока стапка на вработеност и за пораст на животниот стандард. За реализација на овие цели се потребни финансиски ресурси и кредити за пристап до овие ресурси. Во 2014 год. еден од клучните приоритети на Владата е поддршка на иновациите во насока на унапредување на конкурентноста на приватниот сектор. За таа цел се подготвени сеопфатна стратегија за развој на иновациите назначена Македонија 2020 год. и Закон за поттикнување иновации, а согласно со него беше формиран Фондот за иновации и технолошки развој. Имплементацијата на мерките и активностите од оваа стратегија ќе придонесат за започнување на трансформација на земјата во економија заснована на знаења, способна да биде конкурентна на меѓународните пазари преку нејзината обучена работна сила и преку иновативни и креативни компании. Во наредниот период ќе бидат реализирани неколку значајни проекти со кои ќе се обезбеди поддршка за македонските компании да ги зајакнат своите капацитети и да инвестираат во нови технологии, иновации и истражување, како што е проектот Фонд за иновации – системски исчекор за поддршка на иновациите. Фондот ќе доделува со финансиски инструменти преку кои ќе се обезбедат средства наменети за поттикнување на иновативноста кај компаниите, и тоа:

1. Кофинансирани грантови за компании и иновации,
2. Кофинансирани грантови и условни заеми за иновации,
3. Кофинансирани грантови за трансфер на модерна технологија,
4. Разни фондови за доделување средства за техничка помош на компаниите, МСП.

-Извори на финансирање на домашните компании (МСП). Една од најчесто употребуваните поделби на изворите на финансирање на малите и средните претпријатија е поделбата на формални и на неформални извори. Формалните извори ги опфаќаат официјалните финансиски институции, комерцијалните банки државните банки, меѓународните банки, а неформалните извори за финансирање ги опфаќаат сопствените заштеди на претприемачите и нивните заеми од членовите на семејството и од пријателите. Во оваа група, честопати се наведуваат и заштедите, кои, пошироко гледано, припаѓаат на фамилијата. Значењето на неформалните извори за финансирање на малите и средните претпријатија, посебно во раните фази на развојот, е многу голема. Така, од вкупната потребна сума за финансирање на малите и средните претпријатија во РМ во средината на 2000-тите речиси 80% доаѓале од неформалните извори. Според нашите анализи и според горенаведени податоци и истражувањето кое е извршено и од податоците од Централниот регистар на РМ во 2011 година, на пример, од најбрзо растечките компании околу 80% од финансирањето на почетокот на бизнисот биле обезбедени од заштедите на основачите, 20% произлегле од роднини и пријатели, додека само околу 8% биле банкарски позајмици и кредити. Сопственичкиот капитал и заштедите се многу квалитетен извор за финансирање на малите и средните претпријатија. Во економската литература се наведуваат следниве извори на сопственички капитал:

- Лични заштеди на основачот – претприемачот при формирање на друштвото;

-Од средства на роднините и пријателите како сопственички капитал;

-Средства на деловните партнери и на фирмата во индивидуално-приватна сопственост.

Главен извор на позајмен капитал на малите и средните претпријатија се банките. На пример, во информаците на Народна банка и во други студии за финансирањето на малите и средните претпријатија во РМ се наведува дека банките учествуваат дури со 75% во финансирањето на малите и средните претпријатија. Втор по значење извор на финансирање на малите и средните претпријатија е лизингот, со учество од 20%, а потоа следат јавните финансиски институции со учество од 5%. Таканаречените финансирани со овие пари како лични заштеди и средства од фамилијата и пријателите, претставуваат неизбежен извор на финансирање на малите и средните претпријатија во нивните развојни фази. Овие средства најчесто доаѓаат до фирмата како акционерски капитал, а понекогаш

се даваат и во форма на заем – позајмици. Предностите на таканаречените средства се однесуваат на тоа дека станува збор за сопствени средства кои не подлежат на враќање, лесно се добиваат, многу полесно од банкарски заем или кредити, а кога се земаат како заем, тие претпоставуваат пониска каматна стапка, нивото за нивно враќање може да биде помало и сл. Негативни страни на овој извор на финансирање на горенаведените примери е дека се мали износи; кога членовите на давателите на овие позајмици, односно заеми добиваат мал процент акции и управувачки права во фирмата, но тие не подлежат на ризиците со кои се соочува управителот, односно основачот.

- **Ризици при финансирањето на МСП.** Малите формирани претпријатија, односно бизниси, особено во почетната фаза, сè уште не воспоставиле менаџерска екипа. Во првата развојна фаза, фактички, претприемачот истовремено е и сопственик и управувач со фирмата, тоа е кога функцијата на сопственост и управување се споени во една личност, во личноста на претприемачот, односно основачот. Кон крајот на првата фаза и на почетокот на другата фаза на претприемничка фирма, кога трансакциите и продажбите почнуваат брзо да растат, претприемачот наеднаш се соочува со големи проблеми, тој станува самоуверен, се однесува како недопирлив, донесува брзи и често погрешни одлуки, продолжува сам да ги држи сите линии во свои раце, не им доделува функции и одговорности на други вработени во претпријатието, не воспоставува менаџерски тим итн. Оваа фаза од работење на претпријатието, како процес на фирмата, се нарекува фаза кога претприемачите обично навлегуваат во замката и поради горенаведени проблеми и фактори може да дојде до банкротирање на својата фирма. За да се спречи стечајно уништување, претприемачот мора да воспостави менаџерски тим, бидејќи фирмата е неликвидна и тој не е во состојба сам и со неопходна компетентност да ги извршува менаџерските функции во неа.

Во економската литература се наведуваат и други фактори кои придонесуваат кон тоа ризикот за финансирање на малите и средните претпријатија да расте и кои го отежнуваат пристапот на малите и на средните бизниси до извори за финансирање, а меѓу нив позначајни се *недостигот до информации* и одбивањето на претприемачот да ја дели *сопственоста со други вработени*. Во раните развојни фази малите претпријатија немаат доволен капацитет за обезбедување на кредитот, па проблемот посебно се усложнува ако претприемачот не располага со доволно вреден личен имот кој би го заложил за да добие

банкарски кредити и заеми. И одбивањето на претприемачот да ја дели сопственоста со други вработени се јавува како значаен проблем. Во литературата редовно се нагласува дека еден од основните мотиви на претприемачот – управителот за формирање сопствен бизнис е желбата за независност, желбата да се биде директор сам себеси. Според истражувањата на Светска банка *за условийте за водење бизнис*, на Македонија припаѓа горното место на ранг-листата од другите 180 земји. Ваквата оценка за земјата е многу битна за домашните и странските инвеститорите кои сакаат да започнат нов бизнис. Во истражувањето, како што покажуваат податоците од светската Банка, се земени и се вклучени следниве индикатори: отворање бизнис; добивање лиценца; вработување и отпуштање работници; регистрирање имот; добивање кредит; заштита на инвеститорите; плаќање даноци; трговија со странство; склучување договори под принуда и затворање на бизнисот. Во текот на 2010-2014 година Република Македонија има спроведено одделни клучни реформи со кои се олеснува започнувањето бизнис, а тоа се потврдува со податокот дека од 2010 година се наоѓа на третото место од вкупно топ 10 економии што имаат спроведено најмногу реформи.

Голем дел од спроведените реформи се насочени кон добивањето градежни дозволи, регистрирањето имот, добивањето кредит, заштитата на инвеститорите и плаќањето даноци. Особено е значајно да се истакне дека во 2011 година Република Македонија има постигнато значаен напредок во однос на започнувањето бизнис. Имено, во Извештајот *Doing business 2009*, Р. Македонија е рангирана на 12 место, а во 2011 година ја достигна шестата позиција. Значителен напредок е постигнат и во добивањето градежни дозволи, таа се наоѓа на 152 место, а во 2011 година го достигнала 136 место. Во 2011 година скок од 19 места, во однос на 2009 година, е постигнат при регистрирањето имот, а може да се каже дека во овој период најголем напредок бил постигнат во заштитата на инвеститорите. Што се однесува, пак, до плаќањето даноци може да се види дека во Извештајот од 2009 година, Р. Македонија е на 27 место, а во 2011 година е на 33 место, што претставува пад за 6 позиции. Од друга страна, *Milken Institute* го пресметува Индексот на пристап до капитал што е значаен показател за развојот и финансирањето на малите и средни претпријатија. Во однос на влијанието на малите и средни претпријатија врз економскиот развој, со посебен осврт на Р. Македонија, поаѓајќи од тоа што пристапот до капитал на деловните субјекти им овозможува да имплементираат иновациски идеи и

да го унапредуваат технолошкиот развој, да ги зголемуваат работните места и квалитетот на живот, треба да се нагласи дека податоците за пристап до капитал треба да претставуваат значаен показател, зашто преку сигналите што се испраќаат придонесува за преземање одделни мерки за отстранување на бариерите за пристап до капитал. Овие податоци ги рангираат земјите според економската, финансиската и социјалната инфраструктура, како поддршка на претприемачката активност за обезбедување пристап до капитал. Овие податоци се групирани во седум компоненти, и тоа: макроекономски амбиент, институционален амбиент, финансиски и банкарски институции, развој на пазарот на акции, развој на пазарот на обврзници, алтернативни извори на капитал и интернационално финансирање.¹⁷

2.4. Примена на нови технологии

Еден од клучните приоритети на малите и средните претпријатија е примената на иновациите во насока на унапредувањето на новите технологии за јакнење на конкурентност на приватниот сектор. За таа цел, малите и средни претпријатија треба да се потготвени со сеопфатна стратегија за развој на иновациите за идни период, Во РМ е формиран Фондот за иновации и технолошки развој. Имплементацијата на мерките и активностите од оваа стратегија ќе придонесат за започнување на трансформација на земјата во однос на економските знаења, јакнењето на конкурентна на меѓународните пазари преку вештините на обучената работна сила и иновативноста и креативноста на малите и средни компании. Во периодот 2010-2015 во РМ се реализирани неколку значајни проекти со кои беше обезбедена поддршка за малите и средни претпријатија за да ги зајакнат своите капацитети и да инвестираат во нови технологии, иновации и истражувања. Овие фондови за иновации ќе делуваат со финансиски инструменти преку кои ќе се обезбедат средства наменети за поттикнување на иновативноста кај компаниите. Новите технологии и иновациите се состојат од имплементација на нов или значително подобрен производ, нов процес, нов маркетинг-метод или нов организациски метод во

---

¹⁷ *Doing business 2009, Milken Institute-2011*
Doing business, Copblication of World bank & Interanional Finance Corporation, 2012
Capital Access Index 2009, Свешка Банка, Услови за водење бизнис

деловните практики, работните места или во надворешните односи. Според тоа, иновациите се нешто повеќе од истражување и развој и покриваат широк опфат на активности кои им помагаат на фирмите да станат попродуктивни и конкурентни. Иновациите се клучна движечка сила за економскиот раст и според тоа развојот на политиката за иновации се смета за еден од клучните темели на економската стратегија на претпријатија. Бидејќи Република Македонија се стреми да продолжи со економскиот раст, важно е земјата да ја развие конкурентноста на својот приватен сектор. Македонија нема да може да ја гради својата конкурентност врз основа на ниските трошоци за плати на долг рок, подобрувањето на конкурентноста преку знаење и иновации е клучно. Според тоа, оваа стратегија цели кон започнување трансформација на земјава во економија заснована на знаења, способна да биде конкурентна на меѓународните пазари преку нејзината обучена работна сила и преку иновативни компании. Република Македонија веќе е на патеката на реформи за олеснување на растот и иновациите. Стратегијата за иновации ги опфаќа истражувачките институции во контекст на развој на човечките ресурси за иновации и на воспоставување врски со бизнис секторот и пренесување на знаења кон него. Оваа стратегија ќе ја земе предвид актуелната состојба на развојот на земјата за да осигура дека политиките за промовирање иновации истовремено се фокусирани и се релевантни за земјава. Според тоа, она што функционира добро во контекст на сложен систем за истражување и иновации можеби нема да биде ефективно во Република Македонија. Стратегијата беше подготвена во рамките на Иницијативата за регионална конкурентност, проект спроведен од Инвестициската спогодба на ОЕЦД за Југоисточна Европа со финансиска поддршка од Европската Унија. Како дел од овој проект, Република Македонија побара поддршка од ОЕЦД за развој на стратегија за иновации. По прегледот на националниот систем за иновации и по конференцијата на која на факторите им беше овозможено да разговараат за тоа кои треба да бидат приоритетите и политиките на стратегијата за новите иновации, овој документ беше подготвен во соработка со владини службени лица и со експерти од Европска Унија. Кон крајот на 2013 година Владата на Република Македонија го основа Фондот за иновации и технолошки развој кој има за цел промовирање и поттикнување иновацииска дејност, подобрување на пристапот до финансиски услуги за иновации, развивање инфраструктура за иновации и технолошки развој и развој на партнерства меѓу истражувачките центри и приватниот

сектор во Република Македонија. Фондот располага со четири активни програми за подобрување на пристапот до финансиски услуги, и тоа:

- Кофинансирани грантови за трговски друштва и иновации;
- Кофинансирани грантови и условени заеми за комерцијализација на иновации;
- Кофинансирани грантови за трансфер на технологии;
- Техничка помош преку деловно-технолошки акцелератори.

• **Кофинансираните грантови за трговски друштва и иновации** се инструменти наменети за финансирање ново основани, микро и мали и средни компании, регистрирани во Република Македонија, а е со цел поттикнување на иновативноста кај компаниите, имплементирање иновативни решенија и поддршка на компании кои имаат висок потенцијал за раст, како и пренесување на резултатите од научните истражувања во апликативни, односно комерцијални активности преку формирање нови компании. Преку инструментот кофинансирани грантови за овие нови компании и иновации се обезбедува финансирање до максимум 85% од вкупниот буџет за проектот, до максимален износ од 30.000 евра. Преостанатите 15% од вкупниот буџет за проектот треба да бидат обезбедени од подносителот на барањето за финансирање. За доделувањето средства по основа на овој инструмент може да учествуваат сите компании од сите дејности без ограничување по одделни индустрии. Проектите во рамките на инструментот кофинансирани грантови за овие нови компании и иновации траеле 12 месеца, со можност за продолжување за најмногу 6 месеца.

• **Кофинансирани грантови и заеми за комерцијализација на иновации** е инструмент наменет за финансирање мали и средни трговски друштва, регистрирани во Република Македонија, а е со цел реализирање и имплементација на иновативни решенија, иновативни процеси и воведување иновации кај компаниите, како и поддршка на компании кои имаат висок потенцијал за раст. Финансирањето од овој инструмент беше во форма на грант или во форма на условен заем, во зависност од големината на барателот. Финансирањето во форма на условен заем подразбира иницијално доделување средства на компаниите во форма на заем, со можност доколку компанијата исполни

определени услови, дел или целиот износ од заемот да биде конвертиран во грант. Инструментот кофинансирани грантови и условени заеми за комерцијализација на иновации ќе обезбеди финансирање до максимум 70% од вкупниот буџет за проектот, до максимален износ од 100.000 евра. Преостанатите 30% од вкупниот буџет за проектот треба да бидат обезбедени од подносителот на барањето за финансирање. Проектите во рамките на инструментот кофинансирани грантови и условени заеми за комерцијализација на иновации траеше 24 месеца, со можност за продолжување за 12 месеца.

• **Кофинансирани грантови за трансфер на технологии** е инструмент кој имаше за цел да ја поттикне имплементацијата на нови иновативни и подобрени технологии и технолошки процеси. Со овој инструмент се очекува да се постигне долгорочен позитивен придонес за развојот на регионалната економија, подобрување на конкурентноста преку технолошки и оперативни унапредувања и обезбедување нови работни места. Инструментот беше наменет за финансирање на програми за воведување иновативни и напредни технологии во трговски друштва, стопански комори и во здруженија основани во Република Македонија. Програмите за трансфер на технологии се фокусирани на помагање на малите и средни претпријатија (МСП) за да ја подобрат својата продуктивност, да ги зголемат стандардите за квалитет и да воведат процеси за развој на нови производи. Најчесто тие помагаат да се подобрат технолошките можности на постојните индустрии и компании преку спојување на знаењето што е веќе постои на глобално и национално ниво со локалната индустрија. Овие програми им помагаат на компаниите и да го разберат значењето на стандарди на меѓународниот пазар и како да ги направат своите производи компатибилни со меѓународните стандарди. Овој инструмент ќе финансира два типа активности, и тоа:

- а) Поддршка на компаниите во напорите да развијат планови за технолошки напредок и
- б) Поддршка на организации за развој на програми за технологии.

Инструментот кофинансирани грантови за трансфер на технологии ќе обезбеди финансирање до максимум 50% од вкупниот буџет за проектот, до максимален износ од 200.000 евра. Преостанатите 50% од вкупниот буџет за проектот треба да бидат обезбедени од подносителот на барањето за кофинансирање. За доделување средства по

основа на овој инструмент може да учествуваат сите компании од сите дејности без ограничување по одделни индустрии. Проектите во рамките на инструментот кофинансирани грантови за трансфер на технологии ќе траат 24 месеца со можност за продолжување за најмногу 12 месеца.

- **Техничка помош преку деловно-технолошки акцелератори.** Фондот преку техничка помош ќе го поддржи формирањето на деловно-технолошките акцелератори, субјекти за давање инфраструктурна поддршка на иновациската дејност, со цел акцелерација на претприемништвото преку поддршка на физички лица кои сакаат да основаат трговско друштво, односно компанија, како и веќе основани компании во нивната почетна фаза кои постојат максимум две години, преку обезбедување едукативна, логистичка и финансиска помош. Деловно-технолошки акцелератор е субјект за давање инфраструктурна поддршка на иновациска дејност чија основна дејност е ставање на располагање деловен простор, административни и технички услуги, менторство и обука, консултантски услуги и тренинг, обезбедување иницијално финансирање и давање стручна помош за надминување на организациските и стратешките пречки на компаниите во основање, вклучувајќи го периодот на развивање на деловната идеја, па сè до основањето и до почетното делување на овие нови компании. Периодот на нудење на услугите на акцелераторот не треба да биде подолг од 12 месеца, почнувајќи од денот на влегување на новооснованата компанија или физичкото лице во акцелераторот, па сè до успешна имплементација на деловната идеја. Акцелераторот освен техничка и логистичка помош обезбедува и финансиска помош, и тоа финансирање за време на фазата на акцелерација до максимален износ од 50.000 евра по проект и можност за понатамошно финансирање до максимален износ од 200.000 евра по проект. Овие средства се наменети за најдобрите компании кои успешно ќе поминат низ фазата на акцелерација. Фондот ќе финансира до 75% од вкупниот буџет на проектот. Другите 25% треба да бидат обезбедени од барателот. Максималниот износ кој ќе биде финансиран од Фондот за поддршка на формирање акцелератори изнесува 500.000 евра по формиран акцелератор. Овој износ ќе биде искористен за поставувањето на акцелераторот, како и за фазата на финансирање, односно финансиската поддршка на акцелерираните компании. За акцелератор може да поднесат барање и повеќе компании заеднички или здруженија, односно преку формирање конзорциум, со тоа што задолжително се назначува еден

правен субјект за лидер на конзорциумот, кој ќе биде координатор на активностите. Проектите во рамките на инструментот техничка помош преку формирани акцелератори ќе траат 42 месеца, од кои 6 месеца период за поставување на акцелераторот и период од 3 години за негово активно водење. Од аспект на развојот на индустријата Владата на Република Македонија го изработи националниот стратешки документ за зголемување на конкурентноста на македонската индустрија и економијата. Овој проект претставува национален стратешки документ за зголемување на конкурентноста на македонската индустрија и економијата воопшто, преку координирање на политиките за конкурентност во Република Македонија. Основна цел на документот е зголемување на конкурентноста на домашната индустрија, базирана на знаење, иновации и на истражувања кои водат кон раст и развој, создавање стимулативна деловна и инвестициона клима и кон поддршка на претпријатијата за подобрување на нивните конкурентни способности со стекнување знаења, нови технологии и пазари. Во рамките на стратешките приоритети на Владата на Република Македонија е определбата за зголемување на економскиот раст и конкурентноста на трајна основа, а креирањето проактивна интегрирана индустриска политика е една од клучните цели за зголемена конкурентност на корпоративниот сектор. Со имплементацијата на индустриската политика ќе се обезбеди стабилен развој на земјата врз основа на модернизација на економијата со креирање услови за производство на конкурентни производи, зголемување на вработеноста и со пораст на извозот. Во досегашниов период политиките кои се применуваат во Република Македонија содржат елементи на индустриска политика чие основно начело е воспоставување и одржување еднаков третман на сите деловни субјекти, обезбедување еднакви услови за пазарна конкуренција и поддршка на претпријатијата во зголемување на нивната конкурентност. Во овој контекст, тековната индустриската политика на Република Македонија се состои од мерки содржани во други политики, национални стратешки документи, програми и акциони планови кои имаат хоризонтален пристап. Токму хоризонталната димензија на индустриската политика бара интегрирање и координација во планирањето и спроведувањето на активностите за зголемување на конкурентноста на македонската индустрија.¹⁸

---

¹⁸ *Индустриска политика на Република Македонија, Скопје, 2010-2020*

Процесот на приближување на Република Македонија кон Европската Унија влијаеше за зголемување на свеста на релевантните институции за потребата и значењето од донесувањето стратешки документ за интегрирана проактивна индустриска политика со координација на постојните и идни политики, кои се во функција на зголемување на конкурентноста на македонската индустрија. Индустриската политика на Република Македонија е во согласност со индустриската политика на ЕУ која се развива во правец на имплементација на зајакнување на индустрискиот сектор и на создавање предуслови за раст и развој, базирани на знаење и иновации. Целта на европската индустриска политика е забрзување на прилагодувањето на индустријата кон структурните реформи, охрабрување на иницијативите, развој и соработка меѓу преземените активности и поттикнување на потенцијалот на индустријата за иновации, истражување и за развој на технологии. Обновената индустриска политика во ЕУ ги промовира истражувањата, креирањето знаење и дифузијата на технологии која по природа и упатува на соработка со другите политики за забрзување на пристапот кон пазарот, со охрабрување за создавање нови фирми и конкуренција, градејќи ја конкурентноста врз основа на иновативност и е еден од факторите за Република Македонија, како земја кандидат за влез во ЕУ. Предлог-националната економска и индустриска политика на РМ претставува амбициозен, но и остварлив план и политика за остварување на приоритетите на развојот и за создавање конкурентна економија која максимално ги афирмира и активира човечките, материјалните и природните потенцијали на Република Македонија и нејзините развојни предности. Министерството за економија, преку своите постојни програми: Програма за поттикнување на конкурентноста на македонските производи и услуги; Програмата за развој на претприемништво, конкурентност и иновативност на мали и средни претпријатија и Програмата за развој на кластерското здружување, како и преку нови програми и мерки од индустриската политика, активно работи на создавање поволна клима за работа и за поттикнување на развојот и конкурентноста на фирмите и економијата. Програмите се дизајнирани за финансиска поддршка на деловните субјекти во создавање производи и услуги кои ќе ги задоволат строгите критериуми и стандарди за квалитет на странските пазари, како и за нивна промоција на разни меѓународни манифестации. Со овие програми на европската заедница се воспоставуваат директни

контакти со нашите компании и институции кои се заинтересирани за програми на европската заедница каде што активно се промовираат услугите на новата Европска мрежа на компании меѓу домашните компании на РМ, преку различни настани и семинари одржани во земјава.¹⁹

---

¹⁹ Фонд за иновации и технологии, Скопје 2013
Иницијативата за регионална конкурентност, проект спроведен од Инвестициската агенција на ОЕЦД за Југоисточна Европа со финансиска поддршка од Европската Унија
Министерство за економија, БИЛТЕН – Програма за развој на претприемништво (МСП)
Индустриска политика на Р. Македонија 2010-2020
Лисабонската стратегија за зајакнување на економско-индустрискиот сектор.

3. ГЛАВА: ВЛИЈАНИЕТО НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

3.1. Инструменти на фискалната политика

Фискалната политика е Владина политика во однос на даноците и расходите. Фискалната политика е употреба на владините расходи и даноците со цел да се влијае врз агрегатната побарувачка, и регулирање на владините трошоци и даноци.

Двата главни инструменти на фискалната политика односно оданочувањето и јавната потрошувачка може да влијаат врз следниве макро економски промени во една економија, и тоа:

- Агрегатна побарувачка и нивото на економските активности;
- Дистрибуцијата на доходот и
- Начин на распределба на средствата во државниот и во приватниот сектор.

Постојат трите главни типа на фискална политика:

- **Неутрална фискална политика**, обично се презема кога една економија е во рамнотежа, државната потрошувачка целосно е финансирана од даночните приходи и кога вкупниот исходот на буџетот има неутрално влијание врз нивото на економската активност.
- **Експанзивна фискална политика** е државна политика кога потрошувачката е поголема од даночните приходи, а обично се презема за време на рецесија.
- **Контракциона фискална политика, политика на ограничување на јавната потрошувачка.**

Меѓутоа, овие дефиниции се променливи бидејќи иако нема воопшто промени во потрошувачката или во даночните закони, цикличните флукуации на економијата предизвикуваат циклични флукуации на даночни приходи и некои типови државна потрошувачка, променувајќи ја дефинитивната ситуација; овие не се сметаат за политички промени. Затоа, во насока на гореспоменатите дефиниции, „државна потрошувачка“ и „даночен приход“ обично се заменуваат со „циклична прилагодена државна

потрошувачка“ и „цикличен прилагоден даночен приход“. Така, на пример, државниот буџет кој е урамнотежен во текот на деловниот циклус се смета дека претставува тип на неутрална фискална политика.

-Методи на финансирање. Државите финансираат и трошат пари како расходи на различни јавни добра, и тоа: образование, здравствена заштита, полициски и воени служби, како и исплата на социјалните бенефиции. Овие расходи можат да се финансираат на различни начини:

- од даноци,
- преку задолжување во земја и во странство,
- од фискални резерви,
- продажба на државен имот.

- Економски ефекти на фискалната политика. Државите ја користат фискалната политика за да влијаат врз нивото на агрегатна побарувачка во економијата, во напорот да постигнат економски цели на стабилност на цена, целосна вработеност и економски раст. Кејнзовата економија предлага дека зголемување на државната потрошувачка и намалување на даночната стапка се најдобрите начини да се поттикнуваат агрегатна побарувачка и намалување на потрошувачката за зголемување на даноците откако ќе почне економскиот бум. Кејнезијци се залагаат ова постапка да се користи за време на рецесија или на ниска економска активност како важна алатка за изградба на системот за јак економски раст и целосно вработување.

Државите може да користат буџетски суфуцит за да направат две работи: да го забават темпото на јакиот економски раст и да се стабилизираат цените кога инфлацијата е многу голема. Кејнзовата теорија претпоставува дека отстранувањето на потрошувачката од економијата ќе го намали нивото на агрегатна побарувачка и ќе ја затегне економијата, на тој начин ќе ги стабилизира цените.

Според класичното гледиште, експанзивната фискална политика го намалува нето-извозот, кој има олеснувачки ефект врз националниот исход и доход. Кога државното позајмување ја зголемува каматната стапка тоа привлекува странски капитал од странски инвеститори. Тоа се случува бидејќи сите други работи се исти, обврзниците емитувани од

земја која извршува експанзивна фискална политика сега нудат повисока стапка на заработувачка. Со други зборови, фирмите кои сакаат да финансираат проекти треба да се натпреваруваат со нивната држава за капитал за да нудат повисока стапка на заработувачка. За набавка на обврзници кои доаѓаат од одредена земја, странските инвеститори треба да ја задржат валутата на таа земја. Затоа, кога странски капитал влегува во земја која доживува фискална експанзија, побарувачката за валутата на таа земја се зголемува.

Зголемената побарувачка предизвикува раст на валутата на земјата. Штом валутата ќе расте, добрата кои доаѓаат од земјата сега на странците им чинат повеќе од порано и странските добра сега чинат помалку од поранешното. Затоа, извозот паѓа, а увозот расте. Други можни проблеми со фискалниот стимуланс го вклучуваат заостатокот меѓу спроведувањето на политиката и забележливите ефекти во економијата, а и инфлаторни ефекти водени од зголемената побарувачка.

Теоретски, фискалниот стимуланс не предизвикува инфлација кога користи средства кои инаку би биле некорисни. На пример, ако фискалниот стимуланс вработува работник кој во други околности би бил невработен, тогаш нема инфлациски ефект; меѓутоа, ако стимулансот вработува работник кој во други услови би имал работа, стимулансот ја зголемува работничката побарувачка додека работничката понуда останува непроменлива, водејќи до инфлација на плата и поради тоа има инфлација на цени.

Преку фискалната политика се извршуваат неколку цели:

1. Постигнување одржлив економски раст;
2. Обезбедување поголеми инвестиции;
3. Обезбедување или одржување пониска невработеност;
4. Одржување пониски цени;
5. Обезбедување подобра конкурентност на националната економија;
6. Одржување подобро надворешно-трговско салдо;
7. Преструктурирање на економијата и на БДП.

- Инструменти на фискалната политика се јавните приходи и јавните расходи.

Јавните расходи се однесуваат на трошоците направени од јавните власти и од централната и локалната власт. Трошоците направени од централната власт (владата) во форма на јавни расходи за администрација и одржување на редот и законот се примери за јавните расходи. Трошоците направени за социјално осигурување, образование, транспорт, комуникации, јавни работи и сл. се познати примери на јавните расходи направени за задоволување на колективните потреби. Во развиена држава, владата мора да преземе голем број социјални и економски активности за кои треба да се направат трошоци. Јавните расходи треба да бидат направени во обезбедување социјална сигурност на јавноста (т.е. старосна пензија, надоместоци за невработеност итн) за обезбедување економски или социјални трошоци (како што се транспорт и врски, здравство, образование, електрична енергија, вода за пиење итн.) при одржување на економската стабилност, обезбедување работи од социјална заштита и при унапредувањето на економскиот развој.

Јавните расходи може да се класифицираат на три начина:

- Тековни расходи и капитални расходи. Сите видови административни трошоци за одбрана, услуги и друг долг спаѓаат во тековните трошоци. Овој трошок е направен за државната администрација, како што се полицијата, парламентот, владата, платите на вработените, судството итн. Капиталните расходи се наменети за создавање нето-продуктивен капацитет на нацијата. Трошоците за изградба на брани, за јавни работи, за земјоделски и индустриски развој се примери на капиталните расходи.

- Директни трошоци и пренос на расходи. Сите видови на трошоците направени од владата за купување постојните услуги се нарекува директен трошок. Издатоците направени за одбраната, државните служби, образовните услуги, судството, поштата и инвестициските расходи се примери на директни трошоци. Трошоци за пренос се расходи кои се во форма на плаќања направени без соодветно враќање на секој тип услуги.

- Продуктивни и непродуктивни расходи. Продуктивни трошоци се оние трошоци кои помагаат во постигнување на продуктивноста или ефикасноста на економијата.

Непродуктивни трошоци се оние трошоци кои не влијаат врз продуктивната ефикасност на државната економијата директно.

На Владата и се потребни јавни приход за вршење различни функции. Приходите на Владата кои се добиваат преку извори како што се: даноци, грантови, такси, и кредити се нарекуваат јавни приходи. Општо земено, владините приходи ги означуваат приходите собрани од граѓаните од државата преку даноци. Постојат разни други неданочни извори на јавни приходи како што се: даноци, цена, такси, казни, казни, подароци, профит и посебни процени, а сите овие собрани фондови преку даноци се нарекуваат даночни приходи. Во сите држави данокот е задолжително плаќање на владата. Данок може да биде директен или индиректен. Данокот што се плаќа од лицето кому му е изречен и не може да се префрли се нарекува директен данок. Односно, данок на доход, данок на добивка, данок на имот, данок на добивка се примери на директните даноци. Индиректен данок, од друга страна, е данокот што се плаќа на почетокот еден поединец, на товар на некоја друга личност која во крајна линија го носи, односно: акциза, ДДВ и царина се примери на индиректните даноци.

Во модерните времиња, задолжување на владата стана нормалниот метод на државните финансии, како што се даноци, такси итн, а задолжувањето на владата води кон јавниот долг.

Јавниот долг е долг кој владата го должи на јавните институциите, на приватните претпријатија или на институции и државјани на други земји. Владата може да позајми од поединци, претпријатија и банки. Може да позајми во рамките на државата и надвор од неа. Главните цели на задолжување треба да се задолжат на буџетскиот дефицит, за финансирање на развојни планови. Внатрешниот долг се однесува на јавни заеми земени во земјата. Надворешниот долг се однесува на обврските на земјата да позајми од странска влада или од меѓународна организација и разни други фондови.

Како инструменти на фискалната политика се третираат следниве:

1. Државните расходи – тоа се трошоците кои државата ги прави за покривање на своите потреби на различни нивоа на државното управување. Преку нивно изменување државата може директно или индиректно да влијае врз инвестициите, приватната потрошувачка, јавната потрошувачка и воопшто врз агрегатната побарувачка.
2. Даноци или даночни плаќања – опфаќа целиот спектар на даноци со кои државата ги оданочува физичките или правните лица. Со нивната промена се влијае врз штедењето, инвестициската клима, потрошувачката и врз деловна иницијатива, но и во целина.
3. Трансфер плаќања – е трансфер на ресурси во парична форма од едни физички или правни лица во корист на други физички или правни лица. Тоа се субвенции, социјална помош, помош при невработеност и друго. Со нив државата може да влијае врз приходите, потрошувачката, штедењето, инвестициите и врз други макроекономски индикатори.
4. Буџетски дефицит – е износот за кој трошоците ги надминуваат приходите на буџетот. Со неговото формирање, големина, вид и начин за негово финансирање државата може да влијае и врз основните макропараметри.
5. Буџетски вишок – е износот за кој трошоците се помали од приходите. Претставува ретка појава. Буџетскиот вишок може да влијае и врз штедењето и инвестициите.
6. Внатрешен државен долг – подразбира израз во вкупниот износ на државните кредити акумулирани при покривањето на буџетскиот дефицит. Во процесот на неговото создавање, одржување и отплата тој може значително да влијае врз основните макропараметри и дури да предизвика тешки економски деформации.

Од гледна точка на временскиот период фискалната политика е: краткорочна, среднорочна и долгорочна. Во зависност од предметот на влијание имаме промени во фискалните инструменти со кои се цели да се зголеми или да се намали временскиот период. Оваа политика е замислена и се спроведува особено како експанзивна и антирационална фискална политика.

3.2. Видови фискална политика

Се разликуваат четири вида фискална политика:

1. Активна проширена,
2. Активна ограничена,
3. Автоматски проширена,
4. Автоматски ограничена.

Во табелата 1 се претставени четирите вида фискалната политика и се покажува дека една активна проширена фискална политика опфаќа однапред смислени дејствија на владата кои ги зголемуваат владините трошоци, ги намалуваат таксите или двете заедно (квадрат 1), додека една активна ограничена фискална политика се занимава со дејствија на владата кои ги намалуваат владините трошоци, ги зголемуваат таксите или двете заедно (квадрат 2).

Табелата 1 покажува и дека компензацијата за невработеност и социјалната помош се примери на активно проширените и ограничени фискални политики.

На пример, ако економијата е во пад, многумина ќе останат без работа и ќе бидат баратели на помош за невработеност и на социјална помош.

Компензацијата за невработеност и за социјалната помош ги омекнуваат контрадикциите на циклусот на бизнисот, избегнувајќи го падот на трошоците на потрошувачката (како резултат и на агрегатната побарувачка). Значи, во текот на еден економски пад, компензацијата за невработеност и социјалната помош автоматски се проширени фискални мерки кои го омекнуваат интензитетот на падот.

Слика 3-1: Видови фискална политика

	Проширени	Ограничени
Активни	-Зголемување на трошоците на владата -Намалување на таксите -Или двете (1)	-Намалување на трошоците на владата -Зголемување на таксите -Или двете (2)
Автоматски	Надоместок за невработување Социјална помош (3)	Надоместок за невработување Социјална помош (4)

Според табелата главни автоматски стабилизатори на циклусот на бизнисот кои дејствуваат во рамките на фискалниот систем се:

- а. Автоматски промени на приходите од таксите,
- б. Исплати за невработеност,
- в. Стабилизирачките регулатори на фискалната политика,
- г. Дискрециона фискална политика (discretionary fiscal policy),
- д. Фискална политика и агрегатна понуда,
- ѓ. Ефекти од стимулацијата на фискалната политика врз агрегатната понуда,
- е. Мерење на стабилизирачките ефекти на фискална политика.

а) Автоматските промени на приходите од таксите. Во западните земји денес во широк степен се применуваат прогресивните такси над личните доходи или корпоративните.

Нивна карактеристика е дека со зголемувањето на доходите се зголемува и стапката на таксите. Во овие услови фискалниот систем му одговара на автоматски начин и во потребниот правец на секоја ненадејна промена на економијата. На пр. ако производството опаѓа, тогаш приходите од таксите опаѓаат автоматски, зголемувајќи ги релативно расположливите приходи, а како последица на тоа и трошоците за потрошувачка или инвестиции.

б) Исплати за невработеност. Во репресивни ситуации кога и невработеноста е голема, исплатите за невработеност се зголемуваат, додека во ситуации на инфлација тие се намалуваат, фондовите за невработеност се зголемуваат, додека во ситуација на инфлација тие се намалуваат.

Значи, фондовите за невработеност се зголемуваат и се намалуваат во спротивна насока со движењето на циклусите, носејќи стабилизирачки ефекти.

Тоа може да се каже и за разните програми на помошта во храна, на медицинската помош и др. Меѓутоа, автоматските стабилизатори, со сета нивна значајна улога, не се доволни за да се обезбеди полна стабилизација. Тие можат само делумно да ги редуцираат флукуациите во економијата, намалувајќи го мултипликациониот ефект, но неможејќи

целосно да се избегне овој ефект. Секако, автоматските стабилизатори страдаат од два недостатока:

1. Негативните ефекти во агрегатната понуда
2. Проблемот на фискалната пречка

Анализирајќи ги подетално овие недостатоци може да се каже следново: **Прво**, негативните ефекти во агрегатната понуда, со високите стапки на таксите можат да ја заочат агрегатната понуда и да ја декларираат иницијативата. На пример, многу прогресивните такси на приходите можат да ги одвратат работниците да работат повеќе. Едно зголемување во маргиналната стапка на таксата на доходите е исто со едно зголемување во маргиналната квота на работата. Луѓето можат да преферираат да работат помалку, заменувајќи го доходот со слободното време.

Значи, ефектот на замената на прогресивните такси можат да го преминат ефектот на доходите, ќе го кочат зголемувањето на производство и ќе влијаат врз зголемувањето на инфлација. За секое зголемување на аграрната побарувачка, стапката на инфлација треба да е што помала.

Секако, високите исплати за невработеност можат да ја зголемат одржливоста на невработеноста, бидејќи можат да ги поттикнат луѓето да чекаат за да најдат пригодна работа наместо да ја прифатат првата работа која ќе им се понуди. Ова има ефект врз зголемувањето на невработеноста од автоматскиот стабилизатори. **Второ**, се јавува проблемот на фискална пречка. Автоматскиот стабилизатор помага во ублажувањето на подемите/падовите на националните приходи. Ова е добро кога нивното актуелно ниво е на посакуваното. Но претпоставуваме дека во моментот економијата се наоѓа во една длабока депресија и има голема невработеност.

Во овие услови, ако економијата почне да закрепнува, автоматските стабилизатори ќе дејствуваат како пречка за проширување. Намалувајќи ја големината на мултипликаторот, автоматските стабилизатори го намалуваат степенот на закрепнување на економијата.

Секако тие дејствуваат како пречка во внимателната фискална политика на владата. Колку посилни се автоматските стабилизатори толку поголема треба да е промената во

владината потрошувачка или во таксите, на начин со кој ќе се постигне една дадена промена во националните приходи.²⁰

Постојат многу методи за спроведување на фискалната политика за стабилност на економска и монетарна политика, а најзначајните за спроведување на фискална политика се:

1. Стабилизирачките регулатори на фискалната политика ,
2. Дискретот на фискалната политика,
3. Фискалната политика и понудата на агрегатите,
4. Мерењето на стабилизирачките ефекти на фискалната политика,

в) Стабилизирачките регулатори на фискалната политика. Искористувањето на елементите на фискалната политика за регулирање на волуменот и структурата на агрегатната понуда е поврзано со достигнувањето на стабилизирачката улога во врска со: стабилноста, цените, целосната вработеност, степенот на економскиот развој и рамнотежата во билансот на плаќањата.

Врз основа на кејнзијанската теорија, економската нестабилност доаѓа од најавата за агрегатната побарувачка.

Кога таа е недоволна или кога ќе остане зад развојот на потенцијалот – понудата, степенот на невработеноста расте. Од друга страна, кога економијата функционира на високото ниво на вработеноста, претерувањето на агрегатната побарувачка најавува инфлација.

Оттука, ако може движењето на агрегатната побарувачка да се контролира за да се достигне степенот на порамнување со движењето на потенцијалот на понудата, тогаш ќе ни се појават предуслови за постигнување економска рамнотежа и стабилизирачки цели.

Диспропорцијата меѓу агрегатната побарувачка и понудата може да се манифестира со разлики во инфлацијата (**inflationary gap**) .

Експанзијата на фискалната политика со посредство на неколку фискални акции треба да донесе до зголемување на агрегатната побарувачка заради елиминирање на рецензионистичката празнина

---

²⁰ Годишен билтен; Методи на спроведување на фискална политика во отворена економија.
Д-р Ж. Атанасовски, Јавни финансии 2004

Рецензионистичката празнина е големина врз основа на која агрегатната побарувачка го намалува обемот на приходите од целосната вработеност кога целосно не се искористени материјалните и човечките ресурси.

Состојбата на рецензијата од недостатокот на вработување влијае и врз сферата на инвестициите, а понекогаш и на намалувањето на цените.

Главната задача на стабилизирачката фискална политика во услови на рецесија е од композирачкиот ефект со цел агрегатната побарувачка да се зголеми на ниво кое ќе му одговара на производството при целосно остварување или на потенцијалот на понудата.

Оваа фискална политика која има за цел да ја стимулира агрегатната побарувачка претставува фискална политичка експанзија. Целите на фискалната политичка експанзија можат да се постигнат со преземање индивидуални мерки или со комбинирани мерки кои ќе влијаат врз зголемувањето на јавните трошоци.

Овие мерки се:

1. Зголемувањето на јавните расходи кога нема промена на даноците, кога се зголемува јавната потрошувачка.
2. Намалување на даноците и зголемување на трансферите на плаќањата и на непромената на разните видови на јавните расходи влијаат на зголемувањето на индивидуалните приходи од потрошувачката.
3. Истовремено зголемувањето на јавната потрошувачка и намалувањето на даноците ќе влијаат на индивидуалната јавна потрошувачка.

Како алтернатива на зголемувањето на јавната потрошувачка од добрата и услугите, во функција на зголемувањето на агрегатната побарувачка во условите на рецесија може да се надмине врз основа на намалувањето на даноците. Со овие мерки доаѓа до зголемување на домашните приходи. Кај овој случај на приходи како и кај случајот на расходи ќе се појават мултипликативни ефекти кои ќе бидат стимулативни во порастот на агрегатната побарувачка.

Намалувањето на данокот на добивка на корпорациите заедно со стимулативните мерки, како што е забрзувањето на амортизацијата, ќе ги зацврсти фондовите на претпријатието и ќе го достигне надминувањето на инвестициите.

Дополнителните инвестиции доведуваат до мултипликативен ефект, придонесувајќи за зголемување на приходите од нивната вредност зголемена за мултипликаторите.

Ако се направи комбинирање на јавните приходи, истовремено и намалувањето на даноците ќе доведе до зголемување на јавните приватни потрошувачки потреби.

Буџетскиот дефицит и јавните долгови неизбежно ќе го зголемат материјално-човечките капацитети, стимулативната комбинација на агрегатната побарувачка ќе влијае да се постигне ниво на приходи кое ќе му одговара на целосното вработување.

д) Дискрециона фискална политика (*discretionary fiscal policy*). Фискално-политичкиот дискрет намерно претставува параметри на фискалната политика зависно од коњуктурната ситуација заради постигнување на основните цели на стабилизационата политика како што се: целосното завршување, контролата на инфлацијата, економскиот раст и др.

Мерките преземени од дискретната политика влијаат врз промената на јавните приходи, даноците и на јавните расходи. Станува збор за мерки од кои се повлекуваат/елиминираат неколку вида даноци или се додаваат други даноци, се зголемува коефициентот на даноците на другите даночни елементи.

Преземените мерки се зголемуваат врз основа на одлуките на високите раководни владини органи како носители на фискалната политика. Врз основа на оваа дискретна фискална политика, фискалната политика се постигнува сосема поинаку од политиката на вклучување на стабилизаторите кои автоматски даваат ефекти на економскиот развој.

Капиталните трошоци намените за финансирање на јавните работи претставуваат главна компонента на збирот на јавните расходи. Тие се истражени во теорија и практиката како флексибилен инструмент за контрола на агрегатната побарувачка.

Како дискрециона мерка на фискалната политика на страната на расходите се појавува и промената на кругот и трансферот на расходите кои се појавуваат како високи позиции во буџетот на развиените држави.

Тие се појавуваат како пакет на трансфери на плаќањата на индивидуалните лица, како што се: пензиите, плаќањето на осигурувањата на невработените како и други социјални осигурувања и придонеси. Поради нивната големина и нивните посебни карактеристики играат улога во фискално-политичкиот антициклус.

е) Фискалната политика и агрегатната понуда. Досегашните разговори, што се однесува до фискалната политика, главно се засноваат на нејзиното влијание во врска со агрегатната побарувачка. Долго време во согласност со законот на Кејнзијан стабилизирачките ефекти на фискалната политика се постигнуваа врз основа на макроекономското регулирање на агрегатната побарувачка.

Меѓутоа контрадикторните ефекти од овој концепт на фискалната политика, особено манифестирањето на знаците на неефикасноста и неефикасноста на фискалните мерки, особено во регулирањето на фискалниот дефицит, влијаеле во спротивен правец на фискалната политика во регулирањето на побарувачката спроти агрегатната понуда.

Станува збор за ефективниот план за зголемување и економски развој, кој по самиот карактер е долгорочен и се остварува врз основа на разните стимулации на факторите кои влијаат врз производството, приходите и врз вработувањето.

Оттука произлегува и терминот *фискалната политика на понудата*.

Основата на фискалната политика од понудата е во сознанието дека со промената на фискалната политика, особено промената на даноците, може да ја променат агрегатната понуда, а оттука и промената на цените – реалното производство.

Најпознатите преземени мерки на фискалната политика врз основа на кои се зголемуваат понудата и стимулацијата на понудата за работа се:

1. структурата на националното штедење,
2. структурата на инвестициите, преземањето на ризикот на инвестиција и техничко-технолошкиот напредок.

Како што е познато данокот на платите влијае врз сокривањето на зголемувањето на интензитетот на вработувањето. Ефектот на приходите влијае во насока на зголемувањето на понудата за работа за да се компензираат приходите кои се намалуваат врз основа на недвижноста.

Според ова, доколку се намали данокот на приходи, ќе се зголеми платата по данокот. Со ова ќе се стимулира зголемувањето на интензивната работа, пазарот на трудот ќе ја зголеми понудата. Многумина кои не се вработени ќе ги понудат своите услуги, а тие што се вработени ќе бараат да работат неколку часа повеќе, ова важи и за заштедите.

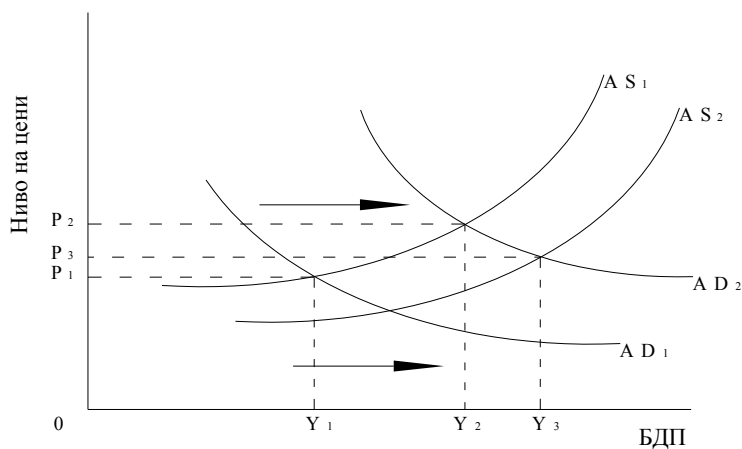
Пониските даноци ги зголемуваат приходите кои се на располагање и доаѓа до зголемување на домашните заштеди.

Доколку, на пример, се намалува коефициентот на данокот или се пресметува даночното ослободување на каматите на заштедите, тогаш се зголемуваат нето-приходите од заштедата врз основа на која директно се стимулира растот на националните заштеди и ќе се подобрат условите за пораст на инвестициите. Исто, преземените фискални мерки можат да ги надминат инвестициите.

Намалувањето на данокот на добивка на корпорациите ќе го зголеми профитот на инвестициите, ако даночните мерки влијаат врз порастот на заштедите и инвестициите, тогаш капацитетот на националното производство ќе се развива побргу.

Пониските даноци ја зголемуваат и подготвеноста за преземање на ризикот од инвестициите што е особено значајно за новите инвестиции. Во истата насока може да влијае стимулацијата на замислените и на планираните даноци како што се кредитно-инвестицискиот данок и забрзувањето на амортизацијата.²¹

Слика 3.2: Ефектот на стимулацијата на фискалната политика врз агрегатната понуда

²¹ Д-р Ж. Анастасовски. *Јавни финансии Скопје 2004.*
Financa Publike, Harvey S Rosen, 2003
Gentiana Cane – Tirane 2003

ф) Ефекти на стимулацијата на фискалната политика врз агрегатната понуда.

На сликата 3.2 агрегатната побарувачка и агрегатната понуда се претставени со кривите AD1 и AS1, така што рамнотежното ниво на доходот е Y1, а нивото на цените P1. Произведениот БДП е под влијание на потребното ниво, а невработеноста при такво ниво на доходот (Y1) е висока. Поради тоа се презема експанзивна фискална политика по пат на намалувањето на даноците. Даночното намалување доведува до пораст на агрегатната побарувачка од AD1 на AD2. Ова доведува до пораст на доходите (БДП) од Y1 во Y2, но се зголемува и нивото на цените од P1 во P2. Од аспект на понудата, експанзивната фискална политика или намалувањето на даноците, ќе доведе до промена на кривата на понуда нагоре и надесно од позицијата AS1 на позицијата AS2. Како резултат на тоа доаѓа до пораст на производството од Y2 во Y3, при ниво на цените P3 кое е пониско од P2.²²

Според застапниците на теоријата на понудата, намалувањето на даночните стапки не треба да доведе до намалување на даночните приходи. Значи пониските даночни стапки предизвикуваат пораст на вкупното производство и на доходите, а преку тоа ширење на даночната основа, што може да резултира и со пораст на даночните приходи.

Разликата меѓу кејнзијанскиот пристап и поставките на теоријата на понудата, во врска со ефектите на фискалната политика, се видливи. Врз основа на кејнзијанската доктрина, намалувањето на даноците ќе доведе до дефицит на буџетот, а според теоријата на понудата дефицитот ќе се намали. Најголемиот број современи економисти дефинитивно се скептици за економијата на понудата во врска со ефектот на даночните промени. Притоа во предвид се земаат неуспесите во 80-тите години од 20 век кога преземените фискални мерки, познати како „реганомика“, не доведоа до очекуваната редуција на буџетскиот дефицит (во САД). Редуцираните даноци не ги дадоа и потребните поттикнувачки ефекти во однос на понудата на трудот, штедењето и на инвестициите колку што се веруваше кога беа направени промени во фискалната политика. И познато е дека и ефектите на даночните мерки во порастот на агрегатната понуда се остваруваат во еден подолг временски период, за разлика од ефектите над агрегатната побарувачка кои се манифестираат многу брзо. Меѓу другото, и поради овие причини економијата на понудата се смета како надминат доктринарен правец во економијата.

---

²² *Јавни финансии, Ж. Аџанасовски, 2004*

г) **Мерење на стабилизирачките ефекти на фискалната политика.** Влијанието на фискалната политика врз економското движење, како што е опишано погоре, се заснова на фактите дека реализацијата на јавните приходи – даноците како и извршувањето на јавните расходи имаат влијание врз макроекономските агрегати и врз однесувањето на стопанските субјекти.

Мерењето на ефектите на фискалната политика има за цел да одговори на неколку главни прашања, односно:

- а) Дали имала фискалната политика во текот на периодот од една година експанзивни ефекти или рестриктивни?
- б) Какви биле тие ефекти во споредба со минатата година?
- в) Какви биле стабилизирачките ефекти во означената година?
- г) Какви ефекти имаат јавните финансии во искористувањето на економскиот производствен потенцијал.

Значи, мерките кои се во основата на промената на јавните приходи треба да обезбедат точна процена на влијанието, односно на правецот на фискалната политика.

Една од најпростите методи на евакуацијата и стабилизацијата на фискалната политика го покажува салдото на приходите и јавните расходи или како што се нарекува: ***салдото на државниот буџет***.

Врз основа на ова се пресметува степенот на експанзијата и на реструктурирањето на фискалната политика. Потоа, затворањата не се во знак на апсолутното салдо, туку првично врз основа на промената на тоа салдо. Оваа мерка треба да покаже дека стабилизирачките перформанси на фискалната политика се менуваат со текот на времето. Така што порастот на салдото на државниот буџет во споредба со претходниот период ($B_s = G - T > 0$) покажува експанзија, а неговото намалување покажува рестриктивни ефекти ($B_s < 0$). Ефектите се јавуваат поради промената на приходите и на потрошувачката во приватниот сектор. Овие промени се резултат на јавните расходи или на зголемувањето на расходите, намалување на даноците во случаите на експанзивниот резултат и на редукцијата на расходите.

Кога салдото на државниот буџет не се променува во споредба со претходната година, фискалната политика има неутрално влијание врз промената на влијанието на коњуктурите.

Методата на салдото на државниот буџет се смета како неадекватна мерка во оцената на влијанието на стабилизирачката фискална политика. Првично бидејќи промената на салдото на приходите и на расходите не се заснова само на влијанието на мерките кои ги преземаат носителите на фискалната политика, но влијае и резултатот на коњуктурното движење.

Ова значи дека салдото (Bs) од еден буџет остварен во текот на една година ги сумира и ефектите на дискреционите промени на даночните коефициенти на расходите, па и автоматските промени на даночните приходи во неколку видови расходи кои се резултат на промените економската стабилизација.

Порастот на актуелниот дефицитарен буџет во текот на една година во споредба со претходната година многу лесно може да е резултат на намалувањето на коефициентот на економскиот развој и на невработеноста.

Во овој случај автоматски се намалуваат даночните приходи, а се зголемуваат некои забранети трансфери бидејќи автоматски се зголемува буџетскиот дефицит во овој случај Владата презема мерки за стимулација на финансирањето на економскиот развој.

Постојат уште неколку други буџетски салда, како што се: салдото на буџетот при целосно вработување како и цикличното неутрално салдо кои влијаат врз експанзијата и реструкцијата на економската стабилност, особено во развиените држави, а и двете влијаат врз потврдувањето на масата на стабилизирачкото влијание на фискалната политика.

3.3. Даночен систем и даночна политика.

Под даночен систем го подразбираме збирот на сите даноци кои се спроведуваат во една држава врз основа на нејзината фискална сувереност. Во неколку современи држави даночниот систем се состои од многу различни видови даноци, што во практиката значи **даночен плурализам** со повеќе видови даноци и **даночен монизам** што значи само еден вид данок кој останува само како теоретска опсесија бидејќи како таков тешко може да функционира. Оваа функционалност на модерниот даночен систем спроведен во современите земји мора да ја опфати рационалната комбинација на разните видови даноци кои ќе бидат најсоодветни за постигање на целите на даночната политика. Поради ова, меѓу државите постојат разни разлики кои се однесуваат на даночната структура, а во

неколку држави даночниот систем главно се заснова на индиректните даноци (Франција, Италија, Португалија и др.) и на директните даноци (САД и др.) каде што од аспект на правото се поддржува директниот даночен систем. За разлика од даночниот систем, **даночната политика** претставува искористување на даноците за постигање на фискалните цели, цели кои влијаат врз целосното осигурување на финансиските средства за исполнување на потребите, потрошувачката и услугите и на нефискалните цели.

Целта на фискалната политика е преку ова политика да се направи уредувањето и промената на даночните елементи како што се: а) дефиницијата на даночната политика, б) видот и висината на даночните коефициенти, в) видовите на олеснувањата и даночното ослободување, но оваа даночна политика не треба да се менува често бидејќи промената на овие сегменти во економскиот систем и економската политика во прашање ја доведуваат стабилноста на условите за стопанисување. Пресметката на промените во даночниот систем и даночната политика во многу случаи влијаат врз отстранувањето на основниот даночниот систем.

Даночните реформи. Во текот на изминатите години квалитетот на јавните финансии се карактеризира со многу коренити промени во даночниот систем во развиените држави, во државите во развој и особено во државите кои се во транзиција, социјалистичките држави.

Карактерот на овие даночни реформи се оквалификува како потребен во системот на даночните реформи. Тие влијаат врз промената на даночната структура, односно врз видовите даноци, особено во неразвиените држави и оние во транзиција. Овие реформи влијаат врз: правилното подобрување на даноците, сочувувањето на економската ефикасност на даноците и даночниот систем во целина, сочувувањето на реформите во даночната управа заради порастот на даночните уплати и др.

Едно од повторуваните барања во современиот даночен систем како и во фискалната теорија се заснова на принципот на едноставност на даночниот систем врз основа на една гледна точка:

- А тоа е ефикасната можност на промените како и намалувањето на трошоците во даночната управа. Најголемиот број елементи кои еден даночен систем го прават комплициран, скап и неефикасен во текот на реализацијата се карактерот и големината на

даночното ослободување, разните стимулации кои имаат социјален, економски и личен карактер во текот на пресметувањето на реалниот данок како даночен обврзник.²³

Поради овие причини се инсистираше на редуцијата и елиминирањето на многу видови пресметувања на основниот данок, а особено на персоналниот данок од приходи и на данокот на добивка и профит.

Поради ова многу повеќе се прифаќаше одлуката за поедноставувањето на даночниот прогресив, со намалување на бројот на коефициентите.

Земјите во транзиција и поранешните социјалистички земји ги прифатиле овие реформи, одалечувајќи се од старите реформи и формирајќи еден нов систем врз основа на правилата на пазарот.

Оваа реформа на даноците влијае врз растот на даночниот систем во услови на пазарна економија со овозможување на фискалната функција и стабилноста на јавните приходи каде што од овие приходи позитивно ќе се одговори на економските барања и компатибилната конкуренција.

Со овие даночни реформи во овие земји, за разлика од другите развиени земји со стабилна пазарна економија, кои како приоритет го имаа намалувањето на даночното оптоварување, проширувањето на даночната основица како и зголемувањето на економската неутралност, основната цел била промената на старата даночна структура и формирањето нов даночен систем врз основа на видовите даноци кои се регулирани во развиените држави. Врз основа на овој принцип, иако разните предлози за реформите во неколку земји коренито се разликуваат меѓу себе, карактеристиката за создавање на новата даночна структура во овие земји отворено е манифестирана.

Целта на даноците. Проучувањето на даноците е тесно поврзано со улогата и функцијата на државата. Даноците се една од формите преку кои државата ги остварува приходите. Од ова произлегува дека целта на данокот е собирањето на финансиските средства за државата и за другите јавни органи за финансирање на нивните функции. Ова е и фискалната цел на данокот. Сфаќањата за данокот во текот на историски периоди се промениле. Затоа и целите на даноците се промениле со историскиот развој на

---

²³ *Фискален систем на РМ, Билтен, Библиотека – Скопје*
Politika Fiskale, Anastas Angjeli, Bilten i Min. Financave

општеството, така што и преку данокот се изразувала трансформацијата на економско-општествениот и политички систем. Во робовладетелските и во феудалните држави основната цел на данокот беше собирањето и обезбедувањето средства за задоволување на државните потреби, претежно на потребите на кралевите и на луѓето од кралскиот двор (како што беше покривањето на државните расходи во врска со вооружувањето и учеството во војните од тоа време, за изградба на кралските дворони, на јавните локали, за плаќање на војската, стражата на кралскиот двор и др.) .

Во капиталистичките држави, а потоа и во социјалистичките држави се менува и се проширува улогата на државата, а со тоа се менуваат и целите на данокот. Сега целите на данокот не се само фискални, туку и нефискални преку кои се остваруваат многу цели на финансиската политика.

Тоа значи дека задачата на данокот повеќе не е ексклузивно остварување на финансиските средства на државата, туку сега со проширување на бројот на даночните обврзници и со зголемување на бројот на видовите данок овозможено е даноците да се применуваат како многу ефикасен и еластичен финансиски инструмент за остварување многу економски и социјални цели на државата.

Даноците заедно со другите инструменти на политиката на државата имаат многу голема улога. Така, со помош на даночната политика државата остварува многу од целите на економската политика. На овој начин даноците станале инструмент на економската политика кои влијаат:

- врз политиката на цените;
- врз обемот и правецот на инвестициите значајни за развојот на националната економија;
- врз изедначувањето на понудата и побарувачката;
- врз ограничувањето на степенот на инфлацијата и врз отстранувањето на факторите кои предизвикале дисбаланс на рамнотежата на пазарот, имајќи го предвид вишокот на куповната моќ;²⁴
- врз намалувањето или анулирањето на сите тие пречки кои го отежнуваат или го прават невозможен брзиот и хармонизиран развој на економијата;

---

²⁴ *Politika Fiskale, Anastas Angjeli, Bilten i Min. Financave.*

- врз: спречувањето или олеснувањето на неколку долгорочни неповолни трендови во економијата, бавното покачување на продуктивноста на работата, стагнацијата, падот на економската ефикасност, намалувањето на извозот и истовремено врз зголемувањето на увозот и др.

Во практиката честопати може да најдеме на таканаречената рестриктивна и експанзивна даночна политика. Ако на пазарот севкупната побарувачка е поголема од севкупната понуда се предизвикува негово нарушување, затоа во овие случаи со мерките на рестриктивната даночната политика се влијае врз намалувањето на куповната моќ на даночниот управител, а со тоа и врз намалувањето на севкупната побарувачка (како што се: покачувањето на даночното оптоварување со воведувањето на новите видови даноци, зголемувањето на даночните стапки за постојните даноци, намалување на ослободувањата и на разните даночни олеснувања и др.) .

Даночната политика која е ориентирана кон намалување на куповната моќ на даночниот обврзник, а со тоа и кон намалувањето на севкупната побарувачка на пазарот се вика рестриктивна даночна политика.

Во обратна насока, ако на пазарот севкупната понуда е поголема од севкупната побарувачка тогаш треба да се преземат мерки за да се воспостават дисбалансираната рамнотежа и економската стабилност.

Во овие случаи со мерките на експанзивната даночна политика се влијае врз зголемувањето на куповната моќ на даночниот обврзник, а со тоа и врз порастот на севкупната побарувачка (како што е намалувањето на даночното оптоварување преку анулирањето некој вид данок, намалувањето на даночната стапка, воведувањето разни даночни ослободувања и олеснувања што придонесува кон зголемување на куповната моќ на даночниот обврзник, а со тоа и на покачувањето на севкупната побарувачка, а се означува како експанзивна даночна политика) .

Со даночната политика може да се остварат економско-политичките цели на државата. Во овој правец со политиката на оданочување може да се стимулира или да се дестимулира развојот на некоја економска гранка, надворешната трговија, акумулацијата на средствата за забрзан економски развој и др.

Со даночната политика државата ги остварува и целите на социјалната политика. На овие цели денес им се дава посебно значење во сите даночни системи. Со

воведувањето на прогресивните даночни стапки, исклучувањата, даночните олеснувања и ослободувања како и со другите мерки може да се влијае врз намалувањето на материјалните разлики на даночните обврзници, правејќи поправично поместување на приходите.

На пример: олеснувања им се даваат на семејствата со многу деца, а повеќе се оданочуваат семејствата без деца и лицата кои не се во брак и др.

Со даночната политика може да се поттикне градењето станови, ослободувајќи ги од плаќањето данок за да се унапреди и да се помогне културната, образовната, научната, здравствената, спортската и друга дејност, да се определи висок данок за алкохолни пијалоци за да се намали неговата консумација. Во социјалистичкиот систем освен гореспоменативе цели, даночниот систем има и други задачи. На почеток целта на данокот беше ограничување на приватниот имот, намалување на социјалните разлики, борбата против капиталистичките елементи на село како и собирањето на финансиите не само за да се постигнат фискалните цели туку и за да се остварат уште многу други нефискални цели. Со даноците како инструмент на економската политика се поттикнуваат економската активност и ефикасност, намалувањето на социјалните разлики и остварувањето на принципот на плаќањето данок според економската моќ и другите услови, а сето ова за зајакнување на социјалистичките односи.

Карактеристиките на даноците. Основна карактеристика на даночната политика на РМ беше едноставноста, линеарните стапки, тесната даночна основа и борбата на даночното затајување.

По воведувањето на плуралниот систем кој фактички беше практика за собирање на даноците, но не и за поттикнување на економскиот развој бидејќи во земјата цветаше неслужбената или неформалната црна економија како што ја нарекуваа во неколку земји во транзиција, како што беа Унгарија, Полска и други земји. Црната економија се состоеше од два вида активности. Прво, законски активности чии приходи не се пријавени кај даночните органи така што тие не подлежат на даноците, на пример не е противзаконски да направиш бизнис, но противзаконски е да ги криеш приходите од тој бизнис и да не плаќаш данок за нив. Второ, незаконски активности кои како такви се скриени и природно нема како да се пријават кај даночните органи.

Оваа црна економија опфаќаше најмалку 40% на внатрешното бруто-производство во Македонија, што беше рамно со 1,2 милијарди долари годишно.

Најголемиот дел од овие пари заработени на овој начин се чуваше во валута надвор од банкарскиот систем или емигрираше надвор од државата и во поголемиот број случаи се употребува за финансирање меѓународните трансакции, додека една мала сума на оваа нелегална економија се враќаше и **се переше преку** отворањето некоја мала законска фирма.

Ова беше фактички еден одличен случај за оние кои се занимаваа со оваа дејност бидејќи она врз нивна основа се дојде со тоа дека кога макроекономската, геополитичката и посебно микроекономската клима ќе се променат, милијарда долари ќе се слеат во РМ, бидејќи оваа црна економија е економија на *кешоџи*, економија која е ликвидна и брза, го зголемува прометот на пари и несакајќи го стимулира зголемувањето на понудата и не подлегнува на наредбите на ММФ. Притоа се потврдува дека и на овој начин се избегнуваат плаќањето на даноците, оштетувајќи ја државата, бидејќи парите што ги собира државата од даноците се инвестираат во инфраструктура како: улици, енергија или јавни услуги, образование, одбрана, полиција и др.

Црната економија посебно е важна во кризни времиња во земјите во транзиција и во неразвиените земји кои патат од многу економски болести и не можат да достигнат задоволителни приходи од извозот, бидејќи наследуваат една застарена технологија и патат од непочитувањето на правилата и економските закони. За жал, РМ постоеше во бирократски уредувани апарати кои беа контролирани од различни водачи и политичари кои ги злоупотребуваа и погрешно ги распределуваа фондовите. Како поим даноците се определуваат како финансиска база на една модерна држава за собирање на фискалните приходи, покривањето на државниот буџет на јавните расходи и за исполнувањето на јавните потреби.

Даноците се историска категорија од класичен карактер чија улога и цел во економско-финансиската наука се промениле зависно од развојот на формациите на економското општество.

Поради тие причини, даноците во текот на нивната историска генеза доживеале различни дефиниции. Така во финансиската литература постојат мислења и различни дефиниции како:

1. Данокот е дел од богатството кој секој граѓанин го плаќа за да биде сигурен другиот дел од богатството (*Montesque*).
2. Данокот е задолжително плаќање од богатството за услугите на јавното управување (*Bastable*).
3. Данокот е цената која ја плаќа граѓанинот на државата за да ја задоволи својата потреба за јавни услуги (*Marko de Viti*).
4. Даноците се јавуваат како придонес на граѓаните за покривање на обврските за одвоени цели на јавната власт (општеството).
5. Данокот е давачка во пари, која државата ја собира од граѓаните врз основа на својата независност (суверенитетот) без обврска за враќање за цели со кои се покриваат јавните обврски (*G, Jeze*).
6. Даноците се плаќање на еден дел од парите од лица, физички субјекти како и од јавните здруженија врз основа на способноста за собирање на јавната власт според закон. Плаќањето на даноците се јавува како национална обврска при што секој лично, според своите средства, учествува во трошоците на јавното општество (*H. Laufenburger*).
7. Даноците се јавуваат како обврска, но во неповратна форма која ја плаќаат јавните трговски друштва и граѓаните во државниот буџет како пресметана и орочена сума врз основа на законот (*Rovinski*).
8. Данокот е финансиски инструмент врз основа на кој државата ги финансира потребите и обврските за политички, економски, социјални цели и за други потреби, (*prof. dr. M. Petrovic*).

Анализите на овие дефиниции покажуваат дека меѓу овие дефиниции постојат слични мислења, но и спротивни, а како резултат на овие мислења произлегува единствената опција - данокот, бидејќи за да постои едно општество (држава) се потребни придонесите на граѓаните - даноците.

Класификација на даноците. Данокот е основен извор за наплата на јавните приходи, односно основен извор на финансирањето на општите и заедничките трошоци на јавната установа. „Грижата во полза на сиромашните е најдобриот текст на цивилизацијата“ (*Samuel Jonson*).

Засновајќи се на ова изрека, државата за да биде грижлива кон сиромашните и за да создаде рамноправни права за искористување на јавните добра, општите и посебните,

треба да акумулира фондови. Зависно од уредувањето на суверенитетот на државата и од потребите за искористување на јавните добра имаме и разни ограничувања во смисла на разбирањето на данокот како поим на фискалните политики на една земја.

Даноците се дел од системот на фискалните политики на една држава. Како такви тие се наплатуваат на обврзувачки начин, директно или индиректно, од народот на таа држава. Врз основа на ова може да сметаме дека даноците се давање на еден дел од личното богатство кое се посветува на државата како јавно финансирање. Земјите во транзиција не можат да изградат една вистинска инфраструктура на фискалните политики.

Врз изградбата на ова инфраструктура влијаат многу објективни фактори, како на пр.: степенот на економскиот развој, степенот на образованието на народот, професионалното издигнување на даночната управа.

За да имаме вистински систем треба да се придржуваме на неколку принципи на фискалните политики:

1) Фискалната политика и даночниот систем треба да се можни, јасни и разбирливи за придонесувачите и да не одлучуваат на авторитативен начин од јавниот оператор.

2) Фискалната политика и даночниот систем треба да се можни за да се управуваат на начин кој ќе овозможи ниски трошоци, било директно од управувачите, било индиректно за придонесувачите и да ја намали можноста за даночно затајување.

3) Фискалната политика и даночниот систем треба да создаат поволни услови над распределбата на даночниот товар. Распределбата на даночниот товар треба да биде непристрасна, било во смисла на хоризонталната непристрасност (што подразбира еден рамноправен третман на рамнопрамни луѓе), било како вертикална непристрасност (што наметнува еден различен третман на личности во различни ситуации) .

4) Даночниот систем треба да е насочен кон остварување распределба на приходите и на богатството во онаа насока или во оној обем кој се смета за општествено потребна.

5) Фискалната политика и даночниот систем треба да се ефективни на начин да не доведуваат до искривувања во распределбата на изворите и да ги коригираат постојните.

6) Даночниот систем треба да ги исполни барањата за стабилизирање на националниот приход и да го фаворизира спроведувањето на даночните политики за оваа цел.

7) Даночниот систем треба да се прилагоди на итните потреби на економскиот развој на земјата.

Што се однесува на фискалната политика и до даночниот систем на РМ во периодот по војната, може да се каже дека немаме даночен систем изграден врз основа на овие принципи. На неспроведувањето на овие принципи влијаеле многу објективни и субјективни фактори.

3.3.1. Елементи на даноците со кои се влијае врз положбата на обврзниците MSP

Даноците *се јавен приход* кој произлегува од обврската што ја наложува државата кон граѓаните и кон претпријатијата задолжително да издвојуваат дел од својот приход, промет или имот за задоволување на државните потреби. Основната функција е фискална, но многу често даноците се користат за постигнување определени економски и социјални цели, остварување на стабилизационата политика и за сузбивање на инфлацијата.

Основни елементи на секој даночен систем се:

1. Предмет на оданочување (објектот)
2. Даночен обврзник
3. Даночна основа
4. Даночна стапка

Предмет на оданочување се: приходите, потрошувачката и прометот и имотот. Определување на предметот (објектот) на оданочување значи истовремено определување и на видовите даноци кои ќе се плаќаат. Порано земјоделството било најважна дејност, а земјата најзначаен имот, па затоа и предмет на оданочување главно била земјата и приходите од земјата, а подоцна и другите видови имот како што се зградите, капиталот, приходите.

Со текот на времето значајно пораснала и улогата на потрошувачката, односно прометот. Државата посебно воведувала и наплатувала данок на некои производи на кои имала монопол, како што биле солта и тутунот. Државата наплаќала царини, трошарина, патарина и други слични давачки кои имаат облик на данок на потрошувачка.

Даночен обврзник. Важно прашање за секој вид данок е: Кој е даночниот обврзник, или даночен исплатител, на чиј товар паѓа данокот, но и кој треба да го плаќа

данокот. Носители на даночната обврска се субјектите кои остваруваат некоја дејност и имаат различен организациски облик, како и граѓаните.

Даночна основа. Ги претставува оној обем и износ од предметот на оданочување врз кој се пресметува данок. На пример, вообичаено е даноците на потрошувачка (индиректните даноци) да се плаќаат на извршениот промет на добра или услуги, а персоналниот данок на доход (директни даноци) да се плаќаат на сите приходи што ги има граѓанинот по сите основи во текот на една година.

Даночната стапка. Претставува процентот, делот што треба да се плати во вид на данок на утврдента даночна основа. Ако даночната стапка е утврдена на 10%, тоа значи дека толкав процент применет на даночната основа треба да се плати како данок на државата.

Најчесто се практикуваат два вида даночни стапки:

- Пропорционални и
- Прогресивни.

Плаќањето данок по **пропорционална стапка** значи да се плаќа данок секогаш со иста стапка, независно од големината на прометот или приходот.

Прогресивните стапки главно се користат за оданочување доход, добивки или приходи, а значат примена на стапки кои се зголемуваат со зголемување на основата, според износи лимитирани со закон.

Почнувајќи од 2006 година во Република Македонија за даноците на доход се применува пропорционална даночна стапка. За даноците на потрошувачката секогаш се во примена пропорционални даночни стапки. Во 2007 година Владата на Република Македонија направи големо реструктурирање на македонскиот даночен систем. До тогаш во функција беа прогресивните стапки на персонален данок од 15%, 18% и 24%. Данокот на добивка изнесуваше 15%. Во 2007 година стапи на сила нов даночен систем или таканаречен „**рамен данок**“. Истата година персоналниот данок и данокот на добивка беа намалени на 12%, а наредната 2008 година тие изнесуваа 10%. Целта на воведување на новиот систем на оданочување е да се намали сивата економија за да се привлечат домашни и странски инвестиции. Наспроти прогресивните системи на оданочување, системот на рамен данок е едноставен, фер и добар за пораст на економијата. Споредено со многуте потребни форми за пресметување во системите со прогресивни стапки, во системот на рамен данок се употребуваат само две форми на пресметување: една за

персонален данок (данок кој претставува давачка по основ на лични приходи) и една за оданочување на бизнисот и капиталните приходи. Спротивно на старите системи, кои се засноваа на стапката изворот на приходи (употребата и висината на приходот), рамниот данок ги третира сите даночни обврзници еднакво, промовирајќи и исполнувајќи го принципот „еднакво право по закон“. И спротивно на системите, кои на извесен начин ги казнуваат субјектите кои придонесуваат за националното ниво на богатство, системот на рамен данок ги намали крајните стапки на данокот и ги елиминира даночните дубиози за предрасуди кои во определен момент се присутни кај штедењето и инвестирањето, при што придонесува за подобра и посигурна клима за економски дејствија во конкурентскиот глобален систем. Во изминативе години во светот опстојуваат неколку базични предлози за начините на воведување рамен данок, сите базирани врз основа на преформулација на досегашните правци развиени од економистите на Институтот Хувер²⁵ (Hoover Institution). Не постојат само два предлога за воведување поинаков даночен систем, а тие не се идентични, но базично имаат заедничка црта која предизвикува основно разбранување на постојните даночни системи. Едноставноста и коректноста се природни карактеристики на даночната реформа, наречена рамен данок. Постојат два основни аргумента во прилог на рамниот данок: развој и чесност. Многумина економисти се привлечени од идејата за рамен данок бидејќи старите даночни системи, со високите стапки и дискриминаторскиот однос кон заштедите и инвестициите, го намалуваат, а во одредени случаи и го стагнираат развојот, ги уништуваат работните места и го намалуваат приходот. Рамниот данок не го елиминира даночниот удар врз приходот, генерално гледано. Како и да е, најсилен аргумент и најубедувачки факт за прифаќање систем на рамен данок е неговата чесност. Комплицираните даночни пријави и процедури, даночни упатства и многуте маки на даночните обврзници при пријавувањето на приходите, сега се заменети со едноставни обрасци.

Пропорционалниот данок нуди многу бенефиции и поволности за обврзниците како побрз економски раст. Пропорционалниот данок го поддржува зголемувањето на вработувањето (отворање на работни места), заштедите и инвестициите. Со зголемувањето (поттикнувањето) на продуктивното економско однесување долгорочно би се зајакнал и порастот на нивото на економскиот развој. Рамниот данок ги третира

---

²⁵ Хувер институтот, 2008

луѓето еднакво. Богатиот даночен обврзник со 1.000 пати поголем приход, кој е предмет на оданочување од друг субјект, би плаќал 1.000 пати поголем данок. Крај на микроуправувачко и политичко фаворизирање. Рамниот данок ослободува од можности за користење одбитоци, „дупки во законите“, даночни кредити и изземања, т.е. намалувања на даночната основа.

3.3.2 Даночни облици значајни за создавање повољна клима за МСП.

Под даночни облици го подразбираме збирот на сите даноци кои се спроведуваат во една држава врз основа на нејзината фискална сувереност. Видовите даноци или поделбата на даноците во нашиот даночен систем за создавање повољна клима за малите и средни претпријатија, се врши на следниов начин:

- А) Даноци на доход (директни даноци)
- Б) Даноци на потрошувачка (индиректни даноци)
- В) Даноци на имот
- Г) Социјални придонеси од плата

А) Даноци на доход (директни даноци)

- а) Персонален данок на доход
- б) Данок на добивка

Персонален данок на доход. Во периодот по донесување на новиот Закон за персонален данок на доход (ЗПДД), доходот на граѓаните се оданочуваше со персонален данок кој се плаќа годишно на приходите остварени во земјата и во странство како: лични примања од работен однос; пензии и инвалиднини; приходи од земјоделска дејност; приходи од стопанска и професионална дејност; приходи од имот и имотни права и други видови приходи, како: приходите од авторски права и права од индустриска сопственост, од капитал, капиталните добивки и добивките од игри на среќа; приходите остварени со стекнување хартии од вредност и учество во капиталот, без надомест и други приходи кои не се изземени од оданочување според ЗПДД и не се оданочени по основ на друг закон. Од 2009 година за приходите од земјоделска дејност, остварени како основна или како

дополнителна дејност кои не се повисоки од 1,300,000 денари на годишно ниво, се пропиша паушално пресметување на данокот со примена на нормирани трошоци кои се одбиваат од износот на остварениот годишен приход во висина од 80%, или доколку приходите од земјоделска дејност се остваруваат како основна дејност на даночниот обврзник и не се поголеми од 300,000 денари на годишно ниво, целосно се ослободуваат од оданочување.

Обврзник на данокот на доход е секое физичко лице резидент на Република Македонија за доходот што го остварува во земјава и во странство.

Обврзник на данокот на доход за приходите од самостојна дејност е трговец -поединец, како и физички лица кои се занимаваат со земјоделска дејност, со занаетчиска дејност и лица кои вршат услуги или слободни занимања, кои остваруваат приходи од вршење на дејност и кои не се сметаат за трговци. Обврзник на данокот на доход е и физичко лице кое не е резидент на Републикава за доходот што е остварен на територијата на Републикава.

Период за кој се пресметува персоналниот данок на доход е една календарска година. При утврдувањето на даночната основа, остварените приходи и расходи се пресметуваат на готовинска основа, за случаи пропишани со ЗПДД, за одредување на даночната основа остварениот приход може да се намали за нормирани трошоци.

Физички лица кои покрај приходите по основ на плата, пензија или по основ на вршење на стопанска дејност, оствариле и некои други приходи, имаат обврска да поднесат годишна даночна пријава (ГДП). Иако ваквата обврска потекнува од времето на донесување на ЗПДД, бројот на поднесени ГДП се зголемува во последниве години од 10,242 поднесени пријави за 2004 година на 176,530 доброволно поднесени пријави за 2012 година,се до 1 јануари 2007 година персоналниот данок на доход со кој се оданочува доходот на граѓаните, се пресметуваше со примена на прогресивни даночни стапка:

Од 1994 до 2000 година, остварениот доход до висината на 2 просечни месечни плати (МПП) се оданочуваше по стапка од 23%; доходот над 2 до 5 МПП по стапка од 27%, и доходот остварен над 5 МПП по стапка од 35%. Даночната основа за остварениот доход по сите основи се намалуваше за $\frac{1}{4}$ од износот на МПП остварена во Република Македонија

Од 2001 година до 2004 година, доходот остварен во годината во износ до 360,000

денари се оданочуваше по стапка од 15%, а доходот над 360,000 денари по стапка од 18%. Даночната основа за остварениот доход по сите основи се намалува за личното ослободување од 30,000 денари, кое се валоризира со коефициентот на пораст на МПП остварена во претходната година.

Од 2005 година до 2006 година, оданочувањето на доходот на граѓаните се врши повторно на три нивоа: доходот остварен во годината до 360,000 денари се оданочува со стапка од 15%, доходот од 360,000 денари до 720,000 денари по стапка од 18%, а доходот над 720,000 денари по стапка од 24%. Се користи даночно ослободување од ревалоризирани 30,000 денари.

Од 1 јануари 2007 година се воведува пресметување на персоналниот данок со примена на пропорционална даночна стапка, т.н. „рамен“ данок. Во 2007 година, стапката на оданочување на доходот на граѓаните изнесува 12% и се применува намалување на даночната основа од ревалоризирани 30,000 денари.

Од 2008 година стапката на оданочување на доходот на граѓаните се намалува и изнесува 10%. Од 1 јануари 2009 година со воведувањето на интегрираната наплата на данокот и придонесите од плата, даночната основа за остварениот годишен доход се намалува за износот на даночното ослободување од 84,000 денари. Овој износ на почетокот на секоја наредна година се ревалоризира со коефициентот на пораст на просечната месечна нетоплата на вработените во РМ остварена во претходната година, според податоците на Државниот завод за статистика.²⁶

б) Данок на добивка. Даночен обврзник, согласно со Законот за данокот на добивка (ЗДД), обврзник на данокот на добивка е правно лице (субјект) – резидент на Република Македонија кој остварува добивка од вршење дејност во земјава и странство и во постојана деловна единица на странско лице за добивката што ја остварува од вршење дејност на територијата на Република Македонија.

---

²⁶ Државен завод за статистика, Скопје 2008

Од 1994 до 2008 година даночната основа на која се пресметува данокот на добивка претставува разликата меѓу:

- вкупните приходи и вкупните расходи, во износи утврдени согласно со прописите за сметководството и сметководствените стандарди (сметководствената добивка/загуба или финансискиот резултат од работењето во деловната година);
- усогласена (зголемена/намалена) за износот на непризнаените расходи и неоданочивите приходи за даночни цели;
- пресметаниот данок на така утврдената даночна основа се намалува за износот на пресметаниот данок за одобрените даночни ослободувања и олеснувања како и за износот на данокот платен на приходите/добивките, кои домашното правно лице ги остварува во странство, директно или преку својата подружница.

Од 2006 година се вовеле оданочувањето со данокот по задршка (*withholding tax*) пресметан на исплатените приходи на странските правни лица остварени во Република Македонија по основ на дивиденди, камати, авторски хонорари, забавни или спортски активности, вршењето менаџмент, консалтинг, финансиски услуги и услуги на истражување, закуп на недвижности, осигурителни премии за осигурување или реосигурување од ризици и од телекомуникациски услуги меѓу РМ и странската држава, доколку поинаку не е регулирано со меѓународните договори за одбегнување двојно оданочување со земјата во која е резидент примателот на приходот.

Од 2006 година, дел од даночните обврзници се оданочуваат по посебен систем на паушално оданочување на вкупниот приход. Во овој систем беа опфатени домашните правни лица:

- класифицирани како микропретпријатија;
- кои се во сопственост на најмногу две физички лица;

- чиј вкупен приход од кој и да било извор не надминува 50.000 евра во денарска противвредност;
- остварениот приход од еден купувач или од лице кое е поврзано со купувачот да не надминува 80% од вкупниот приход;
- извршуваат стопанска дејност, освен банкарска, финансиска, осигурителна и дејност во областа на игрите на среќа и забавните игри;
- чиј број на вработени не надминува 9 (деветмина).

Овој модел од 2007 година се трансформира во „поедноставен даночен режим за трговските друштва“, со кој се опфатени трговските друштва од Република Македонија кои извршуваат стопанска дејност, освен банкарска, финансиска, осигурителна и дејност во областа на игрите на среќа и забавните игри, чиј годишен вкупен приход по сите основи не надминува износ од 3,000,000 денари. Со последниве измени на Законот за данокот на добивка од октомври 2011 година, поедноставениот даночен режим се однесува и на трговските друштва класифицирани како мали и микротрговци и правните лица резиденти на Република Македонија кои водат сметководство и изготвуваат годишни сметки согласно со Законот за трговските друштва и кои остваруваат вкупен приход од 3,000,000 до 6,000,000 денари. За нив постои опција за доброволно определување за начинот на оданочување - на остварениот вкупен приход или оданочувањето на остварената добивка. Со најновите измени, трговците кои остваруваат годишен вкупен приход по сите основи до 3,000,000 денари, се ослободуваат од плаќање на данокот на добивка.

Од 2009 година во Република Македонија се применува таканаречениот „естонски модел“ на оданочувањето на добивката. Имено, со овој модел се оданочува само износот на фискалната основа, односно *непризнаениите расходи* намалени за даночните кредити и за даночните олеснувања и ослободувања, а сметководствената добивка остварена за даночниот период и годината се оданочува само доколку се распредели за исплата на дивиденди и за други исплати од добивката. Доколку добивката се акумулира и се реинвестира за проширување на дејноста, не е предмет на оданочување.

Во 2010 година се наметна потребата од воведување систем кој кај капитално

поврзаните друштва, резиденти на Р. Македонија, ќе овозможи добивка која се распределува во вид на дивиденда меѓу друштвата во кругот да не се оданочува повеќекратно. Се вовеле методот на изземање (*principle of exemption*) кој предвидува оданочувањето на распределената добивка во вид на дивиденда да се изврши на крајот од кругот, кај последниот даночен обврзник кој распределбата на добивката ќе ја извршува кон акционерите/содружниците, физички лица, и кон нерезидентни правни субјекти кои се сопственици на капиталот.

Даночен период. Во периодот од 1994 година до 2000 година, утврдувањето на данокот на добивка во текот на годината се вршеше преку привремена (полугодишна) пресметка на данокот за периодот јануари–јуни и конечна (годишна) пресметка на данокот, за деловната година. Во овој период се плаќаа и месечни аконтации на данокот за периодот февруари–јуни, според основата на данокот утврдена во годишната пресметка за претходната година, и за периодот јули–декември во тековната година и за јануари во наредната година, според основата на данокот утврдена во полугодишната пресметка за тековната година. Во периодот од 2001 година до денес утврдувањето на данокот на добивка се врши за целата деловна година. Даночните обврзници плаќаат и месечни аконтации на данокот на добивка, за месеците февруари–декември во тековната година и за месец јануари во наредната година, според висината на даночната основа утврдена во даночната пријава составена за претходната година.

Даночна стапка во периодот од 1994-1996 г. на добивка изнесуваше 30%. Во периодот од 1997 до 2006 година стапката на данокот на добивка изнесува 15%. За 2007 година стапката на оданочување на добивката утврдена во даночниот биланс изнесува 12%. Од 01.01.2008 година стапката на данокот на добивка е 10%. Стапката на задржаниот данок на пропишаните приходи/добивки на странските правни лица остварени во Р. Македонија од 01.01.2006 до 31.12.2006 година изнесува 15%. За деловната 2007 година стапката е намалена на 12%, додека од 01.01.2008 година наваму таа изнесува 10%, доколку со меѓународните договори за одбегнување на двојното оданочување/ослободување, не е поинаку определено.

Б) Даноци на потрошувачка (индиректни даноци)

1- Данокот на додадена вредност (ДДВ)

2-Акциза

1. Данокот на додадена вредност. Законот за данокот на додадена вредност (ЗДДВ) го замени Законот за данок на промет на производи и услуги. Иако ЗДДВ е донесен во 1999 година, примената беше одложена и отпочна на 01 април 2000 година. Законот беше работен во согласност и соработка со Европската унија и претставуваше едноставно решение за оданочување на додадената вредност како општ потрошувачки данок во земја која сè уште не е членка на ЕУ. Применувајќи ги сите основни одредби и принципи на овој данок, со ЗДДВ се обезбеди неутралност на полето на конкуренцијата, како во домашната, така и во меѓународната размена на стоки и услуги. Со донесување на овој закон се прошири базата на оданочување, се надминаа можноста за скалесто повеќекратно оданочување и проблемите кои ги носеа одредбите за докажување на бројните даночни ослободувања, а заради поврзаното функционирање на системот меѓу даночните обврзници се зајакна даночната дисциплина.

ДДВ се наплаќа во сите фази на производството и трговијата, како и во целокупниот услужен сектор. Преку инструментот на одбивка на претходниот данок се одбегнува даночното оптоварување во целокупната претприемачка област. Согласно со неговата цел, ДДВ ги оптоварува целокупната приватна и јавна крајна потрошувачка, како и крајната потрошувачка во претприемачката област доколку согласно со законот не е растоварена преку одбивката на претходниот данок.

Во периодот на примена на ДДВ настанаа повеќе дополнувања на законот кои беа во насока на стеснување на можностите на даночното одбегнување и во насока на создавање ланци на измама и одбегнати трговци, како што се: поврзување на ДДВ-обврзниците кои имаат управувачка, сопственичка и организациска поврзаност во еден ДДВ-обврзник; овозможување на даночниот орган да одбие или да прекине ДДВ-регистрација на обврзници кои не се достапни, кои не можат да ги докажат своите стопански активности,

кои не поднесуваат редовно даночни пријави или кои имале даночно затајување; доставување финансиски извештаи за извршениот готовински промет и за банкарските плаќања за извршен промет... Во исто време, со извршените дополнувања на Законот, се делува и на олеснување на условите за плаќање и зачувување на ликвидноста на даночните обврзници со поместување на роковите за плаќање на даночните обврски од 15-ти на 25-ти во месецот кога даночните обврзници немаат обврски за плаќање по други даноци. Со овозможувањето на ДДВ-регистрање во текот на годината веднаш по исполнување на граничниот износ на остварен промет од 1,000,000 денари, им се овозможи на даночните обврзници побрзо остварување на придобивките од овој данок.

Предмет на оданочување. Со ДДВ се оданочува прометот на добра и услуги кој се врши со надоместок во земјата од даночниот обврзник, во рамките на неговата стопанска дејност и увозот на добра. Даночен обврзник. Даночен обврзник е лице кое трајно или повремено самостојно врши стопанска дејност, независно од целите и резултатите од оваа дејност. Даночен период. Во зависност од остварениот промет во претходната година или од претпоставениот промет на почетокот на вршењето на дејноста, даночниот период може да биде еден месец или три месеца. Даночен основа. Даночна основа е вкупниот износ на надоместокот што е добиен, или што треба да се добие за прометот, во кој не е вклучен данокот на додадена вредност.

Даночни стапки. ДДВ се пресметува со примена на пропорционални даночни стапки врз даночната основа за оданочивиот промет на стоки и услуги и увоз, и тоа со општата даночна стапка од 18% и со повластената даночна стапка од 5%.

2. Акцизи. Новиот Закон за акцизи (ЗА) донесен во 2001 година е во голема мера усогласен со соодветните директиви на Европската Унија. Со него се воведува нова правна регулатива за акцизните складови, начинот на чување, манипулирање и засилена контрола на движењето на добрата подложни на акциза, намалени се даночните ослободувања и се воспоставени механизми за евиденција и контрола на нивното остварување.

Од 1 јануари 2010 година акцизите како јавна давачка која ја администрираше Управата за јавни приходи преминаа во надлежност на Царинска управа.²⁷

Даночен обврзник. Обврзник на акциза е имател на акцизна дозвола, лица кои увезуваат

---

²⁷ Управа за јавни приходи, закон и прописи, јануари 2010

акцизни добра, производител или увозник на добра за кои акцизата се плаќа при користење на контролните марки. Предмет на оданочување. Акцизите се посебен вид данок кој се наплатува посредно или непосредно на потрошувачката на посебна група добра - акцизни добра: минерални масла, алкохол и алкохолни пијалоци, тутунски добра и патнички автомобили. Акцизните добра се подложни на акциза со нивното производство на акцизната територија или со нивниот увоз. Акцизата главно настанува кога добрата подложни на акциза го напуштаат акцизниот склад или се трошат во него, кога се произведуваат надвор од акцизен склад, кога е утврден кусок, кога престанува да важи акцизната дозвола, или кога се транспортираат надвор од законски регулираната постапка. Акцизата се плаќа како:

- Специфична акциза на минерални масла, по единица мерка литар, означени со нивните тарифни броеви;
- Специфична акциза на пиво, вино, меѓупроизводи и етил алкохол, по единица мерка литар/степен на алкохол или литар/степен на екстракт за пиво;
- Комбинирана акциза за тутунски добра, по единица количина и прецент од малопродажна цена;
- Прогресивни стапки, зависно од вредноста на патничките автомобили.

Акцизата на меѓупроизводи и етил-алкохол и на тутунски добра се плаќа со користење контролни марки.

Даночен период е период за кој се пресметува и се плаќа акциза еден календарски месец во кој настанала акциза или акцизата се плаќа со користење контролни марки.

Надлежна за спроведување на системот на царини е Царинската управа на Р. Македонија, која како и другите царински служби во светот е задолжена да ги штити финансиските интереси на Република Македонија, сигурноста, здравјето и животот на граѓаните, да ги поддржува економските активности и да ги штити од нелојална конкуренција, како и да придонесува за зголемување на нивото на конкурентност на македонската економија.

За разлика од другите видови даноци, на кои основна функција им е фискалната, кај

царините, како еден вид данок, таа функција е споредна, а основната им е заштитната функција. Увезениот производ се оптоварува со износ на пропишаната царина и, затоа, во споредба со истиот домашен производ е можно да има повисока цена со што му се намалува конкуретноста, што е и основната функција на царината.

Предмет на царинење, односно на оданочување е увозот на стоки (ретко извозот), а основицата на царината е вредноста на увезената стока. Како обврзници се јавуваат сите физички и правни лица кои увезуваат стоки од странство. Притоа, предвидени се олеснувања или ослободувања за определени стоки, како на пример, за личниот багаж на патниците, за инвалидски помагала или за стока до определен паричен износ, за определени случаи или за некои граѓани, како што се дипломатските и конзуларните службеници, вработените во странство. Царинската тарифа, како многу важен елемент на царинскиот систем, се усогласува со правилата на Светската трговска организација и со Комбинираната номенклатура на ЕУ.

Табела 3-1: Вкупно даночни приходи за 2013/2014 г.

- износи во милиони денари

- релација - индекси

ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	НАПЛАТА 01.01.- 31.12.2014	НАПЛАТА 01.01.- 31.12.2013	ИНДЕКС: 2014/2013
Данок на добивка	5.060	4.420	114.49
Персонален данок на доход	12.321	10.255	20.15
Данок на додадена вредност	3.859	39. 35	1 0.10
ВКУПНО	61.240	54.509	112.35

Извор: Статистички преглед на даночни приходи по квартали во РМ за 2014 г.

в) Даноци на имот

Како даноци на имот се јавуваат:

1. Данок на имот
2. Данок на наследство и подароц и
3. Данок на промет на недвижности

Данок на имот. Даноците на имот, за кои ние досега дискутиравме, поставени се на такви елементи како приходите, потрошувачката и продажбите. Во економскиот жаргон се нарекуваат тековни варијабли и се поврзани со временската димензија. На пример, приходот е еден тек бидејќи концептот оживува само кога се поставува во контекст на еден временски интервал.

Ако вие кажете: „Моите приходи се 10.000\$“ ова нема никаква смисла доколку ние не одредиме дали оваа вредност е за една недела, еден месец или за една година. Една одржлива варијабла, од друга страна, не е поврзана со временската димензија. Таа ја претставува количината во одреден временски период, а не една стапка во единица на времето.

Имотот е таков бидејќи тој се однесува на вредноста на средствата кои една личност ги акумулирала за одредено време. Во рамките на овој дел се дискутира за некои од даноците на имотот.

Пред да се анализираат особеностите на секој данок може да се постави следново прашање: Кои се причините кои го поддржуваат користењето на имотот како даночна основица. Понудени се низа аргументи:

Даноците на имот помагаат во уредувањето на одредени проблеми (неизбежни), кои настануваат од управувањето на данокот на приходите. Да потсетиме дека сите добивки на капиталот, остварени или не припаѓаат на даночната основица на данокот за приходи. Во практиката, за многу видови средства е невозможно да се оданочуваат неосвоените добивки на капиталот.

Вистина е дека имотот во одреден временски момент го опфаќа износот на капиталните добивки и загуби на сите претходни години. Меѓутоа, нема причина да се мисли дека добивката од еден данок на годишен имот е приближна со приходите кои ќе се генерираат

од годишниот данок на неостварените капитални добивки. Колку поголем е имотот на една личност, толку поголема е неговата способност да плаќа во други услови, опфаќајќи непроменливи приходи.

Според ова богатите треба да имаат повисоки даночни обврски. Да го претпоставиме следново: Еден богат собрал една количина злато која не обезбедува приходи. Дали треба да се оданочи тој за оваа вредност на златото? Некои веруваат дека за времето во кое богатиот бил субјект на оданочување на приходите додека акумулирал злато, тој не треба да се оданочува повторно.

Другите претендираат дека златото само по себе генерира добивка и треба да биде субјект на оданочување. Можеби најголемиот проблем во аргументирањето на способноста за плаќање е тоа што богатите поседуваат еден значаен елемент на нивниот имот во човечкиот капитал - образованието, способноста и така натаму.²⁸

Меѓутоа, не постои некој начин за вреднување на човечкиот капитал, исклучувајќи го случајот кога упатувавме на обезбедените приходи. *(Даноциите на имот се исплати за заработката кои сојственциите на имотот и обезбедуваат од власта.)*

Данокот на наследство и подарок. Овој вид данок се плаќа за недвижниот имот и со право на користење на недвижниот имот кој се наследува или се прифаќа како подарок. Данокот го опфаќа уште подвижниот имот, поконкретно готовите пари, побарувањата од купувачите и хартиите од вредност, ако наследството или подарокот имаат поголема трговска вредност од едногодишната вредност на просечната плата во Републикава.

Даночни обврзници се физичките и правните лица - жители на Републикава кои наследуваат или прифаќаат како подарок имот во земјава или надвор од неа. Странското физичко лице е даночен обврзник ако наследи или прифати подарок, недвижен или подвижен имот, на територијата на нашава земја.

Даночната основица ја претставува трговската вредност на наследството, претежно подарениот имот, намален за долговите и трошоците кои го товарат имотот кој е дел од

---

²⁸ Prof. Dr. Sabahudin Komoni *Financat Prishtinë*,
Prof. Dr. Bozidar Jelcic, *Javne finansije versus fiskalna ekonomija, Zagreb*.
Dr. H. Filipovic, *Nauka o finansi*
Dr. Sherif Bundo, *Financat, 2003*.

оданочувањето.

Обврската за плаќање на данокот се донесува во моментот на донесувањето на решението за наследство, претежно на денот на склучувањето на договорот за подарок.

Процентот на данокот за данокот на наследство и подарок е пропорционален и променлив зависно од идниот наследник, а ова значи:

-за обврзникот и за наследникот од втор ред данокот се пресметува на основа од 3%,

-за обврзникот и наследникот од трет ред или за обврзникот кој не е во семејни врски со подарувачот, данокот се пресметува на основа од 5%. Ако имаме предвид дека даночната обврска врз основа на данокот за наследство и подарок се заснова само на лица кои по основ на подарувачот се во вториот или третиот ред на подарувачи, забележените коефициенти се достапни за данок врз основа на законите на новата економска сила која врз основа на подароците и наследството се појавува кај некои субјекти.

Класичната одлука кај данокот на наследство и подарок врз основа на кои се врши ослободување како даночен обврзник од наследството, што значи прифаќач од прв ред на наследството, се запишани и во нашиот даночен систем како што се: децата и сопружниците на подарувачот.

Даночното ослободување за наследство или за примателот на подарокот од вториот ранг се дава само врз основа на неколку услови:

- Ако едно лице наследи еден стан или куќа само под услов ако живеел заедно со подарувачот најмалку една година и ако тие немаат друг стан или куќа.

- Ако едно лице наследи плодна земја под услов земјоделството да му е главна дејност и со подарувачот да живееле заедно како едно семејство.

Од данокот за наследство и подарок се ослободени локалните и државните органи, организациите на Црвен крст, хуманитарните и социјалните организации, истражувачите и културните дејности како и верските заедници. Имаат право за прифаќање на подароците и наследството како вид недвижен и подвижен капитал.

Данокот на промет и недвижности. Како даночен предмет од овој данок се појавува прометот од недвижноста и правата што треба да значи преведувањето со податоците од правото на имотот од недвижноста и правата, промената на недвижноста како и другите

начини на искористување на недвижноста со податоците меѓу физичките и правните лица.

Даночни обврзници од прометот на недвижноста и на правото се:

- физичките и правните лица - продавачи на недвижноста и на правото;
- физичките и правните лица кои даваат со замена недвижен имот со големи суми;
- сопственикот на еден идеален дел на недвижноста која се пренесува;
- примателот на недвижноста или неговите наследници кога сопственоста на недвижноста се пренесува врз основа на договорот за издршка во текот на живот.

Даночното ослободување ја претставува пазарна цена на недвижноста и на правото во моментот на настанување на обврската.

При продажбата на недвижноста врз основа на стечај, основата за данок е продажната цена. Институциите на јавните приходи врз основа на посебните комисии ја потврдуваат пазарната цена на недвижноста и на правата.

Маржата на добивката на данокот на недвижност и на правата е пропорционална и се смета 3%. Овој процент може да се гледа главно како точен за данокот на трансакција во остварување на сопственоста и тој е најниско значење кое беше прифатено во стариот данок, во данокот на промет на недвижност и на права од 1994, беше до 20%.

Процентот треба да се погоди во граница на слободниот промет на недвижности и на право и не треба да ги стимулира ограничувањето на купопродажбата во трансакција што беше карактеристика во Законот за данокот на стариот систем, меѓу другото и за фаќањето на капиталот на добивка, како посебни приходи, како и приходите на персоналниот данок и данокот на добивка.

Даночната обврска се пријавува од денот кога се склучува договорот за правото на имот како и за други права, како и замената на недвижноста, како и трансферот на недвижноста, доколку е склучен полн договор. Ако остварувањето на недвижноста се прави врз основа на договорот склучен до крајот на животот, даночната обврска се пријавува во моментот на смртта.

Изостанувањето на данокот е евидентирано во неколку специфични состојби, како што се:

- недвижниот промет во проценти;
- остварувањето на правото на имот што го прават странските дипломати или под еден

услов;

- зголемувањето на недвижноста како капитал на акционерските друштва, како друштво со ограничена одговорност;
- правото за преземање врз себе на имотот, или други права по плаќањето на јавните давачки врз основа на решенијата;
- данокот од имот меѓу државните органи.

Потврдата за плаќањето на данокот на имот ја врши регионалната управа за јавни приходи каде што се наоѓа имотот. Ако имотот се наоѓа во две или повеќе општини тогаш Управата за јавни приходи го потврдува данокот врз основа на законот заснован на општините каде што се протега имотот. Тоа значи дека даночната обврска врз основа на наследство и подарок се потврдува на местото каде што живее даночниот обврзник.

Данокот на имот се потврдува врз основа на податоците од даночната пријава која обврзникот ја поднесува до 31 јануари од календарската година во која се потврдува данокот засновајќи се на работните книги на даночниот обврзник и на другите податоци со кои располага даночната управа. Надзорниот орган на јавните приходи донесува решение за висината на данокот до 31 март од истата година.

Надзорниот орган на јавните приходи се обврзува во рок од 30 дена од приемот на даночната пријава да го потврди данокот на промет од недвижноста и правото и да го потврди данокот од наследство и подарок и на даночниот обврзник му го достави решението за данок на имот и наследство.

Данокот на имот се плаќа секои три месеца, додека данокот на наследство и подарок и данокот на промет од недвижности и правото се плаќа во рок од 15 дена од денот на приемот на решението на даночниот обврзник.

г) Социјални придонеси од плата

Социјалните придонеси се јавни давачки кои исплатувачот или самиот осигуреник ги плаќаат од остварените бруто-надоместоци од работен однос на соодветните социјални фондови и кои се основа за остварување тековни и идни права на осигурениците – права на здравствена заштита, на користење пензија или надоместок во време на невработеност.

Од 01.01.2009 година во Република Македонија се воведува бруто-принципот на пресметка на плата и системот на интегрирана наплата на персоналниот данок и социјалните придонеси од плата. Во едношалтерскиот систем за администрирање со бруто-платата, Управата за јавни приходи станува надлежен орган за наплата и контрола на сите давачки од плата, и тоа: персоналниот данок на доход, придонесот за пензиско и инвалидско осигурување, придонесот за здравствено осигурување и придонесот за осигурување во случај на невработеност.

Овој систем овозможи секоја институција да ја врши својата суштинска функција – Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, Фондот за здравствено осигурување и Агенцијата за вработување да се грижат за реализирање на правата на осигурениците кои произлегуваат од платените социјални придонеси, како што се обезбедувањето пензии, добри здравствени услуги, помош во случај на невработеност, а Управата за јавни приходи да работи на обезбедување на средствата потребни за социјалната сигурност на граѓаните.

Со овој систем кој е технички и технолошки искреиран да обезбедува сигурност и навременост на процесите и точна информација за сите – за вработените, за исплатителите, за фондовите и за банките, се осигуруваат поголем квалитет и пониски трошоци на работењето на сите инволвирани институции, а особено на работодавачите и другите исплатители на плати.

Даночниот систем претставува збир на даноци, такси, придонеси и на други јавни приходи кои се воведени во една земја и се поврзани во целина, преку кои се остваруваат целите на даночната политика на земјата. Иако терминот *систем* укажува на постепена складност во односот на елементите што го сочинуваат тој систем, сепак, во практиката се покажува дека оданочувањето во многу држави претставува примена на различни даночни инструменти, каде што секој има своја цел и свој начин на опфаќање на економската моќ на обврзникот. Даночниот систем, покрај тоа што ги опфаќа стандардните даноци што, се сретнуваат во поголем број развиени земји (како што се: данокот на додадена вредност, данок на доход, даноци на имот и сл.), содржи и бројни, сосема специфични фискалитети, чие учество е мало, но, сепак, се воведени со некоја посебна цел. Даночниот систем не настанува по некој план, како резултат на однапред дефинирани научни принципи, туку тој се формира врз основа на компромис меѓу различни политички сили, под влијание на

историскиот и општествениот развој на земјата, како и на притисокот од државата за да се најдат нови извори за финансирање на јавните расходи. Во финансиската теорија се поделени мислењата за тоа дали даночните системи треба да се составени од еден даночен облик или, пак, од повеќе даночни облици. Во тој случај станува збор за даночен монизам, во кој постои само еден облик на даноци, односно за даночен плурализам, во кој постои збир од даночни облици, односно облици на јавни приходи. Даночниот монизам е модел на даночен систем кој се базира или опфаќа само еден даночен облик. Идејата за даночен монизам е стара повеќе векови, но, сепак, не наиде на практична примена. Практиката покажала дека не е можно да се спроведе даночен монизам, односно, кога би постоел, единствениот данок би морал да биде сè поголем, за да може да обезбеди средства за задоволување на сè поголемите расходи на модерните држави. Со овој данок не може да се опфатат сите правни и физички лица кои создаваат приход и подлежат на оданочување. Од тој аспект, брзо би се постигнала горната граница на оданочување. Финансиската теорија, а посебно практиката, се определуваат за постоење даночен плурализам, односно за даночен систем кој е составен од поголем број даночни облици. Неспорна е супериорноста на даночниот плурализам, бидејќи тој е сеопфатен и овозможува поголема праведност во оданочувањето. Во ваков случај, плуралниот даночен систем мора да претставува рационална комбинација на различните даноци и на другите јавни приходи, за остварување на фискалните цели, прибирање средства за финансирање на јавната потрошувачка во поширока смисла на зборот, како и за бројни екстрафискални цели од економска, социјална, политичка или од друга природа. Во современите даночни системи се сретнуваат поголем број даночни облици. Постојат современи даночни системи кои во поголем дел се потпираат на *директните даноци*: данок на приход, данок на доход, данок на имот, а други, пак, се насочени кон поголемо прибирање даночни средства преку *индиректните даноци*: данок на додадена вредност, акцизи, царини. Во последниве две децении постои тенденција на пораст на примената и значењето на индиректните даноци, пред сè поради зголемената примена на данокот на додадена вредност. Даночните системи на современите држави меѓусебно се разликуваат, не само во поглед на составните елементи, туку и во поглед на релативното учество на поодделните даночни облици во структурата на јавните приходи од фискален карактер. Голем број фактори влијаат врз споменативе разлики меѓу даночните системи на различните земји како што се:

општествено-економското уредување на земјата, флексибилноста на поодделните даноци, политичките реакции на владата за изминатите автоматски ефекти, одлучноста меѓу ниски даноци и висока социјална сигурност и благосостојба на државата, нивото на образование на населението и способноста за користење нови технологии, структурата на работната сила, начинот на финансирање на социјалното осигурување, видот на државното уредување, припадноста кон одредена меѓународна организација, историскиот развој и традиција на земјата и др. Во развиените земји во кои приходот по глава на жител е повисок, учеството на данокот на доход и данокот на имот ќе биде поголемо, отколку во земјите во развој. Во обратен случај, пак, во државите со пониски приходи по глава на жител, фискалната политика мора да биде ориентирана кон даноците кои се однесуваат на потрошувачката. Затоа, кај нив учеството на царините, акцизите и на данокот на додадена вредност во вкупните даночни приходи има поголемо значење, отколку во индустриски развиените земји. Во пазарно ориентираните економии даноците се поставуваат така што помалку да ја нарушуваат неутралноста. Даночните поттикнувања релативно се пораспространети и се темелат врз основа на цврсто поставени критериуми. Иако државата првенствено настојува преку даноците да дојде до финансиски средства, даночната политика се води на начин што обезбедува оптималност и остварување алокативни и редистрибутивни цели. Секоја влада во едно демократско општество која сака повторно да биде избрана, принудена е да води сметка дали повеќе вреди да се наоѓа во ситуација да користи скромни јавни богатства поради ниските даноци, или, пак, да избере ситуација во која државата нуди социјална сигурност и благосостојба на високо ниво, дури и по цена на високи даноци. Ако населението на една земја е доброобразовано, даночните органи во него ќе гледаат поголема сигурност во поглед на искажаната даночна основа и на пресметаниот данок во даночната пријава. Даноците претставуваат еден од главните лимитирачки фактори на слободното движење на капиталот во глобални рамки. Во таа смисла, особено се истакнува корпоративниот данок на доход или поточно данокот на добивка кој се пресметува на профитот на мултинационалните компании. Употребата на корпоративните даноци предизвикува дисторзија преку зголемување на трошокот на изворите на финансирање со што може да се наруши ефикасноста на светските пазари на капитал. Како појава, може да се сфати како нарушување на процесот на алокацијата на ресурсите како што се капиталот и трудот, односно како искривување на текот на

инвестиционата или поопширно, економската одлука. Овие ефекти постојат кај сите даноци, меѓутоа најмногу се изразени кај корпоративниот данок на доход. Реперкусиите од корпоративните даноци врз меѓународната економска ефикасност се огледаат во повеќе нарушувања меѓу кои: нарушувања на изборот на изворите на меѓународниот капитал неопходен за финансирање на инвестиционите проекти, појава на избегнување на плаќањето на данокот преку употреба на високи камати во рамки на интерниот систем на кредитирање и преку масовно користење на трансферните цени, фаворизација на постарите и зрели корпорации во споредба со младите фирми, преференции кон одредени форми на организација на бизнисот, како и поттикнување разни спојувања и преземања во меѓународни рамки. Основниот приоритет на современите даночни реформи од аспект на оваа цел е да се воспостави структура на даночниот систем која овозможува едноставно и лесно администрирање, а во исто време пружа олеснување и поедноставување на даночниот третман на компаниите. Индикаторите на реформите на корпоративниот данок на доход во сферата на унапредувањето на меѓународната ефикасност на капиталот претежно се огледаат во редуцирањето на законските даночни стапки, како и во намалувањето на просечните ефективни даночни стапки. Во иднина може да се очекува да се изврши поголем степен на интеграција на економското двојно оданочување, односно интеграција на оданочувањето по основ на корпоративниот данок на ниво на корпорација и оданочувањето по основ на персоналниот данок на ниво на акционер. Како примери за интегрален корпоративен данок се познати т.н. систем на даночната одбивка за акционерскиот капитал кој претставува систем на оданочување со кој не се врши изземање на каматите од основата. Како значајна промена која наидува на сè поголемо одобрување од економистите е замената на системот на оданочување на приходите на тековна база со систем на оданочување на паричните текови кој преку оданочување на паричните текови го решава проблемот на префрлање на профитот со употребата на трансферните цени. И за крај, државите воведуваат законски норми за заштита на даночната основа кои се состојат од правилата за тенка капитализација и правилата за користење трансферни цени.²⁹

---

²⁹ “Dual income tax system – DIT”,
“Allowance for corporate equity tax system – ACE”,
“Comprehensive business income tax – CBIT”,
“Tax expenditure system” или “Cash flow corporate tax system”,

3.3.3. Буџетски расходи и интервенции за поттикнување на МСП

Буџетските расходи претставуваат трошење на буџетските средства за различни намени како што се: плати за јавната администрација (армија, полиција, владини службеници во министерствата и владини институции), други добра и услуги неопходни за владините ресори. Понатаму владата реализира бројни јавни инвестиции за изградба на патишта, железнички пруги, мостови, аеродроми и за други објекти на крупната инфраструктура итн. Буџетите, како годишни планови, прегледи на вкупните јавни приходи и расходи имаат сила на закон, односно се законска материја. Нив, на предлог на владите, ги усвојуваат парламентите како законодавна власт која може да прифаќа измени во јавните давачки и во програмите на јавната потрошувачка. Развојот на јавните финансии во голема мерка е поврзан со еволуцијата на сфаќањето за карактерот, големината и за улогата на јавните расходи. Инаку расходите се третираат како рационално трошење на националниот доход што е важно не само за обезбедувањето на соодветна понуда на јавни добра, туку и за општиот развој на стопанството. Во проучувањето на буџетските расходи се потенцира нивниот квалитативен аспект, односно анализата на ефектите кои тие ги предизвикуваат врз стопанската структура и распределбата на националниот доход. Тие се посматраат како многу важен инструмент на економската и социјалната политика на современата држава. Буџетските расходи се врзани и за државната интервенција во економијата, односно за: државната регулација, организирањето на даночната администрација и на финасиската полиција, субвенционирањето на земјоделството и извозот, организирањето агенции за регулирање на природните монополи и сл. Буџетските расходи претставуваат и трошење на буџетските средства за интервенциите за поттикнување на малите и средни претпријатија.

Буџетските расходи како **инструмент на економската политика**. Односот меѓу разликата на јавните приходи и расходи во голема мера влијае врз макроекономската стабилност на земјата. Затоа, буџетските расходи се важен инструмент за спроведување на економската политика. Буџетските расходи може да служат како инструмент на економската политика. Прво, од буџетот може директно да бидат финансирани расходите за регионален економски развој или да се користат различни субвенции како интервенции

“Tax expenditure system” или “Cash flow corporate tax system”.

за поттикнување на малите и средни претпријатија. Научните истражувања може да придонесат за долгорочно економско зајакнување и за развој на економскиот пораст. Второ, структурата на буџетот може да има развоен карактер. Капиталните инвестиции и јавните расходи директно влијаат врз економскиот развој. Повисоките трошоци од приходите бараат зголемување на даноците и таксите во економија во една држава. Ваквата економска политика, секако, не ги стимулира интервенциите за поттикнување на МСП. Пониски даноци во краток рок го попречуваат извршувањето на буџетот. Сепак, економскиот раст на буџетот зависи од пополнување на буџетот. Креаторите на политиките и на буџетот мора да водат сметка за буџетот, како да ги намалат трошоците – јавната потрошувачка. А поефикасна државна администрација е најдобар начин за да се направи тоа преку администрацијата на државата.

Буџетот како инструмент на социјалната политика. Едно од најголемите влијанија врз буџетот има социјалната политика.

Буџетот има економски ефекти, со неговото постоење, бидејќи наплатата на буџетските приходи ги намалува приватните инвестиции и општата економска активност, додека расходите имаат позитивно влијание врз економијата, и преку трошоците на владата, како и преку услугите што им ги обезбедува (правниот систем, личната сигурност, парите итн.).

4. ГЛАВА: ТРЕТМАНОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РАМКИТЕ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЕУ И ОД САД

4.1. Карактеристики на даночната политика во Европската Унија (ЕУ)

4.1.1. Монетарната и фискалната политика во ЕМУ

Согласно со Договорот за Европската Унија, потпишан во Мастрихт на 7 февруари 1992 година, Унијата ја презеде врз себе целта за основање на Европската економска и монетарна унија (ЕМУ) која ќе вклучува единствена валута – евро и единствена монетарна политика. Денес еврото е официјална валута на 17 европски земји со над повеќе од 330 милиони граѓани и претставува сидро за стабилноста во Европа. Клучните елементи во овој процес беа одржлива конвергенција во економските перформанси и блиска координација на економските цели на земјите членки, наведени во дадената временска рамка.³⁰ Приближувањето кон ниските стапки на инфлација и здравата фискална позиција беа двата најзначајни критериума што требаше земјите да ги исполнат за да можат да се приклучат кон монетарната унија.³¹ Нацртот за ЕМУ се потпира на водечките економски парадигми од 1980-тите и 1990-тите кои пропишуваат дека економските агенти секогаш ги формираат своите очекувања рационално и дека финансиските пазари се ефикасни во поголем дел од времето. Рамката на ЕМУ за координација на политиките се потпира на следниов обврзувачки принцип: Европската централна банка (ЕЦБ) е одговорна за единствена монетарна политика, додека другите економски политики се спроведуваат од државите членки според принципот на супсидијарност, почитувајќи ги правилата и постапките пропишани со Договорот од Мастрихт и со Пактот за стабилност и раст (Stability and Growth Pact - SGP).³²

На ниво на Заедницата, во текот на изминативе години политичката координација е зајакната со Насоките за поширока економска политика (**Broad economic policy guidelines**) и со Постапките при прекумерен дефицит (**Excessive deficit procedure**), додека Европскиот монетарен институт ја постави основата за Европскиот систем на централни

---

³⁰ *The Importance and effectiveness of national fiscal frameworks in the EU, ECB Monthly Bulletin, February 2013, p.74-75.*

³¹ <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/emu.htm>

³² http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm

банки (**European System of Central Banks - ESCB**). Секоја од централните банки што учествува во системот ќе има **две главни задачи**: а) Преку својот гувернер да даде придонес во политичките одлуки на Управниот совет на Европската централна банка и б) Да ги спроведе донесените одлуки во рамките на сопствената држава. Во однос на второто, потребно е да се усогласуваат барањата за заедничка монетарна политика со принципот на „супсидијарност“,³³ чија цел е остварување највисок можен степен на децентрализација на оперативно ниво.

Имено, со договорот од Мастихт Заедницата отиде подалеку од својата појдовна економска цел, односно кон создавање на заеднички пазар, при што до израз дојдоа нејзините политички амбиции. Во овој контекст, **Договорот од Мастрихт опфаќа пет клучни цели**: (1) зајакнување на демократскиот легитимитет на институциите; (2) подобрување на нивната ефикасноста; (3) воспоставување економска и монетарна унија; (4) развивање на социјалната димензија на Заедницата и (5) воспоставување заедничка надворешна и безбедносна политика.

Согласно со овој договор економската политика во ЕМУ се состои од **три компоненти**: земјите членки треба (а) Да обезбедат координација на своите економски политики, (б) Да обезбедат мултилатерален надзор над оваа координација и (в) Да се придржуваат на фискална и буџетска дисциплина. Договорот предвидува формирање единствена валута и од **1 јануари 1999** година создавање **Европска централната банка (ЕЦБ)**.

Политичките задачи и институционалните аранжмани на ЕМУ го истакнуваат значењето на економската и монетарната стабилност како предуслов за непречено функционирање на монетарната унија. Првенствена цел на ЕЦБ е одржување на ценовната стабилност во Еврозоната како целина, додека одржувањето на економската стабилност на национално ниво е дел од фискалните и од структурните политики.³⁴ Со оглед на ваквата поставеност, клучно прашање е дали договорените координативни процедури и водечките

---

³³ Член 12 од Статутот: „До оној степен до кој се смета можно и соодветно ... ЕЦБ ќе се обрати за помош на националните централни банки да вршат операции кои се дел од задачите на ЕЦБ.“ Ова е принципот на супсидијарност. Националните централни банки можат да вршат и други функции (на пример, функции што се однесуваат на идуцентна супервизија на кредитните институции и на стабилноста на финансискиот систем) на своја сметка, освен ако Управниот совет согледа дека таквите активности не се во склад со целите и со задачите на ЕЦБ.

³⁴ Anne Brunila (2002): “Fiscal policy: Co-ordination, Discipline and Stabilization”, Bank of Finland, Paper prepared for the meeting of the Group of Economic Analysis of the European Commission, 16 April 2002.

правила на фискалните политики се такви што ќе придонесат за остварување економска стабилност на национално ниво и на ниво на Еврозоната.³⁵ **Одржувањето на фискалната дисциплина е од клучно значење за кредибилитетот на единствената монетарна политика и за одржување на економскиот раст во контекст на стабилноста на цените.**

Фискалната рамка на ЕМУ се обидува да ги комбинира дисциплината и флексибилноста преку две барања: **прво**, буџетската позиција треба да биде „блиску до рамнотежа или во суфицит“ на среден рок, како што бара Пактот за стабилност и раст и **второ**, Договорот од Мастрихт бара општиот владин дефицит да останува под 3% од БДП на годишно ниво, освен во случај на исклучителни околности. Двете барања меѓусебно се дополнуваат како придржување кон условот „блиску до рамнотежа“, со тоа што ја обновуваат флексибилноста во спроведувањето на националните фискални политики и овозможуваат потребен простор за маневрирање во време на циклична нестабилност, а, пак, горната граница за дефицитот обезбедува дисциплина и одржливост на јавните финансии. Во текстот што следи ќе биде направен краток осврт на структурата на монетарната и на фискалната политика во ЕМУ согласно со Договорот од Мастрихт и Пактот за стабилност и раст, нивните цели и стратегии, како и со нивната генерална поставеност.

4.1.2. Координација на фискалните политики

Европската монетарна унија (ЕМУ) е уникатна: таа е валутна област на суверени земји кои задржуваат голем степен на фискална автономија и единствен монетарен авторитет кој управува со монетарната политика на целата Еврозона. Потребата од координација на одделните фискални политики во монетарната унија произлегува од фактот дека буџетските политики на поединечните земји членки можат да имаат значително влијание, не само врз сопствената економија, туку и врз стабилноста на Еврозоната во целина.³⁶

---

³⁵ *Allsopp, C. and Vines, D. (1996), 'Fiscal policy and EMU', National Institute Economic Review, 158, pp. 91–107.*

³⁶ *Anne Brunila (2002): "Fiscal policy: Co-ordination, Discipline and Stabilization", Bank of Finland, Paper prepared for the meeting of the Group of Economic Analysis of the European Commission, 16 April 2002.*

Според теоретскиот пристап, експанзивната фискална политика во една земја има влијание врз економиите на другите земји членки преку три основни канали за пренос меѓу повеќе земји со фиксен девизен курс помеѓу земјите и со целосна подвижност на капиталот:

- **Позитивни ефекти на прелевање преку трговијата**

Фискалната експанзија ги стимулира домашните активности, создавајќи притисок за апресијација на девизниот курс и доведувајќи до пораст на каматните стапки. Во валутната унија девизниот курс меѓу земјите е фиксен и нивото на каматни стапки е определено на ниво на Унијата. Оттука, обемот на пари во циркулацијата на домашниот пазар се зголемува, предизвикувајќи дополнително зголемување на домашниот аутпут. Порастот на домашниот аутпут доведува до пораст на увозот, а со тоа и до зголемување на приходите на трговските партнери.

- **Негативни ефекти на прелевање преку каматните стапки**

Иницијалниот пораст на домашните каматни стапки како последица на фискалната експанзија привлекува капитални приливи од другите земји кон домашната економија и на тој начин остварува нагорен притисок врз каматните стапки на земјите членки насекаде во Еврозоната. Конечната рамнотежа на каматните стапки на Унијата може да се постигне на повисоко ниво за разлика од периодот пред настанувањето на шокот. Овој канал на каматни стапки може да има спротивен ефект врз странскиот и домашниот аутпут.

- **Ефекти на прелевање преку реалниот девизен курс**

Еврот флукутира во однос на валутите во другиот дел од светот. Ако фискалната експанзија во голема земја членка на ЕМУ предизвика апресијација на реалниот девизен курс на еврото, експанзивните ефекти ќе бидат задушени како последица на влошувањето на трговскиот биланс.

Пренебрегнувањето на овие ефекти на прелевање може да доведе до неефикасни политички резултати, а со тоа и до потреба од координација на фискалните политики. Теоретски, ефектите за прелевање на буџетските експанзии можат да бидат двосмислени, во голема мерка бидејќи зависат од големината на директните трговски ефекти, влијанието врз заедничките каматни стапки и од девизниот курс. Иако емпириските докази за големината на прелевање се недоволни, негативното влијание на значителната фискална лабавост на дел од поединечните земји, пренесено преку заедничките каматни стапки и девизниот курс, може да биде значително врз другите земји учеснички во монетарната унија. Одредувајќи ги овие основи, причината за координација на политиките во монетарната унија повторно е нагласена во **Луксембуршката резолуцијата за координација на економските политики** од декември 1997 година на следниов начин:

- Со оглед на фактот дека националните економски случувања имаат влијание врз инфлаторните изгледи во Еврозоната, тие ќе влијаат и врз монетарните услови во таа зона. Тоа е основната причина поради која приближувањето кон единствена валута ќе бара поблизок надзор од Заедницата и координација на економските политики.

Во областа на координација на политиките Резолуцијата го нагласува и принципот на супсидијарност на Договорот:

- Подобрената координација на политиките мора да се придржува до принципот на супсидијарност на Договорот и да ги почитува прерогативите на националните влади во одредувањето на нивните структурни и буџетски политики, кои се предмет на одредбите на Договорот и на Пактот за стабилност и раст (ПСР) .

Во економската теорија, координацијата на политиките вообичаено се сфаќа како заедничко приспособување на политичките параметри (Bryant, 1995). Фискалната рамка на ЕМУ се потпира врз имплицитна координација на политиките која подразбира ограничување на националните политики преку правила и процедури, наместо експлицитна координација на дискреционите мерки во вид на заедничко донесување одлуки. Наднационалните фискални правила, како што се ПСР, се сметаат за ефикасни во превенција на политички нарушувања (пристрасност кон дефицит, морален хазард,

„слободен јавач“) , што може да доведе до негативни прелевања на финансиските пазари и до поткопување на кредибилитетот на заедничката монетарна политика (види: Buitter, Corsetti and Roubini 1993, Beetsmand Uhlig, 1999) На тој начин наднационалните правила можат да функционираат како обврзувачка методологија во рамките на монетарната унија.

Фискалните ограничувања на ПСР беа прекршени во последниве неколку години. Неформалната координација преку „peer pressure“ или препораки за економската политика од Комисијата на ниво на ЕУ се покажа како недоволна во спречувањето на нездравите политики врз контрола на недисциплинираните земји. Така, без вистински фискални правила, некои земји сè уште имаат тенденција на економските кризи да реагираат со непланирани монетарни и фискални мерки. Напуштањето на поставките на ПСР, без недоволни вградени соодветни правила, придонесува фискалната консолидација во ЕМУ да биде високодискрециона и непредвидлива. Во рамките на ова неизвесно институционално сценарио започнуваат да се одвиваат игри на некооперативни политики со очекувани неефикасни политички резултати: поголема варијабилност на аутпутот и инфлацијата, повисоки каматни стапки и понизок кредибилитет на политичките актери и поставувачите на институционалната политика.³⁷

4.1.3. Видови даночни мерки и стимулации во полза на МСП

А) Дефинирање на МСП и на големите претпријатија

Дефинирањето и класификацијата на претпријатијата во Европската унија е извршено со Препораката на ЕУ бр. 2003/361 според три критериума:

- максимален број вработени,
- вкупен промет на годишно ниво,
- вкупен имот, вклучувајќи и акционерски капитал.

---

³⁷ *Pedro Schwartz and Juan Castañeda (2008): “Monetary and fiscal policies under EMU: do we need more coordination in times of economic distress?”, Report for the Committee on Economic and Monetary Affairs (European Parliament), preparatory to the “Monetary Dialogue with the ECB”, 13th June, 2008, p.4*

Табела 4.1: Класификација на претпријатијата во ЕУ

Категорија на претпријатие	Број на вработени	Вкупен годишен промет (милиони евра)	Вкупен имот, вклучувајќи и акционерски капитал (милиони евра)
Микро	≤ 10	≤ 2	≤ 2
Мало	≤ 50	≤ 10	≤ 10
Средно	≤ 250	≤ 50	≤ 43
Големо	> 250	> 50	> 43

Во однос на вкупниот годишен промет и вкупниот капитал, претпријатијата треба да исполнат еден услов за да бидат класифицирани во соодветната категорија.

Табела 4.2: Број на претпријатија, број на вработени, бруто-додадена вредност и учеството на МСП во Европската Унија, 2012 година

	Претпријатија вкупно 2014 год.*	Претпријатија вкупно 2012 год.	% МСП	Вработени вкупно	% МСП	Бруто-додадена вредност вкупно **	% МСП
ЕУ 28	/	22.346.729	99,8	133.767.348	67,0	6.184.825	57,5***
Белгија	593.421	566.066	99,8	2.718.355	70,1	189.086	62,2
Бугарија	319.856	312.608	99,8	1.872.997	75,5	18.246	62,3
Чешка	995.754	1.007.441	99,9	3.521.520	69,8	84.142	56,0
Данска	212.740	213.358	99,7	1.602.105	65,0	119.936	62,5
Германија	2.497.694	2.189.737	99,5	26.401.395	62,5	1.385.501	53,3
Естонија	64.040	58.408	99,7	393.545	78,1	9.338	74,9
Ирска	146.741****	/	/	/	/	/	/
Грција	700.166	726.581	99,9	2.198.986	86,5	54.703	72,8
Шпанија	2.377.191	2.385.077	99,9	10.923.323	73,9	434.156	63,0
Франција	3.188.138	2.882.419	/	15.495.621	/	890.597	/
Хрватска	147.337	148.573	99,7	1.002.905	68,3	19.115	54,8

Италија	3.715.164	3.825.458	/	14.715.132	/	646.476	/
Кипар	46.938	46.139	99,9	224.915	/	7.864	/
Литванија	176.611	141.893	99,8	835.630	76,2	12.155	68,5
Летонија	100.491	91.939	99,8	573.580	78,8	9.269	69,2
Луксембург	31.385	29.265	99,5	242.533	68,3	19.250	70,7
Унгарија	514.537	528.519	/	2.430.681	/	46.497	/
Малта	26.193	26.796	99,8	119.224	79,3	3.548	74,9
Холандија	1.054.562	862.697	99,8	5.359.446	66,7	310.022	62,9
Австрија	321.661	308.411	99,7	2.671.477	68,0	164.976	60,5
Полска	1.549.326	1.519.904	99,8	8.326.839	68,9	171.627	50,1
Португалија	781.823	793.235	99,9	2.942.895	/	66.360	/
Романија	455.852	425.731	99,6	3.837.868	66,4	48.432	/
Словенија	130.088	119.644	99,8	574.479	72,3	17.140	62,8
Словачка	400.683	398.392	99,9	1.417.228	69,7	32.922	60,5
Финска	229.248	226.373	99,7	1.457.599	63,0	86.957	59,6
Шведска	673.218	661.822	99,8	3.025.006	65,4	210.859	58,5
Англија	1.841.715	1.703.562	99,7	17.784.620	53,0	1.037.293	50,9
Норвешка	286.253	278.899	99,8	1.510.838	67,6	230.661	58,6
Македонија	53.749*****	Нема податок					

Извор „Report for the Committee on Economic and Monetary Affairs (European Parliament), preparatory to the Monetary Dialogue with the ECB“, 13th June, 2008, p.4

*Табелата е изготвена според податоци за 2012 година, а колоната „Претпријатија вкупно за 2014 година“ е додадена како последна година за која во Евростат во овој момент има податоци за број на претпријатија.

**Бруто-додадена вредност – вредност, изразена во валута, на обемот на производи и услуги што биле создадени, намалено за трошоците на сите влезни елементи и сировини што непосредно придонесувале за тоа производство.

***Бруто-додадената вредност на МСП изнесува 3.556,274 милијарди евра.

***Процена.

****Податокот за Македонија е додаден заради споредба, особено со помалите земји членки на ЕУ.

Оданочувањето претставува основа на националниот суверенитет. Приходите од даноците и од другите придонеси им обезбедуваат на владите пари и средства што им се потребни заради нивно опстојување и ефективно функционирање. Покрај тоа, преку даночното законодавство се одразуваат основните насоки на различните земји членки на Европската Унија (ЕУ) во важните области на јавната потрошувачка како што се: образованието, здравството и пензискиот систем. Тие имаат влијание врз потрошувачката и приватното штедење и ја поставуваат финансиската, а оттука и производствената рамка за деловните активности, па и на прашањата за заштита на околината. Поради сиве овие причини овластувањето за прибирање на даноците и придонесите и за определување на даночните стапки и стапките на придонесите им е оставено на владите на земјите членки на ЕУ.

Европската Унија нема непосредна надлежност во собирањето на даноци или во определувањето на даночни стапки. Износите на даноците што треба да се платат или да се соберат го определува земјата членка на ЕУ за и на територијата на која има сувереност и даночна власт. Улогата на ЕУ е спроведување надзор на даночните правила на земјите членки и тие да бидат во согласност со одделни политики на Унијата на ова поле, како што се:

- Поттикнување економски раст и создавање работни места;
- Обезбедување слободен проток на стоки, услуги и на капитал низ Унијата (во рамките на единствениот пазар);
- Обезбедување услови деловните потфати во една земја да немаат неправедни предности во однос на конкуренцијата во други земји членки;
- Обезбедување услови со даноците да не се врши дискриминација на потрошувачите, вработените и на деловните субјекти од други земји.

Значи, ЕУ не определува и не прибира даноци. Тоа се прави единствено на ниво на секоја земја членка. Буџетот на ЕУ „се полни“ единствено од таканаречените „сопствени ресурси“. Тие подразбираат придонеси од секоја земја членка, приходи од царини и многу мал дел од данокот на додадената вредност (ДДВ). Земјите членки заедно одлучуваат за видовите и за максималните износи на тие „сопствени ресурси“.

Даночните режими низ Европа значително се разликуваат меѓусебно и се во опсег од многу ниски севкупни даночни оптоварувања (на пример: Ирска, Естонија, Бугарија) до

земји во кои севкупните даночни оптоварувања релативно се високи (на пример: Италија, Германија, Финска). Италија, Германија, Финска и Белгија применуваат едни од највисоките фискални оптоварувања во рамките на Унијата.

Се чини дека само пет земји (Франција, Грција, Бугарија, Англија и Холандија) ги фаворизираат малите, средните и микропретпријатијата во однос на тековните оптоварувања со даноци, споредено со големите претпријатија.

Проучувањето во однос на дејностите покажува дека иако се чини дека не постои особено голема разлика меѓу МСП и големите претпријатија во комерцијалниот сектор, големината на претпријатието создава значителна разлика во дејностите на градежништвото, угостителството и на хотелиерството и во производствените сектори.

Анализата на структурните соодноси покажува дека во просек претпријатијата во Естонија, Ирска и во Финска се карактеризираат со високи стапки на ликвидност и со ниски стапки на долг – задолженост, додека претпријатијата во Хрватска и во Италија во однос на својата структура на капиталот имаат ниски стапки на ликвидност и високи долгови. Во однос на соодносите меѓу структурните и даночните стапки, анализата на влијанието на амортизацијата врз даночните оптоварувања покажува дека претпријатијата во Италија, Белгија и во Финска најмногу се во можност да ја намалат својата даночна база.

Може да се заклучи дека не може да се утврди еднозначно третирањето на МСП во различните земји, при што постојат различни даночни оптоварувања од земја до земја, како и меѓу МСП и големите претпријатија.

Поттикнувачките мерки за МСП и одвоено за истражување и развој се ограничени на одделни претпријатија што исполнуваат одредени прагови за исполнување услови. Притоа се поаѓа од Препораката на ЕУ бр. 2003/361 заради класифицирање на одделните поттикнувачки мерки и на нивната достапност за големите, средните, малите и за микропретпријатијата. Со анализата се опфатени само претпријатијата што имаат правен статус на корпорација и регистрирано претпријатие. Оттука, транспарентни претпријатија, како што се партнерства, не се опфатени со неа.

Со анализата во основа се определуваат пет вида даночни поттикнувачки мерки:

1. Шеми на забрзана амортизација,
2. Одбитоци и надоместоци по основ на инвестиции,

3. Даночни кредити,
4. Посебни режими за одделни видови приходи и
5. Посебни даночни стапки.

Табела 4.3: Механизми на даночни погодности заради намалување на даночното оптоварување.

Различните даночни погодности се разликуваат во однос на механизмите со кои влијаат врз даночните оптоварувања. Со нив може или да се намали даночната основица (основицата за оданочување), даночната стапка или вистинскиот износ за плаќање на данокот (даноките) (види табела 4.3.). Посебните стапки на амортизација, можностите за капитализирање на трошоците (претворање на трошокот во имот) и дополнителните одобрувања (износот на приход за кој не треба да се плати данок) засновани на обемот на инвестицијата имаат за цел измена на даночната основица (оданочливата основица). Даночните кредити (износите што даночниот обврзник може да ги одбие – во апсолутен

износ – од износот на данокот што треба да го плати, на пример, апсолутен износ за едно или две деца) имаат слични ефекти како одобрувањата, но тие непосредно се одбиваат од износот на даночната обврска наместо од даночната основица. Покрај тоа, со нив се нуди можност да станат ефективни (остварливи) дури и во случај на отсуство (немање) на позитивен оданочлив доход во случај кога се нудат кредити што можат да се рефундираат. Ова може да биде особено повољно за (мали) новоосновани претпријатија што вообичаено се соочуваат со почетни загуби од работењето, како и со активности поврзани со истражување и развој и на кои им треба извесно време за да започнат да остваруваат добивка.

Посебните даночни стапки и режими врз одредени видови приходи се разликуваат од претходнонаведените видови олеснувања поради тоа што се врзуваат со излезот (резултатите од работењето) на претпријатијата. Обете мерки се доделуваат без оглед на нивоата на инвестиции.

Поаѓајќи од позитивните искуства и практики, применетите мерки би требало да се оценуваат врз основа на следниве критериуми:

Ефикасност: Даночната погодност на претпријатијата би требало да им обезбеди зголемена ликвидност и да им овозможи дополнителни инвестиции и раст.

Неутралност на даночниот систем. Претпријатијата би требало да имаат корист од мерката брз оглед на нивната правна организираност и големина. Покрај тоа, не би смеел да биде попречуван нивниот раст и развој. Прагот на квалификуваност за одредена мерка поврзан со големината на претпријатијата може нив да ги принудува да остануваат мали (да не се развиваат) само за да го задржат критериумот за квалификуваност за мерката. Оттука, даночните погодности наменети само за МСП внесуваат дополнителни несакани изобличувања (дисторзии) во даночниот систем.

Јавност за инвестиционите: Инвеститорите би требало да бидат во можност да го предвидат и да го проценат обемот на одобрување (олеснување). Тоа им овозможува правилно да го проценат одобрувањето во моментите на донесување инвестициони одлуки.

Управливост од даночната администрација: Загубите на даночни приходи (за даночната администрација) би требало однапред да бидат предвидливи. Би требало да

бидат и управливи и предвидливи и трошоците за административните работи околу даноците.

Имајќи ги предвид овие критериуми, погодностите засновани на излезните резултати на претпријатието, особено посебните даночни стапки, наметнуваат неколку проблеми. Тие обично се достапни само до одреден праг на приходи. Оттука, претпријатијата на овој начин имаат поттик да ги задржат приходите ниски, и тоа или преку сметководствени мерки и зафати или преку откажување од сопствениот економски раст. Покрај тоа, посебните даночни стапки можат да бидат воведени само за корпорации – претпријатија. Транспарентно оданочените претпријатија се предмет на персонален данок на доход на кој обично се применува прогресивна (растечка) даночна стапка. Оттука, дополнителните прекршувања на неутралноста на даночните прописи се неизбежни кога се применуваат посебни даночни стапки. Покрај тоа, користа од посебни даночни стапки во голема мерка зависи од профитабилноста на претпријатието. Таа се менува со текот на времето, што, пак, има влијание врз јавноста на работата на инвеститорите и врз управливоста на системот од даночната администрација. Дополнително, младите, иновативни и растечки претпријатија, од кои всушност се очекуваат позитивни резултати на повеќе полиња, поради што ќе бидат цел на добивање даночни погодности во делот на МСП, најверојатно ќе имаат загуби на почетокот на нивната деловна активност и поради тоа обично не можат да имаат корист од ваквата мерка.

Мерките засновани на влезни компоненти (во деловната активност), особено даночните кредити, даваат можност за надминување на овие проблеми. Од аспект на МСП ваквиот даночен кредит би можел да биде определен како процент од инвестициите што можат да се признаат и од трошоците. Оттука, користа што произлегува од даночната погодност би била независна од профитабилноста и би била предвидлива за инвеститорите. Дури и некорпоративните претпријатија (на пример, различни здруженија) би имале корист. Понатаму, тие особено се привлечни заради растечки, претприемачки деловни активности за кои се потребни поголеми износи на инвестиции. Наместо да се воведува ограничување во однос на големината на претпријатието до одреден обем, би бил ограничен износот на инвестицијата што може да се признае како трошоци, а би биле под режим на поставена граница. Оттука, претпријатијата немаат поттик да останат мали.

Ваквото ограничување ги прави предвидливи загубите во данокот, што на даночната администрација и овозможува да определи до која големина и до кој обем претпријатијата ќе имаат значителни погодности (без воведување на ограничувањата за квалификуваност според големината). Поставувањето максимален праг овозможува и активна контрола на дарежливоста на даночниот кредит и соодветните загуби во даночните приходи за државата или за локалната заедница.

Б) Погодности во делот на истражувањето и развојот на претпријатијата во ЕУ

Во изминатиов период во сите избрани земји во примена биле сите пет вида даночни погодности во функција на истражувањето и развојот. Во табелата 4.4. е даден преглед на постојните даночни погодности во функција на истражувањето и развојот во дваесетте земји членки³⁸. Во табелата се дадени главните карактеристики на погодностите. Важно е што со табелите не се опфатени погодности што се применливи за сите видови инвестиции (на пример, општи поврати за инвестициите), туку само погодностите насочени кон истражување и развој.

Табела 4.4: Даночни погодности за истражување и развој (И/Р) за МСП и за големи претпријатија во 20 земји членки на ЕУ

Земја	Забрзана амортизација	Можност за капитализирање на трошокот за И/Р	Одбитоци по основ на инвестиции	Даночни кредити	Изземен доход	Посебни даночни стапки
Австрија	-	-	25% ^{8, 10, 11, 32} 35% ^{9, 10, 28, 32} 25% ^{8, 12, 23, 32}	10% ^{8, 10, 11, 12, 31}	-	-
Белгија	33,33% ^{1, 4} [20%/10%]	-	14,5% ^{8, 10, 34} €15.050 ^{14, 33}	100% ^{8, 15}	80% ¹⁶	-
Бугарија	-	-	-	-	-	-
Хрватска	-	-	150/125/100/ 75% ^{8, 11, 12, 33}	-	-	-
Естонија	-	-	-	-	-	-

³⁸ 20-те оифаџени земји членки се: Австрија, Белгија, Бугарија, Хрватска, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Лиџванија, Луксембург, Холандија, Полска, Романија, Словенија, Шпанија, Шведска и Англија.

Финска	20% ² [7%/4%]	2-10 години	100% ^{13, 23, 31}	-	-	-
Франција	250/200/150 % ^{1, 4, 5, 7} [225/175/ 125%]	2-5 години	-	30/5% ^{8, 11, 24} 60/10% ^{8, 12, 23, 24} 20% ^{8, 11, 23, 26, 28, 31}	100/50% ^{21, 34}	15,5% ¹⁶ [34,43%]
Германија	-	-	-	-	-	-
Грција	-	2-5 години	50% ^{11, 12}	-	-	-
Ирска	100% ^{1, 2, 3, 4}	-	-	25% ^{8, 10, 11, 12, 23, 31} 25% ^{9, 10, 11, 12, 33} 25% ^{8, 10, 30, 33}	100% ^{16, 23, 32}	-
Италија	-	5 години	100% ^{8, 10, 11, 28, 33}	35% ^{8, 13, 14, 23, 31} 90% ^{9, 12, 31} 10% ^{8, 10, 11, 23, 32} 40% ^{8, 12, 23, 32}	-	-
Литванија	≥50% ^{1, 2, 4}	-	200% ^{8, 11, 12}	-	-	-
Луксембург	133,3% ^{1, 5}	-	-	-	80% ¹⁶	-
Холандија	Слободна депрецијац. ¹ , 4	-	54% ^{8, 10, 11, 31, 33}	-	-	5% ^{16, 33} [25%]
Полска	-	≥1 година	50% ^{8, 12, 23}	-	20% ¹⁹ 100% ²⁰	-
Романија	50% ^{1, 6}	-	50% ^{8, 11, 33}	-	-	-
Словенија	33,33% ¹ [20%]	-	100% ^{8, 10, 11, 12, 33}	-	-	-
Шпанија	Слободна депрецијац. ¹ , 4 10% ²	5 години	-	8% ^{8, 10, 34} 12% ^{8, 10, 11, 12, 28, 33} 25/42% ^{8/9, 11, 12} 17% ¹³	60% ^{16, 33}	-
Шведска	-	-	-	-	-	-
Англија	100% ^{1, 2, 4}	-	30/125% ^{8, 11, 12, 23, 25}	10% ^{8, 11, 12, 27, 31}	-	10% ^{16, 31, 33} [23%]

- услови за активности што не се поврзани со истражување и развој

Амортизација

- 1 - машини, опрема и мебел
- 2 - згради
- 3 - земјиште
- 4 - нематеријален имот
- 5 - споредено со вообичаена линеарна амортизација
- 6 - само за една година
- 7 - метода на опаѓачка забрзана амортизација

Одбитоци по основ на инвестиции/даночни кредити

- 8 - засновано на обем
- 9 - покачувачки-зголемувачки- растечки
- 10 - на капитални трошоци-вложувања
- 11 - на трошоци по основ на приходи
- 12 - на трошоци по основ на истражување по договор
- 13 - по плати на вработените во истражување и развој
- 14 - по вработен ангажиран во истражување и развој
- 15 - на (делумен) данок на приходи од патенти остварени во странство

Изземања/посебни даночни стапки: приходи од...

- 16 - патенти/интелектуална сопственост
- 17 - пренос на технологија/развој/услуги
- 18 - ослободено од данок, резервирање за истражување и развој
- 19 - сертифицирани истражувачки центри
- 20 - институции со истражување и развој како дел од основната дејност
- 21 - иновативни МСП (активности во истражувачко-развојни зони) во првите 2 (5) години од работата
- 22 - технолошки претпријатија со истражување и развој како дел од нивната дејност

Општи услови

- 23 - ограничено до одреден износ
- 24 - сменета стапка над одреден праг
- 25 - повисока стапка само за претпријатија до одредена големина
- 26 - само претпријатија до одредена големина
- 27 - не во комбинација со одредени одбитоци или кредити
- 28 - само одредени активности/ полиња на истражување и развој
- 29 - само во одреден регион

30 - трошок за градба/обнова

Промени во текот на набљудуваниот период

31 - воведен по 2009 година

32 - повлечен по 2009 година

33 – износот/опфатот на олеснувањето е подобрен

34 - износот/опфатот на олеснувањето е намален

Од гледна точка на степенот (честотата) на примена, повратоците по основ на инвестиции и даночните кредити претставуваат најчестите начини за обезбедување даночни погодности за потребите на истражувањето и развојот. 19 од вкупно 25 земји применуваат барем еден вид поврат или кредит. Во најголемиот број случаи погодностите се засноваат на обем, што значи дека сите трошоци што можат да бидат признаени се земаат предвид при определувањето на износот на и за поврат. Само шест земји употребуваат инкрементни мерки (определување на повратот во зависност од висината на инвестицијата или трошоците, при што поголемите износи обично повлекуваат поголеми поврати). Во тој случај само трошоците над одреден основен износ (вообичаено просекот на трошоците во претходната година) влегуваат во пресметката. Поголемиот дел кредити и одобрувања се однесуваат на трошоци поврзани со приходите, како што се материјални трошоци и трошоци за работната рака (вработените) (26 од 38 мерки што тековно се применуваат – се на сила). Само 12 од вкупно 38 мерки се однесуваат на капитални вложувања – трошоци (инвестиции во фиксен имот), додека 25 погодности од оваа категорија вклучуваат истражување засновано на склучен договор (вакви договори се чести во фармацевтската индустрија, при што надворешни фирми вршат истражувања за матични организации). Многу често се вклучуваат повеќе видови трошоци. Четири мерки се однесуваат исклучиво на трошоци за лица вработени – вклучени во истражувањето и развојот. Од аспект на процентот на поврат, најголемиот дел даночни кредити се во опсегот од 10% до 40%, додека повратите во многу случаи надминуваат и 50%. Повратите особено се високи кога се зема предвид само трошокот заснован на приход (во просек 99,5%, наспроти 67,1% за даночни одбитоци (при дефинитивната пресметка), вклучувајќи и капитални трошоци – вложувања). Одделни земји, како Австрија, Белгија и Англија, нудат и даночни кредити и даночни одбитоци како меѓусебно исклучувачки алтернативи.

Шемите на забрзана амортизација претставуваат друга општокористена мерка за олеснување на активностите на истражувањето и развојот (применети во 12 од 25 земји). Бидејќи шемите се однесуваат на различни видови имот, тешко е да се определи типичен опсег на стапки за амортизација. Процентите се движат од 10% (Шпанија, се однесува само на згради) до 100% (= моментна амортизација), а две земји дури овозможуваат слободна амортизација. Во речиси сите земји имотот соодветен за опфат подразбира опрема и машини. Многу често е опфатен и нематеријален имот, згради во половина од случаите, а земјиште само еднаш.

Изземања на приход и посебни даночни стапки ја чинат последната поголема група на даночни погодности за активностите на истражувањето и развојот. Во Европа овие видови олеснувања обично се воспоставени за приход од интелектуална сопственост (IP-Vox режими). 7 од 25-те земји сега применуваат вакви режими. Намалувањето на плаќањето даноци обично изнесува од 50% до 80% (Холандија, Шпанија и Англија речиси ги имаат проширено своите погодности, додека Ирска ги укина ваквите мерки во 2010 година) .

Севкупно земено, најголемиот дел земји имаат воспоставено некој вид даночни погодности за активности во областа на истражувањето и развојот (немаат само Бугарија, Естонија, Германија и Шведска). Постои тежнеење постојните погодности да бидат подарешливи во последниве години. Особено широки погодности постојат во Белгија, Франција, Холандија, Шпанија и во Англија. На крајот, вреди да се спомене дека само неколку земји – Франција и Англија – прават разлика меѓу МСП и големите претпријатија во однос на погодностите за истражување и развој.

Општ преглед на сите шеми на погодности за МСП што биле користени во периодот по 2009 година е даден во табелите 5.4. и 5.5. Истите пет вида даночни погодности што се обезбедуваат во функција на истражувањето и развојот специфично се среќаваат и кај МСП. Интересно е што посебните даночни стапки претставуваат најчест облик во рамките на набљудуваните земји, при што вкупно 12 земји ги применуваат ваквите прописи и за МСП. Шемите на забрзана амортизација (6 земји), повратите по основа на инвестиции (6 земји), изземања (4 земји) и даночни кредити (4) помалку се застапени.

Со секоја шема на забрзана амортизација се зголемува нормалната стапка на амортизација за најмалку 50%. Сепак, опфатноста во примената обично многу е ограничена бидејќи се опфатени само микро и многу малите претпријатија или само одделни региони, активности или средства.

Одобрувањата по основ на инвестиции за МСП имаат мала улога кај речиси сите 20 земји. Само Белгија нуди шема за која се квалификуваат поголемиот дел мали претпријатија. Холандија обезбедува општи одобрувања по основ на инвестиции, но кои отпаѓаат над одредено ниво на инвестиции, што значи дека МСП имаат поголема корист од оваа мека (бидејќи се претпоставува дека нивните инвестиции се помали во споредба со инвестициите на големите претпријатија). Применливите стапки на одобрувања се движат од 0,5% до 125%, што зависи од шареноликоста на основите за пресметка. Во основа, постои тенденција стапките да бидат високи ако вложувањето на кое треба да се даде одобрување е ограничено, и обратно.

Примената на даночни кредити за МСП е дури и помалку вообичаено отколку применетите одобрувања по основ на инвестиции. Во однос на ваквото одобрување, тоа е ограничено на многу специфични региони и дејности/активности. Стапките достигнуваат од 5% до 20%, а кредитите во најголем дел се одобруваат по основ на капитални вложувања или на трошоци од работењето. Има ретки случаи даночните кредити да се поврзуваат со услови што се однесуваат на нивото на вработеност.

Посебните даночни стапки се најпопуларните мерки за даночни олеснувања за МСП. Сепак, тие се разликуваат во значителна мерка во однос на нивната „дарежливост“. Додека Луксембург нуди многу мал попуст од 1% на износ до најмногу 15.000 евра, малите и особено микропретпријатијата во другите земји имаат право на даночни стапки од помалку од 50% од стандардната стапка. Во многу случаи намалените стапки изнесуваат од 50% до 80% од стапките применети за големите претпријатија. Споредено со другите погодности, специјалните даночни стапки помалку се ограничени на одделни региони или дејности/активности. Сепак, тие во многу земји исклучиво се наменети за микропретпријатијата (не за малите и средните). Посебен режим може да се најде во Романија каде што микропретпријатијата можат да одберат да бидат оданочувани на прометот.

Режимите на изземање од оданочување на дел од приходите се среќаваат во примена поретко во споредба со посебните даночни стапки. Како и другите погодности тие претежно се ограничени на многу тесноопфатни услови/околности. Во најголем дел од случаите тие се јавуваат во облик на резервирања по основ на инвестиции што ,пак, треба да бидат реинвестирани.

При споредбата на даночните погодности за МСП и за дејностите на истражување и развој, МСП добиваат значително помалку даночни олеснувања. Земји со различни и разновидни погодности се Белгија, Шпанија и Франција. Од друга страна, немаат никакви режими за МСП. Покрај тоа, треба да се наведат следниве трендови:

И покрај нивните неповолни карактеристики, посебните даночни стапки претставуваат претежна даночна мерка за поддршка на МСП. Сите други инструменти многу се ограничени во однос на нивната опфатност и примена. Оттука, може да се очекува тие да послужат за поддршка на многу специфични активности, региони и даночни обврзници. Активностите на истражување и развој особена корист имаат од даночни кредити и одобрувања, што, пак, имаат поповолни карактеристики како за даночните власти така и за инвеститорите.

Земјите членки не вршат еднозначно ограничување на квалификуваноста за даночни погодности за МСП преку повикување на критериумите користени со дефиницијата на МСП од Европската комисија (т.е. број на вработени, вкупен оптек и податоци од книговодствените евиденции за вкупниот имот). Посебните даночни стапки обично се врзуваат за некој праг на доход. Без оглед на тоа кој критериум за големина е применет, постои опасност претпријатијата на овој начин да бидат поттикнувани да не растат над одреден праг на развој (само за да ги исполнуваат критериумите за даночни олеснувања). Дали овој ефект навистина се случува во практиката, сè уште емпириски не е проверено. Сепак, за персоналниот данок на доход извршено е набљудување во однос на тоа дали ги држи самовработените под одреден праг на развој, а постои можност тоа да се случува и кај претпријатијата.³⁹

43-Испитување во однос на тоа дали даночните обврзници се „држат“ по одредени прагови во развојот вршеле Saez (2010), Chetty/Friedman/Olsen/Pistaferri (2011) и Kleven/Waseem (2014). Држењето по одреден праг може да биде и поради „пренос на доход“ (стратегија на пренесување на доходот на одредено лице од повисокиот кон понискиот критериум за оданочување. Највообичаен начин на пренос на доход е кога лицето пренесува дел од својот оданочлив доход на своите деца за да ја искористи погодноста од пониско оданочување на доходот што се води на нивните деца, но и поради реалните економски ефекти, појтно

Треба да се има предвид дека се случува одреден вид дискриминација од даночен аспект меѓу средните, малите и микропретпријатијата. Кај испитуваните земји членки 12 погодности (32%) сега ги опфаќаат сите МСП, 16 (42%) претежно микропретпријатијата, а 9 (23%) само микропретпријатијата (за еден режим не може да се определи јасна опфатност). Исклучива применливост само за микропретпријатија првенствено се случува за одредени даночни стапки.

Седум земји поврзуваат барем дел од своите погодности за МСП за критериуми што се однесуваат на нивото на вработеност, а четири земји ги ограничуваат и ги врзуваат барем дел од своите даночни погодности за МСП за новосоздадени претпријатија.

Поретко се случува правење разлика меѓу големите и МСП во делот на даночни погодности за истражување и развој (Франција и Англија). Сепак, користа од општоприменливите погодности за истражување и развој би можеле почесто да биде поголема за нив поради тоа што е помала можноста да бидат дел од ограничувањата во однос на максимално дозволено даночно олеснување.

Табела 4.5: Даночни погодности насочени кон МСП во 20 земји членки на ЕУ

Земја	Забрзана амортизација	Поврат по основ на инвестиции	Даночни кредити	Измемање доход	Посебни даночни стапки
Австрија	-	-	-	-	-
Белгија	200% ^{4, 17, 28, 32/34}	11,5% ^{7, 17, 23} 3,5% ^{6, 17} [3%]	-	€37.500 ^{17, 35}	24,25- 33,33% ¹² [33%]
Бугарија	-	-	-	-	-
Хрватска	-	70/35% ^{2, 26} [50/25%]	-	-	10% ^{15, 16, 31} [20%]
Естонија	-	-	-	-	-
Финска	150% ^{4, 26, 27, 28}	-	-	-	-
Франција	-	-	20% ^{1, 25, 27} 0-15% ^{9, 15, 23} 50% ^{8, 15, 24, 26}	100/50% ^{3, 25, 28, 29, 34} 100/50% ^{11, 12,}	15% ^{14, 17, 19} [34,43%] 13/23% ^{16, 21}

поради забавениот економски раст. Almunia/Lopez-Rodriguez (2014) имаат вршено вакво истражување за шпанските претпријатија, повеќе од аспекти на припадност на одредени претпријатија во групи на обврски за водење книговодство и на сироведување ревизија на работењето.

			20% ^{2, 24, 26, 31}	^{17, 26}	[34,43%]
Германија	20% ^{1, 16, 20, 28} Дополнително	40% ^{1, 35, 36}	-	-	-
Грција	-	-	-	25-45% ^{1, 26, 34,} ³⁵ [15-40%]	15/20% ^{30, 32} [25%]
Ирска	-	-	-	€0-40.000 ^{21, 28,} ²⁹	-
Италија	-	-	-	-	-
Литванија	-	-	-	-	5% ^{16, 33} [15%]
Луксембург	-	-	-	-	20-21% ¹² [21%]
Холандија	-	0-28% ^{1, 13, 24, 25}	-	-	-
Полска	100% ^{1, 16, 19, 25, 34}	70% ¹⁷ /60% ^{1/8,} ^{27, 31} [50%]	100% ^{9, 17, 29,} ³⁶ 75% ^{1, 22, 24, 25,} ²⁶	-	-
Романија	-	-	-	-	3% ^{5, 16, 21}
Словенија	-	-	-	-	-
Шпанија	100% ^{1, 15, 17, 19, 25,} ³² 300/200% ^{4, 17, 19}	-	€3.000 ^{15, 17, 19,} ²³ 10% ^{1, 17, 26} 6% ^{1, 26, 32}	-	20% ^{14, 15, 17, 19, 23, 31} /25% ^{15, 17, 19, 23} /25% ^{14, 17, 19, 33} /24% ^{17, 19, 27} [30%/28% ²⁷]
Шведска	-	-	-	-	-
Англија	-	125% ^{2, 18, 26, 33} [30%]	-	-	20% ^{14, 33} [23%] 19% ^{14, 25, 26} [30%]

- Соодветна одредба за големи претпријатија

Квантификација на олеснувањето

- 1 - % се однесува на важечки – признаен трошок по основ на вложување во капитал
- 2 - % се однесува на важечки – признаен трошок по основ на вложување од приходи
- 3 - % се однесува на оданочлив приход
- 4 - % се однесува на вообичаена стапка на амортизација
- 5 - % се однесува на промет – оптек
- 6 - % се однесува на акционерски капитал на претпријатието
- 7 - % се однесува на износот на амортизација
- 8 - % се однесува на соодветните трошоци за работна сила
- 9 - % се однесува на данок што треба да се плати
- 10 - % се однесува на локален данок на доход што треба да се плати
- 11 - % се однесува на капитална добивка од продажба на МСП
- 12 - растечки редослед
- 13 - опаѓачка скала
- 14 - намалена стапка најмногу до некој праг на доход
- 15 - олеснување засновано на ниво на вработеност/работа под наем – најменост

Ограничувања во големината

- 16 - само микропретпријатија
- 17 - само мали и микропретпријатија
- 18 - проширена дефиниција за МСП
- 19 - праг на промет – оптек што е во важност
- 20 - праг на акционерски капитал што е во важност
- 21 - праг на приход – средства што е во важност
- 22 - праг на имот што е во важност
- 23 - праг на вработеност што е во важност
- 24 - ограничено на одреден износ на инвестиција

Други ограничувања

- 25 - само одреден имот – средства
- 26 - само одредени активности или намени
- 27 - само одредени региони
- 28 - само за 1 година (Германија) / 2 години (Франција) / 3 години (Белгија, Финска, Естонија)
- 29 – само нови претпријатија
- 30 – само новоспоени претпријатија

Промени во текот на периодот на набљудување

- 31 - воведени по 2009 година

32 - укинати по 2009 година

33 - зголемување на опфатот/обемот на олеснување

34 - намалување на опфатот/обемот на олеснување

Други спецификации

35 - резервираност за потребите на инвестицијата

36 - само одложување на плаќањето на данок (поради несогласување на сметководствените износи)

Правната регулатива во основа е во надлежност на секоја земја членка – на национално ниво. Европската комисија може да дава предлози во областа на даноците кога смета дека е потребна поширока акција на ниво на ЕУ заради правилно функционирање на внатрешниот пазар. Таа може да дава и препораки и насоки во делот на даночната политка во специфични области. Во сите случаи се имаат предвид следниве аспекти:

- Со дејството на ниво на цела ЕУ би се постигнале подобри резултати отколку ако земјите членки би дејствувале самостојно (принцип на „супсидијарност“).
- Со предложената иницијатива не се предлагаат мерки што би биле пошироки отколку да се реши одреден проблем (принцип на „пропорционалност“).

Пред да покрене иницијатива за донесување некој пропис или други иницијативи во делот на даночната политика, Европската комисија бара мислење од обичните луѓе, од деловниот свет, од трговски здруженија, од униите итн. Ова во основа се прави преку јавни консултации. Тие се користат и заради добивање информации за одреден даночен проблем, за тоа колку често се јавува дадениот проблем, какво е неговото влијание врз даночните обврзници, врз буџетите на земјите членки и врз внатрешниот пазар на ЕУ. Комисијата може да побара и мислење за начинот на решавање на дадениот проблем.

Во оваа сфера улога има и Судот на правдата на Европската Унија. Неговата функција е толкување на законодавството на ниво на ЕУ и контрола на неговото правилно спроведување. Притоа, судот честопати од земјите членки бара да спроведат измени во нивното даночно законодавство. Постојат два начина на кои од Судот се бара преиспитување на даночното законодавство:

- Националните судови можат да побараат прелиминарно мислење од Судот за одделни даночни одредби, односно дали националните законодавства се во согласност со законодавството на ниво на ЕУ.
- Европската комисија може да поднесе предмет на разгледување пред Судот ако смета дека одделна земја членка ги прекршува правилата на ниво на ЕУ. Комисијата ќе го направи ова дури откако таа земја не ги спровела препораките што ги дала Комисијата кога тоа било побарано од неа.

Понатаму, одлуките на ЕУ на полето на оданочувањето треба да се едногласно прифатени од владите на сите земји членки. На тој начин е земен предвид интересот на секоја земја.

В) Анализа на даночните мерки според примерот на Словачка, Чешка, Словенија, Хрватска и на Романија

Покрај општата стапка на ДДВ, сите земји членки на ЕУ (со исклучок на Данска) применуваат една или две повластени стапки на ДДВ на определени стоки и услуги, кои не можат да бидат под 5% – правило согласно со регулатива на ЕУ од кое некои земји отстапуваат врз основа на актите за пристапување во ЕУ. Во годините по кризата е регистрирано зголемување на стапките на ДДВ во голем број земји, кај 20 земји членки на ЕУ е регистрирано зголемување на општата стапка на ДДВ во периодот 2009-2014 година. Нивото на даночното оптоварување на трудот значително варира во рамките на ЕУ-28. Највисока имплицитна даночна стапка на трудот е регистрирана во Белгија, Италија и во Австрија (над 40%), а најниска во Малта и во Бугарија под 25%). Во структурата на трудот, во најголем број земји членки на ЕУ, доминатна категорија се социјалните придонеси, чие учество значително е повисоко од приходите од персоналниот данок на доход (во просек во ЕУ две третини од ITR на трудот го сочинуваат трошоците на работната сила која не потекнува од плати, а кои се платени од работодавачите и/или вработените). Приходите од персоналниот данок на доход се доминантни единствено во Данска, Ирска и во В. Британија (учество над 50%). Од друга страна, во Полска во вкупната ITR на трудот персоналниот данок на доход учествува со помалку од 20%. Во делот на персоналниот данок на доход, најголем дел од земјите членки на ЕУ во 2014 година применуваа прогресивно оданочување. Само шест земји од ЕУ-28 тековно

применуваат рамна даночна стапка (Естонија, Литванија, Летонија, Романија, Бугарија и Унгарија). Кај земјите со рамен данок, постои разлика во даночната стапка што се применува кај персоналниот данок на доход – најмала стапка има во Бугарија (10%), а највисока во Летонија (24%). И кај земјите со прогресивно оданочување постои значајна разлика во прогресивноста на стапките, нивото и бројот на стапките, структурата на надоместоците и даночните кредити и во дефинирањето на даночната основица. Шведска, Португалија и Данска се земјите каде што максималната стапка на персоналниот данок на доход во 2014 година е највисока (над 55%), додека најниска максимална стапка е регистрирана во Чешка (22%), Словачка (25%), Малта и Кипар (32%). Максималните (топ) стапки на корпоративниот данок на доход во земјите членки на ЕУ бележеа значајни намалувања во периодот 1995-2009 година (од 35% на 22,9% во просек во ЕУ-28). По ова намалување, во периодот 2010-2014 година е забележано стабилизирање на оваа даночна стапка. Иако трендот на намалување беше присутен во речиси сите земји членки на ЕУ, корпоративните даночни стапки сè уште значително варираат меѓу земјите членки на ЕУ. Така, законските даночни стапки на корпоративниот доход се движат од 10% во Бугарија до над 30% во Белгија, Германија, Шпанија, Франција, Италија, Малта и во Португалија (се однесува на максималната пресметана стапка како однос меѓу приходите од даноците и социјалните придонеси на вработени и надоместоците на вработени. Фискалните реформи во даночниот систем на ЕУ

Табела 4.6.: Даночни стапки кај ПДД и ДД

ОПИС	Стапка на персон данок			стапка на добивка		
О П И С	1995	2005	2014	1995	2005	2012
БЕЛГИЈА	60,6	53,7	53,7	40,2	34,0	34,0
БУГАРИЈА	50,0	24,0	10,0	40,0	15,0	10,0
ЧЕШКА	43,0	32,0	22,0	41,0	26,0	19,0
ДАНСКА	65,7	62,3	55,6	34,0	28,0	24,5

ГЕРМАНИЈА	57,0	44,3	47,5	56,8	38,7	30,2
ЕСТОНИЈА	26,0	24,0	21,0	26,0	24,0	21,0
ИРСКА	48,0	42,0	48,0	40,0	12,5	12,5
ГРЦИЈА	45,0	40,0	46,0	40,0	32,0	26,0
ШПАНИЈА	56,0	45,0	52,0	35,0	35,0	30,0
ФРАНЦИЈА	59,1	53,5	50,3	36,7	35,0	38,0
ХРВАТСКА	42,9	53,1	47,2	25,0	20,0	20,0
ИТАЛИЈА	51,0	44,1	47,9	52,2	37,3	31,0
КИПАР	40,0	30,0	35,0	25,0	10,0	12,5
ЛАТВИЈА	25,0	25,0	24,0	25,0	15,0	15,0
ЛИТВАНИЈА	33,0	33,0	15,0	29,0	15,0	15,0
ЛУКСЕМБУРГ	51,3	39,0	43,6	40,9	30,4	29,2
УНГАРИЈА	44,0	38,0	16,0	19,6	17,5	20,6
МАЛТА	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
НОРВЕШКА	60,0	52,0	52,0	35,0	31,5	25,0
АВСТРИЈА	50,0	50,0	50,0	34,0	25,0	25,0
ПОЛСКА	45,0	40,0	32,0	40,0	19,0	19,0
ПОРТУГАЛИЈА	40,0	40,0	56,5	39,6	27,5	31,5
РОМАНИЈА	40,0	16,0	16,0	38,0	16,0	16,0
СЛОВЕНИЈА	50,0	50,0	50,0	25,0	25,0	17,0
СЛОВАЧКА	42,0	19,0	25,0	40,0	19,0	22,0
ФИНСКА	62,2	51,0	51,5	25,0	26,0	24,5
ШВЕДСКА	61,3	56,6	56,9	28,0	28,0	22,0
ВЕЛИК.БРИТАНИЈА	40,0	40,0	45,0	33,0	30,0	21,0
ЕУ-28	47,2	40,4	39,4	35,0	25,3	23,1

Извор: Eurostat 2014.

Во последниве 20 години дел од европските земји ги реформираа своите даночни системи во насока на воведување на таканаречениот рамен данок. Естонија е првата земја во Европа која во 1994 година го воведо рамниот данок, заменувајќи ги трите прага на персонален данок, и уште еден на корпоративните добивки, со една универзална стапка од 26%, без право на одбитоци. Литванија и Летонија, балтичките соседи на Естонија, веднаш го следеа нејзиниот пример и во 1994, односно во 1997 година го воведоа рамниот

данок во 2012. Словачка промовираше стапка од 19% на мнозинството даноци во 2004 година. Романија од 1 јануари 2005 година усвои стапка од 16% на персоналниот и корпоративниот приход се реформи за праведно оданочување на рамен данок во регионот.⁴⁰

Табела 4.7: Пропорционален данок во регионот на ЦИЕ

ЗЕМЈА	ГОДИНА НА ВОВЕДУВАЊЕ	ПЕРСОНАЛЕН ДАНОК	ПЕРСОНАЛЕН ДАНОК 2014
ЕСТОНИЈА	1994	26%	21%
ЛИТВАНИЈА	1994	33%	15%
ЛЕТОНИЈА	1997	25%	24%
РУСИЈА	2001	13%	13%
СРБИЈА	2003	14%-12%	15%
СЛОВАЧКА	2004	19%	19%-25% ¹⁷
УКРАИНА	2004	13%	17%
ГРУЗИЈА	2005	20%	20%
РОМАНИЈА	2005	16%	16%
МАКЕДОНИЈА	2007	12%	10%
ЦРНА ГОРА	2007	9%	9%
АЛБАНИЈА	2008	10%	10%-13%-23%
ЧЕШКА	2008	15%	15%-22%
БУЛГАРИЈА	2008	10%	10%
БЕЛОРУСИЈА	2009	24%	12%
БОСНА	2009	10%	10%
ХУНГАРИЈА	2011	16%	16%

Извор: Еуростат 2014,

⁴⁰ World Bank (2014)

Сепак, во последниве години дел од земјите го заменуваат системот на **пропорционален данок** со систем на **прогресивно оданочување**. Така, Словачка го задржа системот на рамен данок непроменет, но од почетокот на 2013 година вовеле втора стапка од 25% кај персоналниот данок на доход со која се оданочуваат приходите над мултипликаторот од 176,8 за минималната потрошувачка кошничка (во моментот изнесува околу 34.400 евра). Покрај тоа, корпоративната даночна стапка ја зголеми на 23%. Ова беше направено во рамките на пакетот за штедење, со оглед на зголемениот буџетски дефицит и на јавниот долг во претходните години. И Чешката Република, која во 2008 година го вовеле рамниот персонален данок од 15%, од почетокот на 2013 година вовеле дополнителни 7% солидарен данок на делот од доходот кој за четирипати ја надминува просечната годишна плата. Ова беше планирано да биде привремена мерка за периодот 2013-2015 година, иако анализите покажуваат дека оваа мерка ќе биде продолжена и во идниот период. Инаку оваа мерка е дел од сетот мерки кои беа преземени за надминување на проблемот со прекумерниот буџетски дефицит со кој се соочи оваа земја. Во последниве години, поради потребата од фискална консолидација, во земјите членки на ЕУ е присутен тренд на зголемување на вкупниот даночен товар. Тоа се должи на фактот што во голем број земји фискалната консолидација повеќе беше спроведена преку зголемување на даноците отколку преку намалување на расходите. Даноците се зголемени повеќе од очекуваното ниво согласно со последните извештаи за даночни реформи во 2014 година, а даночното оптоварување полека се стабилизира (European Commission, 2014). Словачка беше првата земја од Централна Европа во која беше воведен рамниот данок од влада во 2004 година.

Даночните реформи воведени во земјите членки меѓу средината на 2013 година и средината на 2014 година покажуваат дека голем број земји членки преземаа мерки за зголемување на индиректните даноци. Даноците на потрошувачка и, во многу помал обем, еколошките даноци за кои се смета дека се меѓу даноците со помалку штетно влијание врз економскиот раст се зголемија во голем број земји членки на ЕУ. Речиси половина од земјите членки (Белгија, Данска, Германија, Естонија, Грција, Франција, Хрватска, Италија, Кипар, Луксембург, Полска и Словенија) во последниве години извршија проширување на даночната основица или намалување на редуцираните стапки кај ДДВ кои се применуваат кај одредени групи производи и услуги. Истовремено, осум земји

членки (Белгија, Данска, Ирска, Грција, Шпанија, Франција, Литванија, Романија) воведоа нови редуцирани стапки, ги намалија постојните редуцирани стапки или го проширија опфатот на примена на редуцираните стапки на нови производи и стоки. Околу една четвртина од земјите членки решија да ги зголемат законски пропишаните стапки на ДДВ во периодот од средината на 2013 година до средината на 2014 година (Франција, Италија, Кипар, Луксембург, Словенија) (European Commission, 2014). Во периодот 2008-2013 година 17 земји членки на ЕУ извршија зголемување на општата стапка на ДДВ, при што зголемувањето е најголемо во Унгарија за 7% проценти, а во Романија и Естонија за 5 % проценти,

Кај еколошките даноци, најголем дел од зголемените даноци за животна средина се однесуваат на акцизите на енергетските производи, кои имаа ограничено буџетско влијание. Во делот на оданочувањето на трудот (персоналниот данок на доход и придонесите за социјално осигурување), повеќето земји прво го намалија, па го зголемија даночното оптоварување. Многу од мерките за намалување на даночното оптоварување на трудот беа фокусирани на специфични групи на оние со ниски примања. Генерално реформите во делот на оданочувањето на трудот беа насочени кон:

- 1 - општо намалување на вкупното оданочување на трудот - работната сила;**
- 2 - таргетирано намалување на даночното оптоварување на најранливите категории на пазарот на труд.**

Така, во последниве две-три години се зголемува бројот на земји членки на ЕУ кои воведуваат таргетирани намалувања на даноците на труд. Префериран период за намалување на даноците на труд беа зголемените ослободувања или даночните кредити кои се применуваа во рамките на системот на персонален данок на доход.

Истовремено, таргетирањето на лицата со повисоки заработувачки беше спроведено во форма на воспоставување дополнителни даноци на повисоките приходи, воведување нови прагови за топ-заработувачите, зголемување на максималната стапка на персоналниот данок на доход, ограничување на даночните кредити и даночните олеснувања на лицата со повисока заработувачка, пример Белгија, Ирска, Франција и Холандија. Во Хрватска беа зголемени придонесите за социјално осигурување, во Естонија беше зголемено минималното ниво на придонесите за социјално осигурување, а во Словенија беа укинати даночните надоместоци на постарите даночни обврзници.

Треба да се истакне дека во некои земји предмет на зголемено оданочување во најголем дел беше пасивниот доход, на пример: Чешка, Хрватска, Литванија, Унгарија, Австрија, Португалија, Романија, Финска и Шведска. Во мал број земји беа воведени мерки за олеснување на даночното оптоварување на работодавачите за вработување на долгорочно невработени лица (Словачка) или за лица со низок доход (Белгија). Унгарија ја продолжи примената на мерката за намалување на придонесите за социјално осигурување за вработени мајки. Голем дел од реформите во делот на корпоративното оданочување вклучуваа мерки за намалување на даночната основа за стимулирање на инвестициите и за подобрување на конкурентноста на определени сектори. Мал број земји извршија и намалување на главните стапки на корпоративниот данок на доход. Има и земји кои извршија проширување на даночната основица на корпоративниот данок, главно преку ограничување на олеснувањата – Грција, Литванија и Словачка или лимитирање на можноста за избегнување за плаќање данок – Полска, Шпанија, Австрија, Словачка. Вакви мерки беа преземени од 13 земји членки на ЕУ – Белгија, Бугарија, Данска, Германија, Естонија, Италија, Латвија, Литванија, Малта, Холандија, Финска, Шведска и В. Британија. Реформите за праведно оданочување или генерално, даночните мерки кои ги презедоа земјите членки во ЕУ во последниве години се во согласност со целите содржани во усвоената стратегија Европа 2020, и тоа:

1. промена во даночното оптоварување од трудот кон помалку штетни по растот даночни основици;
2. намалување на даночното оптоварување на трудот заради зголемена вработеност;
3. проширување на даночните основици;
4. даночни мерки за намалување на склоноста кон долг кои го предизвикуваат оданочувањето на домувањето и корпорациите;
5. добро дизајнирани даноци кои промовираат раст и конкурентност, особено кај оданочувањето на домувањето, заштитата на животната средина и истражувањето и растот,
6. мерки за подобрување на наплатата на даноците и за подобрување на даночната администрација.

Третманот на МСП во ЕУ ќе биде илустриран преку приказ на даночниот систем на неколку држави, што поминале низ процесот на транзиција.

В.1. Даночниот систем во Словачка

Словачка е првата од земјите од Централна Европа која вовеле рамен данок и тоа го направи во 2004 година, десет години по Естонија, која, пак, е првата од поранешните социјалистички земји која вовеле рамен данок во 1994 година. Инаку, стапката на рамен данок од 19% при воведувањето во Словачка беше релативно највисока во однос на земјите кои во тие години го воведуваа рамниот данок. На пример, и Украина вовеле рамен данок во 2004 година со стапка од 13%, додека Србија го вовеле во 2003 година, со стапка од 14%. Романија и Грузија го воведоа рамниот данок во 2005 година со стапка од 16% и од 12% респективно. Значи, од аспект на своевидната конкуренција меѓу поранешните социјалистички земји со намалувањето на даночните стапки да привлекуваат странски инвестиции и генерално да ја подобруваат конкурентноста на своите економии, Словачка е земја која релативно малку го користеше „даночниот дампинг“ за ваквата цел. Може да се забележи дека Словачка го вовеле рамниот данок со релативно висока даночна стапка и во период на многу понапредна фаза на транзицијата во однос на Балтичките земји како пионери во тој процес. Словачка го вовеле рамниот данок токму во годината кога земјата стана членка на ЕУ. Од друга страна, Словачка го напушти рамниот данок во 2013 година. При напуштањето на рамниот данок, Словачка вовеле две маргинални стапки на даночна прогресија: 19% и 25%, а стапката на корпоративниот данок на доход ја зголеми на 23%. Во годините по воведувањето рамен данок, Словачка остваруваше мошне солидни макроекономски перформанси: стапки на економски раст кои достигнуваа дури до 10%, намалување на невработеноста од 20% на 10% и намалување на владиниот долг од 50% на 21% во 2008 год. Се разбира, ова не значи дека ваквите перформанси биле директно и недвосмислено предизвикани само од воведувањето на рамниот данок. Одговорот на прашањето во колкава мера воведувањето на рамниот данок влијаело врз добрите макроекономски перформанси, а во колкава мера тие биле резултат на други фактори (пример, самиот процес на пристапување кон ЕУ, или поволните макроекономски услови глобално, па и во рамките на земјите од Централна и од Источна Европа единствено е можно преку поопстојно емпириско економетриско истражување. Тука е

важно да се истакне и дека воведувањето на рамниот данок, и со него поврзаното намалување на стапките на директното оданочување, биле дел од една поширока фискална реформа, која, според Piechl (2013 год.) вклучувала дополнителни реформи како, на пример, на даночната основица, на придонесите за социјално осигурување, на бенефициите, на индиректното оданочување и на даночната администрација.

Од друга страна, напуштањето на рамниот данок и воведувањето даночна прогресија во Словачка е пропратено со една контроверзија – имено, тоа е, од една страна, дел од една поширока програма на фискална консолидација, која сега честопати се споменува и дека покрај проблемот на временското коинцидирање на повеќе реформи и други настани кои би можеле да влијаат врз макроекономските перформанси во тој период, за едно квалитетно емпириско истражување се јавува и проблемот на отсуство на квалитетни микроподатоци за периодот пред даночната реформа. Реформите за праведно оданочување се нарекуваат и фискално кретење (*fiscal austerity*) со негативна социјална конотација; но, од друга страна, левичарските влади, во кои веројатно спаѓа и владата на Словачка која го напушти рамниот данок, главно се критичари на програмите на фискални кретења, иако притоа веројатно се мисли, пред сè, на кретењето на јавните расходи, но не и на зголемувањето на даночните стапки, што *де факто* е рестриктивна фискална политика. Во недостиг на соодветна емпириска анализа, изгледа дека аргументацијата во прилог на напуштање на рамниот данок и на воведување прогресија кај персоналниот данок на доход се сведува главно на интуитивниот заклучок дека рамниот данок доведува до негативни ефекти кај дистрибуцијата на доходот, т.е. дека го зголемува степенот на доходна и имотна нееднаквост.

В.2. Даночниот систем на Република Чешка

Република Чешка не се одликува со големо даночно оптоварување набљудувано во меѓународни размери. Во 2013 година вкупното даночно оптоварување изнесувало 34.1% од БДП, што било потполно исто како просекот во земјите на ОЕЦД. Меѓутоа, од 2000 до 2013 година даночното оптоварување во Чешка се зголемило од 32.5% на 34.1%, за разлика од просекот на ОЕЦД кој дури малку и се намалил. Структурата на даночните приходи се разликува во однос на просекот на ниво на ОЕЦД. На пример, во Чешка персоналниот данок на доход учествува со 11% во вкупните даночни приходи, наспроти

25% во ОЕЦД; социјалните придонеси учествуваат со 44%, наспроти 26% во ОЕЦД; а учеството на даноците на имот изнесува 2% наспроти 6% во ОЕЦД (OECD, Слични сознанија се добиваат и при споредбата со земјите членки на ЕУ. Така, во 2012 година Чешка имала најголемо учество на социјалните придонеси во вкупните даночни приходи 44.5%, т.е. далеку повеќе од просекот во ЕУ-28 (32.4%) и во ЕУ-18 (36.1%). Понатаму, таа била рангирана на четвртото место според учеството на данокот на добивка во вкупните даноци (9.5%, наспроти просекот од 6.3% во ЕУ-28, т.е. 6% во ЕУ-18). Од друга страна, според учеството на персоналниот данок на доход во вкупните даночни приходи (10.8%, наспроти просекот од 23.9% во ЕУ-28, т.е. 22.9% во ЕУ-18), Чешка била рангирана на 25. место во ЕУ. Единствено, во однос на фискалното значење на индиректните даноци (35%, наспроти просекот од 34.5% во ЕУ-28 и 32.8% во ЕУ-18), таа не се разликува од земјите во ЕУ, пласирајќи се на 18. место во 2012 година.⁴¹

Табела 4.8: Избрани даночни показатели за 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Вкупно даночни приходи	35,3	35,9	34,4	33,4	33,6	34,6	35,0
Данок на добивка	13,0	13,0	12,2	10,5	10,0	9,8	9,5
Персонален данок на доход	11,8	11,9	10,7	10,8	10,3	10,8	10,8
Индиректни даноци	30,7	31,0	31,6	33,9	34,1	34,5	35,0
Социјални придонеси	44,2	43,8	45,1	44,5	45,3	44,7	44,5

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси. Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

Даночните приходи во Чешка се делат на следниов начин: 70% од приходите собрани од данокот на добивка, персоналниот данок и ДДВ одат во буџетот на централната власт, 21% во општинските буџети и 9% во буџетите на регионите. Данокот на имот во целост претставува приход на општините, додека даноците на наследство, на подарок, на промет на недвижности, на патишта и акцизите одат за централниот буџет, персоналниот данок на доход се дели по општини според површината и населението, додека приходите од

⁴¹ Eurostat (2014).

персоналниот данок од самостојна активност се делат меѓу општините според адресата на претприемачот.

Персонален данок на доход. Даночни обврзници кај персоналниот данок на доход се лицата кои остваруваат годишен доход над 15.000 круни. Притоа, и самовработените лица (трговци-поединци) може да изберат да плаќаат персонален данок на доход (наместо данок на добивка) доколку во текот на изминатите три години нивниот годишен доход не надминува 5 милиони круни. Во однос на предмет на оданочување, чешкиот закон разликува 5 категории на доход:

- доход од вработување,
- доход од самостојна активност,
- доход од капитал,
- доход од наем на имот и друго (доход од авторски права и хонорари, доход од продажба на недвижен или подвижен имот, доход од добивки од игри на среќа итн.).

Даночната пријава се поднесува до 1 април, а ако е подготвена од овластен даночен советник, рокот може да се продолжи до 1 јули. Персоналниот данок на доходот од плати се плаќа на т.н. супер бруто-плата, која ја опфаќа бруто-платата на вработениот плус социјалните придонеси кои ги плаќа работодавачот. Со други зборови, сите социјални придонеси влегуваат во пресметката на даночната основа, т.е. придонесите не претставуваат одбитни ставки. Притоа, овој начин на пресметка на даночната основа се применува дури и на странските работници кои работат во Чешка, а кои не се опфатени со чешкиот систем на социјално осигурување. Имено, на бруто-платата на овие работници се додаваат хипотетичките придонеси кои би ги платил работодавачот, кога работниците би биле чешки осигуреници. Единствено, самовработените лица имаат право на намалување на даночната основа за платените социјални придонеси, на износ кој се движи од 40% до 60% за земјоделците. Инаку, покрај платите, во даночната основа на персоналниот данок на доход влегуваат и сите други надоместоци кои ги примаат вработените – службени возила, дневници, надомести за одвоен живот итн.. Во однос на даночните стапки, Чешка се одликува со нивно постојано намалување. Така, во текот на 1990-тите Чешка имала прогресивен данок на доход, со даночни стапки кои се движеле од 15% до 40%, а во 2000 година највисоката маргинална даночна стапка била сведена на 32%. Од 2008 година

единствената даночна стапка изнесува 15%, но бидејќи данокот се плаќа на т.н. супер бруто-плата, ефективната даночна стапка изнесува 20%. Во 2013 година бил воведен т.н. солидарен данок од 7%, со кој се оданочува доходот над 48 просечни месечни плати кои изнесуваат 1,245 милиони круни. На тој начин *де фактџо* е воведена даночна прогресија, со втора даночна стапка од 22%. Сепак, треба да се забележи дека солидарниот данок претставува привремено решение бидејќи е предвидено да се применува заклучно со 2015 година. Секој друг доход, освен платите и доходот од самовработување, се оданочува со даночна стапка од 15%, на доходот од авторските права и каматите се плаќа данок по задршка, т.е. данокот се плаќа при самата исплата на доходот. Притоа, дивидендите исплатени на нерезидентите од земјите со кои Чешката Република нема склучено договор за избегнување на двојното оданочување и за размена на информации се оданочуваат по стапка од 35%. Капиталните добивки се оданочуваат по стапки од 0% или од 15%, при што капиталните добивки до 100.000 круни се ослободени од данок. Притоа, капиталните добивки од продажба на недвижен имот влегуваат во даночната основа, но се ослободени од оданочување, ако имотот се чувал најмалку две години (доколку во станот живее даночниот обврзник), односно најмалку пет години (ако не живее во него). Слично на тоа, доходот од продажба на подвижен имот се ослободува од данок, ако имотот се чувал барем една година. И капиталните добивки од продажба на хартии од вредност се ослободени од оданочување, ако хартиите од вредност се чувале барем шест месеца, под услов капиталното учество на даночниот обврзник во компанијата да не надминало 5% во претходните 24 месеца, а ако не е задоволен овој услов, тогаш минималниот рок на чување изнесува три до пет години. Слично на тоа, капиталните добивки од продажбата на удели во друштвата со ограничена одговорност се ослободени од данок, ако уделите се чувале барем пет години. Чешкиот закон предвидува одредени даночни олеснувања и одбивки, и тоа: основно годишно даночно ослободување од 24.840 круни, ослободување за секое издржувано дете во износ од 13.404 круни, ослободување за издржување сопруга (чиј годишен доход не надминува 68.000 круни) во износ од 24.840 круни итн. Слично на тоа, одбитни ставки од даночната основа се платената камата на станбените кредити (ако даночниот обврзник живее во станот), премиите за животно осигурување, уплатените придонеси во приватните пензиски фондови во Чешка и во ЕУ (до одреден износ), донациите во одредени хуманитарни организации итн.

Данок на профит на корпорации. За да ја зголеми конкурентноста, Чешка често ја намалувала стапката на данокот на добивка. Така, даночната стапка изнесувала 45% во 1992 година и 42% во 1994 година, следната година била намалена на 41%, а во 1996 година била сведена на 39%. Две години подоцна следело ново намалување на 35%, а во 2000 година даночната стапка била намалена на 31%.

Во следните години повторно биле извршени повеќекратни намалувања на даночната стапка, и тоа: 28% во 2004 година, 26% во 2005 година, 24% во 2006 година, 21% во 2008 година, 20% во 2009 година, а од 2010 година таа изнесува 19% (Bronchi and Burns, 2000) . Денес, покрај стандардната даночна стапка од 19%, се применува и пониска стапка од 5% со која се оданочува доходот на инвестициските и на пензиските фондови. Слично како и кај персоналниот данок на доход, данокот по задршка на дивидендите изнесува 35%, 15% или 0%. Имено, дивидендите исплатени меѓу чешките компании, како и меѓу компаниите од ЕУ и од ЕЕЗ се ослободени од оданочување, под одредени услови само за одредени правни форми на компаниите, при минимално учество во капиталот од 10%, минимум една година чување на акциите и капиталните добивки влегуваат во оданочливиот доход на компаниите. Сепак, капиталните добивки од продажба на акции од компании во ЕУ, во кои капиталното учество е најмалку 10% и кои се чувале најмалку една година се ослободени од оданочување. И капиталните добивки од продажба на акции во земјите што не се членки на ЕУ, а со кои Р. Чешка има потпишано спогодби за избегнување на двојното оданочување можат да бидат ослободени од оданочување, ако се задоволени истите услови како погоре и ако во тие земји даночната стапка изнесува барем 12%. Слично на тоа, данокот по задршка на каматите изнесува 0%, 15% и 35%, но меѓукомпаниските камати, исплатени на нерезидентите од чешки компании или од странски подружници во Чешка, не подлежат на данокот по задршка, под услов да постои непрекинато двегодишно учество во акционерскиот капитал. Даночните стапки по кои се оданочува доходот од авторски права и од оперативен лизинг изнесуваат 15% и 35%, додека доходот од финансиски лизинг се оданочува по стапки од 5% и од 35%. И во овие случаи, даночните стапки од 35% се применуваат на нерезидентите од земјите со кои Чешка нема склучено спогодба за избегнување на двојното оданочување и за размена на информации. При пресметката на данокот на добивка, се применуваат вообичаените одбитни ставки: оперативните трошоци, трошоците за трансфер на хуманитарните

донации до определен износ, трошоците за лизинг, патните трошоци до одреден износ, ненаплатливите заеми под определени услови, некои трошоци за истражување и развој итн. Понатаму, загубите во работењето можат да се пренесуваат нанапред во рок од пет години, а под определени услови некои резервации за потенцијални загуби можат да бидат и одбитни ставки при пресметката на данокот на добивка. Од друга страна, одбивањето на трошоците на финансирањето меѓу поврзаните субјекти не е дозволено, ако односот меѓу вкупниот износ на кредитите земени од поврзаните субјекти и капиталот на должникот надминува 4:1, тоа е 6:1 за банките и осигурителните компании.⁴²

Најпосле во Чешка не е дозволена консолидирана даночна пријава. Во однос на третманот на амортизацијата, компанијата може да избира меѓу примената на **пропорционална и забрзана амортизација**. Притоа, постојаните средства се поделени во шест класи, со дозволен период на амортизирање од три години – автомобили, компјутери, канцелариска опрема; пет години – машини, камиони, трактори, права; 10 години – мотори, тешка машинерија, бродови, индустриска и земјоделска опрема,

Што се однесува до нематеријалните средства, може да се применува само праволиниска амортизација, во период од 18 месеци – за аудиовизуелни дела, преку 36 месеци – софтвер и резултати од истражување и развој, 60 месеци и трошоци за инкорпорирање, до 180 месеци

Законот за данокот на добивка предвидува и определени даночни олеснувања и ослободувања за лансирање ново производство или проширување на постојното, за нов технолошки центар, за нов центар за развој на софтвер, за нов стратемски центар за поправки итн. Даночните ослободувања се јавуваат во различни форми, и тоа:

- даночно ослободување до 10 години,
- грантови од 200.000 круни за новоотворени работни места во одредени региони,
- финансиска помош за обука на работниците во одредени региони,
- грантови во износ до 7% од фиксните средства за определени инвестиции во производство и технологија.

Овие ослободувања зависат од видот на индустријата и локацијата на инвестициите и максималниот износ може да биде до 40% од инвестицијата за големите фирми, т.е. до 50% за средните фирми и до 60% за малите фирми. Слично на тоа, финансиските грантови

---

⁴² *Bronchi and Burns, 2000; Deloitte Touche Tohmatsu, 2014*

за обука на вработените се ограничени на 25%, 35% и на 45% од трошоците, во зависност од големината на фирмите. Најпосле, фирмите можат да одбијат повеќе од двоен износ (110%) на трошоците за истражување и развој од даночната основа. Рокот за поднесување на даночната пријава е 1 април, а за даночните обврзници кои имаат обврска за ревидирани финансиски извештаи, рокот е 1 јули. Даночните обврзници со доход до 30.000 круни го плаќаат данокот на добивка еднократно, т.е. со годишната даночна пријава, а оние со доход до 150.000 круни плаќаат две аконтации во износ од 40% од последната даночна обврска. Компаниите кои остваруваат доход над 150.000 круни плаќаат еднакви тримесечни аконтации, пресметани според последната даночна обврска.

Социјални придонеси. Чешка традиционално се одликува со високи стапки на социјални придонеси, кои значително ги зголемуваат трошоците на трудот. Така, во 1999 година социјалните придонеси изнесувале 12,5% за вработените и 35% за компаниите, односно вкупно 47.5%. Денес, вработените плаќаат социјални придонеси во износ од 11% или од 13% од бруто-платата, т.е. 4,5% за здравствено и 6,5% за пензиско осигурување (8,5% за учесниците во вториот столб). Истовремено, компаниите плаќаат придонеси во вкупен износ од 34%, и тоа: 21.5% за пензиско осигурување, 2,3% за професионални заболувања, 1,2% за вработување и 9% за здравствено осигурување). Оттука, вкупните придонеси изнесуваат 45%, т.е. 47% од бруто-платата. За пензиските придонеси кои ги плаќаат фирмите и работниците постои горна граница на основицата, која изнесува 48 просечни месечни плати, но нема горна граница на основата за здравственото осигурување за периодот 2013-2015. При пресметката на придонесите за здравствено осигурување, најниската основа е минималната плата, додека за пензиските придонеси не постои најниска основа. Притоа, вработените задолжително плаќаат придонеси за државниот систем на социјално осигурување. Работниците и самовработените кои учествуваат во вториот пензиски столб (воведен во 2013 година) плаќаат дополнителни пензиски придонеси во висина од 5%, но за сметка на тоа, придонесите за државниот пензиски фонд се намалуваат за 3 процентни поени (на 3.5%), така што вкупните пензиски придонеси изнесуваат 8.5%. Придонесите во приватните пензиски фондови се плаќаат месечно и нив ги задржува фирмата при исплатата на платите, додека самовработените ги плаќаат придонесите еднаш годишно. Притоа, придонесите за пензиско осигурување ги наплаќа даночната управа, која потоа средствата им ги префрла на приватните пензиски друштва.

Вработените можат доброволно да плаќаат придонеси и за третиот пензиски столб и тие се одбиваат од основата за пресметка на персоналниот данок на доход (најмногу до 12 000 круни). Самовработените плаќаат придонеси за социјално осигурување во износ од 29.2%, т.е. 31.5%, ако трговецот-поединец учествува и во опционото осигурување за професионално заболувања. Стапките на придонесите се пресметуваат на 50% од даночната основа на персоналниот данок на трговецот-поединец. Покрај тоа, самовработените плаќаат придонеси и за здравствено осигурување во висина од 13.5%, а повторно, оваа стапка се применува на 50% од основата на персоналниот данок на доход.

Индириектни даноци. Чешкото законодавство за ДДВ е усогласено со заедничкиот систем на ДДВ на ЕУ, определен со Директивата за ДДВ. Даночни обврзници се лицата кои остваруваат годишен промет над 1 милион круни (околу 37.000 евра) или доколку годишните набавки од другите земји на ЕУ надминуваат 326.000 круни. Данокот се плаќа месечно – фирмите кои остваруваат промет над 10 милиони круни, или тримесечно, фирмите со промет под 2 милиони круни, а даночната обврска за претходниот период треба да се плати до 25 во тековниот месец. Даночната пријава се приложува или во хартиена форма или преку електронски пат. Што се однесува до даночните стапки, и кај овој данок тие се менувале во повеќе наврати. Така, до 1995 година стандардната даночна стапка изнесувала 23%, а од јануари 1995 година таа била намалена на 22%, по што следувале дополнителни намалувања на 20% и на 19%. Во 2010 година стандардната даночна стапка повторно била зголемена на 20%, а во 2013 година била дополнително зголемена на 21%. И пониската даночна стапка на ДДВ постојано се зголемувала: најпрвин таа изнесувала 5%, потоа била зголемена на 9%, па на 10% (во 2010 година), по што следувале две дополнителни покачувања: на 14% во 2012 година и на 15% во 2013 година.

Набљудувано од меѓународна перспектива Чешка има повисока стапка на ДДВ во однос на просекот во ОЕЦД (19% во 2014 година), иако треба да се забележи дека таа го следи општиот тренд на пораст на стапките на ДДВ по Глобалната финансиска криза. Имено, во последниве пет години, дури 20 од 34 земји членки на ОЕЦД ги зголемиле стапките на ДДВ како последица на намалените даночни приходи и како резултат на

потребата за финансирање на зголемената јавна потрошувачка. Од 2015 година се применуваат две намалени стапки на ДДВ – од 10% и 15%.⁴³

Намалените стапки се применуваат на основните прехранбени производи, лековите, дел од медицинската опрема, печатените материјали, јавниот транспорт, социјалното домување, снабдувањето со вода, греењето, културните услуги, хотелското сместување итн. Финансиските, образовните, осигурителните, поштенските услуги не подлежат на оданочување со ДДВ. Акцизите се плаќаат на вообичаените производи, како: нафтени деривати, алкохол, пиво, вино и тутунски производи. Притоа, давачките се пресметуваат како фиксни износи, со исклучок на цигарите, каде што се применува комбинација на фиксен износ и процент од продажната цена. Во согласност со членството во ЕУ, царинските давачки се определени со заедничката царинска тарифа на ЕУ. Во Чешка постојат и некои други индиректни даноци, а тоа се еколошките даноци, кои се плаќаат на струјата, природниот гас и на цврстите минерални горива, иако постојат некои ослободувања за енергијата употребена во металургијата.

Даноци на имот. Данокот на имот се плаќа на земјиштето и на градежните објекти. Притоа, на земјиштето данокот се плаќа во зависност од локацијата (за градежното земјиште), т.е. во зависност од вредноста (за земјоделското земјиште). Конкретно, данокот на градежните објекти (куќи, станови) зависи од површината, типот и од употребата, при што се движи од 2 до 10 круни по квадратен метар. Притоа, основната даночна обврска се множи со коефициенти (од 1 до 5), кои се определени посебно за секоја општина, според нивното население. Од друга страна, даночната стапка која се применува на земјоделско земјиште изнесува 0,75% од вредноста на земјата, но посебни стапки се применуваат на шумите, езерата и на рибниците. За другите видови земјиште, данокот се определува според тоа каде се наоѓа земјата, а данокот изнесува 2 круни по квадратен метар за градежното земјиште, 5 круни по квадратен метар за градежното уредено земјиште наменето за бизнис и 0,20 круни по квадратен метар во другите случаи. За фирмите платениот данок на имот претставува одбитна ставка при пресметката на данокот на добивка. Данокот на промет на недвижности изнесува 4% и се пресметува на повисокиот износ од договорената цена или од референтната цена која ја одредува даночната

---

⁴³ *Deloitte Touche Tohmatsu, 2014*

администрација (според слични трансакции). Ако не може да се утврди референтна цена, данокот се плаќа на 75% од вредноста утврдена од овластен проценител. Во продолжение, фирмите и самовработените плаќаат данок на моторните возила, т.е. данок на патишта, кој се плаќа во фиксни годишни износи. Висината на данокот се движи од 1.200 до 4.200 круни за патничките возила, т.е. од 1.800 до 50.400 круни за другите возила (во зависност од силата на моторот и од бројот на оските). Овој данок се плаќа само на возилата што се користат за деловни цели, т.е. него не го плаќаат сопствениците на лични возила. Покрај тоа, сите моторни возила плаќаат и вињета за користење на автопатиштата. Од јануари 2014 година даноците на наследство и на подарок се укинати и тие се вклучени во персоналниот данок на доход. Притоа, даночната стапка изнесува 15%, а важат вообичаените ослободувања за роднините од прв степен и за лицата кои живеат заедно барем една година. И подароците во вредност до 15.000 круни се ослободени од оданочување. Претходно даноците на наследство и подарок биле посебни даноци, а даночните стапки се движеле од 0% до 20% (наследство), т.е. од 0% до 40% (подарок), во зависност од сродството.

В.3. Даночниот систем на Словенија

Даночното оптоварување – даноци и социјални придонеси – во Словенија во последниве 20 години се движи во распон меѓу 37-39% од БДП. На крајот на 2012 година изнесува 37,6% од БДП – пониско од просекот на ЕУ (39,4%) и еврозоната (40,4%). Во однос на нејзините соседи, даночното оптоварување во Словенија е значително пониско од Италија (44%), Австрија (43,1%) и Унгарија (39,2%), но повисоко во однос на Хрватска (35,7%). Анализирани според видот на данокот – директни, индиректни и социјални придонеси – на крајот на 2012 година најголемо учество во вкупните даночните приходи имаат социјалните придонеси (40,5%), по што следат приходите од индиректни даноци (38,8%), додека учеството на приходите од директни даноци изнесува 20,8%. Учеството на социјалните придонеси во вкупните даночни приходи на Словенија е едно од највисоките во рамки на ЕУ. Анализирајќи ги трендовите, може да се забележи дека:

- 1) Кај учеството на индиректните даноци трендот на намалување присутен од 2003 година е прекинат во 2010 година и во последниве години има зголемување.

2) Трендот на намалување на учеството на социјалните придонеси е прекинат во 2008 година, а позначителното негово зголемување во 2009 година доведе до надминување на учеството на индиректните даноци.

3) Кај учеството на директните даноци трендот на зголемување беше прекинат во 2007 година од кога е присутна тенденција на негово намалување.

Учеството на приходите од директни даноци во Словенија е едно од најниските во рамки на ЕУ. Учество на поделните видови даноци во вкупните даночни приходи, според видот на даночната основица (потрошувачка, труд и капитал, даноци на труд) претставуваат доминантен извор на приходи, учествувајќи со околу 53% во вкупните даночни приходи (19,7% од БДП), по што следат даноците на потрошувачка (со учество од околу 35%, или 14,2% од БДП), додека учеството на приходите од даноците на капитал е релативно мало и изнесува околу 10-11%, (3,7% од БДП – едно од најмалите учества во рамки на ЕУ). Учеството на приходите од еколошките даноци на крајот на 2012 година изнесува 3,8% од БДП, а од даноците на имот 0,6%. Најголем дел од даночните приходи во Словенија се прибираат од централната државна власт (48,1%), од фондовите за социјална заштита се прибираат 40%, а од локалните власти само 11,1% од вкупните даночни приходи. Во последниве години се донесени неколку значајни фискални мерки.⁴⁴

а) Во мај 2013 година во Уставот е воведено фискално правило за урамнотежен буџет на среден рок.

б) Во 2013 година е извршено зголемување на општата стапка на ДДВ за 2 пп (сега изнесува 22%) и на повластената ДДВ стапка за 1 пп (сега изнесува 9,5%), како и на акцизите.

в) Кај ПДД се укинаа даночните олеснувања кои се применуваа за одредени групи даночни обврзници (посебните олеснувања за дневните мигранти, ослободувањата за резидентите над 65 годишна старост) и се прекина со годишните прилагодувања на личните ослободувања со стапката на инфлација (со исклучок доколку годишната стапка на инфлација надмине 3%); г) се запре со натамошното намалување на стапката на корпоративниот данок на доход што беше претходно планирано (тековно изнесува 17%).

---

⁴⁴ European Commission, 2014. Ministry of finance of Slovenia

д) Се воведо данок на финансиски услуги по стапка од 6,5% (на финансиски услуги кои се ослободени од плаќање на ДДВ) и нов данок на тикети за лотарија по стапка од 10% (на продажната цена на тикетот).

ѓ) Стапи на сила нов данок на недвижности.

е) Се воведо зголемена даночна стапка од 70% на непријавени оданочливи приходи (периодот е проширен на 10 години) .

Даночниот систем на Словенија се состои од три главни категории на даноци:

- 1) директни даноци на доход;
- 2) директни даноци на сопственост и
- 3) индиректни даноци.

Даночните приходи ги прибира Даночната администрација на Словенија, со исклучок на царините, акцизите и на ДДВ на увезените стоки и услуги кои се прибираат од Царинската администрација на Словенија.

Директни даноци на доход, корпоративен данок на доход. Обврзници на корпоративниот данок на доход се сите правни лица кои извршуваат комерцијални активности и имаат свои главни канцеларии или седишта на ефективниот менаџмент во Словенија. Нерезидентни правни лица кои немаат главни канцеларии/седишта во Словенија се обврзници на корпоративниот данок на доход, доколку доходот потекнува од Словенија. Општата стапка на корпоративниот данок на доход тековно изнесува 17%. Пропишана е и специјална стапка од 0% која се применува на инвестиционите фондови, пензиските фондови, осигурителните друштва за пензиските шеми под определени услови, како и за инвестициските компании, доколку исполнуваат определени услови пропишани со Законот. Почнувајќи од јануари 2013 година е воведен опционален упростен режим на оданочување по рамна стапка, согласно со кој даночната основица се утврдува врз основа на паушални трошоци кои изнесуваат 70% од доходот. Овој упростен режим можат да го користат компании чиј годишен доход не надминува 50.000 евра, при што тие не можат да користат даночни ослободувања. Предвидени се олеснувања за одредени посиромашни региони, согласно со кои фирмите кои оперираат во овие региони можат да побарат намалување на даночната основица од 70% од направените трошоци, и тоа за плати, социјални придонеси и детски додаток, доколу во период од најмалку 12

месеца вработат лица од овие региони или доколку направат нови инвестиции во определени видови опрема и нематеријални фиксни средства. Предвидена е амортизација, на пример по максимална стапка од 3% на градежни проекти, 20% на опрема, возила и на машини и 50% на компјутери и компјутерска опрема.

Даночни олеснувања кај корпоративниот данок на доход се предвидени во следниве случаи:

- 1) Даночни ослободувања за инвестиции во истражување и развој (се намалува даночната основица за 100% за износот инвестиран во истражување и развој) .
- 2) Кај инвестиции во опрема и нематеријални средства (со исклучок на мебел, канцелариска опрема и на моторни возила) даночната основица се намалува за 40% од вложениот износ.
- 3) Даночни ослободувања за фирми кои ќе вработат лица помлади од 26 години или постари од 55 години, кои претходно биле невработени најмалку 6 месеци и во последниве 24 месеци не биле вработени кај овој работодавач (се намалува даночната основица за 45% од платата на тој вработен).
- 4) Ослободувања за вработување лица со посебни потреби (даночно ослободување од 50% од доходот на лицето со посебна потреба).
- 5) Даночно ослободување за изведување обука на практиканти (приправници) за износот кој се плаќа за тоа лице, но најмногу 20% од просечната месечна плата во Словенија.
- 6) Даночно ослободување за доброволно дополнително пензиско осигурување (до 24% од придонесите).
- 7) Даночни ослободувања за донации (за хуманитарни цели, верски цели, наука, образование, спорт, култура, екологија и сл.).

Реформи за праведно оданочување. Компаниите во Словенија плаќаат данок на дивиденда по стапка од 15% за секоја дивиденда исплатена на резиденти и нерезиденти. Истата даночна стапка (15%) се применува и на каматните плаќања. Исклучок се каматите на кредитите и на хартиите од вредност издадени од државата, како и каматите исплатени од банките, на кои не се плаќа данок. Во одредени законски утврдени случаи не се плаќа

данок на хартии од вредност издадени од компании. По стапка од 15% се оданочуваат и плаќањата за авторски права – патенти, лиценци и слчно, како и плаќањата за изнајмување – лизинг, на недвижности.

Персонален данок на доход. Резидентите во Словенија се обврзани да плаќаат персонален данок на доход на вкупниот остварен доход (доходот остварен во Словенија и во странство), додека нерезидентите се обврзани да плаќаат данок на доходот остварен во Словенија. Притоа, секој поединец се третира како посебен даночен обврзник, при што не постои оданочување на брачни двојки или на семејства. Согласно со Законот за персонален данок на доход, се разликуваат 6 (шест) категории на доход: доход од вработеност, доход од бизнис, доход од базично земјоделство и шумарство, доход од наемнини и надоместоци/сопственички права, доход од капитал (камата, дивиденди и капитални добивки) и други доходи (награди, подароци, волонтерска работа и сл.). Со реформата од 2005 година е извршено разграничување во оданочувањето на поделните видови доходи во зависност од нивниот карактер: активен доход, кој се оданочува по прогресивни даночни стапки кои се применуваат на годишна даночна основица, и пасивен доход (вклучува доход од камати, дивиденди, капитална добивка, доход од наемнина), кој се оданочува по рамна – пропорционална стапка.

Доходот од вработеност ги вклучува платите со сите дополнителни надоместоци (надоместоците за трошоци поврзани со работата се исклучуваат од даночната основица до определено ниво согласно со законската регулатива), пензии, доход остварен по основ на договор за повремена работа или за извршување на услуги и други доходи од поврзани активности и номинирани, назначени или избрани лица и сл. Во принцип, сите дополнителни користи дадени од работодавачи или од други лица на нивните вработени или членови на семејствата на вработените – како што се приватно користење службено возило, камати со нулта каматна стапка, подароци и сл. – се предмет на оданочување. Втората категорија доход, доход од бизнис, се однесува на доход на поединец остварен од самостојно извршување активности како што се: претприемништво, земјоделски или шумарски активности, професионални активности и други самостојни активности. Кај овој вид доход се предвидени речиси истите даночни олеснувања како и кај корпоративниот данок на доход (претходно споменати). Третата категорија доход се однесува на доход кој произлегува од користењето земјоделско и шумарско земјиште. Во

даночната основица се вклучуваат и субвенциите и другите државни стимулаци. Даночна основица кај приходите од трансфер на сопственички права претставува примениот доход, намален за стандардна стапка од 10% од доходот. Кај оданочувањето на каматите од депозити во Банките во Р. Словенија и кај банки на земјите членки на ЕУ предвидено е определено ослободување во износ од 1.000 евра на заработената камата. Притоа, данокот на камати од депозити не се плаќа авансно, туку резидентите се обврзани да достават специјална даночна пријава за таквите камати до даночната администрација по истекот на годината.

Реформи за праведно оданочување. Сите видови доход, со исклучок на доходот од капитал, доходот од наемнина и доходот од бизнис за кои даночната основица е утврдена со примена на паушални намалувања, се агрегираат годишно и се оданочуваат збирно со прогресивни стапки. Во 2006 година беше намален бројот на прогресивни стапки од пет на три, и беше извршено намалување на максималната даночна стапка од 50% на 41%.

Во 2013 година беше воведена дополнителна даночна стапка од 50%, која треба да има привремена употреба. Годишната даночна основица на активниот доход се пресметува по одбивање на придонесите за задолжително социјално осигурување и одредени ослободувања. Данокот на активниот доход се плаќа во текот на даночната година во форма на авансно плаќање. Ова авансно плаќање се одзема од годишната даночна обврска и секоја разлика се доплаќа или има поврат. Во рамките на пасивниот доход, дивидендите, каматите и доходот од наемнина – подвижна и неподвижна сопственост, се оданочуваат по пропорционална стапка од 25%, до 2013 година 20%, додека капиталните добивки се оданочуваат во зависност од периодот на чување: стапка од 25% се применува за период на чување до 5 години, 15% за период на чување од 5 до 10 години, 10% за период на чување од 10 до 15 години, 5% за период на чување од 15 до 20 години и доколку периодот на чување е поголем од 20 години не се оданочуваат капиталните добивки. Со даночна стапка од 25% се оданочуваат и профитите од деривативни инструменти. Под определени услови постои можност персоналниот доход од бизнис да биде оданочуван во рамките на модифициран даночен режим со пропорционална даночна стапка од 20%. Покрај општите одбитоци за одредени категории лица се предвидени и лични одбитоци за: студенти, лица со посебни потреби, глумци, новинари, спортисти, фамилии кои издржуваат деца и сл. Предвиден е и даночен кредит за

пензионери и приматели на надоместок за професионален хендикеп во износ од 13,5% од доходот.

Придонеси за социјална заштита. Вработените и работодавачите се обврзани да плаќаат задолжителни придонеси за социјална заштита. Работодавачите ги задржуваат овие придонеси од платите и надоместоците на вработените и ги плаќаат заедно со своите придонеси секој месец. Шемата на задолжително социјално осигурување се применува на целата популација, при што постојат четири шеми:

- 1) пензиско и инвалидско осигурување;
- 2) здравствено осигурување;
- 3) невработеност и
- 4) породилно отсуство.

Даночна основица претставува износот на бруто-плата, вклучувајќи ги и бруто-надоместокот за одмор, дополнителните користи и надоместоци на трошоци поврзани со работата над определен праг. Во прилог се дадени стапките што се применуваат во четирите шеми за социјално осигурување:⁴⁵

Табела 4.9: Стапки на социјално осигурување на Словенија

Фонд	Работник	Работодавач
Пензиско осигурување	15,5%	8,85%
Здравствено осигурување	6,36%	7,09%
Здравствено осигурување	0,14%	0,06%
Породилно отсуство	0,10%	0,10%
Вкупно:	22,10%	16,10%

Придонесите на вработените изнесуваат вкупно 22,1% од нивните бруто-плати, при што најголем дел отпаѓа на пензиското осигурување (15,5%). Придонесите за социјално осигурување се одземаат од даночната соновица и кај корпоративниот данок на доход и кај персоналниот данок на доход.

⁴⁵ Slovenia Ministry of Finance, 2014

Други директни даноци. Како алтернатива на нормалниот данок на корпоративен доход, на располагање на компаниите кои се занимаваат со поморска меѓународна трговија им стои и т.н. тонажен даночен режим (воведен во 2008 година). Добивките остварени од деривативни инструменти не се оданочуваат според Законот за персонален данок на доход, освен доколку добивките се остварени од самостојно лице кое извршува некоја бизнис-активност. Овој данок на добивки од деривативни инструменти е воведен во 2008 година и се плаќа од резиденти на разликата меѓу вредностите на деривативниот инструмент. На оваа даночна основица се применуваат регресивни даночни стапки во зависност од периодот на чување (од 25% до 0% во случај кога периодот е подолг од 20 години). Добивките од краткорочни договори се оданочуваат со стапка од 40%. Данок на договорени работи се применува на сите регистрирани правни лица и поединци кои извршуваат бизнис-активности и кои вработуваат други лица со договор за привремена работа. Данокот се пресметува на секое бруто-плаќање на поединци согласно со договорот по даночна стапка од 25%. Предвидени се определени олеснувања кај овој данок: кај плаќања за услуги кои се извршуваат од студенти или од ученици, за услуги наменети за помош на лица со посебни потреби, за некои повремени услуги во земјоделството и сл.

Директни даноци на сопственост. Кај директните даноци на имот се применуваат следниве главни даноци:

1) Данок на наследство и подарок, кој се применува на трансферот на сопственоста, при што данокот се плаќа од лицето кое ја добива сопственоста или подарокот. Даночните обврзници се поделени во четири категории во зависност од нивната роднинска поврзаност: прва класа која ги вклучува сите директни наследници/потомци и нивни сопружници (исклучени од обврската за плаќање данок); втора класа родители, браќа и сестри и нивни потомци (даночна стапка од 5% до 14%); трета класа баби и дедовци (даночна стапка од 8% до 17%) и четврта класа сите останати обврзници.

2) Данок на соопственост е данок кој се применува на недвижниот имот што се поседува и на профитот кој произлегува од промени во користењето на земјиштето

(введен во 2012 година и кој се применува на капиталните добивки од купување земјиште чии користење е изменето во градежно земјиште по купувањето) .

Во 2014 година беше воведен нов данок на недвижен имот кој ги замени претходните четири давачки поврзани со овој данок: надоместок за користење градежно земјиште, данок на сопственост/имот, надоместоци за одржување шумски патишта и данок на недвижен имот со повисока вредност. Даночните стапки се следни: 0,15% за резидентни згради – живеалишта, 0,75% за комерцијален и индустриски недвижен имот, 0,50% за празни станови – згради и градежно земјиште, за резидентни и нерезидентни згради со вредност над 500.000 евра даночната стапка се зголемува за 0,25 пп, 0,50% за нерегистрирани резидентни недвижни имоти.

Даночна основица претставува пазарната вредност на недвижниот имот согласно со регистарот за недвижности.

Индиレクトни даноци. Данокот на додадена вредност (ДДВ) беше воведен во 1999 година, а е целосно хармонизиран со Директивата за ДДВ на ЕУ. Како даночни обврзници за ДДВ можат да се регистрираат лица кои остваруваат годишен промет над 50.000 евра, прагот за ДДВ регистрација кај земјоделските активности изнесува 7.500 евра согласно со катастарскиот приход. И малите бизниси, трговец поединец можат да се пријават за доброволна регистрација, која треба да важи најмалку 5 години. Постојат две стапки на ДДВ кои тековно изнесуваат (последна измена од 1 јули 2013 година): стандардна стапка од 22% (до 2013 година 20%) и редуцирана стапка од 9,5% (до 2013 година 8,5%). Редуцираната стапка од 9,5% се применува на понудата на определени стоки и услуги, како на пр.: книги, храна, земјоделски и Фармацетските производи, определени услуги кои се даваат на локално ниво и др. Под определени услови пропорционална стапка од 8% се применува на продажбата од фармери на определени земјоделски производи.

Плаќањето **акцизи** е регулирано со Законот за акцизи кој е усогласен со Европската регулатива. Акцизи се наплатуваат на производи од тутун, алкохол и алкохолни пијалоци, минерални горива, природен гас, кокс, јаглен и на електрична енергија почнувајќи од 2007 година. Наплатата на акцизите ја администрира Царинската управа на Словенија. Акцизните давачки за голем број акцизни производи се зголемуваат континуирано од 2011

година, при што зголемувањето без исклучок ги опфаќа производите на тутун, гас, дизел и на лесни минерални горива.

Во Словенија постои данок на договорите за осигурување, кој го плаќаат осигурителните компании. Даночна основица претставува платената премија или придонеси согласно со склучен договор за осигурување, а даночната стапка изнесува 6,5%.

Кај трансферот на недвижна сопственост се плаќа данок по стапка од 2%, а го плаќа продавачот на недвижниот имот. Даночна основица претставува продажната цена на имотот. Согласно со Законот за финансиски услуги, воведен во 2013 година, воспоставена е обврска за плаќање данок на оние финансиски услуги кои се изземени од плаќање на ДДВ (согласно со регулативата за ДДВ), како и на услуги извршувани од осигурителни брокери и агенти. Основицата за данок е утврдена врз основа на надоместокот примен од даночните обврзници врз основа на дадена финансиска услуга. Даночната стапка изнесува 6,5%.

Б.4. Даночниот систем во Хрватска

Во Хрватска стапката на данокот на добивка изнесува 20%, додека, нерезидентите плаќаат данок по задршка по стапки кои се движат од 12% на дивидендите, 15% на каматите и авторските приходи, до 20% на доходот остварен во државите надвор од ЕУ, кои имаат даночни стапки пониски од 12,5%. Законот предвидува бројни даночни ослободувања и олеснувања, но поголемиот дел од нив временски се ограничени. Таков е случајот со даночните обврзници од одредени географски подрачја, од планинските подрачја, од Вуковар и од слободните даночни зони. Покрај нив, постојат даночни стимулации за задржаната добивка, за инвестициите (во зависност од износот на инвестицијата и од бројот на нововработените), за инвестиции во истражување и развој, за компаниите кои користат државна помош и за поморските активности.

Хрватска е единствената земја во ЈИЕ која го задржа прогресивниот данок на доход. Притоа, повремено се вршени промени во даночната прогресија и во висината на даночните стапки: така, во втората половина на 1990-тите, постоеја две даночни стапки, во 2001 година беа воведени три даночни стапки: 15%, 25% и 35%, додека во 2003 година прогресијата се прошири и со четврта даночна стапка (Vladikov и Petkov, 2008). Денес,

доходот од плати се оданочува со три стапки: 12%, 25% и 40%. Притоа, предмет на оданочување се и пензиите, а оданочливиот доход не го вклучува доходот од камати на депозитите (се планира да се оданочува од 2015 година) и доходот од продажба на хартии од вредност. Понатаму, Законот предвидува повеќе даночни ослободувања и олеснувања: така, покрај основното лично ослободување, постојат и дополнителни семејни ослободувања (според бројот на децата), ослободувања за пензионерите, како и ослободувања за жителите во одредени подрачја, за доходот остварен од уметничката дејност, од самовработување итн. И месечните аконтации се плаќаат по различни стапки, во зависност од видот на доходот (кирии, авторски права итн.). Најпосле, карактеристично за Хрватска е тоа што даночните обврзници плаќаат и општински додаток на данокот на доход, по стапки до 10% (во општините), до 12%, т.е. до 15% (во зависност од големината на градовите), односно 18% (во Загреб). Придонесите за пензиско осигурување ги плаќаат само вработените по стапки од 15% за првиот столб и 5% за вториот столб, додека придонесите за здравствено осигурување (15%), за осигурување при невработеност (1,7%) и за осигурување при повреди на работното место (0,5%) паѓаат на товар на работодавачите. Оттука, вкупниот износ на социјалните придонеси изнесува 37,2% од бруто-платата.

Хрватска применува три стапки кај ДДВ: основната стапка изнесува 25%, а намалените стапки изнесуваат 13% (хотелско сместување, угостителски услуги, весници, шеќер, масло итн.) и 5% (книги, леб, млеко, лекови итн.). Во тој контекст, треба да се забележи дека, притисната од проблемите со буџетските дефицити, по Глобалната финансиска и економска криза, Хрватска ги зголеми основната (од 23% на 25%) и намалените даночни стапки (од 0% на 5%, т.е. од 10% на 13%) кај ДДВ (Garnier et al, 2014).

Во надлежност на пониските органи на власта (околиите и општините) се вообичаените локални даноци, како: данок на промет на недвижен и подвижен имот (5%), данок на наследство (до 5%), данок на машини за игри на среќа, данок на потрошувачка за угостителски услуги (до 3%), данок на викендици (според површината), како и додатокот на данокот на доход кој беше споменат погоре.⁴⁶

---

⁴⁶ Eurostat (2014), Интернет-страница на Министерството за финансии на Р. Хрватска

Табела 4.10: Хрватска – избрани даночни показатели, 2006-2013

Период	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вкупен даночен приход	37,1	37,4	37,1	36,5	36,4	35,3	35,7	30,5
Данок на добивка	7,7	8,3	7,9	7,1	5,4	6,6	5,6	6,4
Персонален данок на доход	9,8	10,5	10,5	10,7	9,6	9,9	10,3	н.а
Индиレクトни даноци	50,1	48,9	48,7	46,9	49,4	49,2	50,8	54,4
Социјални придонеси	31,4	31,3	32,0	33,4	32,8	33,1	32,1	37,1

Б.5. Даночниот систем на Романија

Во Република Романија во 2005 г. со даночната реформа беше заменет прогресивниот персонален данок на доход со две даночни стапки од 18% и 40% со единствена даночна стапка од 16%. Истовремено, данокот на добивка беше намален од 25% на 16%, со што физичките и правните лица се оданочуваат со иста даночна стапка.

Што се однесува до данокот на добивка, карактеристично за Романија е тоа што микропретпријатијата не се оданочуваат со општата даночна стапка од 16%, туку тие плаќаат данок на остварениот приход во висина од 3%. Притоа, во пресметката на даночната основа влегуваат и доходот на компаниите врз основа на дивиденди, но не и доходот од кирии и камати. И данокот по задршка за нерезидентите изнесува 16%, но при одредени услови, може да се намали и на 0% -за компаниите од ЕУ кои поседуваат одреден процент од акциите во некоја романска компанија во период од најмалку две години. Потоа, данокот на добивка може да се намали и со користење одредени даночни олеснувања, и тоа:

- а)** забрзана амортизација,
- б)** трошоци за истражување и развој,
- в)** при реинвестирање на дивидендите,
- г)** при вработување новодипломирани лица,
- д)** инвестиции во нови технологии,
- ѓ)** инвестиции во регионален развој итн.

Во индустриските паркови не се плаќа данокот на имот, само за ограничен временски период. Како што споменавме, персоналниот данок на доход изнесува 16%, а тој се плаќа и на доходот од пензии над одредено ниво, дивиденди, камати, кирии и капитални добивки. Притоа, даночните обврзници имаат право на лично ослободување, кое што зависи од бројот на членовите во семејството. При пресметката на персоналниот данок на доходот од плати, постојат и одбивки за отплатата на станбените кредити и за уплатите во приватните пензиски фондови.

Придонесите за пензиско осигурување (од 30,8% до 40,8%, во зависност од работните услови), за здравствено осигурување (10,7%) и за осигурување од невработеност (1%) се плаќаат од работодавачите и вработените. Покрај нив, постојат уште неколку помали придонеси при што основата за пресметка на сите социјални придонеси е ограничена на најмногу пет плати. Општата стапка на ДДВ изнесува 24%, а покрај неа постојат и две намалени даночни стапки, и тоа: 9% за леб, брашно, хотелски услуги, книги, лекови, музеи итн. И 5% за социјалните програми за домување. ДДВ не се плаќа на банкарски, осигурителни, финансиски, образовни и за слични услуги.

Во однос на локалните даноци, данокот на градежни објекти изнесува 0,1% за поедниците и 0,25-1,5% за зградите во сопственост на компаниите, данокот на земјиште се пресметува по квадратен метар, а прометот на недвижности се оданочува со даночни стапки од 1 до 3%.

Во долудадената табела се прикажани сите горенаведени податоци, за избрани даночни показатели во Р. Романија.

Табела 4.11: Романија - избрани даночни показатели, 2006-2012

Период по години	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Вкупно даночни приходи	28,5	29,0	28,0	26,9	26,8	28,4	28,3
Данок на добивка	10,0	10,5	10,7	9,9	8,6	8,3	7,6
Персонален данок на доход	10,0	11,2	12,1	13,1	12,3	11,7	12,3
Индириктни даноци	44,9	43,4	42,7	40,8	45,1	46,6	47,2
Придонеси за социјално	34,0	33,4	33,3	34,9	32,2	31,7	31,2

Непосредно и посредно оданочување. Се прави разлика меѓу системите на непосредното и посредното оданочување (директно и индиректно оданочување). Непосредните даноци се наметнуваат на лице, претпријатие или субјект или на имот. Во нив, меѓу другите се вклучени даноците на приход и даноците што непосредно ги плаќаат претпријатијата. Од друга страна, посредните даноци се определуваат на одредени трансакции, како што се данок на додадената вредност при продажбата на производи и услуги и акцизи при прометот на горива, алкохол и на цигари.

Прописите во делот на непосредното оданочување се ограничени на доведување на даночните прописи на секоја земја колку што може повеќе во согласност едни со други (приближување и апроксимација на прописите). Ова може да биде направено до опсег потребен за подобрување на внатрешниот пазар на ЕУ и за борба со општите прекугранични предизвици, како што е даночната евазија.

Прописите во делот на посредното оданочување можат да вклучуваат потреба од нивно меѓусебно усогласување и хармонизирање на ниво на земја членка. Даночните правила за производи и услуги што од земја до земја се разликуваат значително можат да предизвикаат проблеми меѓу деловните субјекти и да ги отежнат купувањето и продажбата на производи преку внатрешните граници на ЕУ:

Данок на додадената вредност (ДДВ) и акцизи. За одделни даноци, како што се данокот на додадената вредност (ДДВ) и акцизите на горива, тутун и алкохол, сите 28 земји членки се имаат согласено во голема мера да ги усогласат своите правила заради одбегнување на изобличување на конкуренцијата во границите на ЕУ.

Корпоративен данок и данок на доход. За корпоративниот данок и данокот на доход главната улога на ЕУ е обезбедување услови за почитување на принципите на недискриминација и слободното движење во рамките на единствениот пазар. Очигледно е дека е потребен координиран пристап од сите земји членки на ниво на целата ЕУ, но и справување со општите предизвици како што е даночната евазија.

Даночни приходи. Европската Унија нема право да влијае врз начинот на кој се трошат приходите од прибраните даноци. Сепак, поради сè поголемата меѓузависност меѓу економиите во рамките на ЕУ, земјите што трошат повеќе над дозволеното и премногу се задолжуваат, можат да го загорзат растот на своите соседи и да ја поткопаат стабилноста на Евроната. Заради минимизирање на ваквите ризици, земјите членки се обидуваат да ги координираат своите економски политики колку што е можно поблиску, делумно и врз основа на препораките на Европската комисија. Некои од препораките се однесуваат на даночните политики на земјите членки, при што се бараат начини тие да бидат поправедни, поефикасни и поориентирани кон порастот.

Уривање на даночните пречки (барии). Даночите на лица и на претпријатија во основа претставуваат надлежност и одговорност на поединечните земји членки. Сепак, според правилата на Европската Унија со нив не треба да се создаваат пречки за движењето – мобилноста низ Европа. Лицата што се движат во друга земја членка или претпријатијата што вложуваат надвор од границите на својата земја би можеле да се соочат со оданочување во две или во повеќе земји или да го почувствуваат товарот на комплицирани административни постапки. Заради ова меѓу поголемиот дел земји членки постојат договори чија цел е отстранување на двојното оданочување, но постои можност со нив да не се опфатени сите видови даноци или сите прекугранични ситуации или, пак, прописите да не бидат ефективно спроведувани во практиката. Комисијата работи на повеќе начини на решавање на ваквите проблеми во опсегот од предлагање на владите на земјите членки на координирани решенија или, пак, ако е потребно, на преземање правни дејства во случаи кога постои дискриминација или прекршување на законодавството на ЕУ.

Стандардизирано оданочување на производи и услуги. Постојењето на единствениот пазар овозможува слободна трговија со производи и услуги преку внатрешните граници во рамките на ЕУ. Заради олеснување на деловните субјекти и одбегнување на конкурентски дисторзии меѓу нив земјите членки се имаат сложено да ги усогласат своите правила за оданочување производи и услуги.

Определени се минимални даночни стапки за ДДВ и за акцизите, како и правилата на примена на таквите правила. Ако сакаат, владите на земјите членки имаат слобода да применат свои национални стапки над минималните стапки определени на ниво на ЕУ.

Комисијата сега работи на реформа на системот на данокот на додадената вредност на ниво на ЕУ со цел тој да биде поедноставен, побезбеден од аспект на кражби и неправилности и поефикасен во обезбедувањето приходи за владите на земјите членки.

Затајување и одбегнување на плаќање данок, Даночното законодавство на една земја не би смеело на луѓето да им овозможи да одбегнат оданочување во друга земја. Имајќи ја предвид прекуграничната природа на затајувањето и одбегнувањето на плаќање данок, од особена важност е преземањето дејства на ниво на цела ЕУ. Во оваа насока е направен значителен напредок на овој план. ЕУ сега има план за дејствување, како и неколку иницијативи – спроведени или во фаза на развој, како што се правилата за размена на информации меѓу земјите членки и механизми за брзо дејствување заради борба со кражбите.

На ниво на ЕУ особено внимание се посветува на оданочувањето на претпријатијата. „Дупките“ во даночните системи на одделни земји им овозможуваат на одделни претпријатија таканаречено „агресивно даночно планирање“ чија цел е намалување на нивните даночни сметки. Ваквите состојби се елиминираат преку блиско содејство и размена на информации меѓу даночните администрации на земјите членки.

Владите на земјите членки би морале да обезбедат услови нивните даночни системи во делот на претпријатија да бидат отворени и праведни и да не бидат составени на начин што неправедно ќе ги привлекуваат претпријатијата од други земји членки на ЕУ, со што би го поткопале даночниот систем на тие земји. Во таа смисла земјите имаат потпишано Правила на однесување .

Данок на финансиски трансакции. Единаесет земји членки сега развиваат заеднички систем за оданочување на финансиските трансакции како начин на кој финансискиот сектор има праведен придонес кон цената и трошоците на рецесијата, чиј главен генератор е токму тој сектор (и поради што токму тој сектор има добиено

значителен износ на поддршка од владите). Се планира да се остварат значителни приходи, без оглед на високиот степен на подвижност на капиталот на меѓународно ниво.

Корпоративен данок на доход за мали и средни претпријатија и споредба со големите претпријатија. Корпоративниот данок на доход претставува значителна алка во спроведувањето на даночната политка, но и на даночната практика во секоја земја членка, како и на ниво на целата Европска Унија. Тоа можеби е една од основните причини поради кои на овој вид данок му се обрнува особено внимание и се анализираат неговите поставки и ефекти, особено од гледна точка на малите и средните претпријатија (МСП). Клучните поставки во врска со овој вид данок се следниве:

- Корпоративниот данок на доход низ Европската Унија значително се разликува од земја до земја. Додека Германија, Италија, Финска и Белгија применуваат едни од највисоките даночни оптоварувања, Естонија, Бугарија и Ирска се рангирани на другиот крај од листата.
- Во однос на тековното даночно оптоварување само пет земји (Франција, Грција, Бугарија, Англија и Холандија) имаат поповолен однос кон МСП во споредба со големите претпријатија.
- Даночните олеснувања и погодности честопати не се применувани како погодности заради вложување во истражување и развој. Најчесто, намалените даночни стапки се применуваат заради поддршка на МСП. Ретко се среќаваат шеми на даночни кредити, дополнителни ослободувања и забрзана амортизација и тие се поврзани со многу ограничувачки критериуми.
- Најголемиот дел даночни погодности најчесто се однесуваат само на микро и малите претпријатија. Средните претпријатија во основа имаат корист само од даночните погодности по основ на истражувања и развој, додека микро и малите претпријатија имаат право на дополнителни даночни ослободувања во опсег од 2%, па до 50%.
- Се забележува сè поголема важност на даночните погодности за МСП. Сепак, ова не може да се сфати како зголемена даночна конкуренција меѓу земјите членки во смисла на примена на погодности заради поддршка на развојот на овој сегмент.

- Од даночните погодности во делот на истражување и развој поголема предност се постигнува кај МСП, но големите претпријатија можат да го надминат овој проблем преку избор на оптимална локација за својата работа и преку соодветни стратегии на финансирање. Во многу земји членки на овој начин дури и се надминуваат погодностите што ги добиваат микро и малите претпријатија по основ на даночни погодности во матичната земја членка.
- Се смета дека корпоративниот данок на доход има многу ограничено влијание врз одлуките на МСП во однос на финансирањето, правната структура и на инвестирањето. Во исто време, во голем дел од стручната литература се утврдува дека со даночните погодности се влијае врз финансиските одлуки, изборот на правната структура и облик, како и врз одлуките во однос на финансирањето. Утврдено е позитивно влијание на даночните погодности во областа на истражувањето и развојот во однос на нивото на инвестиции. Разговорите со претставници на МСП ги потврдуваат овие наоди поради тоа што претприемачите сметаат дека повратот на средства по основ на инвестирање, забрзаните стапки на амортизација и другите погодности во значителна мерка ги намалуваат даночните оптоварувања и им помагаат да вложуваат повеќе.
- МСП сметаат дека административните трошоци во однос на спроведувањето на даночните обврски особено се проблематични.

4.1.4. Интервенции преку даночните расходи

На ниво на Европската комисија се следи дали одредена помош што ја дава државата на земја членка на одделно лице, претпријатие или на сектор во рамките на дадената земја им создава нелојална предност во однос на другите конкуренти. Тука спаѓаат и помошта и погодностите што државата ги дава преку намалените даноци. Пример за незаконска одредба е кога државата на одредени субјекти им нуди пониски даночни стапки на домашните претпријатија во споредба со странските. Комисијата може да бара повлекување на ваквата незаконска помош и поврат на исплатените средства. Даночните погодности не би требало да бидат непосредно поврзани со големината на претпријатието, туку да бидат определени така што ќе ги поттикнуваат субјектите за примена на иновации и за инвестирање. Сите даночни погодности треба да исполнуваат основни критериуми, како што се јавност, неутралност и ефикасност.

Даночните кредити, определени и доделени како процент од одредени инвестициони трошоци или вложувања (на пример, трошоци за набавка на одредено инвестиционно средство), би требало да се користат преку даночната регулатива за МСП. Големината на таквите кредити би морала да биде ограничена со одреден лимит. Покрај ограничувањето на загубата на приходи, на овој начин се обезбедуваат поголеми олеснувања за МСП во споредба со големите претпријатија. Со определувањето на прагот и на ограничувањата изразени во проценти, секоја земја членка би требало да определи колку великодушни ќе бидат нејзините погодности, како и до кое ниво на големина на претпријатие ќе можат да се користат таквите погодности.

Анализата според дејности покажува дека, иако се чини оти не постои голема разлика во оданочувањето меѓу МСП и големите претпријатија во комерцијалниот сектор, големината на претпријатијата има влијание врз оданочувањето во градежништвото, хотелиерството и во производствениот сектор.

Давањето даночни погодности се јавува поретко во споредба со давањето поддршка на истражувањето и развојот. Земји со различни видови поддршка за МСП во рамките на ЕУ се Белгија, Шпанија и Франција. Од друга страна, шест земји – Австрија, Бугарија, Естонија, Италија, Словенија и Шведска, не обезбедуваат никакви посебни режими за МСП.

Посебните видови даночни стапки се најчестите даночни мерки за поддршка на МСП. Сепак, ваквите стапки не даваат доволно добри резултати во споредба со други видови олеснувања и би требало да се избегнуваат.

Земјите членки на ЕУ не ги применуваат еднозначно лимитите за исполнувањето услови за добивање даночни погодности од МСП, определени со критериуми дадени со помош на Препораките на Комисијата од 6 мај 2003 година, а со кои се дефинираат и малите и средните претпријатија.

Се воочува одреден степен на неправедност во однос на даночните погодности кај средните, малите и кај микропретпријатијата. Средните претпријатија всушност ретко исполнуваат услови за стекнување даночни олеснувања, додека микропретпријатијата ги добиваат многу често.

Ретко се предвидува правење разлика меѓу големите и МСП во однос на добивањето поддршка за истражувања и развој (најчесто кај Франција и Англија). Сепак,

погодностите што би ги добиле МСП за потребите на истражувањата и развојот би можеле да достигнат релативно поголеми износи поради тоа што тие поретко би можеле да паднат над максималните дозволени ограничувања за оваа намена.

Во однос на ефективните даночни оптоварувања врз домашните инвестиции, основните резултати се следниве:

- Освен во случајот на Англија, средните претпријатија во основа немаат особена корист од даночните погодности предвидени за МСП. Намалувањето на ефективните даночни оптоварувања за овие средни претпријатија се сведуваат на даночни погодности за истражување и развој и се движат меѓу 0,93% во Луксембург до 25,24% во Ирска.

- Даночни погодности за МСП се предвидени во пет земји – Белгија, Франција, Ирска, Шпанија и Англија – и се движат од 2,54% во Белгија до 29,47% во Шпанија. Кај даночните олеснувања за потребите на истражувањето и развојот малите претпријатија обично постигнуваат повисоки даночни погодности во споредба со големите претпријатија поради предвидените лимити, што се попогодни за малите претпријатија.

- Значителни ефекти кај даночните олеснувања се јавуваат кај микропретпријатијата и тие достигнуваат и до 53,05%. Инаку, вкупно земено, даночните олеснувања за МСП преку севкупните погодности за овие претпријатија се чини дека значително се поголеми во споредба со погодностите за истражувањето и развојот, главно поради намалените даночни стапки.

- Ефективното намалување на даночните оптоварувања по однос на погодности за истражување и развој се движи помеѓу 0,98% во Луксембург до приближно 20% кај големите претпријатија во Литванија.

- Во поголемиот дел земји членки влијанието на даночните олеснувања и на погодностите за истражување и развој се намалува за речиси 50% ако се земат предвид оданочувањата на приходите од акции.

- Ефектите од погодностите за истражување и развој и од погодностите за МСП се различни во зависност од дејноста во која функционира претпријатието. Ова најчесто е поради различниот обем на потребни вложувања во истражување и развој во различни дејности.

- Вложувањата финансирани со акционерски капитал се подложни на поголеми даночни оптоварувања во споредба со вложувањата финансирани преку задолжување

(кредити, позајмици...). Од друга страна, бидејќи МСП вообичаено се соочуваат со тешкотии при обезбедувањето средства по основ на задолжување, се чини дека тие се соочуваат и со понеповолни конкурентски даночни погодности во споредба со големите претпријатија.

Во однос на ефективните даночни оптоварувања кај домашните и прекуграничните инвестиции, присутни се следниве сознанија:

- Големите претпријатија ги разместуваат своите активности во различни земји. Оттука, овие претпријатија ги користат погодностите во разликата во даночните оптоварувања меѓу различните земји во споредба со МСП, кои работат само на домашниот пазар.

- Големите претпријатија можат дополнително да ги намалат своите ефективни даночни оптоварувања преку пренесување одделни свои функции во различни земји во областа на финансирањето и на интелектуалната сопственост.

- Земајќи ги предвид стратегиите за намалување на даночните оптоварувања, големите претпријатија во речиси 75% случаи имаат пониски севкупни даночни оптоварувања во споредба со МСП.

И покрај предмалку реченото, дури и под претпоставка на неограничувачки стратегии за намалување на даночните оптоварувања од големите претпријатија, Франција, Шпанија, Белгија, Литванија и Холандија обезбедуваат пониски даночни оптоварувања за МСП во однос на големите претпријатија.

Корпоративниот данок на доход (КДД) претприемачите го сметаат за еден од главните фактори што имаат влијание врз претприемачките активности и врз ефективноста на деловните потфати. Сепак, споредено со другите видови даноци, претпријатијата од различни големини покажуваат тенденција да бидат помалку загрижени за овој корпоративен данок отколку за другите влезни даноци и придонеси, како што се придонесите за невработеност или придонесите за социјалните давачки.

Кога разгледуваат прашања поврзани со пристапот до финансии, финансиската или правната структура на нивните претпријатија, претприемачите обично не ги засноваат своите одлуки врз основа на влијанието што би го имале стапките на даноци, туку на различни неданочни фактори, како што се претприемачката култура и основа,

досатапноста на кредитни средства, стратегиските одлуки поврзани со местото на пазарот и слично.

Изборот на правната структура може да биде под влијание на разликата меѓу стапките на персоналниот данок на доход (ПДД) и на КДД.

Од гледна точка на претприемачите, даночните погодности што се доделуваат за истражување и развој, даночните ослободувања и повратите на данок, како посебните или забрзаните стапки на амортизација, претставуваат многу важни алатки за претпријатијата.

МСП значително повеќе се засегнати од административните и правни трошоци поврзани со даноците во споредба со големите претпријатија. Најголемиот дел МСП користат надворешна помош и услуги заради исполнување своите административни и други обврски поради тоа што премногу се мали во однос на нивните човечки потенцијали интерно да го имаат потребното знаење и искуство.

Даночните системи низ Европската Унија се разликуваат во значителна мерка во однос на нивоата на оптоварувања кај МСП и кај големите претпријатија. Додека кон МСП, а особено кон микропретпријатијата, се има посебен однос во неколку европски земји, други не обезбедуваат никакви даночни погодности. Поради тоа што МСП не можат да ги користат даночните погодности што постојат на меѓународно ниво, како и поради тоа што релативно се пооптоварени со административните и правни обврски во однос на големите претпријатија, може да се очекува тие да бидат во понеповолна конкурентска положба и на домашниот пазар. Ако креаторите на политиките решат да ги разгледуваат модалитетите на поддршка на претпријатијата преку даночни погодности, овие погодности не би требало да бидат засновани на големината на претпријатието, туку на поттикнување на постигнувањето на посакуваните резултати, како што се примена на иновации и инвестирање. Во спротивно ќе доаѓа до попречување на порастот и до создавање неправилности, што, пак, ќе има влијание врз ефикасноста и транспарентноста на даночниот систем.

Поради тоа се препорачува уредување и функционирање на во основа праведен, едноставен, предвидлив и јавен даночен систем во рамките на ЕУ. Тоа претставува основа за привлечна деловна околина за сите претпријатија (вклучувајќи ги и МСП), но и за намалување на административните и правните оптоварувања за сите претпријатија, особено за МСП.

Секоја даночна погодност треба да ги исполнува основните услови во однос на јавност, ефективност и на неутралност. Поради тоа даночните мерки треба да ги поддржуваат и МСП, даночни кредити што се доделуваат како одреден процент од износот на инвестицијата (на пример, цената на набавка на одредено инвестиционо средство). Големината на даночниот кредит би требало да биде ограничена на одреден износ изразен во апсолутни вредности. Покрај тоа што ги намалува загубите од добивката, на овој начин се обезбедува релативно поголемо ослободување и олеснување за МСП во споредба со големите претпријатија. Со определување на процентот секоја земја членка би можела поединечно да се определи за стапката на дарежливост.

Искривувањата што би произлегле од посебните даночни стапки само за МСП, како и другите видови даночни погодности би биле избегнати бидејќи даночниот кредит не би бил поврзан со определувањето одделно ограничување во однос на големината.

4.2. Фискалната политика на САД во однос на малите и средните претпријатија

4.2.1 Фискален федерализам и фискални овластувања

Фискалниот федерализам може да се опише како финансиски односи меѓу единиците на власта во рамките на федерален систем на власт. Се однесува на поделба на функциите на власта и на финансиските односи во рамките на различните нивоа на власта (сојузна – на ниво на целите САД, на ниво на сојузна држава и на ниво на општина или помала територијална заедница).

Според теоријата на фискалниот федерализам федералниот (сојузниот) систем на власта може да биде ефективен и ефикасен при решавањето на проблемите со кои властите денеска се соочуваат, како што се распределбата на приходите, ефикасната распределба на ресурсите и економската стабилност. Економската стабилност и распределбата на приходите може да ги постигнува и да ги прави сојузната власт поради нејзината флексибилност во решавањето на овие проблеми. Поради тоа што сојузните држави и општините, односно локалните заедници меѓусебно не се еднакви во однос на приходите, потребна е интервенција од сојузната власт. Се смета дека сојузната (или поинаку наречена „централната власт“) би требало да биде одговорна за економската стабилизација и за прераспределба на приходите, но крајната алокација на ресурсите би требало да биде во надлежност на властите на сојузните држави и на локалните управи.

Погодностите од фискалната децентрализација се следниве: се земаат предвид разликите на регионално и на локално ниво, се постигнуваат пониски административни и трошоци за планирање, конкуренцијата меѓу локалните самоуправи доведува до примена на организациски и политички иновации, како и до поефикасни политички решенија поради тоа што на овој начин граѓаните имаат поголемо влијание врз состојбите во својата средина. Се разбира, постојат и одредени непогодности од фискалната федерализација како што се немање доволна одговорност на властите на ниво на сојузна држава и на локално ниво пред своето избирачко тело, немање доволно квалификувани вработени, можност луѓето да одбираат каде ќе престојуваат, извесен степен на независност на локалните власти од националната власт – власта на ниво на федерација, како и недостапност и недоволност на инфраструктура за извршување јавни работи на локално ниво.

Фискалниот федерализам е под влијание на односите меѓу различните нивоа на власта и оттука, од историските настани што имале влијание врз таквите односи. На пример, во почетните стадиуми на американскиот фискален федерализам во услови на географската разделеност, бавните комуникации и јасната поделба на работата се создале услови секое ниво на власт да функционира без значителни меѓусебни влијанија со другите нивоа на власт. Неколку настани имале влијание во насока на поголема интеракција и централно планирање меѓу различните нивоа на власт како што се: подобрувањата во транспортните врски и комуникационите технологии, Њу Дил од триесеттите години на дваесеттиот век (во функција на решавање на Големата депресија од триесеттите години од дваесеттиот век), двете светски војни и студената војна и борбата против сиромаштијата од шеесеттите години од дваесеттиот век. Овие настани придонеле за зголемени интеракции меѓу различните нивоа на власта и за развој на национални политики и нивна примена на национално и на локално ниво. Ова придонело и за промена на вообичаените односи меѓу различните нивоа на власт. Фискалните политики на национално ниво – на ниво на федерација и финансиските одлуки претставувале главна алатка преку кои се создавале односите меѓу различните нивоа на власта.

Фискалниот федерализам функционира преку различни видови даноци на сојузно ниво, давање неповратни средства и трансфери што се случуваат од сојузното кон

локалните нивоа на власт – на ниво на сојузна држава или на локална самоуправа. Федералната власт ги регулира даноците, дава субвенции, обезбедува производи и услуги и врши прераспределба на доходот. Во сојузни системи каков што е системот на САД, со фискалните политики им се пренесува одреден обем на власт и прерогативи кон сојузните држави со помош на дерегулација (пренесување дел од овластувањата од сојузно на локално ниво и на ниво на сојузна држава) .

4.2.2. Сознанија за малото стопанство

Заради истражување на причината за раст на малите (МСП) претпријатија и на најдобар начин да се поддржи таквиот раст, корисно е да се разгледаат економските аспекти на малото стопанство во САД. Ова стопанство игра критична улога во економијата. Според **Управата за мало стопанство** (Small Business Administration – SBA) малостопанствените претпријатија (со помалку од 500 вработени) сочинуваат околу 99% од сите американски претпријатија што имаат пријавено вработени и ја обезбедуваат речиси половината од вработените во приватниот сектор. Свкупно гледано, и покрај тоа што во американската економија има малку над 28 милиони претпријатија, помалку од 1% вработуваат повеќе од 500 лица.

Од сите претпријатија што имаат пријавено вработени:

- 61,9% имаат од 1 до 4 вработени,
- 89,5% имаат помалку од 20 вработени,
- 96,1% имаат помалку од 49 вработени,
- 0,3% имаат повеќе од 500 вработени.

Американските малостопански претпријатија не само што се разнолики во однос на големината на претпријатијата, туку се разликуваат и во распределбата (распоредот) по стопанските дејности. Всушност, поаѓајќи од тоа што малото стопанство го претставува значителното мнозинство од американската економија, распределбата по дејности на малото стопанство ја определува распределбата по дејности на целата национална економија.

На ниво на држава:

- малопродажбата со 14% претставува најзастапена дејност во американската економија;

- следат професионалните, научните и техничките услуги со 12% и
- здравствените услуги и социјалната поддршка со 11%.

Сите други дејности:

- други услуги,
- услуги на сместување и храна,
- градежништво,
- финансии и осигурување,
- големопродажба,
- недвижности, изнајмување и лизинг,
- производство,
- транспорт и складишта,
- информации,
- образовни услуги,
- раководење (на компании и ипретпријатија) и
- друго

се застапени со помалку од по 10% како дејности во вкупниот преглед на дејности.⁴⁷

Според Управата за мало стопанство на САД малостопански субјект претставува независен економски субјект со помалку од 500 вработени.

Малото стопанство придонесува со 63% во новоотворените работни места,

Малото стопанство опфаќа 99,9% од сите претпријатија, 99,7% од сите претпријатија со платени вработени, 97,7% од сите извозно ориентирани претпријатија, 33,6% од препознаената вредност на извозот, 48,0% од вработените во приватниот сектор и 41,2% од исплатените плати во приватниот сектор.

Од 28,8 милиони мали претпријатија 20% имаат вработени, а 80% се со самостојни вработени – без дополнителни вработени.

Во 2013 година имало 406.000 новоотворени малостопански претпријатија, а 401.000 затворања на вакви претпријатија.

---

⁴⁷ *Како дејности се опфаќени уште и: административни услуги и услуги на поддршка; уметности, забава и рекреација.*

Интересно е што во рамките на статистичкиот систем на САД се води посебна статистика за претпријатија без дополнителни вработени.

Вкупно 14.844.597 малостопански претпријатија биле во сопственост на лица од машки пол, 9.838.397 вакви претпријатија биле во сопственост на лица од женски род и 2.456.386 малостопански претпријатија биле во мешовита и машко-женска сопственост.

Табела 4.12: Број на претпријатија, број на вработени и бруто-додадена вредност на МСП во САД, 2012 година

Земја	Број на МСП		Вработеност во МСП		Бруто-додадена вредност во МСП	
	Милиони	% од вкупното нефинансиско стопанство	Милиони	% од вкупното нефинансиско стопанство	Милијарди евра	% од вкупното нефинансиско стопанство
САД	28,8	99,8	50,00	52,4	3.781	44,4

Заради споредба со податоците за Европската Унија, износите и за САД се изразени во евра. И заради споредба со Европската Унија, малите и средните претпријатија во САД (28,8 милиони) во текот на една година имаат создадено 3.800 милијарди евра новосоздадена (бруто-додадена) вредност. Заради споредба со Европската Унија, 22,3 милиони МСП имале 3.550 милијарди евра бруто-создадена вредност.

Табела 4.13: Даночни погодности за истражување и развој (И/Р) за МСП и големи претпријатија во САД

Земја	Забрзана амортизација	Можност за капитализирање на трошокот за И/Р	Одбитоци по основ на инвестиции	Даночни кредити	Изземен доход	Посебни даночни стапки
САД	-	5 години	-	20% ^{1, 2, 3, 4, 5, 6} 14% ^{2, 3, 4, 5, 6} 20% ^{1, 3, 5} 50% ^{1, 2, 3, 5}	-	-

Одбитоци по основ на инвестиции/даночни кредити

1 - покачувачки–зголемувачки–растечки

2 - на трошоци по основ на приходи

3 - на трошоци по основ истражување по договор

Општи услови

4 - не во комбинација со одредени одбитоци или кредити

5 - само одредени активности/ полиња на истражување и развој

Промени во текот на набљудуваниот период

6 - износот/опфатот на олеснувањето се намалени

Табела 4.14: Даночни погодности насочени кон МСП во САД

Земја	Забрзана амортизација	Поврат по основ на инвестиции	Даночни кредити	Изземање доход	Посебни даночни стапки
САД	100% ^{1, 2, 3}	-	-	-	-

Квантификација на олеснувањето

1 - % се однесува на важечки – признаен трошок по основ на вложување во капитал

Ограничувања во големината

2 - ограничено на одреден износ на инвестиција

Промени во текот на периодот на набљудување

3 - зголемување на опфатот/обемот на олеснување

Во однос на оданочувањето во САД, треба да се има предвид дека претпријатијата – корпорациите се оданочуваат со пониски даночни стапки во споредба со оданочувањето на поединци. Претпријатијата можат да бидат сопственици и на акции во други претпријатија и да добиваат дивиденди од ваквите претпријатија, со даночно намалување од 80%. Не постои ограничување во однос на висината на загубите што претпријатието може да ги пренесе во наредните даночни години. Од друга страна, самостојниот сопственик на деловна активност не може да пријави загуба во капитал поголема од 3.000 долари, освен ако сопственикот извршил пребивање на загубата со добивките од капитал (капиталните добивки) .

Разликата меѓу даночно изземање и даночен кредит е во тоа што со даночното изземање се намалува даночната основица за пресметка заради плаќање на данок. Тоа изземање вообичаено се изразува во проценти од основицата, но во голема мерка зависи и од процентот на данок што треба да се пресмета. На пример, ако процентот на данок за

еден обем на деловна активност изнесува 15%, а за друг обем 25%, што обично се случува кога обемот на деловна активност се зголемува, ќе се јави разлика и во износот на даночното изземање, но и во износот на платениот данок. Кај даночниот кредит на даночниот обврзник му се одобрува даночна погодност изразена во апсолутен износ изразен во локална или меѓународна валута.

4.2.3. Институции за унапредување на малото стопанство

Комитет за мало стопанство при американскиот претставнички дом. Во декември 1941 година Американскиот претставнички дом го создаде Комитетот за мало стопанство (House Select Committee on Small Business) како одговор на сè пошироките барања од активисти и организации за поддршка и заштита на малите и средните претпријатија, како и за подобри политики на власта кон овој сектор. Од 1975 година овој Комитет е востановен како постојано тело на Претставничкиот дом.

Функцијата на овој Комитет е процена и истражување на проблемите на малостопанските субјекти и на влијанието на вообичаените деловни практики и трендови врз овие субјекти. Комитетот има овластување за вршење надзор и интервенции во законите и прописите што се однесуваат на Управата за мало стопанство и на нејзините програми, како и обезбедување поддршка и заштита на малостопанските субјекти, вклучувајќи ги и финансиската помош за нив и нивното учество во постапките за набавки и склучување договори со сојузната администрација. Комитетот има влијание и врз донесувањето на Одлуката за поголема флексибилност на прописите и на Одлуката за намалување на административните оптоварувања, но и на други програми и иницијативи што се однесуваат или имаат влијание врз малото стопанство.

Од петте поткомитети на Комитетот за мало стопанство треба да се спомене Поткомитетот за економски раст, даноци и достапност на капитал, во чија надлежност е процената на функционирањето на финансиските пазари во САД, како и на нивната оспособеност за обезбедување капитал што им е потребен на малостопанските претпријатија. Поткомитетот врши проучување на програмите на сојузно ниво, особено на програмите над кои надзор вршел Комитетот за мало стопанство и чија насоченост е кон поддршка на претприемачите при добивањето на потребниот деловен капитал. Бидејќи даночната политика има и севкупна улога во достапноста на капиталот, Поткомитетот го

испитува и влијанието на даночните политики на сојузно ниво врз малите деловни субјекти.

Управа за мало стопанство. Управата за мало стопанство – УМС во САД (Small Business Administration – SBA) е создадена во 1953 година со Указот за нејзиното создавање. Таа на некој начин претставува наследник на претходната Корпорација за финансирање на обновата (Reconstruction Finance Corporation – RFC) што функционираше уште од времето на Големата депресија и чија цел била финансирање банки и претпријатија што се во неповолна финансиска состојба.

Основната цел на Управата за мало стопанство е поттикнување на одобрувањето на заеми на малите претпријатија преку одобрување гаранции (од сојузни извори) за одобрените заеми. Другите активности вклучуваат нудење непосредни заеми за обнова во случај на непогоди и помош на ваквите претпријатија за склучување договори за зделки финансирани од сојузни извори (конкурирање на сојузни тендери). Ангажманот се состои и од гарантирање на издавањето обврзници и од изнаоѓање капитал заради вложување со преземање заеднички ризик (venture capital). Треба да се одбележи и програмата за микрозаеми во висина до 50.000 американски долари (долари). Средствата ги обезбедува Управата за мало стопанство, а се одобруваат преку таканаречени посреднички непрофитни заемодавачи. Наменети се за мали претпријатија и за создавање или проширување на работата на непрофитни дневни центри за згрижување деца. Просечната висина на ваквите микрозаеми изнесува околу 13.000 долари, а рокот на отплата е до шест години.

Управата за мало стопанство (УМС) нуди и обезбедува финансиски програми за малите и средните претпријатија (МСП) специфично уредени заради задоволување на нивните клучни финансиски потреби, вклучувајќи и финансирање преку задолжување (гарантирање на враќањето подигнат кредит), гаранции заради исполнување склучени договори и финансирање со помош на акционерски капитал.

4.2.4. Гаранции за кредитирање, заклучени договори и за преземање на ризикот

УМС не им одобрува заеми непосредно на МСП, туку ги одредува основните насоки за заемите што потоа ги одобруваат нејзините партнерски организации и организации за позајмување, општински развојни организации и институциите за микрофинансирање. УМС всушност гарантира дека таквите финансиски пласмани ќе бидат отплатени, со што се отстрануваат одредени ризици со кои би се соочиле заемодавачите. Оттука, кога мало претпријатие поднесува барање за заем од УМС, тоа всушност бара вообичаен комерцијален заем уреден според барањата на УМС, но со гаранција од УМС дека тој ќе биде вратен и отплатен и исплатен. Особено е важно да се нагласи дека заеми гарантирани од УМС не можат да му бидат одобрени на малото претпријатие, ако тоа има пристап до финансирање од други извори според прифатливи околности.

Условите и барањата во однос на обезбедувањето заем и гаранција можат со времето да се менуваат во зависност од тоа дали власта врши измени во фискалната политика и во државните приоритети заради исполнување одредени економски услови. На пример, во 2009 година програмите на УМС се ставени во функција на совладување на економската рецесија, поради што условите за одобрување гаранции по заеми се подобри, а се покривани и трошоците и на заемодавачите и на заемопримачите. Ваквите мерки се обновувани двапати, па се укинати во 2011 година.

Во однос на овој вид активност, кај УМС постои таканаречена Програма 7 (а) и за неа однапред се определени услови што треба да ги исполнуваат малостопанските субјекти и нивните први лица – раководители и сопственици. Условите во основа се однесуваат на видот на дејноста со која субјектот ги обезбедува приходите, неговата сопственичка структура и местото, односно локацијата – државата во која функционира субјектот. Однапред се определени и намените за кои можат да бидат употребени добиените средства. Дијапазонот е голем, но има и одредени ограничувања.

Постои и програма за финансирање набавка на недвижности и опрема, таканаречена CDC/504. Средствата од оваа програма можат да се искористат за купување недвижни средства, како недвижности од поголем обем и опрема. И овде постојат однапред наведени услови што мораат да бидат исполнети, и тоа како во однос на малостопанскиот субјект, така и во однос на целта на добиените средства.

Гаранции за склучени договори и за преземање на заедничкиот ризик. Со Програмата за гаранции заради исполнување на склучени договори им се помага на договорните страни и од страната на малото стопанство да обезбедат вакви обврзници кога не можат да ги обезбедат од комерцијални извори. Обврзницата за емство претставува тристран инструмент меѓу гаранторот (некој што се сложува да биде одговорен за долгот или за обврската на друг), договарачот и сопственикот на проектот. Со обврзницата договарачот се обврзува да ги исполни одредбите и условите од договорот. Ако договарачот не е во можност успешно да го исполни договорот, гаранторот ги презема одговорностите на договарачот и обезбедува услови договорот да биде исполнет. Преку оваа програма УМС склучува договор со гаранторот, гарантирајќи дека УМС ќе преземе одреден процент од загубата ако договарачот ги прекрши условите од договорот. Гаранцијата што ја дава УМС на гаранторите им претставува поттик да обезбедат обврзници за договарачите што исполнуваат одредени услови за вакви дејства, со што се зголемува можноста на договарачот да добие вакви обврзници, оттука и да добие и поширок пристап до договорањето за малите претпријатија.

УМС може да гарантира обврзници во висина до 5 милиони долари, покривајќи притоа издавање:

- Обврзници е гаранција дека ако при јавна набавка или при склучување договор договарачот ја добие работата и зделката, таа ќе биде извршена.
- Гаранција е обврзница дека склучениот договор ќе биде извршен (во наши услови – банкарска гаранција) и
- Гаранција е обврзница што ја приложува договарачот и со која гарантира дека ќе бидат исплатени поддоговарачите и испорачувачите на материјали (истите честопати се бараат заедно со обврзницата за извршување на договорот) .

За одредени договори УМС може да гарантира обврзници и до 10 милиони долари. **Вложување и преземање заеднички ризик (venture capital).** Програмата на УМС за создавање претпријатие за инвестирање во малостопански субјект претставува вид на јавно-приватно партнерство со која се пополнува празнината меѓу расположливоста на капитал за раст и потребите на МСП. УМС не вложува непосредно во малостопански субјекти туку се потпира на искуството на инвестициски фондови што исполнуваат одредени услови. УМС ги лиценцира ваквите фондови како претпријатија за инвестирање

во малостопански субјект и обезбедува дополнителен капитал што го обезбедуваат од приватни инвеститори што имаат пристап до евтини средства гарантирани од државата.

Со овие два извора на капитал што стојат зад нив претпријатијата за инвестирање во малостопански субјекти низ целите САД бараат перспективни зделки и деловни потфати на кои им е потребно финансирање или преку задолжување или преку акционерски капитал. Ваквите претпријатија во основа се слични на другите инвестициски фондови во однос на начинот на нивното работење и во однос на потрагата по големи поврати на средства. Сепак, за разлика од нив претпријатијата за инвестирање во малостопански субјекти ги ограничуваат своите вложувања во малостопански претпријатија што исполнуваат одредени услови определени со правилата на УМС.

Заеми за покривање на последиците од непогоди и несреќи. Заемите (не се неповратни средства) за покривање на последиците од непогоди и несреќи се одобруваат според одредени правила за начинот и намените за кои средствата ќе се користат. Во основа се признаваат два вида непогоди: физичко оштетување на дејноста на претпријатието или на имотот и економска повреда, под што се подразбира дека малостопанскиот субјект не е во можност да ги исполни тековните обврски во однос на дејноста со која се занимава.

УМС обезбедува неколку вида вакви заеми, и тоа или за едниот или за другиот вид непогода, но и за обата вида комбинирани. Најголемиот износ на поддршка може да изнесува до 2 милиона долари, а може да се користи за поправка или замена на недвижен имот, машини, опрема, уреди или прибор, инвентар и за подобрување на состојбата на опрема земена по лизинг, при што износот може да се зголеми за дополнителни 20% ако треба да се интервенира во попречување идни можни повторени оштетувања.

Развојни центри за малото стопанство. Развојните центри за малото стопанство им обезбедуваат поддршка на ниво на целата територија на САД и на нејзините територии, и тоа како на постојните малостопански субјекти, така и на претприемачите што имаат намера да се вклучат во вакви дејности. Центрите се сместени во водечки универзитети, развојни агенции на ниво на сојузни држави, а делумно се финансираат преку партнерство со УМС. Советниците што ги ангажираат развојните центри за малото стопанство на претприемачите и на веќе постојните малостопански претпријатија им

обезбедуваат бројни и разновидни бесплатни деловни консултантски и услуги со ниски трошоци за обука и усовршување, вклучувајќи и развој на деловни планови, поддршка во производството, групирање на финансиските услуги и на заемите (од различни извори и за различни намени), поддршка при извозот и увозот, помош при непогоди и несреќи, поддршка при набавки и склучување договори, помош при истражување на пазарот, работа со државните институции и според прописите, поддршка според програмата 8 (а) (за малостопански субјекти чии сопственици се со пречки во развојот и на кои им се овозможува пристап до другиот дел од стопанството и нестопанството на САД, вклучувајќи ги договорите за зделки што ги објавуваат властите). Со исклучок на обуката, која се наплатува толку колку да се покријат трошоците, најголем дел од услугите на центрите се бесплатни за малостопанските субјекти и за претприемачите.

Интересни се следниве податоци поврзани со овие центри: се смета дека во просек секои 33 минути се отвора по еден малостопански субјект поддржан од центрите, ново работно место се создава секои 7 минути, нова продажба од 10.000 долари се остварува секои 4 минути, а 100.000 долари капитал добиваат клиенти на центрите секои 15 минути. Се смета и дека секоја година се опслужуваат околу еден милион малостопански претпријатија и претприемачи.

4.2.5. Даночни погодности и изземања за МСП

Даночен кредит за производство на алкохоли како гориво. Станува збор за даночен кредит што се пресметува врз основа на трошоците што произлегуваат од производството на горива засновани на алкохол, како што се метанол и етанол. Ова се однесува доколку малото претпријатие е вклучено во производството на вакви горива, а не во нивната потрошувачка.

Даночен кредит за користење возила со погон на алтернативни горива. Може да се добие даночен кредит до 8.000 долари за набавка на возила со алтернативни извори на енергија. Ова на се однесува на хибридни возила или возила на електричен погон бидејќи кај нив се користат традиционални извори на енергија. Даночната администрација на САД како алтернативен извор на енергија од аспект на одобрување даночен кредит го смета погонот на водородни ќелии.

Даночен кредит за обезбедување пристап за инвалиди. Ако постојат трошоци поврзани со обезбедувањето пристап до деловниот простор на малото претпријатие за лица со инвалидност, може да се смета на даночен кредит во износ од 5.000 долари за трошоци до 10.000 долари.

Даночен кредит за обезбедено згрижување на деца. Може да се смета на даночен кредит за деловните субјекти што обезбедуваат згрижување деца за своите вработени. Кредитот е за 25% од трошоците до 150.000 долари годишно.

Треба да се има предвид дека доколку претпријатието има правен облик на корпорација (incorporated) и доколку сопственикот на претпријатието во исто време е и вработен во претпријатието, тој има право на истите даночни и други погодности што им ги нуди на другите вработени во претпријатието и корпорацијата.

Кредит за пошумување, алтернативна енергија и за поправка на објекти. Кредити за вложувања во обновување насади од шумско дрво, за поправка објекти и згради и за користење алтернативна енергија, а сето тоа за потребите на деловната активност, се одобруваат во износ од 10% од вложувањата и трошоците, при што износот е ограничен на 10.000 долари годишно.

Кредит за покривање на трошоците за истражување. Намената на овој кредит е поттикнување на домашните активности во областа на истражувањето и развојот. Пресметката на кредитот може да биде многу комплицирана, но може и да обезбеди значителни даночни заштеди. Ваквата дефиниција и истражување и развој и може да биде многу широка, но опфаќа активности како што се:

- развој на нови или на подобрени производи, постапки или формули,
- развој на прототипови или модели,
- развој или примена на патенти,
- тестирање заради сертификација,
- развој на нова технологија,
- тестирања што се однесуваат на животната средина,
- развој или подобрување на програмски производи,
- изградба или подобрување на производствени погони или опрема,
- подобрување на внатрешни процеси.

Покривање на почетните трошоци за мал стопанственик при одење во пензија. Претставува кредит за мали претпријатија заради покривање на трошоците по основ на одење во пензија. Кредитот е ограничен на 500 долари.

Кредит за покривање дел од трошоците за вработување лица со пречки при вработувањето. Ова се кредити наменети за деловни субјекти што вработуваат лица кои традиционално се соочуваат со значителни пречки при вработувањето. Бројни баратели на работа во текот на својот работен век се соочуваат со една или со повеќе пречки околу вработувањето. И покрај тоа што барањето или задржувањето на работата за нив е релативно потешко, во основа не е и невозможно. Одделни пречки, како што се немање превоз, се времени и се полесни за решавање во споредба со други видови пречки, како што се образованието, одгледувањето деца или инвалидност. Кредитите се пресметуваат врз основа на платите исплатени на вработените и за малиот деловен субјект можат да обезбедат заштеда до 9.000 долари во рок од две години.

Платите на вработените. Од даночната основица можат да се изземат платите за вработените ако се исплатени во готовина, во имот или во услуги. (Може да се претпостави дека за вработените ќе треба да се платат социјалните давачки и за здравствено осигурување ако е предвидено, за невработеност и за пензиско осигурување и ако е предвидено).

Износот на продадените производи и услуги. Деловните субјекти што произведуваат производи (и услуги) или ги купуваат заради нивна препродажба можат да го изземат од оданочување износот на ваквите производи и услуги.

Погодности за вработените. Погодностите како што се плановите за здравствено осигурување, помош при усвојување дете, поддршка за образование и осигурување живот за вработените, во основа можат да бидат одземени од оданочување.

Поделба на профитот или пензиските планови. Можат да се изземат придонесите за вработените во таканаречениот Поедноставен пензиски план (Simplified Employee Pension Plan – SEP) посебно наменет за мали претпријатија, SIMPLE (поедноставен план за плаќање придонеси за пензионирање на вработените во мало претпријатие, при што работодавачот има обврска придонесите за пензиско осигурување да ги уплатува на посебна сметка за секој вработен) и други прифатени планови за обезбедување средства за пензионирање.

Користење на домот како канцелариски простор. Заради пресметка на делот од просторот во домот што се користи за канцелариски потреби треба да се подели тој дел од просторот од домот со вкупната површина на домот и тој процент треба да претставува основа за поднесување барање за добивање даночно изземање по основ на користење на домот како канцелариски простор, односно делот од користењето на наемот на домот, електричната енергија, хипотеката, осигурувањето, одржувањето на домот итн.

Одржување и потрошувачка на автомобил. Постојат две методи за пресметка на барањето за даночно изземање на трошоците за автомобил за службени цели: од помината километража и тековни трошоци. Треба да се одбере методата што води кон плаќање помали износи на данок.

Тековни трошоци. Трошоците за вода, електрична енергија, смет, телефонски разговори во функција на претпријатието и канцеларијата целосно даночно се изземливи како секојдневни деловни трошоци.

Рекламирање и маркетинг. Ако рекламирањето (набавка на визит-карти, објавување на претпријатието на таканаречени жолти страници и слично) е поврзано со деловната дејност, може даночно да се изземе. Тоа се однесува и на трошоците за промоција на производите или услугите (како на пример, спонзорирање локален тим) .

Амортизација. При купувањето имот за потребите на деловната активност, во основа не може да се изврши нејзина амортизација само во текот на годината во која имотот е набавен, туку треба да се распореди на повеќе години.

Канцелариски материјали. Се врши даночно изземање на канцелариските материјали, како хартија, пенкала, сврзувалки – спајалици итн.

Лоши долгови кон претпријатието. Лошите долгови можат да бидат даночно изземени само ако износите што се должат кон претпријатието се вклучени во бруто-приходите.

Образование. Под образовање се подразбираат семинари и трговски изложби, како и списанија, книги, што се во врска со деловната активност на претпријатието или на дејност во која делува. Сите овие целосно даночно се изземливи.

Трошоци за надворешни соработници. И трошоците за сметководители, правници, адвокати и други консултантски услуги целосно се изземливи.

Патни трошоци. Речиси сите патни трошоци стопроцентно даночно се изземливи. Тука спаѓаат авионски билети, хотелски трошоци и други патни трошоци (како хемиско чистење, користење компјутерки мрежи или такси-услуги). Оброците на службеното патување се изземливи со 50% од нивниот износ.

Забава. Излегување на оброк со колеги на дневна основа не е изземливо, но не и за изведување клиент или можен клиент, кога трошокот се признава со 50%. И излегувањето со клиент или со можен клиент на пијалок се признава со 50%, но треба да биде во рамките на деловната околина или пред или по деловниот состанок.

Мебел. Вредноста на мебелот може да биде даночно изземена во текот на една година или да биде амортизирана во текот на неколку години.

Канцелариска опрема. И канцелариска опрема, како што се компјутери, фотокопирни апарати или телефакс-машини целосно даночно се изземени или, пак, можат да бидат амортизирани во текот на неколку години.

Рати за осигурување. Меѓу другите, даночно можат да бидат изземени премиите за осигурување што се плаќаат по основ на кредит, обврски, неправилни – штетни дејства или премија за осигурување на вработените.

Подароци за вработените или за клиентите. Подароци за вработени или за клиенти целосно даночно се изземливи, но со вредност до 25\$ годишно по лице.

Трошоци за започнување со деловна активност (трошоци поврзани со капитал). Може да се одбере даночно да се изземат најмногу до 5.000\$ како трошоци за започнување со деловна активност, што го вклучуваат секој вид истражување поврзано со започнување на деловната активност.

Камати. Камати по основ на хипотека, финансиски трошоци, како на пример, за кредитни картички, камати за планови за извршување на плаќањата и камати платени по основ на други заеми целосно даночно се изземливи.

Софтвер. Во даночното изземање се вклучуваат и софтвер како набавен информатички медиум и софтвер набавен со преземање преку Интернет. Поради тоа што сè повеќе софтвери се користат со претплата, тогаш и самите износи на претплатата даночно се изземливи.

Прилози во добротворни цели. За прилози поголеми или еднакви на 250 долари што се пријавуваат за даночно изземање треба да се поседува писмен документ од

организацијата што го примила прилогот. За непарични прилози постои посебен документ издаден од сојузната даночна администрација на САД (Internal Revenue Service) .

Кражби или загуби. Основно правило е дека ако кражбата или загубата (губењето) не можела да се одбегне, тогаш може да биде даночно изземена. Но, вообичаените несреќни случаи или абењето на опремата не се сметаат за загуба од ваков вид.

Прилози и напојници. И покрај тоа што нема сметка од ресторан или од сличен објект, може да се бара даночно изземање ако за дадените прилози или напојници постои документ за да може да се докаже при евентуална инспекција. Размислувањето е дека кај одредени мали претпријатија така ситни прилози можат да се претворат во значителен износ за цела една година.

Трошоци за сервисирање. Дури и износите за отворање кредитна картичка, што се сметаат за трошоци за сервисирање, целосно даночно се изземливи.

Даноци. Иако на прв поглед се чини чудно, но и износите на платените даноци даночно се изземливи.

Наем на објекти. Даночно може да се из земе наемот на објекти и да се смета за трошок ако објектите се користат за извршување на деловната активност. Но вакво даночно изземање на може да се бара и да се добие ако за објектите што се даваат под наем има целосна или делумна сопственост во вид на акционерски капитал или има можност да се добијат акции по оваа основа.

Ангажирање слободни новинари. Ако се ангажира слободен новинар како независен договарач, неговите трошоци можат да бидат даночно изземливи како деловен трошок.

Поправки и одржување. И трошоците што се во функција на одржување на деловниот имот и опрема во исправна состојба даночно се изземливи.

Лиценци. Трошоците за плаќање лиценци, како и за плаќање обврски кон агенции за регулирање одредени дејности (на пример, Агенција за телекомуникации) даночно се изземливи.

Даночни проширувања за 2016 и за 2017 година – САД. За 2016 и за 2017 година се предвидени две даночни проширувања: Секција 179 и бонус-амортизација. Со Секција 179 на деловните лица им е овозможено изземање од плаќање данок (намалување на даночната основица) на целиот износ на опрема или софтвер, за кој се има право на ваква

мерка и што е купена или земена под наем во текот на 2015 година, а за која се врши пресметка на данокот. Притоа, максималниот износ е 500.000 долари, а се однесува како на нова, така и на користена опрема. Бонус-амортизацијата, проширена и на 2017 година, на сопствениците на деловните со амортизација до 50% од цената на нова опрема набавена во 2015 година. Обете овие даночни погодности можат да се користат паралелно.

Други бележити даночни проширувања опфаќаат одобрување даночен кредит за потребите на истражувањето и развојот, даночен кредит за вработување лица што биле подолго време невработени (најмалку 27 недели) или се ветерани по некој основ, даночен кредит за производство на енергија и изземање на износите платени за државни или локални даноци на продажба (данок на промет пресметан и платен на ниво на сојузна држава или на ниво на општина). Иако овие даночни проширувања се предвидуваат за релативно кус временски период од две години, тие се погодни за МСП и нивните сопственици да можат да планираат однапред.

5. ГЛАВА: УЛОГАТА НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО Р. МАКЕДОНИЈА

5.1. Понови промени во даночниот систем и во даночната политика

Даночната реформа, наречена воведување пропорционален данок – „рамен данок“ – стапи во сила од 2007 година. Таа претставува комбинација на општо намалување на даночните стапки на директните даноци и изедначување на даночните стапки за сите висини на доход. Промените на висината на стапките и даночната основа на персоналниот данок на доход се прикажани по години. Најниската маргинална даночна стапка на персоналниот данок во 2007 беше намалена од 15% на 12%, како единствена даночна стапка за сите висини на доходот. Највисоката маргинална даночна стапка на персоналниот данок до 2007 беше 24%.

Во 2008 даночните стапки дополнително беа намалени на 10% и слично, во 2007 година стапката на данокот на добивка беше намалена од 15% (која важеше во периодот од 1997 до 2006 година, а претходно изнесуваше 30% во периодот од 1994 до 1996 година) на 12%, за да биде спуштена на 10% во 2008 година и изедначена со стапката на персоналниот данок на доход. Во однос на висината и периодот на важење на стапките на данокот на доход, како и во однос на висината на даночната основа, може да се наведат следниве факти:

Од 01.01.1994 г. до 5.02.2001, до 2 МПП (минимални плати) стапката е 23%, од 2 МПП (минимални плати) до 5 МПП (минимални плати) е 27%; над 5 МПП е 35%. Намалување на даночна основа од МПП е остварена во РМ, од 6.02.2001 до 01.7.2001 до 360.000 денари стапката е 15%; над 360.000 денари е 18%. Од 2001 г. годишното лично ослободување од 30.000 денари се валоризира со коефициентот на пораст на МПП остварена во претходната година. Од 2009 г. годишното лично ослободување изнесува 84.000, оттогаш во категоријата плата се вклучени и надоместоците за исхрана и превоз. Личното ослободување се валоризира со планираниот пораст на платите во РМ согласно со макроекономската политика на Владата на РМ. Од 02.7.2001 до 31.12.2004 до 360.000 денари: стапка на коефициент е 15%; над 360.000 денари поделено со 54.000 + 18%. Од 01.01.2005 до 31.12.2006 до 360.000 денари е 15%; од 360.000 до 720.000 денари е 18%, а

над 720.000 денари е 24%. Од 01.01.2007 до 31.12.2007 стапката на коефициентот е 12% Од 01.01.2008 стапката е 10%.⁴⁸

Ова би се очекувало да резултира со повисоко трошење, а со тоа да дојде и до повисока побарувачка. Но, изедначувањето на стапките за повисоките и за пониските нивоа на доход би значело релативна редистрибуција на доходот од посиромашните кон побогатите. Како ваквата редистрибуција ќе влијае понатаму врз економијата зависи од склоноста кон трошење на оние со понизок и на оние со повисок доход. Какви би биле динамичките ефекти од овие промени, би зависело од многу фактори, а е тешко да се оцени аналитички. Анализата што ќе биде прикажана во овој дел е едноставна и дескриптивна. Таа се заснова на споредување на состојбите за периодот пред даночната реформа (2002-2006) и по неа (по 2007 до сега). Целта на анализата не е да се тврди дека промените можат да се припишат на даночната реформа, затоа што речиси е невозможно да се утврди каузалноста во вакви ситуации. Сепак, некогаш и стилизираните факти можат да бидат доволно индикативни. Дополнителен проблем во анализата е тоа што периодот по даночната реформа е период и на глобална економска криза, што исто така ги отежнува споредбите. Заради тоа, кај поголем дел од варијаблите, споредбите ќе бидат во однос на најголемиот трговски и економски партнер на Македонија, а анализата се темели на овие промени:

- буџетски приходи од персонален данок и од данок на добивка;
- буџетски дефицит и јавен долг;
- економски раст;
- доходовна нееднаквост;
- ликвидност во банкарскиот систем.

---

⁴⁸ *Службен весник на Република Македонија, бр.11/2000*
Збирка на процени за персонално и даночно олеснување, УЈП, Скопје -2008

5.2. Аспекти на буџетскиот дефицит и јавниот долг

Врз основа на податоците се прикажува буџетскиот дефицит на државата на крај на периодот на пресметка на БДП. Оттука може да се забележи дека има значајно продлабочување на дефицитот по воведувањето на рамниот данок. Така, просечниот дефицит во 2002-2006 изнесувал 1.1% од БДП, додека просечниот дефицит во 2007-2013 изнесувал 2.3%. Треба да се нагласи и тоа дека дефицитот по политичките кризи и по изборите е уште повисок. Поконкретно, буџетското салдо во периодот 2003-2006 е урамнотежено, а буџетскиот дефицит е продлабочен по реформата на „рамен данок“. Јавниот долг, долгот на државата, е различен од буџетскиот дефицит, јавниот долг има намалување по воведувањето на рамниот данок. Така, во 2002-2006 тој изнесува во просек 37% од БДП, додека во 2007-2013 изнесува во просек 27% од БДП. Сепак, пониската вредност за периодот на рамниот данок се должи, пред сè, на предвременото отплаќање одредни долгови во 2006 и во 2007, кога долгот е намален за вкупно 17%. Може да се види дека растот пред даночната реформа изнесувал во просек 3.5%, а по реформата 2.7%. Ова би значело дека даночната реформа не го зголемила економскиот раст, туку најверојатно го намалила. Сепак, се исклучуваат глобалните влијанија, а пред сè глобалната криза. Оттука, би можело да се заклучи дека по даночната реформа има забавување на економскиот раст.

Структурните реформи ги забрзуваат економскиот развој и процесот на приклучување кон ЕУ и бараат интензивирање на структурните реформи како дел од макроекономската политика на земјата на среден рок. Исполнувањето на строгите критериуми за членство во Унијата претпоставува длабоки структурни и институционални реформи во повеќе сектори, кои воедно се и стопер на макроекономската политика за таа земја. Владата на Република Македонија во 2006 година спроведе реформи во повеќе сектори на економијата во насока на подобрување на инвестиционата клима во бизнисот, овие реформи се очекува да влијаат врз порастот на економскиот раст и на вработеноста. Овие структурни реформи целосно беа усогласени со новиот *сџенг бај* аранжман со ММФ, со програмата дефинирана со новиот аранжман на Светската банка. Реформите кои ќе бидат спроведени се комплементарни со барањата на европското законодавство и во себе го содржат духот на Европска Унија.⁴⁹

---

⁴⁹ Државен завод за статистика, Скопје, 2013

5.3. Видови даночни стимулации кај одделните даночни облици

Актуелниот даночен систем на РМ е составен од многу видови даноци. Врз основа на прифатените меѓународни класификации шемата на даночниот систем ја чинат овие видови даноци:

I. Даноците од доход на приходите

- Персоналниот данок од приходите
- Данокот на добивка

II. Даноците од имот

- Данокот на наследство и подароци
- Данокот на промет и недвижности

III. Данокот од потрошувачка

- Данокот на додадена вредност
- Акцизите

Стимулаците кај персоналниот данок од приходите. Со Законот за персонален данок одредена е обврската за плаќање на персоналниот данок на доход. Персоналниот данок се плаќа од приходите, кои се остваруваат од даночните обврзници од различни извори. Персоналниот данок од приходи се плаќа од следниве персонални приходи:

- Платата од работните односи,
- Пензиите и приходите од инвалидност,
- Дополнителните приходи од односите на работа со исклучок на приходите кои се дозволени со Законот за персоналниот данок,
- Приходите на членовите на управниот и надзорниот одбор во различни компании,
- Личните приходи на функционерите, различните советници,
- Приходите на професионалните спортисти,
- Надоместокот на платата во текот на боледувањето и отсуството од работа,
- Надоместокот на судиите, поротата, стручните лица,
- Приходите од остварувањето на договорот за дело,
- Секој индивидуален приход остварен врз основа на договор за привремена работа на правните и физички лица.

Како лични приходи се сметаат и други лични приходи кои не се примаат во пари, туку се земаат во форма на бонови, финансиски потврди, акции, стоки или во друга нефинансиска форма.² Персоналниот данок на приходи врз основа на Законот за персонален данок објавен во Службен весник на РМ бр. 96/04, не се пресметува и не се наплаќа за:

- Надоместок за храна и регрес за годишен одмор,
- Надоместок за превоз до работа и од работа,
- Надоместок за работа на терен и одвоен живот,
- Надоместок за патни трошоци и службени патувања,
- Надоместок за пензиите,
- Надоместок од штета на работа,
- Наградите на децата и студентите при натпревари во образовниот систем.⁵⁰

Персоналниот данок на доход во даночниот систем на РМ се појавува како вид синтетички данок, исто како во многу развиени западни држави. Со овој закон се оданочуваат приходите или вкупната даночна сила на обврзникот изразена во збирот на нето-приходите кои ги остварува од различни извори пресметани врз основа на Законот за персоналниот данок: (Сл. Весник на РМ бр. 80/93 ... 96/04). Врз основа на овој закон, персоналниот данок се плаќа во календарската година од нето-збирот на приходите од сите извори, освен од приходите кои се регулирани со овој закон, а како даночна основа се зема разликата меѓу приходите и расходите. Данокот на приходи не се плаќа за различни подароци, научни и културни достигнувања, кредити и различна помош уредени со Законот за данокот за приходи, додека сите други видови приходи, било тие да се остварени во земјата или надвор од неа, подлежат на оданочување, без да се оправдаат дека се остварени во пари или на некој друг начин.

Начинот на пријавувањето на приходите и пресметувањето на персоналниот данок од еден субјект, физичко и правно лице, во текот на една календарска година се пријавува на следниве начини:

---

⁵⁰ *Tatimet-Taksat dhe kontabiliteti I tyre, Prof. Dr. Sotiraq Dhamo, Tirane. 2003*
Проф. 9-р Живко Аџианасовски, Јавни финансии, Економски факултетѝ - Скопје 2004 г.

- Податоците од остварените приходи се пријавуваат во денари без минималната единица денари.
- Приходите платени во форма на резерви или услуги се пријавуваат врз основа на пазарната цена на денот на плаќањето.
- Вредносните хартии врз основа на номиналната цена.
- Приходите остварени во странска валута се пресметуваат врз основа на средниот курс на Народната банка на РМ, остварен истиот ден.

Стимулаци кај данокот на добивка. Данокот на доход од приходите пресметани за деловната активност од бизнисот ги претставува износите кои ги плаќаат обврзниците како неповратни средства во корист на буџетот на државата. Стимулаците кај данок на добивка се малите претпријатија со еден сопственик и сопствеништво со неограничена одговорност (здруженијата на лица) како што е истакнато и претходно не го плаќаат овој вид данок. Добивката остварена од нив се дели меѓу сосопствениците или единствениот сопственик и се пријавува како личен доход што тие го создават. Додека другите бизниси, како друштвата на капиталот, значи друштвата со ограничена одговорност, акционерските друштва и други пресметуваат и плаќаат данок на добивка.

Според актуелниот Закон за данокот на доход на приходите, плаќањето на данокот на добивка за еден дел од друштвата, именувани како големи бизниси, се прави однапред аконтативно секој месец. Додека за другите бизниси именувани како мали бизниси се прави годишно. Значи, однапред над предвидената маса на добивката се прави предвидената пресметка на данокот од добивка што треба да се плати однапред во текот на финансиската година од друштвото, која поделена на 12 месеца, го пресметува износот на данокот кој треба од нејзина страна однапред да се плати месечно, пред 15-ти од наредниот месец.

Од сметководствена гледна точка како данок на добивка се смета разликата меѓу приходите и расходите. Ако друштвото на крајот на година оствари добивка од 120.000,00 ден., па за оваа добивка засновајќи се на даночната стапка на добивка од 10%, по пресметка од книговодствена евиденција, треба да плати предвиден данок на добивката за 2015 година од 12.000 денари. Да претпоставиме и дека тие тоа го плаќаат аконтативно однапред секој месец во износ од 1.000,00 денари. Овие аконтации претставуваат еден вид

стимулација за креирање поволна бизнис-клима. Горенаведената евиденција ќе се прави за секој месец од годината, значи за 12 месеца. На овој начин евиденцијата на дебитната сметка „Платениот данок на добивка“ во текот на годината се смета како олеснување на МСП за уплата на даноците за износите кои однапред се платени на државата во текот на годината на пресметаната добивка .

Данок на имот. Даноците за кои ние досега дискутиравме се поставени на такви елементи како приходите, потрошувачката и продажбите. Во економскиот жаргон се нарекуваат тековни варијабли и се поврзани со временската димензија. На пример, приходот е еден тек бидејќи концептот оживува само кога се поставува во контекст на еден временски интервал.

Доколку кажете: „Моите приходи се 10.000\$“, ова нема смисла ако ние не одредиме дали оваа вредност е за една недела, еден месец или за една година. Една одржлива варијабла, од друга страна, не е поврзана со временската димензија. Таа ја претставува количината во одреден временски период и не е една стапка во единица на времето.

Имотот е таков бидејќи тој се однесува на вредноста на средствата кои една личност ги акумулирала за одредено време. Оданочувајќи го имотот, чи дел стануваат овие добивки, имотот во одреден временски момент го опфаќа износот на капиталните добивки и загуби на сите претходни години.

Меѓутоа, нема причина да се мисли дека добивката од еден данок на годишен имот е приближна со приходите кои ќе се генерираат од годишниот данок на неостварените капитални добивки.

Колку поголем е имотот на една личност, толку поголема е неговата способност да плаќа во други услови, опфаќајќи непроменливи приходи.

Данокот на наследство и подарок, Овој вид данок се плаќа за недвижниот имот и со право на користење на недвижниот имот кој се наследува или се прифаќа како подарок. Со данокот се опфаќа и подвижниот имот, поконкретно готовите пари, побарувањата од купувачите и хартиите од вредност, ако наследството или подарокот имаат поголема трговска вредност од едногодишната вредност на просечната плата во Републиката.

Даночни обврзници се физичките и правните лица – жители на Републиката кои наследуваат или прифаќаат како подарок имот во земјата или надвор од неа. Странското

физичко лице е даночен обврзник ако наследи или прифати подарок недвижен или подвижен имот на територијата на нашава земја.

Даночната основица ја претставува трговската вредност на наследството, претежно подарениот имот, намален за долговите и за трошоците кои го товарат имотот кој е дел од оданочувањето.

Обврската за плаќање на данокот се донесува во моментот на донесувањето на решението за наследство, претежно на денот на склучувањето на договорот за подарок.

Процентот на данокот за данокот на наследство и подарок е пропорционален и променлив зависно од идниот наследник, а ова значи:

- за обврзникот и наследникот од втор ред данокот се пресметува на основа од 3%,
- за обврзникот и наследникот од трет ред или обврзникот кој не е во семејни врски со подарувачот, данокот се пресметува на основа од 5%. Ако имаме предвид дека даночната обврска врз основа на данокот за наследство и подарок се заснова само на лица кои по основ на подарувачот се во вториот или во третиот ред на подарувачи, забележените коефициенти се достапни за данок врз основа на законите на новата економска сила која врз основа на подароците и на наследството се појавува кај некои субјекти

Класичната одлука кај данокот на наследство и подарок врз основа на кои се врши ослободување како даночен обврзник од наследството, што значи прифаќач од прв ред на наследството, се запишани и во нашиот даночен систем како што се: децата и сопругниците на подарувачот.

Даночното ослободување за наследство или за примателот на подарокот од вториот ранг се дава само врз основа на неколку услови:

- Ако едно лице наследи еден стан или куќа, само под услов доколку живеел заедно со подарувачот најмалку една година и ако тие немаат друг стан или куќа.

- Ако едно лице наследи плодна земја, под услов доколку земјоделството му е главна дејност и со подарувачот живееле заедно како едно семејство.

Од данокот за наследство и подарок се ослободени локалните и државните органи, организациите на Црвен крст, хуманитарните и социјалните организации, истражувачите и културните дејности како и верските заедници. Имаат право за прифаќање на подароците и на наследството како вид недвижен и подвижен капитал.

Данокот на промет и недвижности, Како даночен предмет од овој данок се појавува прометот од недвижноста и правата што треба да значи преведувањето со податоците од правото на имотот од недвижноста и правата, промената на недвижноста како и другите начини на искористување на недвижноста со податоците меѓу физичките и правните лица.

Даночни обврзници од прометот на недвижноста и на правото се:

- физичките и правните лица – продавачи на недвижноста и на правото,
- физичките и правните лица кои даваат со замена недвижен имот со големи суми,
- сопственикот на еден идеален дел на недвижноста која се пренесува,
- примателот на недвижноста или неговите наследници кога сопственоста на недвижноста се пренесува врз основа на договорот за издршка во текот на живот.

Даночното ослободување ја претставува пазарна цена на недвижноста и на правото во моментот на настанување на обврската.

При продажбата на недвижноста врз основа на стечај, основата за данок е продажната цена. Институциите на јавните приходи врз основа на посебните комисии ја потврдуваат пазарната цена на недвижноста и на правата.

Маржата на добивката на данокот на недвижност и на правата е пропорционална и се смета 3%. Главно овој процент може да се определи како точен за данокот на трансакција во остварување на сопственоста и тоа беше прифатено во стариот данок, а во данокот на промет на недвижност и на права од 1994 беше до 20%.

Процентот треба да се погоди во граница на слободниот промет на недвижности и на право и не треба да го стимулира ограничувањето на купопродажбата во трансакција, што беше карактеристика во Законот за данокот на стариот систем, меѓу другото и за фаќањето на капиталот на добивка, како посебни приходи, како и приходите на персоналниот данок и данокот на добивка.

Даночната обврска се пријавува од денот кога се склучува договорот за правото на имот како и други права, како и за замената на недвижноста, трансферот на недвижноста, ако е склучен полн договор.

Ако остварувањето на недвижноста се прави врз основа на договорот склучен до крајот на животот, даночната обврска се пријавува во моментот на смртта.

Изостанувањето на данокот е евидентирано во неколку специфични моменти, како што се:

- недвижниот промет во проценти,
- остварувањето на правото на имот што го прават странските дипломати или под еден услов,
- зголемувањето на недвижноста како капитал на акционерските друштва, како друштво со ограничена одговорност,
- правото за преземање врз себе на имотот или други права по плаќањето на јавните давачки врз основа на решенијата,
- данокот од имот меѓу државните органи.

Данокотот на имот се потврдува врз основа на податоците од даночната пријава која обврзникот ја поднесува на 31 јануари за календарската година каде што се потврдува данокот, засновајќи се на работните книги на даночниот обврзник и на другите податоци со кои располага даночната управа. Надзорниот орган на јавните приходи донесува решение за висината на данокот до 31 март од истата година.

Надзорниот орган на јавните приходи се обврзува во рок од 30 дена од приемот на даночната пријава да го потврди данокот на промет од недвижноста и правото и да го потврди данокот од наследство и подарок и на даночниот обврзник да му го достави решението за данок на имот и наследство.⁵¹

Ефектите на данокот на додадена вредност (ДДВ). Данокот на додадена вредност е многуфазен данок и се собира во секоја етапа на процесот на производство до крајната потрошувачка. Со други зборови, ДДВ е данок на потрошувачката кој се спроведува во сите продажби на стоки и услуги. Значи, ДДВ се разликува од данокот на промет на мало бидејќи се оданочува само додадената вредност на стоките и услугите направени од физички и правни лица.

Начинот на пресметувањето и плаќањето на ДДВ-обврзници е определено со закон.

---

⁵¹ *Prof. Dr. Sabahudin Komoni, Financat, Prishtinë 2002*
Prof. Dr. Bozidar Jelcic, Javne finansije versus fiskalna ekonomija, Zagreb
Dr. H. Filipovic, Nauka o financijama Sarajevo.
Dr. Sherif Bundo, Financat, 2003

Данокот на додадена вредност стапи на сила на 1 април 2000. За резервите останати на 31 март 2000, за кои е платен данокот на продажба во висина од 5% и од 19% на оданочената вредност, а кои ќе бидат продадени по 1 април 2001, се обврзуваат да пресметаат ДДВ на наредната продажба на тие резерви и нема да се дозволи намалено ДДВ.

За оваа цел во тоа време се јавува зголемување на цените, оправдувајќи се дека на сила стапило пресметувањето на ДДВ.

За стоките кои имале конкуренција со ниски цени на фиктивен начин е прикажано дека тие се продадени пред 1 април 2003.⁵²

За подобрување на бизнис-климата во структурните реформи се вклучени и други мерки кои имаат за цел подобрување на бизнис-климата, и тоа:

1. намалување на пречките за инвестирање;
2. отстранување на регистрацијата на фирмите од судскиот систем и воведување едношалтерски систем за нивна регистрација, кој ќе ги намали времето и трошоците потребни за отварање на нов бизнис;
3. подобрување на Законот за стечај, во смисла на скратување на траењето на стечајните постапки, како и зајакнување на критериумите за избор на стечајни управници;
4. континуирано објавување на Меѓународните стандарди за ревизија,
5. зајакнување на корпоративното управување, унапредување и модернизација на катастарот.

Деловната бизнис-клима има пресудно значење за перформансите и за развојот на малите и средни претпријатија, па токму поради тоа таа заслужува посебно место во истражувањата на начините за поттикнување на нивниот развој. Таа вклучува сет на политички, правни, институционални и на регулаторни услови, што имаат соодветно влијание врз бизнис-процесите. Според Извештајот на Светска банка, бизнис-климата се дефинира како збир на специфични фактори што влијаат врз можностите и врз поттикнувањата на деловните субјекти за продуктивно инвестирање, креирање работни места и за ширење на бизнисите. Паралелно со реформите за подобрување на бизнис-амбиентот во кој дејствуваат деловните субјекти се поттикнува развојот на пазарите, се

---

⁵² *Prof. Dr. Sotirag Dhamo, Tatimet taksat dhe Kontabiliteti*
Prof. Dr. Anastas Angjeli, Finacat Publike
Проф. 9-р Живко Аџанасовски, Јавни финансии, 2004

стимулираат конкуренцијата и економскиот раст и развој воопшто. Во голем број земји во развој деловните субјекти се соочуваат со прекумерни регулаторни бариери, правни и институционални бариери и сл. Токму поради тоа клучен приоритет на развојните агенции и владините структури треба да биде имплементацијата на реформите за надминување на овие проблеми, односно за креирање соодветен бизнис-амбиент.⁵³

За развојот на малите и средни претпријатија и за реализирањето на претприемачките идеи е неопходна макроекономската стабилност. Всушност, стабилноста е клучниот поттикнувачки фактор на развојот и реализирањето на претприемачките потфати не само од претприемачите од домицилната земја, туку и од странство. Макроекономската стабилност подразбира ниска стапка на инфлација и невработеност, стабилност на валутата, одржливи стапки на економски раст, одговорно трошење на буџетските средства за елиминирање на буџетскиот дефицит и сл. Притоа е значајна и политичката стабилност. Имено, нестабилноста, најчесто, е изразена преку честите промени во владата, недостатокот на политички дијалог, оспорувањата при донесувањето на законите и честите промени во законската регулатива што создаваат несигурност кај потенцијалните претприемачи. Законската регулатива влијае врз создавањето подинамична економија и поголема доверба кај учесниците на пазарот при склучувањето договори или влегувањето во претприемачки потфати кои подлежат на објективни пазарни критериуми, а ќе бидат заштитени со ефикасно дејствување на правдата. Сивата економија и незаконските активности дестимулативно влијаат врз функционирањето на бизнисите. Регулацијата на економската активност негативно влијае врз создавањето конкурентски амбиент што ќе овозможи натпревар меѓу малите и средни претпријатија. Претприемачите многу полесно ќе се определат за отворање или за експанзија на својот бизнис доколку постои заштита на конкуренцијата. Една од најзначајните системско-институционални мерки за одржување на конкуренцијата и слободата на пазарот несомнено е антимонополската политика. Токму поради тоа сè поголема улога и акцент добива антимонополското законодавство. Имено, современите антимонополски законодавства забрануваат: договарање меѓу компаниите за зголемување на цените, поделба на производствените квоти и поделба на пазарите; илегални постапки на деловните субјекти; фузионирање меѓу деловните

---

⁵³ *World Development Report 2005, A Better investment climate for everyone, The World Bank and Oxford University Press, New York,*

субјекти доколку фузиите се насочени кон зголемување на нивната пазарната моќ и монополизирање на понудата и побарувачката. И заштитата на сопственичките права и извршувањето на договорите ги поттикнуваат иницирањето и развојот на нови бизнис-идеи. Секоја национална економија треба да им даде можност на претприемачите и бизнисите да профитираат од иновациските идеи. Несоодветната заштита на сопственичките права ги намалува поттикнувањата на претприемачите за реализирање на деловните потфати, пред сè засновани на иновација и претприемништво. Институционалната инфраструктура го поддржува развојот на малите и средни претпријатија. Денес, институционалното окружување во многу земји е посоефицирано, така што постојат голем број државни, локални и регионални, односно невладини организации за поддршка на нивниот развој. Доведбата во институциите која резултира со заштита на сопственичките права и извршувањето на договорите, полесниот пристап до правдата, побрзиот и поефикасниот, односно поедноставниот систем на правна заштита, исто така, придонесуваат во поттикнувањето на новите бизниси. Сложените административни постапки и бирократските пречки влијаат врз трошоците на работењето на малите и средни претпријатија. Испитувањата од оваа проблематика покажуваат дека постои висока корелација меѓу должината на процедурите за основање бизнис и застапеноста на корупцијата, која ги зголемува трошоците на бизнисот, ги демотивира претприемачите и ја намалува довербата кај граѓаните во институциите на системот. Во насока на следење на реформите што ги презема секоја национална економија за креирање подобра бизнис-клима и олеснување на водењето бизнис, Светска банка секоја година објавува Извештај за условите за водење бизнис (Doing Business Report) и врши рангирање на земјите. Во извештајот од 2011 година се анализирани условите за водење бизнис во многу национални економии и, согласно со индикаторите, е извршено нивно рангирање. При отворањето бизнис се земаат предвид бројот на процедурите, трошоците, како % од доходот, деновите и потребниот минимален капитал за регистрирање бизнис; добивањето лиценца, и тоа според бројот на процедурите, времето изразено во денови и трошоците како % од доходот; регистрирањето имот според бројот на процедурите, времето изразено во денови и трошоците како % од вредноста на имотот; добивањето кредит, според индексот на јачина на правните права, индексот на длабочина на информацијата за заем, покриеноста на јавниот регистер, покриеност на приватните бироа при добивањето кредит

и покриеноста на приватните бироа при добивањето кредит; заштитата на инвеститорите, според степенот на одговорноста на директорот; степенот на обелоденување, јачината на заштита на инвеститорот; плаќањето даноци, според број на исплати во годината, времето изразено во часови /годишно, вкупната даночна стапка како % од профитот; трговијата со странство, според бројот на документи за извоз, времето за извоз изразено во денови и трошоци за извоз по контејнер, бројот на документи за увоз, склучувањето договори, според бројот на процедурите. Следејќи ги перформансите на економиите од аспект на условите за водење бизнис врз основа на извештаите на *Doing business*, може да се забележи дека во последниве пет години (од 2010 до 2015) 80% од економиите ги имаат олеснето условите за водењето бизнис. Најголем напредок во 2010 година во однос на првиот критериум – отворање бизнис имаат постигнато Хрватска⁵⁴ и Црна Гора.

5.4. Интервенции преку буџетските расходи

Фискалната политика претставува интегрален и многу значаен дел на економската политика при остварувањето на целите на економската политика и при одржувањето на макроекономската стабилност во земјата. Во периодот на транзиција економијата на Македонија се соочуваше со предизвици од економска и неекономска природа, од домашен и надворешен карактер. Сепак, земјата успеа да воспостави макроекономска стабилност, а нејзиното одржување секогаш претставуваше еден од приоритетите на економската политика, во која влијанијето на фискалната политика има одиграно важна улога. Во првите години од транзицијата, покрај падот на економската активност и високата стапка на инфлација, економијата на Македонија се соочуваше и со високо ниво на буџетски дефицит. Поради ваквите тенденции, беше усвоена Програмата за стабилизација, која значеше консолидирање на јавните финансии преку имплементирање различни фискални мерки. Ова резултирало со значително намалување на буџетските расходи и, соодветно, на буџетскиот дефицит. Така може да се каже дека во 1999 година буџетот беше балансиран, што се должи на зголеменото државно штедење во услови на

---

⁵⁴ *Светскиот економски форум Davos 2016*

- *Кешџович Изудин, Финансије монетарне и јавне. Тузла, 2009 г.*

- *Kesetovic Izudin, Економска стварност Б. Херцеговине. 1992-1998*

- *Kesetovic Izudin. Реформа финансиској ситема-2004.*

раст на расположливиот доход. Во 2000 година поволниот економски амбиент резултираше со натамошно зголемување на штедењето – изнесуваше високи 5,3% од БДП.

Подобреното економско окружување во наредните години резултираше со раст и на расположливиот доход на државата. Од друга страна, нивото на јавна потрошувачка имаше надолен тренд, имплицирајќи враќање на нивото на државно штедење во позитивната зона кое растеше постепено до 2005 година. Во 2003 и во 2004 година јавните инвестиции регистрираа одредено намалување, израмнувајќи се со нивото на државно штедење во 2004 година, со што буџетот беше балансиран. Во 2006 година беше забележан буџетски дефицит од 0,5% од БДП во услови на поголемо намалување на штедењето од јавните инвестиции. Во 2007 година буџетското салдо се врати во позитивната зона 0,6%, како последица на високиот раст на штедењето, во услови на значителен раст на расположливиот доход и намалување на нивото на јавна потрошувачка. Во 2008 година високото ниво на јавни инвестиции го надмина штедењето, резултирајќи со дефицит од 0,9%. Во 2009 година, во услови на пад на вкупниот доход на државата и при стагнација на јавната потрошувачка, државното штедење се намали на 0,6% од БДП, така што реализацијата на капиталните расходи во износ од 3,3% имплицираше буџетски дефицит од 2,7%. Во наредните две години нивото на расположлив доход на државата продолжи да се намалува и во 2011 година изнесуваше 9,4%. Сепак, во услови на поинтензивен пад на јавната потрошувачка дојде до одредено зголемување на штедењето, што беше проследено и со раст на јавните инвестиции, резултирајќи со негативен јаз од 2,4%, а во 2010 и 2,5% од БДП.

Безбедносната криза во земјата услови нагло зголемување на буџетските расходи, ниво кое беше задржано и наредната година, во износ од приближно 41% од БДП. Релативно високото ниво на буџетски расходи во овој период е последица на зголемените расходи за стоки и услуги, посебно во 2001 година, кога нивното учество во вкупните буџетски расходи изнесуваше околу 22%. По 2002 година, нивото на буџетски расходи почна да се намалува и во 2007 година достигна 32,2%. Во овој потпериод расходите за стоки и услуги се намалија и претставуваа 12,8% од вкупните расходи. Падот на економската активност и потребата за активна фискална политика имплицираше буџетските расходи да останат на речиси исто ниво. Во однос на структурата, се забележува дополнително зголемување на трансферите, и тоа по основ на пензии, паричен

надоместок за невработени и социјална помош, како и трансферите кон локалната власт согласно со напредокот на фискалната децентрализација. И расходите за плати и надоместоци забележаа зголемување, како резултат на зголемените плати во јавниот сектор. Мерките на Владата за намалување на непродуктивните трошоци резултираа со намалување на расходите за стоки и услуги.

Фискалната политика на Република Македонија се реализира во рамките на вкупно планираните расходи, кои во услови на непроменетата даночна политика ќе се финансираат од вкупните приходи. Притоа, карактеристично за Буџетот е интегрирањето на основниот буџет, буџетот на донации, заеми, самофинансирачки активности, како и на буџетите на вонбуџетските фондови, односно при утврдување на планираниот дефицит, земени се во предвид сите претходнонаведени буџети. На тој начин, дефицитот на Буџетот е планиран. Ваквата политика особено ќе биде изразена преку примената на новиот Закон за даночни постапки и на новиот Закон за Управата за јавни приходи, кој предвидува организациони промени кои ќе се рефлектираат во правата и одговорностите на даночната администрација, како и во развивање на малите и средни претпријатија. Како континуитет на напорите за доследно спроведување на буџетските реформи за транспарентно и консолидирано прикажување на јавните финансии, Министерството за финансии во соработка со другите владините ресори, и во 2006 година ќе продолжи со унапредување на начинот на презентирање на Буџетот на Република Македонија, засновано на одредбите од новиот Закон за буџетите, усогласен со стандардите за буџетирање, прифатени во земјите членки.

5.5 .Нефискални мерки за креирање поволна бизнис-клима

Досегашните анализи и искуства потврдуваат дека успешноста и развојот на малите и средни претпријатија, кои располагаат со ограничени ресурси, е во тесна корелација со успешно организираната и разгранета институционална инфраструктура. Општопознат е фактот дека развојот на малите и средни претпријатија тесно е поврзан со силната поддршка на соодветните институции кои нудат помош од областа на информатиката, консултантски услуги, обуки и перманентно усовршување, финансиска поддршка и сл. Вообичаено, креирањето поволна даночна фискална политика и

подршката на малите и средни претпријатија во секоја земја, најчесто, се реализира преку:

- креирање политики за подршка на МСП;
- креирање стратегии и програми за подршка на МСП;
- развој на институции за подршка на МСП.

Основната задача на институционалната подршка е обезбедување консалтинг, едукација, информации и сл. за непречено функционирање и за раст на малите и средни претпријатија. Неоспорен е фактот дека институционалната рамка, сама по себе, е недоволна за развој на малите и средни претпријатија, но надолполнета со економските политики, законските и подзаконските акти, националните стратегии и со адекватно окружување таа претставува клучен услов за нивното функционирање. Видови институции кои најчесто се среќаваат во развиените земји за подршка на малите и средни претпријатија се:

- национална и регионална агенција за развој на МСП,
- бизнис-инкубатори и еуро инфо центри,
- истражувачко-развојни институции,
- стопански комори и други институции,
- претприемачки здруженија,
- невладини организации за подршка на МСП и сл.

Националните агенции за развој на МСП и на претприемништвото се основаат како државни институции за имплементирање на конкретните политики на владата во секторот на МСП. Овие агенции честопати ја иницираат потребата од формирање други институции за нефинансиска и финансиска подршка на МСП. Улогата на националните агенции за развојот на МСП се состои во следново:

- имплементација на владините политики во секторот на МСП;
- давање конкретни предлози на владата, поврзани со развојот на секторот на МСП;
- анализа на ситуацијата во секторот на МСП и програми за подршка на малото стопанство финансирани од донатори;

- намалување на даноци и сл.

Регионалните агенции за развој на МСП и на претприемништвото се формираат за имплементирање на програмите на владата во конкретни региони. Овие агенции имаат регионален карактер и нудат широк спектар на нефинансиски услуги во следниве области: едукација, консалтинг и информирање. Во земјите во транзиција, пак, Европска Унија преку своите институции инсистира на регионално партнерство меѓу трите сектора: владиниот, невладиниот и комерцијалниот токму преку формирање на овие регионални центри. Бизнес-инкубаторите ги поддржуваат малите и средни претпријатија во нивниот натален период. Малите и средни претпријатија поминуваат низ повеќе фази во текот на својот развој, но почетната фаза, односно фазата на инкубација е најчувствителната фаза, зашто ризикот од неуспех е најголем, тие се соочуваат со низа предизвици, со недостаток на информации или искуства за освојување на пазарот, почетниот капитал со кој располагаат е недоволен, па во голем дел е позајмен капитал, потребна им е соодветна квалификувана работна сила и сл. Токму затоа во оваа фаза им е неопходна поддршка, за да можат што побезболно да ја надминат и да се осамостојат. Значи, основната цел на бизнес-инкубаторите е да се максимизира формирањето и преживувањето на МСП кои имаат потенцијали за раст. Бизнес-инкубаторите нудат поволни услови, финансиски средства, деловен простор, како и консултативни, советодавни и други услуги за нивно успешно деловно работење. Тие можат да бидат од најразличен вид, и тоа: општи технолошки паркови, што подразбираат технолошка поддршка на малостопанствениците; научни паркови и сл. Вообичаено бизнес-инкубаторите се финансирани од буџетски средства, приватни големи компании, локалната заедница или од меѓународни организации. Поддршката од бизнес-инкубаторите може да се систематизира на следниов начин: поевтин деловен простор; користење заедничка опрема; користење интернет-конекција и база на податоци, менаџерска, правна и економска консултантска помош, административни и секретарски услуги, технолошка поддршка, финансиска поддршка и сл. Со оглед на тоа што бизнес-инкубаторите имаат голема улога во поддршката на МСП, нивниот број во светот континуирано расте. Успехот и функционирањето на бизнес-инкубаторите зависи од: политиката која го стимулира претприемништво, политиката која обезбедува деловна инфраструктура; партнерството со приватниот сектор за мониторинг и маркетинг, вкученоста на заедницата во промоцијата на претприемништвото и културните

промени. Според самото име главно се медијатори меѓу ЕУ и субјектите во определен регион. Тие, најчесто, нудат информации, совети и практична поддршка на малите и средни претпријатија за да се поврзат со ЕУ и со другите пазари, односно да можат да ги пронајдат и да ги надминат проблемите и да дејствуваат во европските земји. ЕУ ја иницира потребата од развивање мрежи на ЕУ инфоцентри за да ги поттикне економскиот развој и пазарната конкурентност на МСП. Овие инфоцентри се доминантни во земјите членки на ЕУ, но Европската унија ја налага потребата од формирање институции од понизок ранг во другите земји кои би вршеле слична функција како инфоцентрите во ЕУ, односно формирање еуро кореспондентски инфоцентри и ЕУ регионални инфоцентри во земјите кандидати и оние земји што се уште го немаат стекнато овој статус. Истражувачко-развојните институции опфаќаат широк спектар на институции што извршуваат истражувачко-развојни активности за развој на малите и средни претпријатија.⁵⁵ Овие институции вршат развој и трансфер на технологијата и треба да ги поттикнуваат иновациските активности во насока на зголемување на конкурентноста на деловните субјекти. Образовните институции имаат и голема улога за развојот на малите и средни претпријатија. Основните функции што ги извршуваат овие институции се: промовирање на претприемништвото, поддршка и развивање на претпримечката култура, развивање нови технологии, креирање нови идеи и знаења, обезбедуваат стручни лица од различни области. Стопанските комори се формираат за застапување на интересите на стопанството и се карактеристика на сите општествено-економски и политички системи. Како и многу други институции и асоцијации, разликите и нијансите на организирање на коморите се резултат на производните односи на определено општествено уредување. Но, тие секогаш биле и се значаен економски фактор, така што според многумина аналитичари и според редоследот на вредноста, тие се вбројуваат веднаш по најрепрезентативните политички институции – парламентот и владата. Претприемачките здруженија постојат од многу одамна, т.е. уште во средниот век. Имено, поединечните занаетчии оттогаш ја согледувале потребата од меѓусебно здружување заради остварување на своите интереси. Всушност, основните функции на претприемачките здруженија се:

- заштита на определени права во рамките на дејноста;

---

⁵⁵ Извештај за имплементација на мерките на Европска комисија за МСП во земјите од Западен Балкан, Брисел, 2004

- слободен пазар и конкуренција;
- поевтина и поквалитетна набавка на материјали;
- унапредување на општествената положба.

Причините за заштита, слободен пазар, унапредување и за здружување на претприемачите се менувале со текот на времето, па така современите претприемачки здруженија вообичаено функционираат како надвор институционални институции кои ги имаат следниве задачи: формирање соодветна законска рамка за функционирање на МСП; обезбедување поволни консултантски услуги; организирање тренинг и други едукативни програми од различни дејности; размена на поволни информации во земјата и странство; давање административни и сметководствени услуги на членовите и сл. Развојот на консултантски мрежи подразбира активно учество на постојните и новите национални консултанти во програми за подобрување на нивните вештини за подобрување на квалитетот и способноста на локалните консултанти, поголема доверба и побарувачка за користење на нивните услуги од малите и средни претпријатија.

6. ГЛАВА: ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ДАНОЧНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА СО ОСВРТ НА ТЕТОВСКИОТ РЕГИОН

6.1. Економската и финансиската состојба на малите и средните бизниси во Тетовскиот регион

Економијата во Тетовскиот регион може да се карактеризира како една од неразвиените, но и една од најперспективните во Република Македонија. Статистичките податоци за индустриското производство како и за другите економски гранки во последниве години покажуваат пораст, посебно во индустријата и градежништвото. Во последниве неколку години нагласено е зголемувањето на бројот на средните и малите претпријатија за кои е подготвена посебна студија за развој. Претставени се следниве индустриски гранки: обработката на метали и неметали, обработката на текстил, обработката на кожа, прехранбената индустрија, тутунската индустрија и обработката на пластични материјали. Сите овие објекти се наоѓаат во индустриската зона, во јужниот дел од градот. Функционирањето на пазарното стопанство, принципите и механизмите на пазарот, постоењето на претпријатијата и нивниот развој како независни економски субјекти, развојот на претпријатијата, менаџирањето, како и ограничувањето на улогата на државата во економија ќе создадат амбиент за економски просперитет и за развој на индустрискиот сектор во Тетовскиот регион.

По процесот на приватизацијата, остварувањето на економскиот раст и способноста за акумулирање се создаде простор за почетокот на процесот на есенцијални промени во економската структура и за развојот на секундарниот индустриски сектор во квалитативна смисла.

- **Социоекономски карактеристики во Полошкиот регион.** И покрај фактот дека Република Македонија е меѓу земјите во развој во Западен Балкан, Полошкиот регион е неразвиен регион во Македонија. Социоекономските параметри прикажани во табелата 6.1. покажуваат дека Полошкиот регион е во многу лоша состојба во споредба со просекот на националната економија на Република Македонија.

Табела 6.1: Социоекономски податоци за полошкиот регион во РМ (2014)

Регион	Вкупно население	БДП- По глава на жител	Просечна нето-плата	Активно население во бизнисот	Број на вработени	Број,на, невработени	Број на претпријатија	Нови претпријатија	Затворени претпријатија
Полошкиот регион	318,995	118.672	20.256	70.954	35.543	35.411	7.554	921	855
(%)	(15.7%)	(49%)	(78%)	(8.3%)	(5.9%)	(11.5%)	(10.8%)	(12.9%)	(8.5%)
Република Македонија	2,027.697	243.161	25.900	856.597	602.343	308.376	70.139	7161	9,993
Вкупно	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)

Бруто-домашниот производ (БДП) по глава на жител во Полошкиот регион е само 49% од просекот на Македонија, активното население што учествува во бизнисот е со 8,3%, а од вкупното население учествуваат со 15,7%, бројот на невработени лица е (5.9%) и е двојно помал во однос на бројот на вработени на ниво на државата (11,5%).

Трендот на бизнисот покажува дека Полошкиот регион учествува со 10,8% од вкупниот број на претпријатија на ниво на националната економија (7.554x100/70.139) како нови отворени компании од постоечките бројот е, 921 во Полошкиот регион или (12,9% учество во државен ниво) кои се регистрирани како нови бизниси. Како затворени претпријатија или како неактивни, Полошкиот регион е со 855 претпријатија затворени или 8,5% во ниво на држава. Просечна нето плата изнесува 20.256 што е помала од 22%(25,900) од државан просечна нето плата. И покрај тоа што Македонија се вбројува меѓу земјите од Западен Балкан со најниски стапки на фискалното оптоварување на само 10%. (данок на добивка). Податоците презентирани во долунаведената табела покажуваат асиметрична состојба на Полошкиот регион, во однос на социоекономската состојба во Република Македонија.

Табела 6.2: Релевантни економски податоци во Полошкиот регион во РМ

Претпријатија со број на вработени	Република Македонија	Полошки регион	Анкетирани компании (30)	Услужни претпријатија	Трговски друштва	Производни претпријатија
0	7,329	355	0	0	0	0
1-9	56.261	6.756	18	10	8	3
10-19	3.032	209	12	4	3	2
20-50	1.947	138		0	0	
50+	1.570	96	0	0	0	0
(Total)	70.139	7.554	30	14	11	5
Total (100%)	(100%)	(10.8%)	(100%)	(46,%)	(36,6%)	(16.8%)

Информациите кои се презентирани во табелата **6.2** покажуваат дека активни компании во Полошкиот регион се само 10,5% ($7,554 \times 100 / 70,139$) од вкупниот број компании на националната економија, 90% од компаниите се микропретпријатија кои имаат од 1 до 9 вработени. Анализата и истражувањето на 30 компании покажува дека 60% се микро бизниси од 1 до 9 (вработени), додека во другите 12 компании се со 10-20 лица и се третираат како мали компании. Во однос на видот (шифра) на дејноста, 46,5% од компаниите се занимаваат во секторот на услуги, 36,5% се трговски друштва, а 17% се занимаваат со производство.

Факт е дека над 90% од компаниите се микрокомпани во Полошкиот регион. Освен тоа што овој регион е еден од неразвиените региони со мал број вработени во овие компании кои се со ниски економски перформанси, има и недостатокот на стручен кадар, а се јавува како резултат на недоволното воспоставување контакти со сметководителите и со менаџерите и покажуваат делумно неспроведување на принципите на релевантни информации во процесот на донесување одлуки на овие компании во Полошкиот регион.

Донесувањето одлуки како ефикасен процес значи и почитување на следниве чекори: дефинирање на проблемот, идентификување на потенцијалните алтернативи, собирање информации за секоја алтернатива за предметот на расправа, елиминирање непотребни информации кои се фокусираат на релевантни информации за процесот на донесување одлуки.

И покрај фактот дека сите чекори наведени погоре се релевантни, посебно значење во врска со отстранување на ирелевантни информации е фокусирање на релевантните

информации во процесот на одлучување. Преку овој пристап се рационализира процесот на донесување одлуки и се избегнуваат многу грешки, кои доаѓаат како резултат на асиметрични и непредвидливи последици од пазарот. За да се постигне целта на истражувањето, 30 компании беа анкетирани со податоците земени од книговодственото биро на овие претпријатија во Полошкиот регион за 2015 год. Во истражувањето беа вклучени систематизирани 10 прашања, од кои 20 компании позитивно одговорија на анкетата (онлајн).

Резултатите од анализата и од истражувањето покажуваат асиметрично ниво на знаење и примена на алатката на релевантните информации во врска со случајот на компании во регионот на Полог.

Добиените одговори се во согласност со Корпоративното право на критериумите за рангирање на компании, а се земени: бројот на вработени и годишниот обрт. Од анализираните компании 90% се микро и мали претпријатија и само 10% се средни фирми.⁵⁶

НАЗИВ	ОПШТИНА	ВКУПНИ ПРИХОДИ ВО МИЛ,			ДОБИВКА ЗА ФИНАНСИСКАТА ГОДИНА				ПРОСЕЧЕН БРОЈ НА ВРАБОТЕНИ			РЕАЛИЗИРАНИ ИНВЕСТИЦИИ	
		2014	2013	2012	2014	2013	2012	2014	2013	2012	2014	2013	2012
1. АЛДАКО	ТЕТОВО	237,380	151,088	133,972	28,854	18,126	9,772	31	22	17	1,345	231	1,420
2. ЛИЈАЛ ДООЕЛ	ТЕТОВО	104,137	96,356	88,425	6,978	6,274	5,108	21	19	17	2,581	2,230	2,808
3. УРБАН ПЛАН КОНСТРАКШ	ТЕТОВО	135.290	200.107	165.070	2.157	29.843	19.797	31	30	23	26.323	9.065	7.210
4. ТЕТЕКС КОМБИНАТ	ТЕТОВО	432.170	504.812	319.787	7.667	7.667	3.098	415	447	461	1.354.870	1.201.126	1.263
5. РЕНОВА ДООЕЛ	ТЕТОВО	321.055	366.844	322.332	8.812	39.383	25.099	42	40	38	1.067.804	791.066	517.455.

⁵⁶ Економско биро за сметководство DINOR Consulting, Тетово (табелата е формирана врз основа на резултатите од истражувањето од поменавеното биро)

6.МАКСТИЛ ДООЕЛ	ТЕТОВ О	106.865	100.591	73.667	5.601	6.843	3.358	13	13	21	28.862	31.047	5.348
7.ЕКОЛОГ ДООЕЛ	ТЕТОВ О	237.431	342.454	481.049	2.939	13.289	17.527	110	206	146	2.939	39.311	56.920
8.ПРОГРЕС 1998,Доое	ГОСТИ ВАР	200,546	127,871	124,104	28,860	7,196	4,275	46	42	39	80,350,	72,559	59,497
9.БУНАР ПЕТРОЛ	ГОСТИ ВАР	597,612	593,829	541,480	23,847	23,672	7,032	39	33	31	234,946	203,234	206,500
10.ИМПЕКС Л,ДОО	ГОСТИ ВАР	590.577	215.727	166.817	51.461	59.346	12.611	51	62	71	256.989	272.321	450.730
ВКУПНО		2,963,063	2,699,679	2,417,203	167.176	211.639	108.487				3,057.009	2.622.190	1.309.151

Табела 6.3: Економски показатели за состојбата во Полошкиот регион

Ова се првите 10 најголеми компании на Полошкиот регион, кои во последните 3 години направиле вкупен приход од 8,079,945 ден., или 131 мил, евра, што покажува дека станува збор за добра реализација од година на година, стапка која се движи од 1,4% до 2,1% за разлика на приходите за последните години. Во првата десетка се приватни претпријатија кои се занимаваат со трговија, со производство или се мешовити претпријатија, како приватни домашни компании.

Најголема фирма во Полошкиот регион со поголеми приходи за последните три години е БУНАР Петрол со вкупните приходи од 1,732,921 ден. или 28,2 милиони евра. На второто место е Текстилниот комбинат ТЕТЕКС со вкупен приход од 1,256,769 ден. или 20,4 милиони евра. На третото место е рангирано производственото претпријатие РЕНОВА

со вкупен приход од 1,101,231 ден. или претворено во девизи е 18 милиони евра. Благодарение на растот на приходите од минатите години овие фирми се и најпрофитабилни во тетовскиот регион, односно во Полошкиот крај. Како реализирани инвестиции во полошкиот регион со поголем инвестициски план е Комбинатот Тетекс од Тетово со 2,557,259 за последниве три години и производствената фирма на градежни материјали РЕНОВА од с. Цепчиште – Тетово со вкупни инвестиции од 2,376,325, ден. Гледано по шифра на дејноста во десетте најголеми компании преовладуваат трговски и дистрибутивни фирми, градежни фирми, трговци со нафтени деривати од индустрија. Најпрофитабилните компании во Полошкиот регион во изминативе години работеле со вкупен профит од 486 милиони ден. или 8 милиони евра, профит кој се зголемува од една до друга година, а процентот на растот на добивка е 32,68%. Ова е еден од највисокиот просечен годишен раст на профитабилноста, што само покажува дека профитабилноста кај најпрофитабилните бизниси значително е зголемена. Инаку, најголемиот дел од нив се мали и микрофирми. На листата како најпрофитабилни компании годинава се најдоа многу од големите бизниси, но и многу мали фирми, кои успеале да постигнат голем напредок. Но, овие податоци се показатели и на тоа колку се мали полошките, односно тетовските компании, ако се споредат, на пример, со профитите кои ги прават најпрофитабилните компании во земјава, односно во Р. Македонија.

Инвестициите во Тетовскиот регион. Во Општина Тетово, а особено во Секторот за производство имало инвестиции, и тоа во: машини и опрема и други средства за производство (*средства и опрема за производство на метали и опрема за канцеларии*); земјоделски и машини за обработка на земјата, машини за преработка на земјоделските производи; машини и опрема во текстилната индустрија, дрвната индустрија; разни земјоделски машини и др. Инвестициите во разни дејности, и тоа: инвестиции во пластичната индустрија и гума, инвестиции во индустријата за хартија и кожа; инвестиции во транспортни средства и во хемиска индустрија, други средства за обработка на податоци; инвестиции во индустријата на сликање. Вреди да се истакнат и инвестициите во хемиски средства и средства за перење, инвестиции во телекомуникациски средства и електронски средства и др.

Сите овие инвестиции во Општина Тетово, ако се анализираат врз основа институционалните сектори, се остварени од нефинансискиот сектор, финансиските претпријатија, државата и од семејствата.

Ако ги анализираме инвестициите во основни средства според целта на депонирањето ќе дојдеме до една констатација која е претставена во следнава табела.⁵⁷

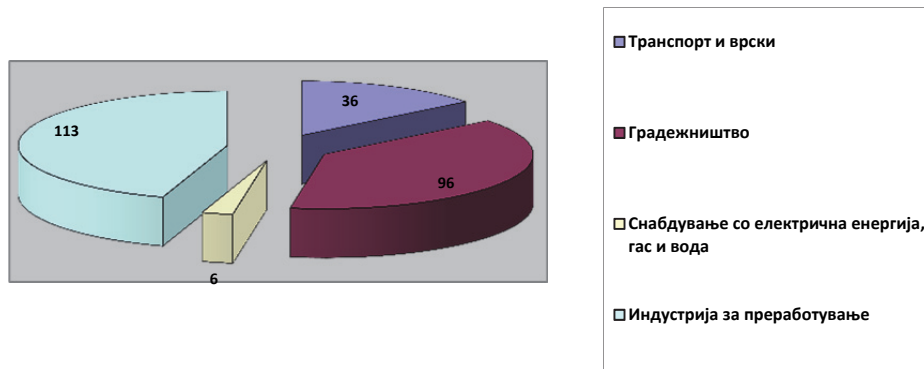
Табела 6.4:-Инвестициите во основни средства

Инвестициите во основни средства според статистички податоците во Тетово (сите субјекти) во милион денари					
Општина	Вкупно	Индустија за преработување	Снабдувањето со електрична енергија, гас и вода	Градежништво	Транспорт и врски
Тетово	251	113	6	96	36

Од табелата бр. 6.4 и од сликата 6.1 гледаме дека во општина Тетово инвестициите во основни средства според целта на депонирањето во Тетово (кај сите субјекти) изразени во милион денари се остварени вкупно 251 милион денари од кои во индустријата за преработување 113 милиони денари, во снабдувањето со електрична енергија, гас и вода се остварени 6 милиони денари, во градежништвото 96 милиони денари и во транспорт и врски се остварени 36 милиони денари. Најмногу инвестиции се остварени во индустријата за преработување и во градежништвото.

**Слика 6.1:Инвестиции во основни средства во Тетово
(сите субјекти во милион денари)**

⁵⁷ Државен завод за статистика: *Краткорочни статистички податоци за стопанските движења во Македонија, стр. 14, Скопје . 2007*
Статистички преглед: Национална економија и финансии, Инвестиции во основни средства, 2006.-2007

Табела 6.5: Инвестициите во Тетовскиот регион во споредба со државното ниво

Инвестициите во основни средства според целта на депонирањето во Тетово (на сите субјекти) во милион денари						
	Општина	Вкупно	Индустија за преработување	Снабдување со електрична енергија, гас и вода	Градежништво	Транспорт и врски
1	Тетово	251	113	6	96	36
2	Вкупно во РМ	34544	6366	5446	4549	6409
Учеството на инвестициите во Тетово во вкупните инвестиции на ниво на Македонија						
3	Учество %	0.73	1.78	0.11	2.11	0.56

анализа на инвестициите според целта на депонирањето (погледни табела бр. 6. 5) ќе констатираме дека инвестициите на Општина Тетово во однос на вкупните инвестиции на Македонија достигнуаат до 0,73%, учеството на инвестициите во преработувачката индустрија е 1,78%, учеството во инвестициите што се направени за снабдување со електрична енергија, гас и вода се 0,11%, инвестициите во градежништво се 2,11% и во транспорт и врски 0,56%.

В
рз
основ
а на
напра
вената

Табела 6.6 : Финансиски потенцијал и инвестиции во Тетовскиот регион според примерот на неколку претпријатија

Бр.	Фирма	Капитални инвестиции	Степен на капацитетот	Суровини		Работници	Вредноста на производство	Остварувања		Раст на произ.
				Извоз	домаш			Увоз	домаш	
		€	%			бр	€			2006/2007
1	Еуро бетон	300.000	80%	10.0%	90.0%	40	870.000	15.0%	85.0%	30.00%
2	Свисс Центер	150.000	60%	20.0%	80.0%	50	200.000	60.0%	40.0%	15.00%
3	Еурофарма	18.000	70%	10.0%	90.0%	55	60.000	/	100%	20.00%
4	Еуроелектрик	130.000	30%	70.0%	30.0%	15	130.000	/	100.0%	-5.00%
5	Палета трејд	20.000	40%	/	100.0%	14	151.000	/	100.0%	20.00%
6	Еларда	30.000	60%	/	100.0%	28	140.000	/	100.0%	5.00%
7	Реногипс	10.000	40%	/	100.0%	7	178.000	/	100.0%	20.00%
8	Дани МБ ком	30.000	50%	10.0%	90.0%	20	176.000	/	100.0%	25.00%
9	Интер топинг	12.000	70%	30,0%	70%	12	215.000	65%	35%	21%
10	Венеција	13.000	40%	/	100.0%	18	190.000	/	100.0%	20.00%

Врз основа на анализата на претпријатијата според големината во Општина Тетово, со право може да констатираме дека голем број од нив се микрофирми (семејни бизниси каде што бројот на вработени е до 7 работници); средни и мали претпријатија и мал број големи претпријатија. Врз основа на структурата на средствата врз основа на кои овие претпријатија го остваруваат својот бизнис постои една различна пропорција меѓу основните средства и подвижните.⁵⁸

Од 1989 година, па сè до првите година од независноста на Р. Македонија, односно до 1993 год., претпријатијата од целата земја како и во Општина Тетово имаа недостаток на парични средства (подвижни средства) во корист на основните средства (градежни објекти и разна опрема) .

⁵⁸ Врз основа на податоциите на билансите на состојби и услови од разни претпријатија

Овој феномен на почетокот и на остварувањето на бизнисот и понатаму е актуелен и во денешно време, при што голем број мали и средни претпријатија стигнуваат да обезбедат сопствени основни средства за бизнис, не обрнувајќи внимание на подвижните средства (средствата на трансакциите, суровините и др.).

Ова значи дека слабата страна на еден значаен број претпријатија во Тетово е дека ги жртвувале краткорочните активности во корист на долгорочните активности.

Ако ги анализираме претпријатијата во општина Тетово од аспект на подвижните средства ќе констатиравме дека во нивната структура барањата на купувачите заземаат една од најзначајните позиции и воедно една од најкритичните точки од аспект на инкасирање на парите од купувачите. Претприемачите со тешкотии постигнуваат да направат инкасирање во време на овие барања и со тоа имаат тешкотии во зачувувањето на потребната ликвидност. Во оваа насока на претпријатијата им се создава тешкотија во правец на искористување на сопствените финансиски средства од продажбата и ги принудуваат кон финансиските посредници и комерцијалните банки за евентуален заем.

Ваквата ситуација на претприемачите ги принудува на некој начин да го пролонгираат рокот за плаќање на снабдувачите, и со тоа го остваруваат својот бизнис со задолжување. Потенцијалот на финансирањето на овие претпријатија може да биде постојан, краткорочен и долгорочен.³

Акумулираната добивка, амортизацијата и краткорочните побарувања претставуваат сопствени и постојани извори за финансирање за претпријатијата од Тетово. Од друга страна, другите извори за финансирање се финансирања со задолжување i банкарски кредит и обврски кон снабдувачите.

За да го сочуваат степенот на ликвидност и солвентност овие ВМ претпријатија ќе треба својот бизнис да го базираат на следниов принцип: краткорочните активности да се финансираат од краткорочни извори, а долгорочните активности од долгорочни извори. Горепретставеното табеларно претставување рефлектира прилично асиметрични трендови на компаниите од аспект на економскиот подем и искористувањето на расположивите капацитетите како резултат на стопанската дејност, ангажираниот капитал, бројот на вработени и изворите на финансирање.

6.2. Влијанието на даночниот систем врз развојот на малите и средни бизниси

6.2.1. Период 2003-2007 година

Анализата на влијанието на фискалната политика и на даночниот систем како практичен инструмент на оваа политика е прикажан со примерот од десет претпријатија од регионот на Тетово. Изборот на компаниите е направен на таков начин што во рамките на анализираните претпријатија се опфатени компании кои се занимаваат со производни активности, услужни, трговски, увозни, извозни дејности и компании што имаат инвестициски активности. Целта на избор на претпријатија е да се даде објективна анализа на ефектите на новата даночна политика во различни стопански дејности, кои се вршат во регионот на Тетово. Вреди да се спомене дека избраниот период за анализа е соодветен со фазата на постимплементацијата на данокот за додадена вредност во 2001 година и со реформата на персоналниот данок и данокот на добивка спроведени во 2006 и во 2007 година. Ефектот на овие реформи се рефлектира преку квалитетните промени во ефективноста на даночниот систем и во консолидацијата на буџетските приходи,

Воведувањето на „рамниот данок“ со истата стапка од 10% на данокот на добивка и на персоналниот данок во првите две години од спроведувањето, паралелно со делумното намалување на цените на производите и услугите, доведе до поголемо собирање на фискалните приходи.

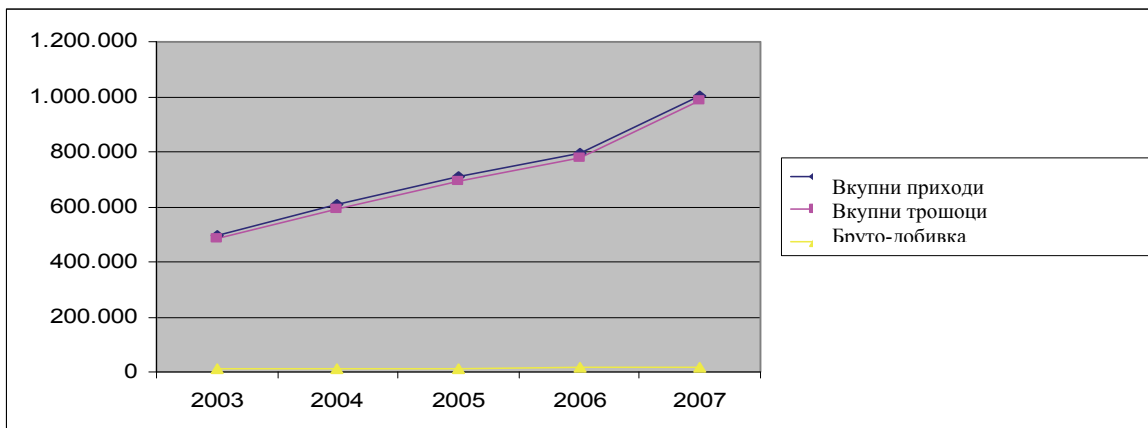
Табела 6.7: Трендот на приходите, трошоците и на бруто-добивката за периодот:

2003-2007

Опис	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003
Вкупните приходи	494.400	607.000	707.500	792.800	1.004.000	203,20%
Вкупните трошоци	485.800	594.000	694.000	776.000	985.000	202,70%
Бруто-добивката	8.600	13.300	13.200	16.800	19.500	226,70%

Слика 6.2: Приходи, трошоци и добивка

Анализата на главната перформанса на анализираните компании го обелоденува зголемувањето на бруто-добивката на компаниите за 126.7% во анализираниот период во споредба со основната година. Ова зголемување на бруто-добивката достигна просечна годишна стапка од 25,32% и е резултат на најголемиот пораст на приходите во однос на порастот на трошоците.

Анализата на апсолутниот износ на бруто-добивката го покажува зголемувањето на бруто-добивката од 8.600 евра во 2003 на 19.500 евра во 2007 година.

Кога износот на бруто-добивката од 19.500 евра ќе се распредели на десетте анализирани компании ќе добиеме бруто-добивка од 1.950 евра за компанијата, износ кој е симболичен за да се обезбедат проширена репродукција и високи стапки на економски пораст. Толку високото ниво на трошоците во структурата на приходите на компаниите ја сигнализира потребата за спроведување рационално менаџирање на трошоците и го покажува основниот проблем на стопанството во регионот на Полог кој се идентификува со ниската профитабилност на стопанството.

Вистинскиот ефект на фискалната политика и даночниот систем на оваа политика во однос на малите и средните бизниси во регионот на Тетово се мери преку висината на платените даноци од анализираните бизниси.

Во текот на анализата на апсолутните и на релативните показатели на даноците треба да се имаат предвид долунаведените факти:

- Персоналниот данок се пресметува и се плаќа на бруто-платата на вработените и за анализираните компании е дел од трошоците за вработување, преку цената на работната сила.

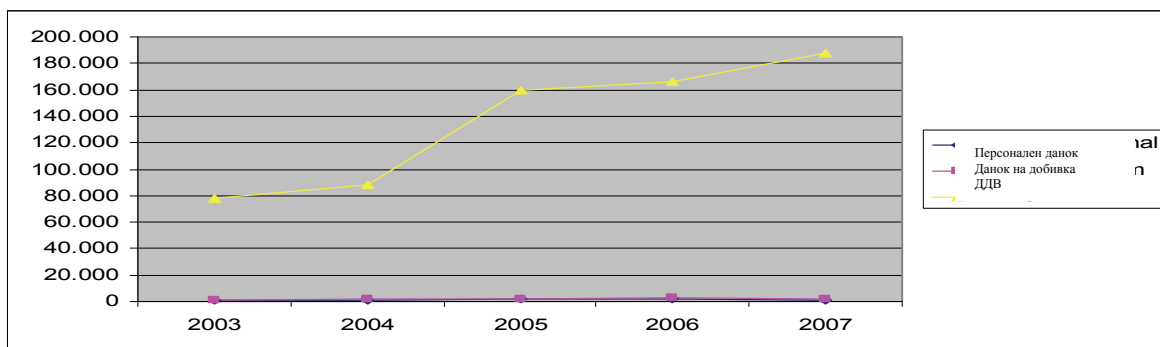
- Персоналниот данок не се пресметува и не се плаќа на бруто-сметководствената добивка на компанијата туку на добивката определена со Законот за данок на добивка, што влијае директно врз висината на данокот што компаниите го плаќаат на државата.

- Данокот на додадена вредност се пресметува на продажната цена на производите и на услугите и даночната обврска се компензира со барањето на данокот на додадена вредност во сите основи на деловната активност и појавената разлика е на сметка на потрошувачот преку продажната цена, без оптоварување на стопанските субјекти.

Табела 6.8: Тренд на персоналниот данок, данокот на добивка и на данокот на додадената вредност за периодот 2003-2007 година

Опис	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003
Персоналниот данок	1.400	1.400	2.300	1.500	1.400	100,00%
Данокот на добивка	1.300	2.000	2.000	2.500	2.300	176,90%
ДДВ-230	78.300	88.700	159.500	166.300	187.810	239,80%
Вкупно	80.000	92.100	163.800	170.300	191.510	239,40%

Слика 6.3: Трендот на персоналниот данок, данокот на добивка и на ДДВ за периодот 2003- 2007 година

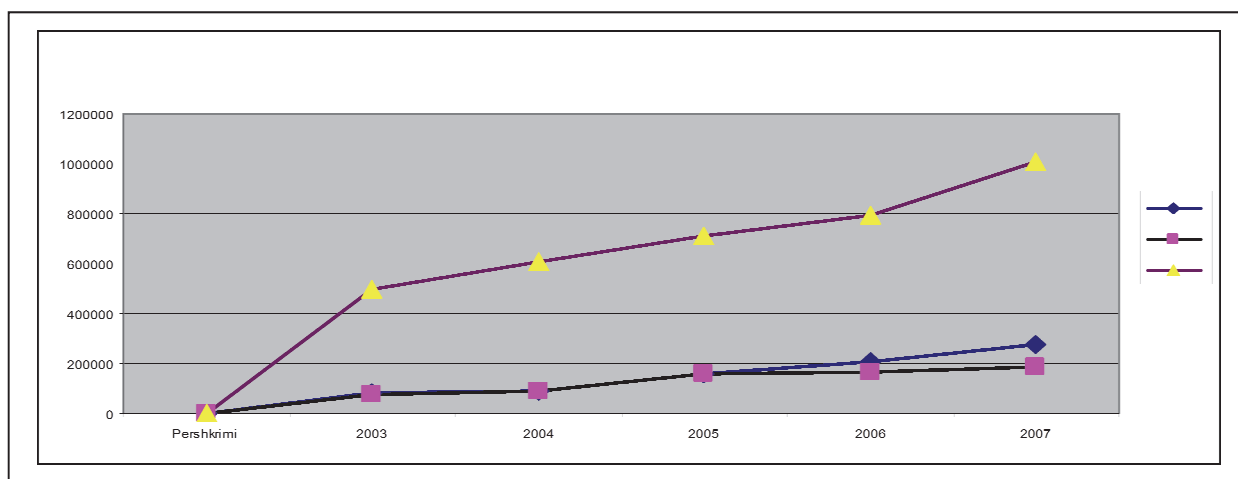
Во анализираниот период споменативе компании пресметале во 2003 година вкупно даноци во износ од 80.000 евра за да го достигнат износот од 191.510 евра во 2007 година. Анализата на структурата на посебните видови даноци го покажува фактот дека персоналниот данок учествува со 8.000 евра, износ кој е симболичен споредено со

кумулятивниот раст на приходите од продажбата, бројот на вработените и со пресметаната обврска на данокот за додадена вредност. Ваквата ситуација е последица на фактот што повеќето компании во регионот на Тетово не ги пријавуваат реалните плати на вработените и во службените пресметки на платите ги евидентираат само минималните плати. Како резултат на фактот што персоналниот данок бележи пад од 24%, 18% и од 12% на 10% во 2007 година, апсолутниот износ платен во 2007 е идентичен со оној од 2003 година. Растот на данокот на добивка од кумулативен аспект од 78% во 2007 година во споредба со 2003 година е резултат на понискиот тренд на раст на бруто-добивката, конзервативните одредби на Законот за данокот на добивка и на намалувањето на стапката на данокот на добивка од 15% во 2003 на 10% во 2007 година. Анализирајќи од аспект на пресметаните и платените износи на персоналниот данок и на данокот на добивка во анализираниот меродавниот период можеме да констатираме дека реформите на овие даноци стимулативно влијаеле врз економскиот раст на компаниите од регионот на Тетово.

Табела 6.9: Трендот на данокот на додадената вредност како обврска и барање за периодот 2003-2007 година

Опис	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003
ДДВ-160	84.800	89.800	159.600	205.000	275.000	324,30%
ДДВ-260	78.300	88.700	159.500	166.300	187.810	239,80%
Вкупни приходи	494.400	607.000	707.500	792.800	1.004.000	203.20%

Слика 6.4: Трендот на фискалната реформа во РМ

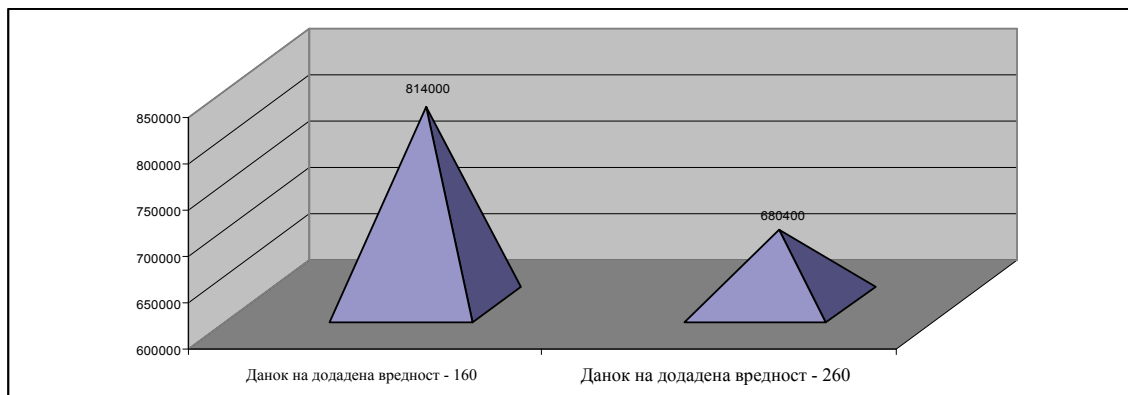

Најдлабоката фискална реформа во Македонија беше остварена со воведувањето на данокот за додадена вредност, кој се пресметува на потрошувачката на материјалните добра и услугите и се наплатува на крајните потрошувачи.

Општата обврска на компаниите во анализираниот период бележи раст од 139,8%, наспроти растот на приходите од продажбата во истиот период од 103,2%. Најголемиот раст на даночната обврска од 36,6%, споредено со растот на приходите од продажбата, се однесува на фактот што одредбите што се на сила од Законот за додадена вредност ги елиминираат сите даночни олеснувања предвидени со претходниот Закон за данок на промет.

Меѓутоа новиот Закон за данокот на додадена вредност има многу потпомогнувачки одредби во правец на стимулирање на компаниите за да инвестираат и да ги намалат деловните трошоци за вредноста на данокот кој претходно е платен. Како резултат на фактот што две од анализираните компании на перманентен начин имале раст на инвестициите во анализираниот период, имаме растечки тренд од 224,3% на побарувањето за ДДВ во 2007 година, споредено со 2003 година.

Слика 6.5: Апсолутната вредност на данокот на додадена вредност (2003-2007)

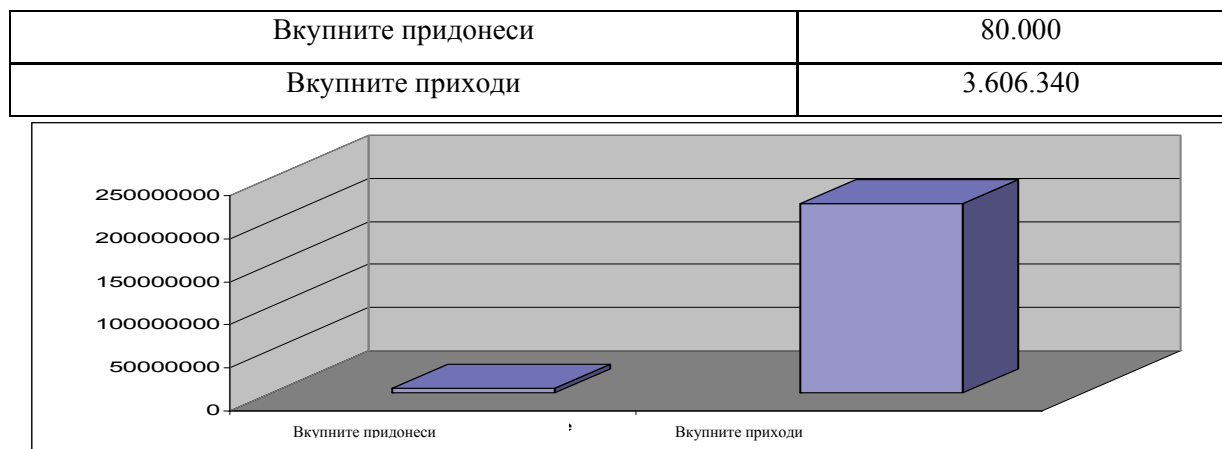

Споредбената анализа на побарувањето и на обврската за ДДВ покажува дека во анализираниот период споменативе компании побарувале 814.200 евра поврат на данокот на додадена вредност, а имале обврска да платат 680.610 евра. Како резултат на фактот што побарувањето за ДДВ било повисоко, овие компании повратиле 133.590 евра данок на додадена вредност.

Фактот што во анализираниот период е вратен износот од 133.590 евра на име на данокот на додадена вредност упатува на реформскиот и стимулативниот аспект на данокот на додадена вредност во функција на економскиот раст и на консолидацијата на реалниот сектор на стопанството преку остварувањето поголеми инвестиции во стопанството.

Анализата на платените социјални придонеси од компаниите во пензискиот фонд, здравствениот фонд и во фондот за вработување ги покажува различните трендови во споредба со платените даноци. Социјалните придонеси се плаќаат на бруто-платата и се третираат како дел од трошоците на работната сила. Во текот на анализата на социјалните придонеси треба да се има во предвид фактот дека овој дел од социјалната политика во значителна мера останал како наследство на стариот социјалистички систем и претрпел многу малку реформи.

Слика 6.6: Вкупните социјални придонеси 2003-2007, во евра

Анализата на податоците го покажува учеството на вкупните социјални придонеси со 2,3% во однос на вкупните приходи на компаниите. Ова релативно учество од 2,3% е значително поголемо споредено со учеството од само 0,3% на данокот на добивка, односно на само 0,2% на персоналниот данок.

Реформата на социјалните придонеси останува една од најприоритетните обврски во правец на стандардизирањето на базата на пресметување и намалување на висината на придонесите во функција на растот на конкурентноста на компаниите преку намалувањето на цената на работната сила и преку консолидацијата на социјалните фондови.

Анализа на показателите на финансиската ефикасност. Анализата на показателите на финансиската ефикасност на анализираниите компании како извештај меѓу вкупните приходи и бруто-добивката во однос на бројот на вработените ја покажува ниската профитабилност на компаниите. Во анализираниот период компаниите оствариле само 2.856 евра за вработување наспроти 144.254 евра приходи од продажба за вработување.

Слика 6.7: Уплата на даноци и придонеси по вкупниот број вработени по компании

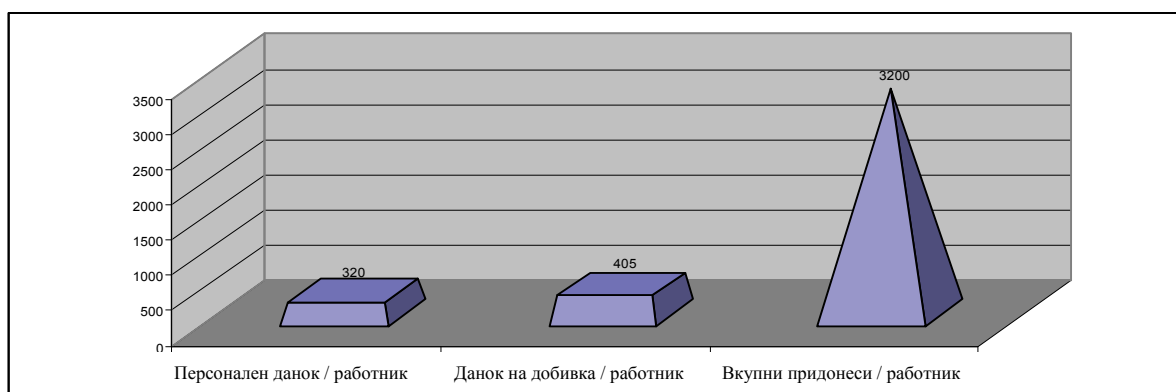
Овој извештај на бруто-добивката за вработен го рефлектира и апсолутниот извештај на бруто-добивката во однос со вкупните приходи и како резултат на фактот што бројот на вработените во анализираниот период немал сериозни осцилации.

Анализата на извештаите за даноците и за платените придонеси во споредба со бројот на вработените го потврдува реформскиот и стимулативниот карактер на персоналниот данок и на данокот на добивка и го рефлектира високото оптоварување на социјалните придонеси за трошоците на компаниите.

Табела.6.10: Уплата на даноците и придонесите по работник

Период 2003-2007		
Персоналниот данок / работник		320
Персоналниот данок / работник		405
Вкупните социјални придонеси / работник		3.200

Слика 6.8: Уплата на персоналниот данок и на социјалните придонеси по работник

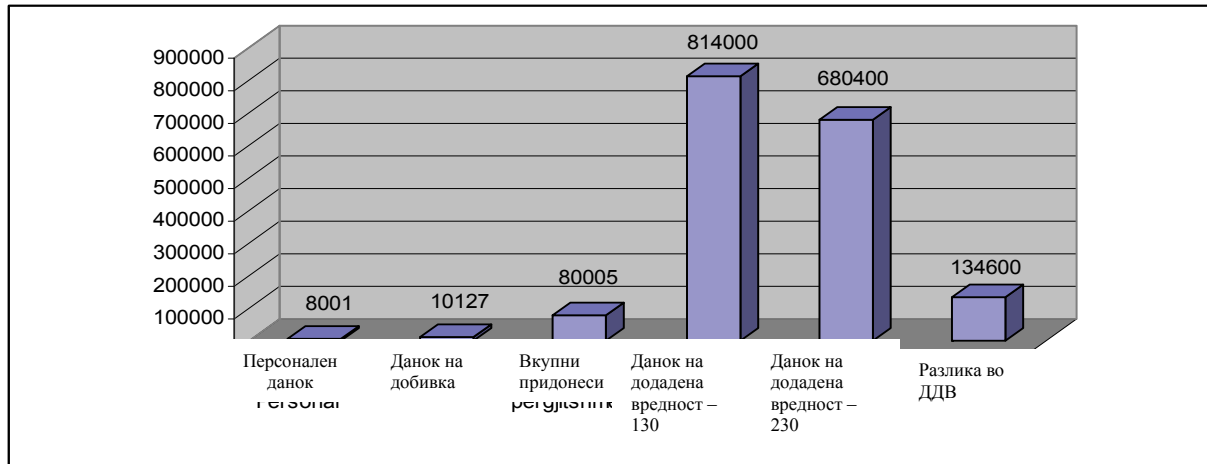

Додека за анализираниот петгодишен период компаниите платиле 320 евра персонален данок за вработен и 405 евра данок на добивка, социјалните придонеси достигнуваат износ од 3.200 евра за вработен или 10 пати повеќе од персоналниот данок, односно осумпати повеќе од данокот за добивка.

Табела 6.11: Апсолутните показатели за даноците и за придонесите во однос на вработените за периодот 2003-2007 год. (во евра)

Персоналниот данок	8.000	320
Данокот на добивка	10.127	405
Вкупните придонеси	80.005	3.200
Данокот на додадена вредност – 160	814.000	32.560
Данокот на додадена вредност - 260	680.400	27.216
Разликата во ДДВ	134.600	

Слика 6.9: Апсолутни показатели на даноците и на придонесите 2003-2007

Синтетичката анализа на даноците и на придонесите пресметани и платени за анализираниот период покажуваат значајни констатации. Анализираните компании од регионот на Тетово ја претставуваат на репрезентативен начин стопанската структура на Полошкиот регион во целина.

Апсолутните износи и во однос на бројот на вработените, персоналниот данок и во однос на данокот на добивка го покажуваат ниското ниво на платите на вработените и ниската добивка остварена од компаниите од анализираниот регион.

Овој факт никако не ја негира горенаведената констатација дека фискалната реформа покажа позитивни резултати.

Износот на социјалните придонеси и понатаму е значителен товар за цената на работната сила и во целина ја намалува конкурентноста на компаниите и на работната сила на пазар како резултат на законските избори кои се наследени од минатиот систем.

Целосната реформа на социјалната политика во правец на намалувањето на стапките на пензиското и на здравственото осигурување и унифицирањето на основата на пресметувањето треба да биде приоритет во агендата за идните реформи.

Реформата на данокот на додадена вредност, оквалификувана како историска во смисла на избегнувањето на фискалната евазија, и стимулирањето на инвестициите во реалниот сектор на стопанството се аргументира и во анализираните компании.

Како резултат на фактот што две од анализираните компании на перманентен начин оствариле сериозни инвестиции од сопствените и од позајмените средства во

анализираниот петгодишен период, анализираниите компании побарале од државата 814.000 евра ДДВ, додека кон државата имале обврска во износ од 640.800 евра.

Како резултат на погоренаведеното во анализираниот период, споменативе компании вратиле на име на ДДВ износ од 134.600 евра, износ кој е повисок од збирот од сите даноци и придонеси од 98.130 евра.

Анализата на практичното влијание на даночниот систем во регионот на Тетово во анализираниите компании ја аргументира успешноста на спроведените фискални реформи со исклучок на областа на социјалните придонеси, област која треба да се реформира на патот на економската интеграција во ЕУ.

6.2.2. Реформите во даночниот систем од 2007 до 2008 година и МСП

Даночните системи на сите држави се наоѓаат во постојано реформирање. Во основа, тоа се прави заради три причини. Основна причина се промените на реалните состојби, кои најчесто се резултат на економски или на финансиски кризи, но и заради други објективни околности. Променетите услови налагаат прилагодување на системските аспекти во кои се одвиваат економските активности, а даночниот систем е нивниот најбитен дел. Но, покрај тоа, а особено затоа што реформирањето на даночните системи се прави преку политичкиот процес, други причини за реформирање на даночните системи се копирање на примерите на други држави и трансформирање на сопствениот даночен систем во попривлечен систем, како на пример системот на конкурентните држави. Во таа смисла, бранот на премин кон таканаречениот рамен данок во централните и источноевропските држави во претходната деценија бил многу повеќе резултат на копирање, а и на меѓусебно натпреварување меѓу тие држави, отколку што бил резултат на издржани анализи и реално откриени подобри решенија. Случајот на Македонија во таа смисла е типичен.

Од друга страна, пак, од почетокот на оваа деценија, пред сè како резултат на согледување на реалните ефекти од тој даночен систем, а како резултат и на новонастанатите состојби, започнат е бран на постепено враќање на тие држави кон прогресивните даночни системи. Реално е да се очекува тој нов бран на враќање да продолжи и во иднина. И покрај постојните разлики, гледано во општи црти, современите даночни системи се потпираат на:

- 1) даноците на доход на физичките и правните лица – директни даноци;
- 2) даноците на потрошувачка – индиректни даноци;
- 3) придонесите за социјално осигурување;
- 4) даноците на имот, наследство и на подароци.

Разликите кои постојат меѓу одделни држави се однесуваат на учеството – уделот на секој вид од наведените даноци во вкупното фискално, односно даночно оптоварување, што зависи од конкретниот избор и од посебните околности во секоја држава. Во европските држави кои никогаш немале социјалистичко општествено уредување директните даноци имаат понекаде и значително повисок удел за сметка на индиректните, а честопати и на социјалните придонеси; во поранешните социјалистички држави, пак, индиректните даноци сè уште имаат понекаде и значително повисок удел, многу повеќе за сметка на директните даноци и социјалните придонеси.

Тоа произлегува од фактот што вкупното фискално оптоварување во сите држави се движи во границите од 35% до 55%. Конечно, битно е и сознанието дека, без разлика на конкретниот профил на даночниот систем во однос на тоа дали тој се потпира повеќе на директни или на индиректни даноци, современите тенденции во оданочувањето треба да обезбедуваат:

- 1) учество на сите лица во вкупниот даночен товар;
- 2) раст и учество на директните даноци во вкупното даночно зафаќање;
- 3) поголема праведност во распределувањето на даночниот товар.

Бидејќи во Македонија не беше понуден и јавно претставен, а не се знае ниту дали воопшто беше изработен, посебен аналитички материјал или посебна студија за оправданоста и очекувањата од воведувањето на таканаречениот рамен данок (за сите еднаквост), тој беше воведен под итна постапка.

Реформата на даночниот систем во Македонија е направена во 2007 и во 2008 година со намалување и со изедначување на даночните стапки на директните даноци, со воведувањето на т.н. „рамен данок“, кој може да се оцени како не многу успешен, бидејќи ги нема дадено ефектите кои не беа јасно и децидно поставени и објавени од Владата, а кои се очекуваа од реформирањето на даночниот систем. Имено, фактите кои

произлегуваат од анализата во овој труд говорат дека воведувањето на рамниот данок во Македонија резултира со:

- 1) намалување на буџетските приходи, особено на приходите од персоналниот данок;
- 2) отсуство на повлекување повисок економски раст;
- 3) влошување на прераспределбата на доходот во македонското општество.

Најбитни последици од наведените ефекти се следниве:

- 1) дополнителна причина за пораст на задолженоста на буџетските расходи;
- 2) значајно забавување на растот на личната потрошувачка;
- 3) пораст на штедењето, како вишок на ликвидност;
- 4) пораст на буџетските расходи за социјални трансфери.

Цели на реформите. Реформирањето на даночниот систем на Македонија имаше три основни цели, и тоа:

- 1) пораст на буџетските приходи од директните даноци;
- 2) праведна распределба на даночното оптоварување;
- 3) постепено намалување на постојните социоекономски разлики во општеството.

Наведените цели имаат сосема јасна аргументација. Прво, во иднина ќе биде потребно да дојде до пораст на буџетските приходи, покрај другото и заради потребите за враќање на долговите кои се направени во изминатиов период. Се работи за потребата од консолидирање на буџетот, што ниту може, ниту, пак, е разумно да се прави само преку намалување на расходите. Во таа смисла, бидејќи задолжувањето во идниниот период нема да претставува оптимална опција, ќе биде потребно да дојде до пораст на приходите од даноци. Во тие рамки, порастот на даночните приходи од индиректните даноци треба да биде поврзан со порастот на куповната моќ на граѓаните и на доходноста на деловните субјекти, што ќе претставува функција на порастот на продуктивноста на македонската економија, а со тоа и на нејзиниот БДП.

Од друга страна, зголемувањето на даночните приходи секако дека ќе треба да се направи со настојување за поправедна распределба од постојната распределба на даночното оптоварување, што претпоставува пораст на уделот на директните даноци во вкупното фискално оптоварување. Притоа, согласно со наодите на претходната анализа во

рамките на ова тема, Македонија има простор за зголемување на буџетските приходи од директните даноци, преку зголемување на даночните стапки на директните даноци. Конечно, во однос на аргументирањето на потребата за намалување на постојните социоекономски разлики треба да се истакне дека Македонија денес е држава со најголеми социјални разлики во Европа. Таквата состојба веќе сега е реална кочница за побрз економски развој на државата. Исто така, повеќе анализи направени врз емпириски податоци за други држави говорат дека помалите социјални разлики имаат поволно влијание врз економскиот развој.⁵⁹

Подобрување на примената на даночната регулатива. Општата слабост на актуелниот даночен систем е селективната примена на даночните закони и масовната појава на разни толкувања на различен начин од даночниот орган на едни исти нејасни законски одредби во однос даночни обврзници. Како резултат на оваа појава се јавува селективна даночна правда.

Селективната даночна правда ја нарушува здравата конкуренција и стимулира корупција. Иако во издадените мислења и толкувања даночниот орган се оградува од нивната правна сила, во практиката тие се применуваат дури и кога се незаконити.

Транспарентноста е најдобар начин за неутрализирање на претходната појава.

Потребно е даночниот орган на јасен и транспарентен начин да даде квалификувано толкување за примената на даночната регулатива. За да не станат еднострани, овие објавени ставови би требало да бидат проверени и потврдени претходно, од претставниците на даночниот орган, професионалната заедница, асоцијацијата на сметководители, даночните советници, консалтинг-компаниите и сл., во рамките на посебно формирано формално тело. На ваков начин, професионалци ќе ги разгледуваат наметнатите дилеми и ќе заземаат ставови по одделни прашања согласно со прописите. Со ова би се елиминирале различните ставови за исти правни прашања. Ваквото централизирање на мислењата ќе ја намали потребата од нив, со истовремено влијание врз регулативата во врска со лошите законски решенија.

Општ недостаток во оперативноста на режимот е-даноци е малиот капацитет на серверите за поддршка, што доведува до нивна нефункционалност во периодите кога се

---

⁵⁹ *Министерство за финансии, Реформите на даночниот систем во РМ, 2007-2008*

доставуваат пресметките на платите, даночните биланси, годишните извештаи за персоналниот данок и слично, како и бавната софтверизација на новите извештаи, обрасци и слично. Како предуслов за намалувањето на сивата економија потребно е целосно исклучување на можноста бизнис-секторот да врши готовински исплати на кој и да било начин во корист на физички лица. Во следната фаза готовинските исплати целосно треба да се укинат. Сите даночни закони и нивните подзаконски прописи треба да се објавуваат во Службен весник најдоцна една година пред годината на нивна примена. Така ќе се одбегнуваат недостатоците кои не може да бидат опфатени со бизнис-плановите кои се донесуваат најдоцна во втората половина од годината за наредната година.

Реформа на даноците на доход. Во делот на директните даноци, Македонија треба да го напушти постојниот модел на рамен данок и да премине кон модел на праведно – прогресивно оданочување со персоналниот данок на доход. Во однос на данокот на добивка, заради оставање простор за прилагодување на деловните субјекти, неговата трансформација со прогресивни даночни стапки треба да се направи постепено на подолг период. За да се овозможи праведно оданочување на доходот во општеството и корекција на нееднаквоста во доходот потребно е да се воведат промени на стапките на персоналниот данок на доход. На почетокот треба да се воведи една дополнителна повисока маргинална стапка која ќе зафати неколку проценти од лицата со највисоки даночни основици, а да не се однесува на лицата кои припаѓаат на ниската и средната класа. Аконтативно оданочување е премостувањето меѓу предностите што ги има администрирањето со рамниот данок и моралните предности на прогресивното оданочување, што треба да се изврши на две нивоа:

- Аконтативно даноците на одделните видови приходи, кои не спаѓаат во категоријата бруто-плата, да се плаќаат со една даночна стапка – рамен данок, а годишното оданочување на доходот како збир на сите приходи по сите основи од земјата и од странство на еден даночен обврзник да биде прогресивно, преку режимот на доплата на разликите на скалесто утврдената даночна основа.

Аконтативни даночни пријави за данокот на доход се поднесуваат само за четири вида приходи:

- приходи од капитал,
- приходи од имот,
- самостојно вршење дејност,
- други приходи.

Потребно е уредување на постојниот единствен модел – интернет-образец за аконтативно пријавување на сите видови приходи, оданочиви, но и на оние ослободени од оданочување. Задолжителното аконтативно пријавување на сите видови приходи на граѓаните ќе донесе повеќекратна корист и ќе влијае врз намалувањето на сивата економија.

Даночна основа. Заради дефинирање на даночната основа потребно е да се прецизираат и даночните ослободувања. На пример, даночната основа треба да се намалува за износот на дадените донации, но според јасни дефиниции, на пример донации за лекување и др. Освен прецизирањето на дефинициите за даночни ослободувања, потребно е да се додадат нови, логични ослободувања со соодветно прецизирање на износите.

Некои од ослободувањата кои се наоѓаат по други закони треба да се пренесат во даночните закони. Како пример:

- Даночното ослободување на премиите за животно и неживотно осигурување да се ограничи во висина до четири просечни месечни бруто-плати во Македонија, објавени за претходната година.
- Даночно ослободување за доброволно платените придонеси во доброволен пензиски фонд во висина до четири просечни месечни бруто-плати во Македонија, објавени за претходната година.
- Да се прецизира даночно ослободениот надоместок на трошоци за службено патување, трошоци за превоз, сместување и исхрана, исплатени во име и корист на лица кои не се вработени кај исплатувачот за цели на реализација на деловни и проектни активности, во висина на стварните документирани трошоци, но најмногу во висина до две просечни месечни бруто-плати во Македонија, објавени за претходната година, по лице.
- Да се нотираат како ослободени од данок надоместоците и субвенциите.

Исплати од средствата од членарина на синдикатите во корист на нивните членови;

- Да се ослободи од оданочување, надоместок за учество во органите за спроведување избори.
- Да се ослободат од оданочување надоместоците и другите исплати во корист на физичките лица во процесот на експропријација.
- Да се дефинира дека не се оданочуваат погодностите во процесот на потрошувачка, попуст, добивање стоки и услуги, парични потврди кои им се достапни на сите лица, под исти услови.
- Да се дефинира ослободување за износот на отпишаните ненаплатени побарувања од банките по преземањето на сите законски мерки за нивна наплата од физичките лица.
- Да се дефинира дека не се оданочуваат подароците по повод празник или друг повод, во вредност до 2.000 денари и сл.

Во даночната основа потребно е и да се подобрат дефинициите, односно да се воведат посебна категорија оданочиви приходи од работен однос. Во овие приходи треба да се вклучат и:

- платена закупнина за користење стан или куќа, директно на закуподавачот или на обврзникот.

Потребно е да се подобри и дефиницијата на други приходи. Во оданочиви приходи треба да се вклучат и:

- Хартиите од вредност и удел во капиталот на трговските друштва стекнати без надоместок, доколку тие не се оданочени или не се ослободени од оданочување согласно со Законот за даноците на имот, или по престанување на работата, откако се подмирени сите обврски и слично.

Потребно е да се подобри и дефиницијата на „приходи од осигурување“. Во дефиницијата на оданочиви приходи (даночна основа) треба да се издвојат приходите од осигурување, како посебен вид приходи. Како приходи од осигурување би се сметале:

- пензии;
- пензиски надоместоци;
- премии за животно и неживотно осигурување исплатени од правно или од физичко лице во износ повисок од четири просечни месечни бруто-плати во Македонија, објавени за претходната година.

6.3. Анализа на влијанието на нефискалните фактори

6.3.1. Значењето на релевантните информации

Врз основа на анализа на бројни претпријатија во Полошкиот регион, во услови на глобалната криза, оштра конкуренција и пазарни турбуленции, бизнис климата имаше значително влијание врз тоа како претприемачите го водат нивниот бизнис, во било кој тип претпријатие, во производството или непроизводството, во големо, средна или во мало. Во денешнава криза и при брзите промени, секоја организација мора континуирано да ја обезбедува одржливоста на глобалниот пазар и мора да биде способна да се натпреварува на национално и на меѓународно ниво.

Сметководството е информативен систем кој ги обезбедува потребните информации за управување на компанијата во процесот на донесување одлуки. Менаџерите постојано се соочуваат со бројни предизвикувачки ситуации во процесот на донесување одлуки во однос на квантитетот и квалитетот на производството, цените на производите и услугите, на ниво на платите на вработените и на ниво на индиректните трошоци.

Одлуките донесени и одобрени од менаџерите имаат влијание не само врз профитот, односно добивката за тековната година на компанијата, туку овие одлуки ќе влијаат потенцијално врз добивката на следните години. Како резултат на горенаведеното, влијанието на краткорочните одлуки е многу важно како интегрален дел од процесот на долгорочно решение.

Раководителите и менаџерите во процесот на донесување деловни одлуки се соочуваат со многу прашања и дилеми. Процесот на краткорочно одлучување значително се олеснува ако менаџери со помош на финансиски експерти и сметководители го применат концептот на систематско користење на релевантни информации.

Основните критериуми за имплементација на релевантни информации во однос на трошоците и приходите мора да ги почитува следните основни критериуми, и тоа:

1. Мора да се поврзани со иднината.
2. Мора да бидат различни за секоја од алтернативите во однос на кои се засегнати.

Сите информации кои не ги исполнуваат горенаведените два критериума се сметаат за ирелевантни информации и затоа не се релевантни во однос на донесувањето деловни одлуки.

Информациите треба да бидат поврзани со иднината, затоа што одлуките донесени денес, заедно со сегашните ефекти значително влијаат врз ефикасноста на бизнисот во наредните години. Ова значи дека пристапот до информации за минатото не се важни за донесување на одлуката, но информациите од минатото се несуштински во процесот на креирање на одлуката за иднината, а особено во процесот на донесување деловни долгорочни одлуки.

Менаџерското сметководство и улогата на релевантните информации се базирани на законите, учебниците и на прирачниците од многумина автори и од многу институции и компетентни куќи за истражување на улогата на менаџерското сметководство во деловните субјекти во РМ.

Резултатот од анализата на многубројни компании покажа дека сметководствените услуги во разни компании доминираат за дадените информации и на големи и мали компании, а постои потреба сите овие компании да соработуваат со сметководствените бироа за подготовка на материјалите и да бидат информирани во иднина.

Резултатите покажуваат дека соработката на компаниите со традиционалните сметководствени биро за управување е многу важна. Сепак, новите сметководствени менаџери се сметаат помалку важни од оние традиционалните, според тоа, тие треба да се подобри во овој аспект. За да се реализираат целите на трудот во однос на нивото и квалитетот на спроведувањето на концептот на релевантни информации како алатка во процесот на донесување одлуки, спроведена е онлајн-анкета на повеќе од 35 компании од Полошкиот регион. Полошкиот регион се состои од два главни града во регионот, Тетово и Гостивар. Сите претпријатија од овој регион опфаќаат три главни сектора: *трговија, услуги и производство*. Во текот на процесот на изборот на компании во предвид се земени релевантни информации од компаниите, како што се:

- видот на активноста,
- вредноста на приходите,
- бројот на стручен кадар,
- бројот на вработените,
- вредноста на имотот,
- вредноста на капиталот,
- вкупните обврски итн.

Содржината на истражувањето и прашањата претходно беа дискутирани и одобрени од менаџери, сметководители и од финансиери на компаниите. Прашалникот содржи 10 прашања, кои може да се поделат во четири групи. *Првајта група* се општите прашања во врска со сметководствените информации и имплементацијата на менаџерското сметководство со активноста во компанијата. Во *втора група* се опфатени прашањата во однос на стручен кадар и на спроведување на етичките принципи и менаџерско сметководство. Преку *треќа група* прашања, што претставува суштина на истражувањето, се поставуваат работни ситуации кои добиваат одговор преку примена на техниките на релевантни информации како значаен инструмент на менаџерското сметководство. Со *четврта група* се даваат прашањата за соработката на компаниите со владата и со образовните институции како предуслов за подобрување на бизнис-климата и за вработување стручен кадар врз основа на критериумите.

Испитаниците го искажаа своето мислење во неколку компоненти на прашалникот:

- воопшто не се согласувам,
- не се согласувам,
- не сега,
- се согласувам,
- силно се согласувам.

Раководителите на компаниите се согласија за целосна соработка, 30 одговори се добиени од сите компании што значи дека истражувањето успешно е реализирано на ниво од 75%.

Во овие групи има подгрупа прашање кое се однесува на можноста за пренесување на бизнисот. Ако компанијата ја разгледува можноста за пренесување на бизнисот од голем град (Тетово) во еден мал град на периферијата, следувааше одговорот дека постојат многу фактори како што се: влијанието врз моралот на работодавците што треба да се пренесува во тоа место, односно во таа бизнис-средина, фискалната политика на новата локална власт, губењето на работните места во локалната економија и други фактори кои можат да бидат одлучувачки за одобрување или за спречување на водењето на бизнисот во таа средина, дури и фактот дека факторите од ваква природа од монетарен аспект се тешки да се проценат, тие имаат значително влијание врз процесот на донесување одлуки за развој или за прекинување на бизнисот. Овие фактори многу се важни, особено во

економски, политички и во социјални сфери кои биле главни одлуки на економиите во транзиција, а особено на економиите на земјите од Западен Балкан, каде што Полошкиот регион и припаѓа, како дел од Република Македонија.

Вреди да се спомне дека во земјите од Западен Балкан квалитативните фактори во минатото се под влијание на асиметричните ризици во сферата на политиката, економијата и социјалната сфера и имале решавачко влијание во однос на квантитативните фактори во процесот на донесување одлуки.

Менаџерите и управителите на компаниите кои не можат да ја разберат важноста на негативното влијание на квалитативните фактори се соочуваат со многу тешкотии и плаќаат висока економска и социјална цена при донесувањето одлуки. Овие тешкотии се од економска и политичка природа и во многу случаи се главните причини за стечај на многу големи и средни претпријатија во текот на периодот на економската транзиција во Полошкиот регион.

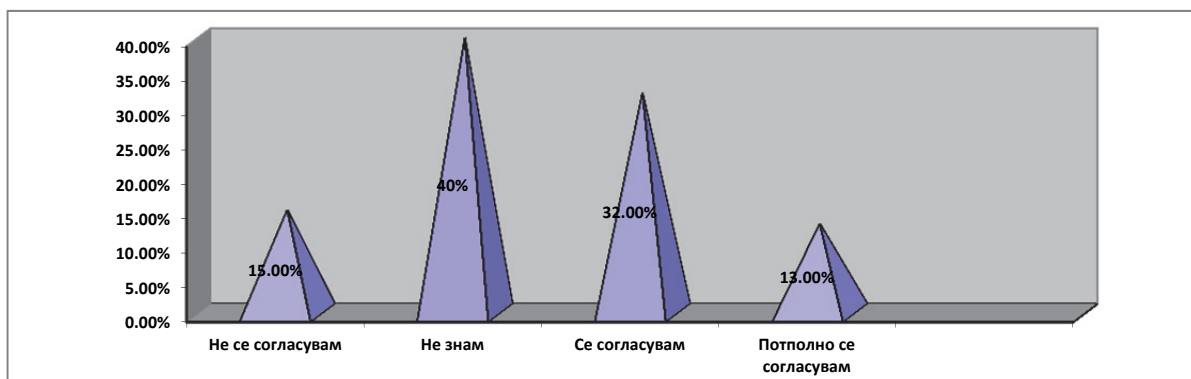
Ефективниот процес на донесување одлуки значи: дефинирање на проблемот, идентификување на потенцијалните алтернативи, собирање информации за секоја алтернатива, предмет на расправа, елиминирање непотребни информации и фокусирање на релевантни информации во процесот на одлучување. Во процесот на донесување одлуки во рамките на концептот на важноста главно се земат процесите на ситуации и промени кои доаѓаат од пазарот, а врз основа на најкарактеристичните ситуации се решаваат со концептот на релевантни информации, што е и предмет на ова проучување, како што се:

- прифаќање или одбивање специјални нарачки,
- престанок или продолжување на производствени линии,
- замена на постојната опрема со нова опрема,
- максимизирање на профитабилноста и анализа на продажбата,
- производство или купување директни материјали,
- анализа на трошоците на резервите на материјалите,
- анализа на измените на деловните партнери.

И покрај фактот дека горенаведените ситуации се различни, менаџерите на компаниите, почитувајќи ги споменативе основни критериуми за релевантни информации кои ги земат предвид, доаѓаат до намалување на трошоците и до зголемување на

приходите. Со рационализирање на процесот со скратен рок на донесување одлуки во рамките на концептот на бизнисот имаме две главни варијабли: дополнителни приходи и дополнителни трошоци. Ако дополнителните приходи се повисоки од дополнителните трошоци во тој случај одлуката е позитивна, и обратно, ако дополнителни трошоци се повисоки одлуката е негативна. Ситуациите наведени погоре се решаваат со одобрување на одлуките врз основа на квантитативни фактори, но кога ќе се земе предвид одлуката на квалитативните фактори може да се промени и покрај фактот што во прилог на квантитативните фактори е донесувањето на одлуката. Оваа промена се осврнува на негативните последици за ефикасноста на компанијата на долг рок.

Слика 6.10: Човечки ресурси – стручни кадри

Недостатокот на професионални човекови ресурси особено е нагласен во компаниите за производство, а делумно и во услужните претпријатија и кај трговските друштва. Факт е дека повеќе од 60% од анкетираниите менаџери не разликуваат финансиско сметководство и сметководствен менаџмент, а врз основа на дадените информаците дека над 90% од друштвата *немаат* вработено професионални стручни кадри во компанијата. На прашањето дали треба да се вработуваат стручни кадри како човечки ресурси, 15% дадоа одговор не, 40%, одговорија не знам, а 32% се согласувам и 13% потполно се согласувам. Повеќето од анкетираниите компании се микро и мали, и

имаат вработено симболичен број стручен кадри во областа на сметководството и финансиите или главно се користи договорена стручна помош во областа на сметководството и финансиите. Сметководството на овие компании се однесува првенствено на финансиското сметководство како законска обврска и многу ограничена во менаџерското сметководство, како информациона систем кој е во функција во процесот на донесување деловни одлуки.⁶⁰

6.3.2. Финансиското и менаџерското сметководство на МСП

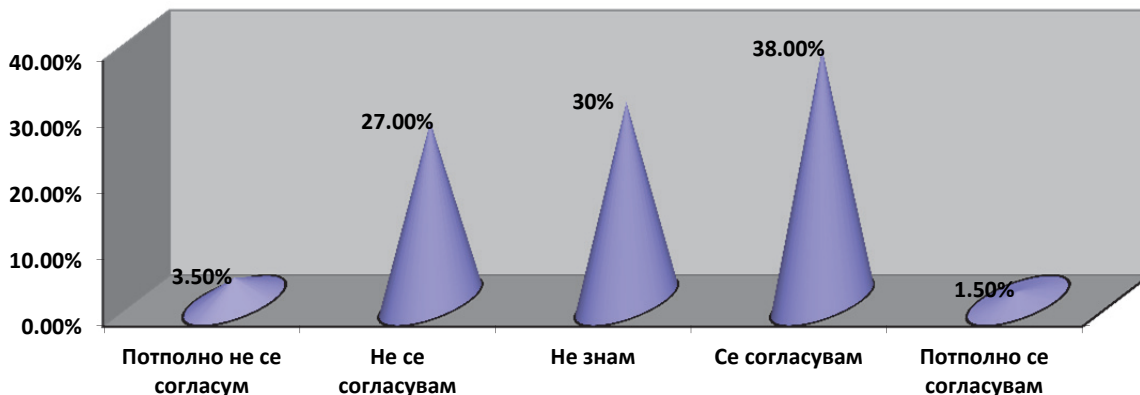
Според собраните податоци доаѓаме до фактот дека Република Македонија има многу високо ниво на сивата економија, факт кој создава бројни нарушувања на пазарот и спречување за одржување на два паралелни системи на сметководствените информации (формални и неформални). Одговорот на ова прашање целосно е доследен со одговорот на претходното прашање и е прикажано на сликата 6,11, и тоа:

Потполно не се согласуваат 3,5% дека нема стручни кадри и дека постои разлика меѓу финансиското и менаџерското сметководство, 27% не се согласуваат со разликата, 30% одговорија дека не знаат за разликата меѓу двете горенаведени компоненти, 38% одговорија дека се согласуваат со разлика меѓу менаџерското и финансиското управување, а 1,5% одговорија дека потполно се согласуваат за сивата економија и за горенаведената разлика. Компаниите кои немаат квалитетни кадри за сметководство и финансии, и кои не го разликуваат финансиско сметководство од менаџерско сметководство, како посебни информациски системи, не можат да се однесуваат и да се поврзуваат на клучните техники на менаџерското сметководство на значајно ниво.

---

⁶⁰ Анкета од Економското биро за сметководство DINOR Consulting - Тетово

Слика.6.11: Разлика меѓу финансиското и менаџерското сметководство - одговор и прашања.

Вреди да се спомне дека позитивните одговори на горенаведените прашања во ова истражување во однос на спроведувањето на некои од клучните алатки на релевантните информации на производствените и услужните фирми, се резултат на раководното искуство и теоретските знаења и на квалитетното спроведување на овие практики за управување. Во западните земји се објавени стандарди за управување за сметководителите. Овие стандарди се поделени во неколку категории:

- стандарди на сигурност,
- стандарди на надлежност,
- стандарди на објективност.

Анализата на анкетираниите од овие бизниси покажува дека 60% потврдуваат дека во земја како Македонија многу малку се почитуваат етичките стандарди на менаџерското сметководство, а правно-економскиот систем се соочува со проблемот на мешање на владата, со непочитување на моралните норми во однос на вработените и со непочитувањето од деловните партнери. Со почитување на етичките стандарди на менаџерското сметководство претпријатијата ќе имаат корист во процесот на донесување одлуки и ќе го зголемат капацитетот за борба против негативните појави што се карактеристика на економската транзиција во земјите од Западен Балкан.

Во земјите во транзиција како што е Македонија има особено значење спроведувањето на етичките стандарди на сметководството. Како резултат на подолг процес на политичка и економска транзиција и на длабока економска и социјална криза, етичките принципи не се почитуваат во голема мера во финансиското известување на деловната активност на јавниот и приватниот сектор. Како резултат на овие отстапувања, финансиските извештаи значително се субјективни и не ја одразуваат реалната економска активност на претпријатијата во рамките на националната економија. И покрај фактот дека бизнис-ситуациите имаат голема разновидност во однос на управувањето и на донесувањето на одлуките за дополнителните приходи и расходи. Ако дополнителните приходи се повисоки од дополнителни расходи во тој случај одлуката е позитивна, и обратно, ако дополнителните трошоци се повисоки од дополнителните приходи бизнис-одлуката е негативна.

Во случаи кога компанијата работи со делумен капацитет, менаџментот на компанијата има можност да ги прифати или да ги одбие понудените нарачки со специјална цена. Ако понудената цена е над нормалната или повисока, раководството на компанијата со сигурност ќе се одлучи да ја прифати поволната цена, бидејќи целта е да се зголемат активноста и профитот на компанијата, а да се намалат трошоците во однос на приходите. Но доколку понудената цена за посебни цели би била пониска од нормалната цена во тој случај за прифаќање на одлуката ќе бидат потребни дополнителни анализи и аргументи.

Анализата на овие трошоци со фиксни и варијабилни трошоци во финансиските извештаи во однос на методологијата е важна затоа што фиксните трошоци се ирелевантни. Во овој пример, и покрај дополнителните активности на компанијата тие не се менуваат, па затоа не се земаат предвид при анализата на специјалната понуда. Во ситуации кога приходите од дополнителна дејност ќе бидат поголеми од дополнителните трошоци (главно варијабилни трошоци) специјалните понуди ќе бидат прифатени.

Признавањето и извршувањето на концептот, прифаќањето или одбивањето наредби, во посебни ситуации, претставени во графиконот потврдуваат дека ниското ниво на знаење и спроведувањето на оваа менаџерска алатка всушност носи посебна корист, но и многу ризици во смисла на губење на основните активности во бизнисот и на губење на главните партнери на компанијата.

Анализа на овој концепт и имплементацијата на овој случај се потврдува во случаи кога компанијата има големи тешкотии во исполнувањето на финансиските и фискалните обврски и кога не се одржува ликвидноста на компанијата. Во случаи кога редовните купувачи добиваат информации со посебна цел, тогаш претставува услов за идната соработка со намалувањето на цените на ниво на соработка. Во тој случај, треба да се отфрли како случај бидејќи го доведува во прашање остварувањето на долгорочните цели на компанијата.

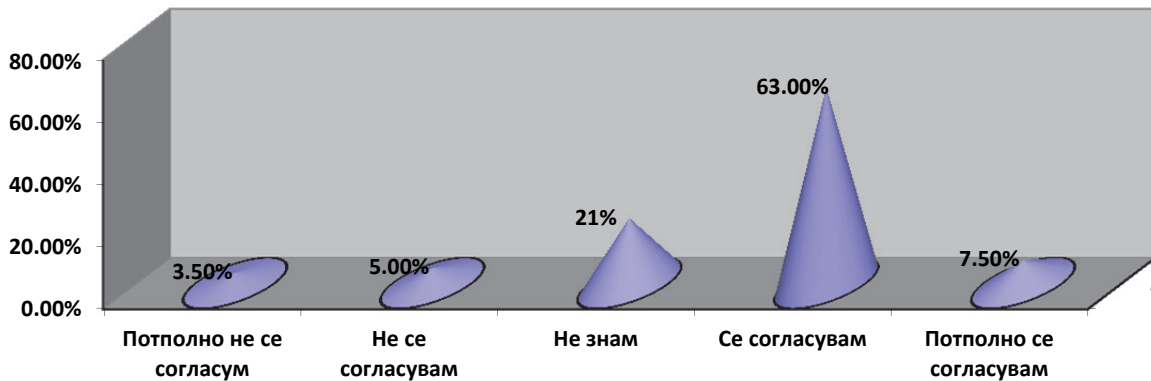
Од анализата на овие компании се потврдува дека менаџерите на компаниите во Полошкиот регион внимателно го следат придонесот на секоја производствена линија во рамките на целокупната анализа на профитабилноста на компанијата. Во однос на ова прашање 63% ни одговорија дека се согласуваат за *прифаќање специјални нарачки* во одредени бизнис-ситуации, додека 21% одговорија со не, 7,5% потполно се согласуваат, 5% не се согласуваат, а 3,5% потполно не се согласуваат поради свои сопствени причини. Повеќето од овие компании подготвуваат извештај за приходите и расходите за секој производ за да се утврдат соодветните придонеси на секој производ во профитот на компанијата, за мислења на примена на концептот, раскинување или продолжување на производствени линии во контекст на максимизирање на профитот преку микс-анализа на продажбата, додека анализата на одлуката да се произведуваат или да се купуваат материјали се определува преку анализа на релевантните трошоци за материјали и на трошоците за набавка на материјали од релевантни партнери надвор од компанијата.⁶¹

---

⁶¹ *Анализа преку Динор консалтинг - сметководствено биро (2015)*

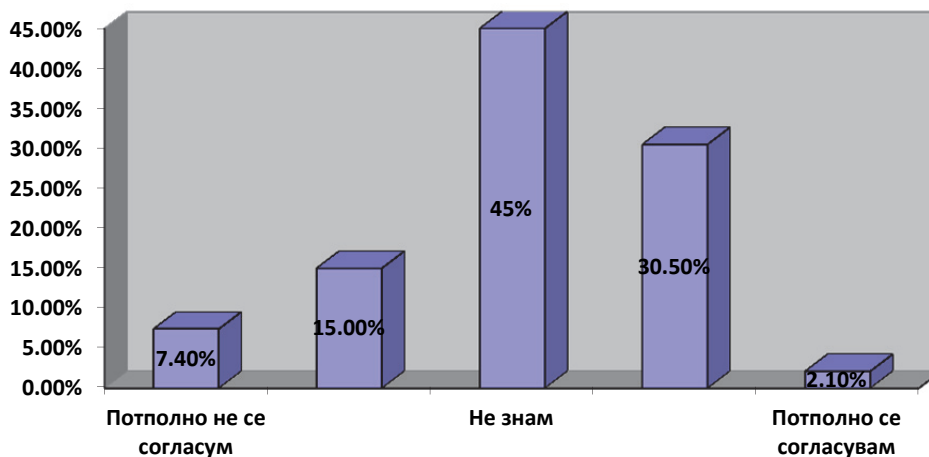

Слика 6.12: Прифаќање или не на специјални нарачки – Одговор и прашања

Анализите презентирани подолу во графиконот потврдуваат дека делумно е ниско нивото на менаџерските знаења во однос на трошоците за производство или за набавка на материјали во овие компаниите од Полошкиот регион. Резултатот е последица на фактот дека во рамките на анализираниите компании, само 10% од компаниите припаѓаат на секторот производство, додека другите 90% припаѓаат на услужниот сектор и трговијата, кои не се соочуваат честопати со оваа дилема. Повеќе компании во спроведувањето на буџетските проекции или во однос на завршната сметка се соочуваат со дилемата: да се обезбеди на почетокот на буџетскиот период проектираниот износ на суровини, материјали и резервни делови или снабдувањето да биде сукцесивно во текот на реализацијата на производството. Резервите на почетокот на буџетскиот период обично се застапени во случаи кога компанијата однапред произведува за познати (сигурни) купувачи и кога компанијата има слободни финансиски средства. Анализата на трошоците за набавка на резервите на почетокот на буџетскиот период или во текот на фискалната година врз основа на концептот на релевантни информации се прави врз основа на анализата на трошоците од компанијата **и е прикажана на сликата 6,12**, при што 45% од управителите одговорија дека не се запознати со овој фактор, 30,5% се согласуваат дека може да се набави готов материјал во разни случаи, 15% не се согласуваат за снабдување со готови материјали туку тие да се произведуват, 7,40% не се согласуваат со ова и 2,1% потполно се согласуваат со горенаведениот концепт.

Слика 6.13: Набавка на материјали за производство, на почетокот или sukcesивно – одговор на прашање

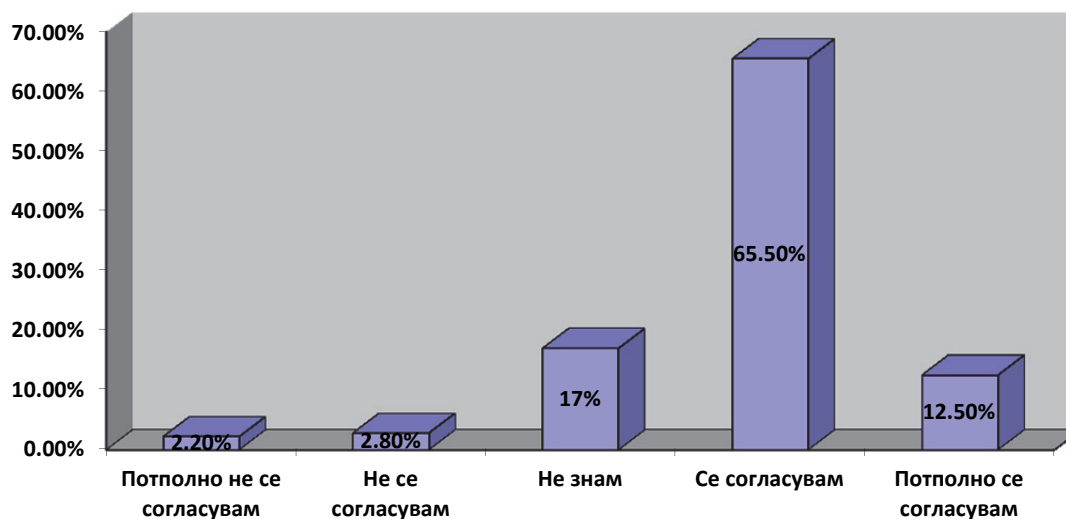
Можните поголеми трошоци во овој случај се резултат на фактот дека слободните парични средства не се инвестираат во алтернативни проекти кои може да донесат дополнителни економски бенефиции за компанијата и покрај фактот дека средствата вложени во резервите на материјали не доведоа до економска корист за компанијата. Ниското ниво на менаџерски знаења во однос на трошоците поопширно се наследува во слични нивоа на сите компании во сите сектори на активноста. За време на економската активност повеќето компании се соочуваат со бројни проблеми при својата соработка со деловните партнери. Овие проблеми се идентификувани главно во однос на договорените услови на плаќање на обврските, забелешките за квалитетот на стоките, несоодветното сервисирање и несоодветните гаранции, недостатокот на резервни делови и слични проблеми. Горенаведените деловни проблеми се решаваат во рамките на квалитативните фактори и повеќето компании прават трајна анализа во однос на замената на постојните партнери со нови партнери, земајќи ги предвид квантитативните фактори во однос на

покривањето на фиксните трошоци и, генерално, ги заменуваат старите партнери со нов бизнис-партнер.

И нашава анализа и испитаниците од книговодственото биро ни потврдија дека високото ниво на свест на бизнисмените во Полошкиот регион е од голема важност за технолошкиот напредок на претпријатијата во процесот на реализација на нови инвестиции во долгорочни средства. Ваквата одлука зависи и од подготвеноста на банкарскиот сектор финансиски да помогне на бизнис-секторот, сектор кој има ниска ликвидност и се соочува со тешкотии при надминување на дополнителните трошоци, како последица на должничкото финансирање нови инвестиции во долгорочни средства.

Концептот на релевантни информации. Високата свест и етиката во бизнисот во однос на одржувањето фер односи со партнерите и со клиентите е предуслов за развојот на бизнисите во регионот, а кои постојано се соочуваат со многу асиметрични проблеми е мислење на испитаниците за влијанието на имплементацијата на концептот на релевантни информации во однос на одржувањето коректни односи со постојаните партнери и со потрошувачите на компанијата (формулирано од авторот, врз основа на резултатите од истражувањето) и тие проблеми се идентификувани како алтернатива за замена на трговските партнери, за да не се соочуваат со финансиски тешкотии.

Слика 6.14: Коректни и фер односи со партнерите и клиентите – одговор на прашања

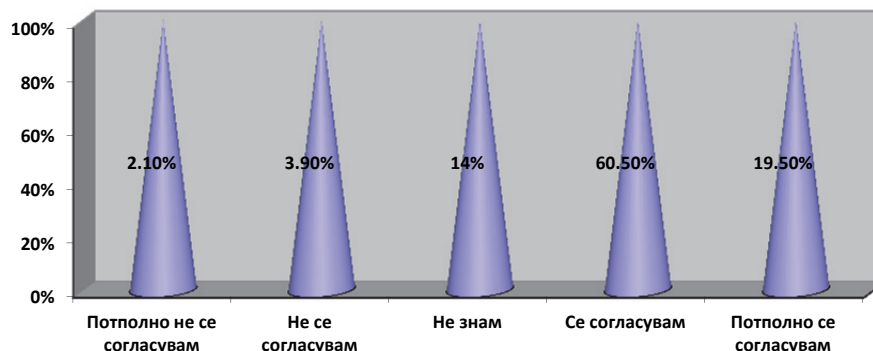
Позитивни одговори на прашањето има од 78% од бизнисмените од Полошкиот регион, а другите 22% одговорија негативно. Сите овие податоци се резултат на прифаќањето на теоретските аргументи презентирани од истражувањето со претставниците на компаниите интервјуирани во ова истражување, објаснувајќи им ја притоа важноста на практичната имплементација на концептот на релевантни информации и претставувајќи го позитивното влијание на овој концепт врз зголемувањето на ефикасноста на компаниите.

Македонија е единствената земја од Западен Балкан која во однос на деловната клима е окарактеризирана како напредно формално, мерено со индикатор врз основа на Светска банка. Податоците од Светска банка покажуваат пониско ниво на инвестиции во целина, а особено многу ниското ниво на СДИ наспроти земјите од Западен Балкан.

Врз основа на долунаведените податоци (x-странски директни инвестиции), 60,5% се согласуваат дека во земјава нема доволно странски и внатрешни инвестиции, 19,5% се согласуваат со првото прашање, 14% одговорија дека не знаат за инвестициите, додека

2,1% и 3,9% не се согласуваат дека во Р. Македонија и во малото стопанство нема внатрешни и надворешни инвестиции.

Слика 6.15: Надворешни и внатрешни инвестиции – одговор на прашање

Анализата на податоците од ваква природа од авторот на истражувањето во овој труд покажува дека треба да се направат напори од Владата за подобрување на бизнис-климата и на странските директни инвестиции во Република Македонија и во Западен Балкан. Недоволната примена на сметководствените техники за управување е последица на неповолната бизнис-клима и на ниската бизнис-култура во Македонија, а особено во Полошкиот регион.⁶²

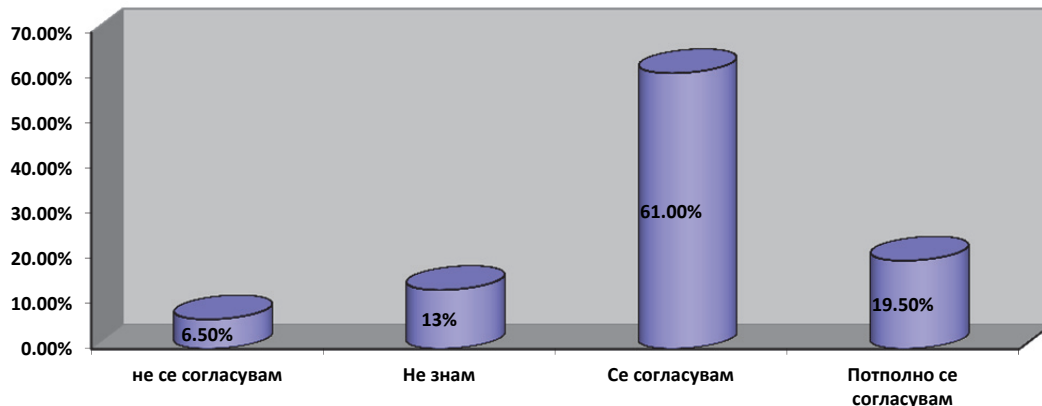
Несоодветната соработка меѓу бизнис-секторот, централната и локалната власт и институциите на високото ниво на државата има негативно влијание врз бројот на вработени во приватните бизниси како стручен кадар и досега нема никакво влијание од економските политики на Владата во насока на подобрување на деловната клима кај малите и средни претпријатија (МСП). Во однос на соработката меѓу централната власт и приватниот сектор, 61% ни одговорија дека се согласуваат за ниското ниво на соработка меѓу бизнис-секторот и централната власт, 13% не знаат за оваа соработка, а 6,5% не се согласуваат дека нема соработка меѓу овие два сектора. Врз основа на горенаведените податоци доаѓаме до констатацијата дека соработка на централната власт и приватниот сектор во однос на бизнисот е на ниско ниво на соработка.

⁶² *Светска банка, односиите меѓу партнериите и бизнис-климата на Балканот*

Како посебен проблем на Полошкиот регион и на Република Македонија е огромниот неформален сектор и големото затајување данок, што доведува до нарушување на пазарот и оневозможува рамноправна конкуренција меѓу бизнисите, што е резултат на институционалната корупција и лошо структурираните реформи што се спроведуваат во јавните институции во оваа земја.

Преку оваа идеја за соработка со Стопанската комора и институциите на државата и со високото образование од областа на економските науки, со поддршка од локалната и централната власт ќе се подобрува деловното опкружување и ќе се зголемуваат човечките капацитети – ресурси во спроведувањето на ниво на менаџерско сметководство, а ќе се зголеми и ефикасноста на претпријатијата, во смисла на создавање нов однос на соработка меѓу бизнисите, Владата и институциите во однос на економските сознанија, елемент кој се определува како неопходен предуслов за зајакнување на човечките ресурси во бизнисите, кои ќе спроведуваат како напредна алатка-шема на менаџерското сметководство што ќе влијае врз пораст на бизнис-перформансите.

Слика 6.16: Соработка меѓу централната власт и приватниот сектор – одговор на прашање

6.3.3. Интерпретација на резултатите од истражувањето

Целта на анализа. Целта на оваа анализа беше да се анализираат нивото и квалитетот на спроведувањето релевантни информации, како клучна алатка на менаџерското сметководство во избраните компании (30) од Полошкиот регион (Република Македонија). Анализа и истражувањето беа спроведени во компании кои им припаѓаат на три главни области: *услуги, трговија и производство*.

Поголемиот дел од компаниите (90%) се во кругот на микро и мали претпријатија, додека другите (10%) се средни компании. Сознанијата од резултатот на оваа цел беа во слични линии со научните трудови наведени во оваа дисертација, а специфичната цел на овој труд беше во однос на разликата на релевантните информации и улогата на менаџерско сметководство во целина.

Во анализата на овие компании менаџерското сметководство претставува дел од системот за информирање како важна алатка за деловните одлуки. Перформансите на компаниите го спречуваат вработувањето стручен кадар, како предуслов за спроведување на алатките на релевантните информации, анализираниите компании делумно признаваат дека трошоците и принципите на дополнителни трошоци и дополнителни приходи се главно променливи во однос на релевантните информации. Спроведувањето на релевантните информации е резултат на раководното искуство, а многу малку на теоретското знаење на раководниот персонал на компаниите. Компаниите манифестираат спроведување на етичките принципи во однос на вработените, деловните партнери и на клиентите. Претпријатијата делумно го одразуваат и познавањето на бизнис-ситуациите идентификувани како: прифаќање или одбивање специјални нарачки, производство или купување директни материјали, анализа на трошоците на резервите на материјали и др. Компаниите одразуваат напредни знаења во однос на бизнис-ситуациите идентификувани како: раскинување или продолжување производствени линии, максимизирање на анализата на профитабилноста, микс на продажба, анализа на промените на деловните партнери и замена на постојната опрема со нова и манифестираат подготвеност за подлабока соработка со истражувачи и високообразовни институции и се ангажираат да бидат вработени најдобрите работници за да се надмине недостатокот на стручен кадар, како предуслов за имплементација на напредните алатки на менаџерското сметководство во иднина, воспоставуваат интензивна соработка со Стопанската комора на Полошкиот

регион и со органите на Владата за подобрување на деловното опкружување и за борба против неформалната економија како предуслов за подобрување на деловната клима.

Врз основа на анализата на многубројните претпријатија во бизнис-средината на Полошкиот регион, а имајќи ги предвид глобалната криза, конкурентноста и турбуленциите, бизнис-средината даде значително влијание во однос на тоа како претприемачите го создаваат својот бизнис во кој и да било тип на корпорацијата, како што се производството или непроизводството, голема, средна или мала компанија, профитна или непрофитна компанија. Во денешната криза и во време на брзи промени, секоја организација мора континуирано да ја обезбедува одржливоста на глобалниот пазар и мора да бидат способни да се натпреваруваат на национално и на меѓународно ниво, со цел да опстојат на пазарот. Во вакви случаи менаџерскоо сметководство во практиката треба да биде сигурно дека сите дадени информации на менаџерите се релевантни и корисни за да ја вршат својата работа, односно да го реализираат менаџирањето на компанијата.

Сметководството е информативен систем кој ги обезбедува потребните информации за управување на компанија во процесот на донесување одлуки. Менаџерите постојано се соочуваат со бројни предизвикувачки ситуации во процесот на донесување одлуки во однос на квантитетот и квалитетот на производството, цените на производите и услугите, а и во однос на нивото на платите на вработените и на нивото на индиректни трошоци.

Одлуките донесени и одобрени од менаџерите имаат влијание не само врз профитот, односно врз добивка за тековната година на компанијата, туку овие одлуки потенцијално ќе имаат влијание врз добивката во текот на следните години. Како резултат на горенаведеното, влијанието на краткорочни одлуки е многу важно како интегрален дел од процесот на долгорочно решение.

Раководителите – менаџерите во процесот на донесување деловни одлуки се соочуваат со многу прашања и дилеми. Процесот на краткорочни одлучувања значително се олеснува ако менаџерите со помош на финансиерите и сметководителите го добијат концептот на релевантни информации.

При имплементацијата на релевантните информации во однос на трошоците и приходите мора да се почитуваат следниве основни критериуми, и тоа:

1. Мора да се поврзани со идните планови.
2. Мора да бидат различни за секоја од алтернативите во однос на кои се засегнати.

Сите информации кои не ги исполнуваат горенаведените два критериума се сметаат за ирелевантни информации и затоа не се релевантни во однос на донесувањето деловни одлуки.

Информациите треба да бидат поврзани со идните планови затоа што одлуките донесени денес, заедно со сегашните ефекти, значително влијаат врз ефикасноста на бизнисот во наредните години. Ова значи дека пристапот до информациите за минатите активности не се важни за донесување на одлуката, информациите од минатото се несуштински во процесот на донесување на одлуката за иднината, а особено во процесот на донесување деловни долгорочни одлуки.

Менаџерското сметководство и улогата на релевантните информации се базираат на законите, учебниците и на прирачниците од многумина автори и многу институции, компетентни куќи за истражување и на улогата на менаџерското сметководство во деловните субјекти во РМ. Резултатот од анализата на многубројни компании покажа дека сметководствените услуги во разни компании доминираат за дадените информации и на големи и мали компании, а постои потреба сите овие компании да работат во соработка со сметководствените бироа за подготовка на материјалите и да бидат информирани во иднина. Резултатите покажуваат дека многу е важно компаниите да соработуваат со традиционални сметководствени бироа за управување.

Анализа на податоците. Врз основа на методологијата на истражувањето, овој проект беше реализиран во периодот од јануари 2016 до декември 2016 год.

Информациите се добиени преку податоците од Книговодственото биро и преку дискусиите директно со управителите како анкетен прашалник до компаниите, кои беа избрани како целина за овој проект. Еден од основните проблеми при реализацијата на ова истражување беше неподготвеноста на приватниот сектор за соработка, и покрај укажувањето дека добиените информации ќе бидат доверливи и ќе се искористат само за потребите на ова истражување. Практично, кај некои деловни субјекти постоеше незаинтересираност и одредена резерва при давањето и презентирањето на податоците за анализата и истражувањето на овие цели, па од тие причини прашањата што беа составен дел од анкетниот прашалник во согласност со нивната сугестија беа помалку

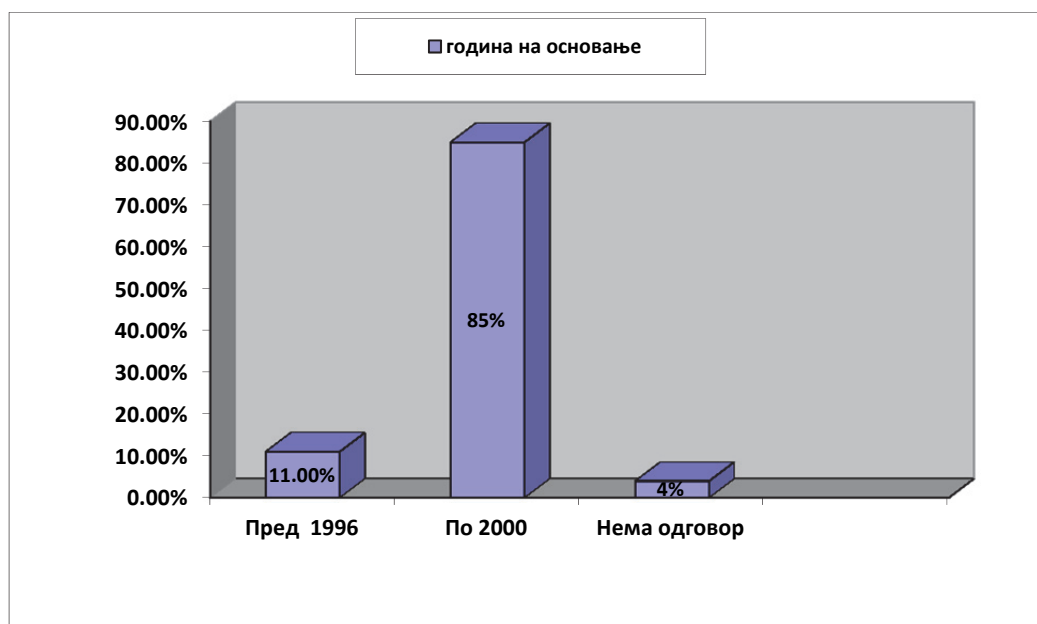
внимателно избрани за да се подобрат кооперативноста на деловните субјекти веродостојноста на добиените одговори.

Погоре е наведено дека прашањата во анкетниот прашалник се поделени, односно систематизирани во четири (4) групи. Од одговорите на прашањата **од првата група** се добиваат општи податоци за деловните субјекти, односно за нивната дејност, бројот на вработените, за местото и годината на основањето.

Според одговорите се забележува дека најголем дел од испитаниците, односно 90% вршат трговија на големо и мало, 30% се од производствениот сектор, а 35% од испитаниците се од услужниот сектор.

Голям дел од компаниите што беа вклучени во анализа за истражувањето функционираат повеќе од 5-10 години, а од вклучените компании во примерокот 11% биле формирани пред 1996 година, односно во текот на процесот на приватизација и транзиција во Р. Македонија, 85% биле формирани по 2000 година и 4% не беа сигурни за годината на формирање на претпријатието. Оттука може да се заклучи дека малите и средни претпријатија (МСП), всушност, се и носители на процесот на приватизација на Р. Македонија.

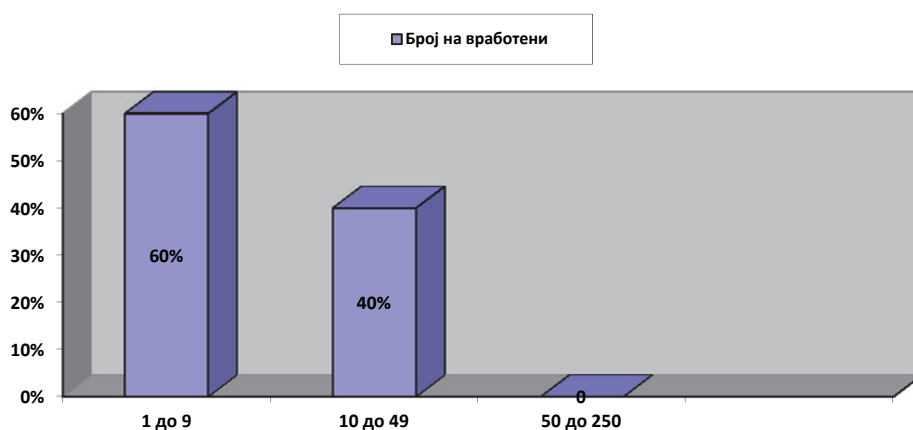
Слика 6.17: Податоци за деловни субјекти по година на основање

Според показателите, најголем дел од анкетираниите деловни субјекти се микропретпријатија 90%, а од нив 60% имаат до 9 вработени, а 40% се мали претпријатија и имаат до 49 вработени, средни и големи претпријатија нема (не покажаа податоци). Од овие компании 35% се услужни претпријатија, 25% се трговски друштва и 30% се производствени компании.

Слика 6.18: Податоци за деловни субјекти по број на вработени

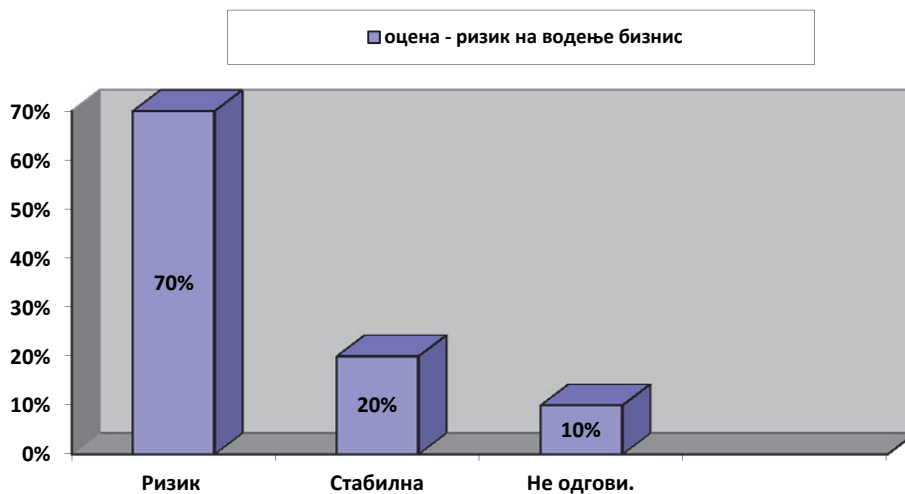
(од 1-9 = 10-49 = 50-250)

Следното прашањето од втората група што беше поставено имаше за цел да се утврдат етичките принципи, менаџерското управување и техничките релевантни информации, односно прашањето беше поставено на следниов начин:

- Оцена и ризик за водење на бизнисот онаму каде што дејствуваат нивните компании.

Слика 6.19:- оцена и ризик за водење бизнис

Како што може да се забележи од графичкиот приказ, дури 70% од испитаниците се изјасниле дека ситуацијата честопати е променлива и ризична за водење бизнис, 20% одговориле дека е стабилно и сигурно за водење бизнис, а 10% воопшто не одговориле на ова прашање. Одговорите на ова прашање недвосмислено ја потврдуваат првобитно поставената хипотеза дека климата за водење на бизнисот во Република Македонија реално честопати е променлива и ризична за водење бизнис. Кога станува збор за ризичното, може да се констатира дека проблемот е во тоа што голем дел од испитаниците ги прифаќаат високите каматни стапки, фискалната политика и големи трошоците, односно административните процедури. Поради тоа во рамките на оваа анализа е извршено тестирање дека водењето бизнис зависи од висината на каматната стапка, фискалните олеснувања и трошоците на административните процедури при водењето бизнис, односно од формирањето на друштвото.

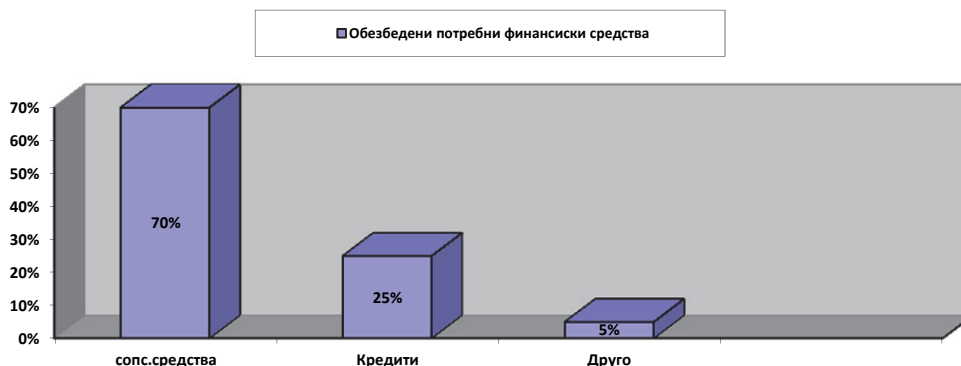
Влијанијето на фискалната политика и даночниот систем за олеснувања на административните процедури при започнувањето и водењето бизнис на малите и средни претпријатија е сосема јасно, а постојат уште многу голем број фактори што го детерминираат водењето на бизнисот, на пример: трошоците и минималниот капитал при започнувањето бизнис, процедурите, потребното време за добивање дозволи за започнување работа, регистрирање во јавниот регистар, добивањето кредит, заштитата на инвеститорот. Имено, од извештајот за овие услови за водење бизнис во земјата и во контекст со користење на модел анализа-тестирање доаѓаме од растот на бројот на малите и средни претпријатија, индикатори од кои зависи и рангирањето на овие претпријатија.

Зависноста на ризикот според бизнис-анализите од рангот на условите за водење бизнис е изразена преку графиконот 2 каде што е прикажано дека 70% е ризикот од водење бизнис, па затоа претходно даденото мислење се потврдува, односно бизнис-окружувањето зависи од претходно наведените индикатори, а како последица на нестабилното и ризично водење на бизнисот малите и средни претпријатија се соочуваат со голем број проблеми во текот на своето формирање и работење.

Следното прашање како **третата група** беше поставено за да се согледаат клучните проблеми со кои се соочуваат малите и средни претпријатија во текот на своето работење, од аспект на техничките релевантни информации, а кои доаѓаат и од надворешното и од

внатрешното окружување. Резултатите од ова прашање се синтетизирани во долната табела.

Слика 6.20:- Обезбедени потребни финансиски средства за формирање друштво

Малите и средни претпријатија (МСП), како деловни субјекти во земјата, најчесто ги обезбедуваат потребните финансиски средства од сопствени извори како основачки влог. Преку анализата и истражувањето се подврди дека е така, но и според одговорите на прашањето:

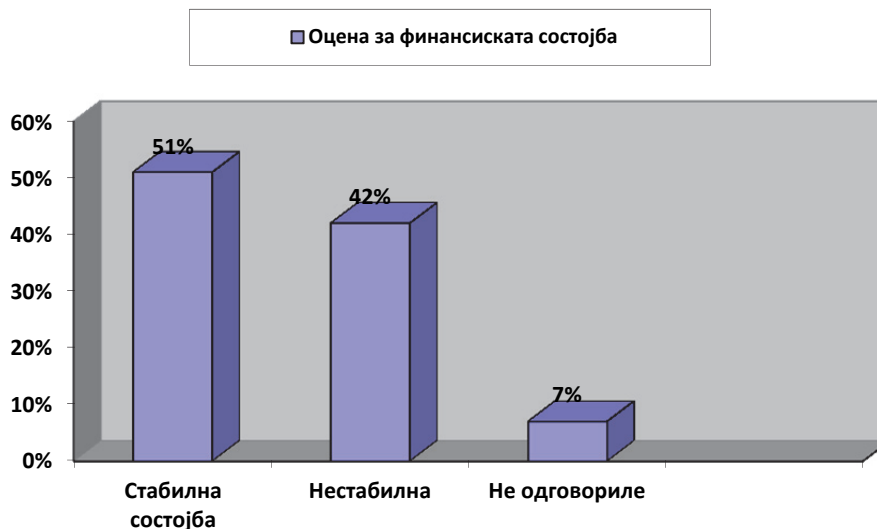
- На кој начин ги обезбедувате потребните финансиски средства за основање на претпријатието и за водење на бизнисот?

На ова прашање испитаниците – управителите имаа можност за повеќекратни одговори. 70% од нив истакнале дека потребните финансиски средства ги обезбедуваат исклучиво од сопствени пари, додека, пак, 25% користеле кредити, а другите 5% се определија за друго, односно преку разни начини на финансиско одржување. Недоволната информација за развиеност на финансискиот пазар врз хартии од вредност како и стравот од преземање на сопственоста над субјектот, доколку се врши емисија на акции, главно се клучните причини за 0% процент од анкетираниите субјекти да не вршат емисија на акции од хартија на вредност и други трансакции. Оттука произлегува дека не се преземаат мерки и активности за движењето на пазарот на капитал, односно за хартите од вредноста во Р. Македонија и за развивање извор во финансирањето на деловните субјекти во РМ.

Следното прашање како **четврта група** се однесуваше на оцена на финансиската состојба на деловниот субјект.

Имено, 51% од клиентите – испитаниците сметаа дека нивната финансиска состојба е стабилна; 42% дека не е стабилна, а 7% не дале одговор на ова прашање. Во врска со предходното прашање и со прашањето: Дали сметате дека нестабилната финансиска состојба е последица на промените во бизнис-климата, односно во водењето на бизнисот, поголем број од анкетираниите одговорија дека сметаат оти нивната нестабилната финансиска состојба е резултат на промените во деловното работење на бизнис-климата, а другите сметаат дека не постојат линерани врски меѓу нестабилноста на финансиската состојба на нивниот деловен субјект и промените во системот на финансиска состојба од што произлегуваат и резултатите во долунаведениот графикон.

Слика 6.21:- Оцена на финансиската состојба

Тестирањето на сите овие фактори и параметри се:

- а) Година на основање,
- б) Број на вработени,
- в) Оцена на ризикот за водење на бизнисот,

- г) Потребни финансиски средства за водење бизни и
- д) Финансиска состојба на малите и средни претпријатија (МСП), односно дали таа зависи од ризичноста на бизнис-климата. Сите овие фактори се прикажани во графиконите и беа извршени со помош на сметководствено биро ДИНОР Консалтинг (**DINOR Konsalting**).

Од гореспоменави податоци треба да се има предвид дека постојат и многу други фактори, а тоа се пред сè интерни фактори што имаат големо влијание врз финансиската состојба како што се изворот на капиталот, односот помеѓу сопствениот и позајмениот капитал итн. За да се обезбеди непречено дејствување и водење на бизнисот на малите и средни претпријатија е неопходна финансиска и институционална поддршка (влијаније на фискалната политика), односно намалени даноци и придонеси од државата и локалната власт, па токму поради тоа во натамошната анализа и истражување се анализирани повеќе претпријатија во врска со уплатени даноци и други давачки за да се добијат информации за финансиската и институционалната поддршка на малите и средни претпријатија во Р. Македонија. Имено, малите и средни претпријатија (МСП) за надминување на недостигот на средства за уплата на даноците и придонесите земаат голем број кредитни линии како што се краткорочни и долгорочни кредити и (Over draft) од домашни и од странски банкарски институции. Резултатите за тоа колку се кредитирани малите и средни претпријатија во случајот на Полошкиот регион е информираноста на испитаниците и земените податоци од ПАСИВАТА на страна на билансот на состојбата на овие фирми анализирани во текот на последниве години, односно за расположливите кредитни линии од анкетираниите, а кои се прикажани на следниов графикон:

Слика 6.22: - Обврските кон кредити и кредитни линии

Имено, одговорите на ова прашање покажуваат дека 75% од управителите, односно од менаџерите се запознати со расположливите кредитни линии, односно со обврските на кредитни линии, а 25% не беа точно информирани колкава е обврската за враќање на кредитот и на расположливите кредитни линии.

Во врска со прашањето дали сметате дека кредитите кои ги нудат банкарските институции имаат висока каматна стапка, поголем дел од испитаниците беа информирани за кредитните стапки и како се пласираат овие кредити и нивното искористување.

Ова прашање се потврдува и од одговорите на прашањето: Дали сметате дека кредитите кои ги нудат банкарските институции *имаат висока каматна стапка*, а кои се прикажани во графиконот.

Слика 6.23:- Каматна стапка на кредити

Во врска со горенаведеното прашање, резултатите беа следниве: 85% од испитаниците, односно менаџерите сметаат дека каматните стапки се високи, што на некој начин беше и очекуван одговор, а 10% од анкетираниите одговорија не (не се високи каматните стапки), а 5% одговорија дека не знаат.

И фискалните олеснувања како што се данок на добивка, персонален данок и ДДВ кои досега беа спроведувани за малите и средни претпријатија, се **недоволни** и несоодветни, како и институционалната поддршка за малите и средни претпријатија.

Голем дел од малите и средни претпријатија ги користат овие субвенции од државната и локална власт за понатамошно работење и за нови инвестиции.

Врз основа на одговорите на овие прашања произлегува констатацијата дека институционалната и финансиската поддршка во Р. Македонија е недоволна и не постои институционална и финансиска поддршка без разлика на големината на деловните субјекти и на тоа дали станува збор за микро, мали и средни претпријатија, а се базираат на намалување на даночните стапки, подобрување на животниот стандард на потрошувачите, стабилна законска регулатива на нелојалната конкуренција, намалување на сивата економија и корупцијата, намалување на глобите и итн.

6.3.4.Економските индикатори за големите компании и за МСП во РМ

Во шестата (6) глава на оваа теза ги анализираме и најголемите двесте (200) компании според **вкупните приходи** и најголемите компании според остварениот **нето-финансиски резултат** остварен во изминатата 2015 година. Овие двесте најголеми компании кои годинава беа опфатени со рангирањето се фирмите кои ја движат економија и кои го претставуваат лицето на македонската економија. Иако се малку на број, односно претставуваат само 0,8% од вкупниот број активни фирми, кај нив се сконцентрирани големите пари и големите бизниси. Станува збор за компаниите кои ги прават најголемите обрти, компаниите кои најмногу инвестираат, компаниите кои се најголеми работодавачи и најголеми извозници, компаниите кои се најликвидни, кои имаат најмногу зделки со државата и кои обезбедуваат и многу други бизниси на илјадници други помали фирми.

Годинешново рангирање покажува дека двесте најголеми компании во Република Македонија годишно имаат вкупен обрт од околу 8,7 милијарди евра, што е речиси колку целиот БДП, односно вредноста на сè она што се произведува во Република Македонија за една година, а кој изнесува околу 9 милијарди евра. Приходите на 200-те најголеми компании лани имаат просечен раст од 8,07%. Но, тоа е само просек. Бидејќи на листата на 200 најголеми има и такви кои имаат раст на приходите.

ТОП 10 НАЈПРОФИТАБИЛНИ КОМПАНИИ ВО МАКЕДОНИЈА

Ранг 2016	Компанија	Дејност	Нето финансиски резултат 2015 (евра)	Годишна промена (%)
1	ЏОНСОН МЕТИ	Индустија за автомобилски делови	91.429.138	63,02%
2	САСА	Рудник	37.569.467	-13,71%
3	КАМЕНИМОСТ КОМУНИКАЦИИ	Консултантски услуги	32.400.318	/
4	ЕВН	Енергетика	28.484.428	425,60%
5	МАКЕДОНСКИ ТЕЛЕКОМ	Телекомуникации	23.978.587	-34,83%
6	ЦЕМЕНТАРНИЦА УСЈЕ	Индустија за градежни материјали	20.545.340	-13,31%
7	БУЧИМ	Рудник	16.641.162	54,46%
8	ПИВАРА СКОПЈЕ	Индустија за пијалоци	12.780.592	6,61%
9	СТРОЈТРАНСГАЗ Русија (Подружница Скопје)	Градежна индустрија	12.537.782	/
10	МЕПСО	Енергетика	11.466.357	40,63%

63

Гледано по индустрии на листата на 200 најголеми компании, преовладуваат трговски и дистрибутивни фирми, градежни фирми, фирми кои работат во индустријата за автомобилски делови, трговци со нафтени деривати и со електрична енергија и фирми од металопреработувачката индустрија.

Првите 10 најголеми компании лани направиле вкупен обрт од 3,17 милијарди евра, што е 36% од обртот на сите 200 најголеми македонски компании. Во првата десетка ЕЛЕМ е единствената државна компанија, а Макпетрол и Алкалоид се единствени приватни домашни компании. Другите седум најголеми компании се во сопственост на странци.

⁶³ Извор: *Капитал 2016*

Најголема фирма во Македонија според остварените приходи и годинава е Џонсон Мети со вкупни приходи од 1,2 милијарди евра. Обртот на британскиот производител на катализатори со фабрика во зоната Бунарцик годинава ја надмина границата од една милијарда евра, благодарение на растот на приходите од 28,3% минатата година. Џонсон Мети истовремено е и најпрофитабилна фирма во земјава со профит од 91,4 милиони, што е раст од 63% за само една година.

Најпрофитабилните компании во Македонија во изминатава 2015 година работеле со вкупен профит од 613 милиони евра, кој за една година е зголемен дури за 92,85%. Ова е еден од највисокиот просечен годишен раст на профитабилноста. Колку за споредба во ланската евиденција вкупниот профит на двестете најголеми компании изнесуваше 497 милиони евра, а тој за една година беше поголем за скромни 2,53%. Тоа само покажува дека профитабилноста кај најпрофитабилните бизниси значително е зголемена. Инаку, според податоците на Народната банка лани дури 37% од фирмите во Македонија работеле со загуба. Најголемиот дел од нив се мали и микро фирми. Додека, кај големите фирми, какви што во Македонија ги има 415, се прави повеќе од половина од профитот на целата македонска економија.

На листата како најпрофитабилни компании годинава се најдоа многу од големите бизниси, но и многу мали фирми кои успеале да направат големи профити. На чело на листата најпрофитабилни компании и годинава, веќе втора година по ред, се наоѓа Џонсон Мети, со вкупен профит од 91,2 милиони евра. Профитот на Џонсон Мети за само една година е зголемен за 63,02%, а неговата профитна маржа била 7,61%, што е зголемување на неговата профитабилност во однос на 2014 година кога компанијата работела со профитна маржа од 5,91%, односно со маржа од 4,71% во 2013%.

На Џонсон Мети, како и на другите фабрики во слободните зони кои добиваат големи субвенции и државна помош, профитабилноста им расте со големи стапки секоја година, благодарение на ниските трошоци во работењето. Најпрофитабилните 10 компании лани имале вкупен профит од 287 милиони евра, што е близу до половината од вкупниот профит кој го прават 200 најпрофитабилни компании во земјава. Во годинешново рангирање само 11 компании имаат профит поголем од 10 милиони евра,

додека на ланското рангирање имаше само 9 компании со профит поголем од 10 милиони евра што е показател дека профитите на најпрофитабилните растат. Но, е показател и на тоа колку се мали македонските компании, ако се споредат на пример со профитот кој го остваруваат најпрофитабилните компании во земјите од регионот.

ТОП 10 НАЈГОЛЕМИ КОМПАНИИ

Ранг 2016	Компанија	Дејност	Вкупни приходи 2015 (евра)	Годишна промена (%)
1	ЏОНСОН МЕТИ Скопје	Индустија за автомобилски делови	1.201.623.493	28,33%
2	ЕВН Македонија	Енергетика	410.306.546	3,95%
3	ОКТА	Нафтена индустрија	329.442.377	-8,44%
4	МАКПЕТРОЛ	Нафтена индустрија	301.843.152	-9,52%
5	ЕЛЕМ	Енергетика	261.388.726	8,49%
6	ФЕНИ ИНДУСТРИ	Металопреботувачка индустрија	192.159.772	-55,46%
7	МАКЕДОНСКИ ТЕЛЕКОМ	Телекомуникации	174.776.404	31,44%
8	АЛКАЛОИД	Фармацевтска индустрија	103.232.891	6,99%
9	АРЦЕЛОРМИТТАЛ СКОПЈЕ (ЦРМ)	Металопреботувачка индустрија	98.928.996	22,38%
10	ОНЕ.ВИП	Телекомуникации	96.674.038	/

Од оваа анализа и според сопственото мислење при истражувањето можат да се донесат следниве генерални заклучоци:

- Малите и средни претпријатија во текот на своето работење се соочуваат со голем број проблеми кои доаѓаат како од надворешното, така и од внатрешното работење, односно менаџирање.
- Бизнес-климата е нестабилна и ризична за водење бизнис.
- Институционалната и финансиската поддршка од државните институции и локална власт им е потребна на малите и средни претпријатија (МСП), особено во текот на новите инвестиции за нивното натамошно опстојување.

Од друга страна, пак, ако се земат предвид резултатите од претходните истражувања и анализите во оваа докторската дисертација, тогаш јасно се потврдува значењето на влијанијето на фискалната политика и даночниот систем за развојот на малите и средни

претпријатија за економскиот просперитет на Р. Македонија, како на фискалната политика, односно нејзино влијаније. Оттука произлегува дека малите и средни претпријатија се доминантен сектор, односно чинат 90% од вкупниот број компании, кои креираат над 65% од бруто-вредноста на производството (БДП) и вработуваат над 75% од работната сила во државава.

Токму поради тоа Република Македонија треба да креира стратегии и да презема адекватни мерки и активности кои ќе овозможат подобрување на условите за основање и понатамошно функционирање на малите и средни претпријатија (МСП), односно надминување на проблемите со кои тие се соочуваат. Идните мерки и фискалните политики треба да бидат во согласност и со дефинираната рамка за воспоставување на фискалните политики и за олеснување на даночниот систем како политики за развој на малите и средни претпријатија (МСП). Во тој контекст, во овој дел од дисертацијата, врз основа на спроведените анализи, истражувања и искуства од други земји е изработена предлог-стратегија за надминување на постојните проблеми, т.е. проблемите со коишто се судираат малите и средни претпријатија, преку креирање бизнис-клима што ќе овозможи олеснување на водењето бизнис со посебен акцент на развојот на институционалната, фискалната и даночната политика за поддршка за МСП.

Основната цел на оваа предлог-стратегија и анализа е подобрување на условите на МСП во Република Македонија, а се истакнуваат:

- Зголемувањето на финансиската и институционалната поддршка на МСП од државната и од локалната власт;
- Зголемувањето на нивниот придонес во економскиот развој во БДП;
- Ообезбедување рамномерен регионален развој и инвестиции преку буџетот на РМ;
- За постигнување на горенаведените фактори, примарните и посебните цели на предлог-стратегијата во иднина е потребно да бидат исполнети следниве предуслови:
- Фискалната и даночната стабилност,
- Макроекономска и политичка стабилност,

- Пристапот до финансиски олеснувања и субвенции, што е важен фактор за развој на МСП,
- Правната рамка и институционалните фактори во развојот на МСП,
- Стопирањето на сивата економија (корупција),
- Поддршката на развојот на нов образовен систем на менаџерство во бизнисот,
- Технолошките иновации како конкурентност на малите и средни претпријатија.

6.4. Предлог-мерки за унапредување на развојот на МСП

6.4.1. Подобрување на макроекономското опкружување

Потребно е да се преземат клучни мерки кои ќе гарантираат макроекономска стабилност. Република Македонија е определена како земја со стабилност, но не и во смисла на економскиот раст и економската стабилност. Фискално-монетарниот систем треба да овозможи долгорочен раст и поволни услови за управување и водење бизнис-клима. Како услови кои се вообичаени комбинации што се користат за макроекономската стабилност се координација на фискалната и монетарната политика. Кај фискалната политика најчесто се влијае преку зголемување или намалување на јавната потрошувачка, јавните давачки или нивна комбинација. Во зависност од актуелната состојба, може да се зголемува или намалува стапката на задолжителни резерви или, пак, да се продаваат или да се купуваат хартии од вредност. Но не е едноставно да се усогласуваат фискалната и монетарната политика, но секогаш треба да се има предвид дека истовремената *рестриктивна или експанзивна фискална и монетарна политика* негативно се одразуваат не само врз развојот на малите и средни претпријатија, туку воопшто и врз економските активности во земјава и врз макроекономската стабилност .

Влијанијето на фискалната и улогата на монетарната политика како клучни компоненти на економските политики се оценуваат првенствено преку подобрување на условите за финансирање на малите и средни претпријатија. Во таа ситуација, потребно е намалување на каматните стапки за одобрување кредит и средства од посебни кредитни линии наметени за МСП, за финансирање на нивните економски активности и за јакнење на нивната стабилноста на малите и средни претпријатија.

Во случајот на Република Македонија може да се каже дека *внатрешното задолжување* предизвикува притисок врз личната потрошувачка и намалувањето на

инвестициите, пред сè поради зголемени каматни стапки. Од друга страна, имаме дефицит на тековната сметка, што поради намалениот прилив на финансиската сметка доведува до намалување на девизните резерви и создава можност за нарушување на екстерната стабилност со негативни реперкусии врз стабилноста на домашната валута.

Препораки за креирање одржлива фискална политика се следниве:

- фискална транспарентност и јасни информации,
- формирање даночни центри – одделенија,
- даночно намалување или олеснување, како што се:
  - а) намалување на данокот на добивка
  - б) намалување на персоналниот данок на доход
    - воведување на електронскиот системот за плаќање на давачките за претпријатија и
    - зголемување на ефикасноста на даночната администрација.

Врз основа на горенаведеното сите закони што се донесуваат треба да бидат стимулативни, да го поттикнуваат основањето МСП. За таа цел е потребно основање стручни тела со претставници од различни сектори, кои работат и се запознати со активностите на МСП во конкретниот сектор и со нивните проблеми. Тие треба да помогнат за поефективно водење на антикорупциската политика, главно преку активната улога на државната политика, за функционирање на комисијата за спречување и имплементирање на активностите од државната програма за спречување на корупцијата, како преземање активности за развој на пазарот на капитал итн. Пазарот на капитал нуди голем број можности за финансирање на малите и средни претпријатија како деловни субјекти, но за жал кај нас во РМ, недоволно е развиен овој вид пазар.

Идните мерки треба да бидат насочени кон:

- зголемување на инвестирањето во хартии од вредност,
- развивање широк спектар на финансиски инструменти;
- креирање институционална структура, како институционално организирана;
- зголемување на довербата во финансиските посредници;
- развивање на тргувањето со долгорочни хартии од вредност;
- соработка на Р. Македонија со соседните држави на економскиот план и сл.

За да се постигнат овие цели е потребна соодветна институционална инфраструктура која ќе нуди различни информации, услуги и обуки за МСП, како и потребната финансиска поддршка од државните институции.

6.4.2. Финансиска поддршка на малите и средните претпријатија

Во Република Македонија, како и во многу други земји во развој, голем проблем со кој се соочуваат малите и средни претпријатија е обезбедувањето на потребните финансиски средства. Малите и средни претпријатија во своето работење, вообичаено, се финансирани од сопствени извори, сопствен капитал како влогови што честопати се недоволни, а од друга страна, пак, кредитите како производите – понудите од банките сè уште се скапи, со високи стапки, односно камати. Поради тоа, голема е потребата од формирање инвестициски фондови, како кредитни фондови, побарување заеми краткорочни или долгорочни со поволни услови, намалување на каматните стапки и сите да бидат опфатени како финансиска поддршка. Во рамките на активноста за финансирање и за развој на малите и средни претпријатија (МСП) треба да се реализира проектот за финансирање на овие претпријатија, што е финансиски поддржан со заем од Европската инвестициска банка, за обезбедување капитал за потребите на МСП. Со тоа значително ќе се покријат последиците од финансиската кризата.

Во иднина ваквите проекти и понуди од разни внатрешни и надворешни институции треба да се интензивираат, за поголема финансиска поддршка, односно за олеснувањето на финансиските ресурси на МСП.

За финансирањето и за реализацијата на проектите на малите и средни претпријатија многу се важни следниве аспекти:

- ✓ подобрување на соработката со банките,
- ✓ банките да ги пласираат средствата во стопанството со европски каматни стапки (од 3-6 %, на годишно ниво),
- ✓ пласирање кредити со пониска камата стапка (диктирано од НБРМ со стапки од 0,5 до 1 отсто) за посебни развојни проекти на МСП,
- ✓ дизајнирање посебни инструменти исклучиво за финансирање на МСП,
- ✓ отстранување на нефинансиските бариери во кредитирањето на МСП,
- ✓ поедноставување и намалување на процедурите за одобрување кредити,

- ✓ дефинирање и елиминирање на невидливите трошоци при кредитниот аранжман,
- ✓ формирање микрофондови за подобрување на пристапот до финансии на МСП.

Во Р. Македонија во текот на 2014-2015 г. е имплементирана програма за кредитирање со ниски каматни стапки и со подолг грејс-период, особено од Министерството за труд и социјална политика, за претпријатија и претприемачи, а кредитите се нуделе со каматна стапка од 1% и грејс-период од една година за новите формирани фирми и за основање нови работни места за младите до 29 год. Потребна е поголема понуда на овие кредитни линии, заради намалување на финансискиот притисок што го имаат МСП.

Во Република Македонија до денес постоеле многу кредитни линии, но само мал дел од нивните средства биле искористени, како што се: ИПАРД фондовите, УНДП, Фондот за спречување на фалиментирањето, кои се нуделе како типични субвенции и кредити наменети за претприемачи, односно за поддршка на финансирањето на малите и средни претпријатија. Оваа претставува едукација и тренинг за претприемачите и вработените за користење различни видови и за финансиска поддршка од институциите од државата. Меѓутоа, кај голем број мали и средни претпријатија, кои се корисници на овие кредити, честопати постои отсуство на сознанија не само за расположливата кредитна поддршка, туку и од областа на менаџирањето, управувањето и деловното планирање. Сето ова доведува до лоши резултати, а со самото тоа и до проблеми при враќањето на кредитните средства. Во овој контекст е неопходно да се напомене дека на МСП им е повеќе од потребна поддршката и изработувањето на бизнис-плановите и инвестициските програми кои се основа за добивање субвенции или друг вид финансиска поддршка или кредити од државата и од банките.

За добивање на овие бенефици потребна е едукација на претставниците на МСП и јавниот сектор за подобрување на пристапот до грантови и за поголемо искористување на програмата за кредитирање, бидејќи Р. Македонија сè уште нема изградено систем за нивно искористување, па во таа насока е потребно да се создаде соодветна регулатива за користење на тие средства, бидејќи се со многу пониска кредитна стапка и се наменети за малите и средни претпријатија, а се едни од најдобрите и најчесто користените во земјите во транзиција, односно во развиените земји.

6.4.3. Поддршка од владините институции

Развојот на малите и средни претпријатија не може да се движи без соодветна институционалната поддршка, меѓутоа поддршката не е секогаш доволно интегрирана и финансирана од буџетските средства. Намалените ефекти од поддршката имаат за последица недоволно ниво на развиеност на знаењата и вештините на МСП, слабо присуство на странските пазар, недоволно искористување на новите технологии и иновациите итн. Од осамостојувањето на земјава, преку многу меѓународни донации се започнати проекти за основање различни агенции, центри за развој на претприемништвото и за поддршка на малите и средни претпријатија, но притоа не е користен заеднички пристап, па затоа и резултатот е несоодветен и не се рефлектира позитивно врз работењето на МСП. Од друга страна, кај агенциите за МСП постои недостиг на деловна и претприемачка култура, финансиски средства, степенот на знаења и вештините се ниски, а со тоа се загрозува долгорочниот развој на МСП. Но, ова не значи дека не постојат позитивни резултати од овие организации, меѓутоа многу подобро би било и би се постигнале подобри резултати доколку постои усогласен пристап и соодветна платформа за размена на најдобрите практики, информации и знаења од развиените земји. Со Буџетот за 2012 година и натаму продолжуваат активностите за поддршка на МСП, главно преку кофинансирање на постојните бизнис-центри и бизнис-инкубатори, но постои потреба од заокружување на институционалниот амбиент со основање нови институции, т.е. со јакнење на постојните за да се задоволи побарувачката на МСП на локално и регионално ниво и да се задоволи побарувачката од МСП. Како клучни мерки кои значително би ја подобриле институционалната поддршка на малите и средни претпријатија се подобрување на информирањето за условите за започнување бизнис и олеснувањата кои ги нуди државата. Преку истражување се добиваат информациите околу постапките и условите за регистрација на трговските друштва и придружните активности, што не беа доволно достапни за бизнис-заедницата. Тоа го потврдува и фактот дека во Република Македонија, особени во Полошкиот регион, голем дел од претпримечите не се доволно запознати со потребните услови за започнување бизнис. Во таа смисла од големо значење е воспоставувањето единствени информативни портали (инфоцентри) за МСП, како облик за поддршка на малите и средни претпријатија. Во западните, а и во одделни други развиени земји е воведен едношалтерски портал за бизнис-услуги, што е владин веб-

портал и нуди информации за започнување и водење бизнис. Клучната функција на порталот е прибирањето под еден чадор на сите владини решенија за претпријатијата. За подобрување на информираноста за условите за водење бизнис во земјава може да се искористи практиката од многу земји за формирање центри на локално ниво – регионална канцеларија. Овие центри вообичаено имаат информациска и советодавна улога за потенцијалните претприемачи, т.е. поттикнување на развојот и реализирањето на новите идеи. Како што и претходно е наведено многу млади луѓе честопати имаат идеи, но незнаат како да ги реализираат, бидејќи не се доволно информирани за видовите поддршка што ги нуди државата за отворање нов бизнис.

Со постоењето на овие центри младите луѓе ќе знаат каде да се обратат за информации поврзани со поддршката на новите бизниси и за стручна помош при реализирањето на бизнис-идеите. На ваков начин ќе се поттикнат иновативноста и креативноста кај младите луѓе кои своето знаење и искуство ќе го преточат во бизнис-идеја што има реални услови за реализирање. Станува збор за бесплатни информации и услуги за претприемачите и луѓето кои планираат да започнат бизнис. Преку овие центри претприемачите можат на едно место да ги обезбедат сите потребни информации за добивање лиценци и дозволи, за исполнување на законските обврски, како и информации за потребните чекори и документи за остварување на некое нивно право и сл. На таков начин административните процедури ќе се олеснат и ќе бидат потранспарентни, при што ќе се намали можноста за корупција.

Во таа насока е формирањето на Институтот за мали бизниси и корпорации со што се обезбедуваат програми за едукација на идните претприемачи, а се подготвуваат и курсеви и програми за техничка обука. Притоа се врши размена на најдобрата практика, се воспоставува подобра комуникација меѓу учесниците во развојот на МСП, се подобрува пристапот до интегрирани информации и до базите на податоци. Оттука, потребно е создавање мрежа за деловен развој. Тоа е специфичен вид виртуелна мрежа за деловна поддршка, што нуди услуга за деловно советување на претприемачите за да можат директно да им се понудат сите информации кои им се потребни за квалитетно реализирање на своите проекти и идеи на пазарот. Во развиените земји, па и во одделни земји во развој вообичаена практика е постоењето на центарот за претприемништво, што има директен контакт со претприемачите.

Овие центри вообичаено функционираат на локално ниво за спроведување на политиката за развој преку воспоставување бизнис-инкубатори и бесплатни бизнис-зони за мали и средни претпријатија. Формирањето претприемачки зони овозможува низа поволности за стартување и за одржување на бизнисите, особено во нивниот почетен период кој е критичен за нивното натамошно опстојување. Овие зони, вообичаено, се воспоставуваат во поатрактивните региони, а поддршката за претприемците се состои од: даночни и царински олеснувања, обезбедување софистицирана инфраструктура, логистички центри, специјализирани промоциски услуги, конституирана мрежа за комуникација меѓу зоните и сл. Потребно е и формирање министерство за мали и средни претпријатија, а не само посебен сектор во рамките на Министерството за економија. На ваков начин ќе се обезбеди посебно влијание врз активностите за приспособување на деловното окружување за развој на малите и средни претпријатија, и тоа:

- а) зголемување на пристапот до финансии за МСП;
- б) подобрување на конкурентноста на малите и средни претпријатија;
- в) транспарентноста на законодавството со ЕУ стандардите;
- г) организирање обука за претприемачи и вработени во јавниот сектор ;
- д) публикации на иновациите и развој на капацитетите за зголемување на бизнисот;
- ѓ) подобрување на пристапот на МСП до глобализираниот пазар и сл.⁶⁴

Во повеќе земји веќе се формирани министерства за МСП, за јакнење на улогата на агенцијата за развој на МСП која, од една страна, треба да обезбедува поддршка на МСП на извршно ниво, односно во реализирање на проекти за развој. Од друга страна, таа ќе има водечка улога во координирање на спроведувањето на политиките за МСП во рамките на другите секторски политики, т.е. во областите во кои тие се ангажирани во развојот на претприемништвото. Во програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и на иновативноста на малите и средни претпријатија во 2014 година е предвидена финансиска помош за поддршка на бизнис-центрите и за поддршка на реализираните проекти за промоција и развој на претприемништвото, организирање обуки, консултатски услуги и сл. Предвидени се и средства за финансиска поддршка на бизнис-инкубаторите и женското претприемништво. За стимулирање на развојот на овие центри е неопходна

---

⁶⁴ Министерството за труд и социјална политика (билтен 2015)

поголема владина поддршка во иднина, бидејќи тие се клучни институции што придонесуваат за развој на МСП.

Во неколку западни земји постои министерство за МСП, во Хрватска постои Министерство за економија, труд и претприемништво, во Романија функционира Министерство за мали и средни претпријатија.

6.4.4. Правна и законска рамка

Стабилната законска регулатива е битен предуслов за развој на малите и средни претпријатија, односно за рационализирање на владините регулативни мерки. И системот за следење на имплементацијата на законите и на административните процедури треба да обезбеди повратни информации од малите и средни претпријатија. При формулирањето на законите за мали и средни претпријатија водечкиот принцип треба да биде во насока на подобрување на законската рамка, потребна е ревизија и модификација на Законот за регистрација на бизнисите и за претприемништвото. Значаен сегмент за успешна политика на МСП претставува статистичкото следење на работењето на малите и средни претпријатија во согласност со принципите на ЕУ. Неопходни се и промени во законските прописи за заштеда на административните трошоци и на времето за регистрирање бизниси, што, всушност, е една од примарните цели во секоја стратегија за развој на МСП. Во таа насока би можело да се искористи искуството од западните држави, каде што претпреимачите се стекнуваат со статус самостоен стопанственик со едноставно регистрирање во стопанската комора или во здружението на занаетчии по електронски пат, без притоа да се **врши евиденција во регистар**. За поттикнување на отворањето бизниси пожелно е да се изостави плаќањето фирмарина во првите години од нивното основање. Донесувањето на законот за континуитет на претпријатијата за нивна заштита од финансиската нестабилност и инсолвентност, како и реформите во Законот за заштита на интелектуалната сопственост позитивно ќе влијаат врз функционирањето на малите и средни претпријатија, а од друга страна инвеститорите би биле сигурни со Законот за заштита на инвеститорите и сл. Во многу земји веќе е воспоставена практиката за донесување на т.н. омнибус на закони кој подразбира промена на повеќе закони

истовремено со еден акт, со цел брзо и ефикасно отстранување на изразените бизнис-проблеми.⁶⁵

Но, покрај носењето нови закони, потребно е и континуирано следење, т.е. согледување на новите прописи за да може да се процени нивното влијание врз МСП, а кога е возможно да се поедностават одделни одредби, во согласност со интересите на МСП, понатаму подобрувања во правниот систем и судската власт за забрзување на судските процедури, намалување на трошоците за нив, соодветно водење на постапките, висок професионализам, повисоки технички капацитети на персоналот, висока способност за решавање на споровите, проектно финансирање, брзо реализирање на одлуките, подобрување на државната контрола во извршувањето на одлуките, елиминирање на влијанието на субјективниот фактор во судските процедури.

Досега се направени повеќе измени во законската регулатива, така што на пример е воведен Управен суд што треба да ги решава стопанските спорови. Во ЕУ стопанските спорови секогаш имаат предност во парничните постапки, пред сè за да се овозможи непречено одвивање на деловните активности. Со воспоставување и водење единствен електронски регистар на трговските спорови, во голема мера ќе се забрза процесот на донесување одлуки за деловните спорови, а воедно ќе се намалат и парничните трошоци. Потребно е и креирање портал каде што сите нацрт-легислативи и стратешки акти ќе бидат презентирани за дискусија. Во Р. Македонија започна да работи ваков портал. Практиката покажува дека легислативата се поставува само откако ќе бидат одобрени во Собранието на РМ. Не постои систем што ги обврзува министерствата да ги поставуваат нацрт-легислативите и стратешките акти. Всушност, кај нас генерално не се проблем законите, туку подзаконските акти што ги донесува извршната власт, без никаква консултација и дискреционото право на министрите да донесуваат вакви акти во отсуство на систем за претходно верификување на нивната законитост. Доколку успешно функционира порталот, тогаш ќе се обезбедат релевантни информации за минатите и тековните јавни консултации за предлог-стратешките документи и закони. Преку порталот секоја владина институција ќе може да ги објавува планираните нови или изменети закони. Секој би имал пристап до порталот и би можело да се коментира за презентираниите документи преку отворен форум. Целта на порталот е да се зголеми свеста

---

⁶⁵ *Еуростат*

кај бизнисот и кај граѓаните, т.е. тие да се мотивираат за активната улога во креирањето на политиките. Порталот треба да ја стимулира и соработката меѓу институциите, бизнисот, граѓаните и експертите од државните институции во насока на развојот на законодавната рамка и а неопходни се и иницијативи за донесување прописи за подобрување на електронското водење бизнис. Отворањето бизнис по електронски пат и зголемувањето на бројот на електронски услуги во државните институции, на пример: електронска достава и плаќање на фактурите, формирање на електронско сандаче за сметки и известувања и сл. би придонеле за унапредување на електронската трговија и за продажбата преку интернет. Електронското водење бизнис подразбира голема заштеда на време и трошоци за претприемачите. Главни цели на донесувањето на стратегијата за претприемачко учење треба да бидат подигнување на јавната свест за претприемништвото и развој на позитивен став кон доживотното учење за претприемништво. Таргет-група во овој случај би биле училиштата, универзитетите, професорите, наставниците, регионалните и локалните власти, бизнисмените, приватните здруженија и организации на граѓанското општество.⁶⁶

6.4.5.Подобрување на конкурентноста и иновативноста МСП

Значајните фактори и мерки за зголемување на конкурентноста и способност на малите и средни претпријатија првенствено се следниве:

- креирање макроекономски амбиент,
- овозможување раст на малите и средни претпријатија,
- стимулативна даночна политика,
- финансиска и институционална поддршка и
- развивање ефикасни пазари, односно финансиски пазари и пазар на труд.

Финансискиот пазар нуди многу можности за финансирање на малите и средни претпријатија, но е потребно и развивање на ефикасен пазар на трудот што ќе понуди висококвалификувана работна сила за континуирано зголемување на продуктивноста. Во таа смисла потребно е следниво:

---

⁶⁶ Книговодствено биро DINOR Consulting (извршени ујлаџи по џаџи на електронско банкарство)

- утврдување национална стратегија за постигнување на конкурентност;
- донесување и реализирање нови деловни стратегии на компаниите;
- создавање успешни брендови врз основа на комбинирани ефекти од повеќе функции;
- примена на светските искуства и учење од успешните компании;
- имплементирање на современите технологии во производствените процеси (ISO).

Треба да се преземат и мерки за зголемување на извозот на МСП на европските и светските пазари, бидејќи за тоа постојат резерви. МСП сè уште имаат мал удел во вкупниот извоз на националната економија. Една од основните причини е неусогласеноста на нивните производи со меѓународните стандарди за квалитет. Затоа е задолжително имплементирањето на програмите за кофинансирање и за сертифицирање на услугите. Во програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и на иновативноста на малите и средни претпријатија во Р. Македонија треба да се предвидат субвенции за приватни деловни субјекти, пред сè за надоместување на дел од трошоците за сертифицирање на системите за квалитет според европските стандарди.

Потребно е поттикнување на извозот на МСП преку поголема промоција на производите и услугите, како и поголеми субвенции од државата за нивниот извоз, формирање разни саеми преку кои ќе бидат претставени македонските компании заинтересирани за извоз. Намената на овие саеми ќе биде промоција на македонските производи и услуги, односно зголемување на меѓународната економска соработка, намалување на трансакциските трошоци преку зајакнување на трговската инфраструктура, и подобрување на интеррегионалната соработка со соседните земји за заеднички настап на пазарите на ЕУ.

Целта на интернационализацијата на бизнисот е задоволување на потребите на потрошувачите надвор од границите и подобрувањето на конкурентноста на домашните компании во меѓународната трговија преку ефикасна употреба на јавни и приватни финансиски средства и намалување на трошоците и ризикот при настап на странски пазар. Во тој контекст, најпрво е потребно да се идентификуваат и да се надминат разликите кои постојат меѓу домашниот и меѓународниот економски, политички, културен и платен систем; а потоа да се избере еден од методите за формирање интернационален бизнис – директен и индиректен извоз. За да се изберат најдобрите стратегии со кои ќе се надминат проблемите за интернационализирање на бизнисите, владината политика мора да е

ефикасна и да се фокусира кон зголемување на свеста за интернационализација на бизнисите, преку креирање политики и програми што ќе им помогнат на бизнисите да ги надминат бариерите во текот на интернационализацијата. Во таа насока е значајно да се изврши анализа на пазарните можности, промотивните активности, едукацијата за меѓународен бизнис, едукацијата за подготовка на план за извоз и сл.

За постигнување на иновативноста на македонските мали и средни претпријатија досега се преземени повеќе чекори, но сепак сè уште е недоволен капацитетот на истражувачките институции, и финансиските ресурси наменети за истражување и развој. Слаба наклонетост кон инвестирање во бизнис секторот, и лоша рамка за трансфер на знаење – постои недостиг на канали за тековите на знаење во економијата. Оттука, потребно е зголемување на капацитетите на фирмите и врските во економијата за да се искористат предностите од знаењето и истражувањето. Државата треба да создаде фонд за иновации и нивно користење и постепено, во период од 10 години, да се достигне просекот на ЕУ. Имено, конкурентноста во секторот на МСП во голема мера е детерминирана од нивото на иновациски активности. Интересот на МСП за истражување и развој не е на задоволително ниво, во споредба со големиот интерес за трансфер на технологијата. Како последица на слабата меѓусебна поврзаност на претпријатијата и истражувачките институти, МСП недоволно ги користат изворите на знаења, па затоа имаат ниско ниво на иновациска активност и технолошка опременост. Токму поради тоа, нагласокот треба да биде на апликативната научноистражувачка дејност, која треба да го развие иновацискиот потенцијал, и тоа главно преку создавање нови претпријатија, за: производство, услуги и транспорт, зголемување на ефикасноста при работењето и сл. Најдобро е во овој процес да бидат вклучени сите институции на научноистражувачкиот труд и МСП да го препознаат со значењето и придонесот на научноистражувачкиот труд, а истовремено да ги поттикнуваат и повеќе да вложуваат во истражувањето и развојот.

За формирањето на овие центри се потребни грантови за проекти и развој на финансиски институции поврзани со иновациите. Во оваа насока потребен е развој на иновациски центри што ќе ги собираат креативните идеи од малите и средни претпријатија, како што се разни истражувачките институти, на пример УСАИД.

Овој центар нуди голем број услуги, а особено најзначајни се:

- пристап до капитал;

- пристап до обезбедувачи на услуги;
- пристап до талент;
- пристап до стратегиски сојузи/врски и
- пристап до менторство и тренинг.

Со поделени средства од овој фонд ќе може да се поддржува развојот на иновациски комерцијални производи и услуги што ги исполнуваат критериумите за зголемената глобална побарувачка на технологиите за подобрување на условите за живеење. Фондот би можел да поддржува иновациски проекти и да обезбедува грантови и гаранции за претпријатијата кои имаат развиено климатски и еколошки решенија или социјални решенија. Оваа практика е присутна е во западните земји, како форум за иновации заради промовирање и поддршка на развојот на иновациите, на МСП и на претприемачите.

Други мерки што треба да се преземат за да се овозможи поддршка и развој на малите и средни претпријатија се:

- дијалогот меѓу јавниот сектор и МСП,
- независност во работата и професионална поддршка,
- презентирање на резултатите од дијалогот,
- јакнење на соработката со големите јавни компании.

Во Република Македонија информациската и комуникациската технологија, како фактор за пораст на продуктивноста и конкурентноста на МСП е во фаза на завршување, но уште не се воспоставени соодветна правна рамка и ниво на информатност, а инфраструктурата сè уште не е доволно развиена. Оваа државната помош се смета за дозволена кога станува збор за развој на неразвиените региони, на малите и средни претпријатија, за истражување и развој. Според овој концепт, деловните субјекти преземаат одговорност за влијанието на нивните активности врз потрошувачите, добавувачите, вработените и сл. Во минатото деловните субјекти имаа само економска одговорност, но современите услови наметнуваат одговорност и во однос на принципите и стандардите за развој и иновации на МСП.

7. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Врз основа на анализата и на систематското истражување на проблематиката во завршниов дел се дефинирани следниве заклучоци:

- Малите и средни претпријатија се значаен фактор за состојбата во секоја државна, национална економија. Процесот на глобализација, брзиот техничко-технолошки развој и меѓународната интеграција на пазарот на капитал, налагаат флексибилно прилагодување на деловните субјекти кон промените глобалните процеси, овозможуваат брз процес на флексибилност, формирање и настап на малите и средни претпријатија, кои со својата бројност и флексибилност стануваат значаен фактор за јакнење на националната економија. Поради тоа, во трудов особено се потенцирани врска меѓу малите и средни претпријатија (МСП) и општиот економски развој. Малите и средните претпријатија со своите карактеристики и со примената на новите технологии придонесуваат за креирање нови работни места, за зголемување на производството и додадената вредност и општо за економскиот развој на современите пазарни економи. Откако е констатирано значењето на малите и средни претпријатија за економскиот развој, потенцирана е и потребата од преземање мерки и активности за дефинирање проект-стратегии за поддршка на нивниот развој, базирани врз искуствата од различните развиени земји и земјите во транзиција.

Економскиот потенцијал во ова истражување е насочен кон процесот на дефинирање на малите и средни претпријатија, нивното основање и функционирање, застапеноста и нивното влијание врз економскиот развојот, врз вработеноста и создавањето на БДП. Токму оттука произлегуваат потребата и значењето за креирање поволна бизнис-клима, имајќи предвид дека таа претставува предуслов за успешен почеток и развој на малите и средни претпријатија и општо за развојот на национална економија. Од анализата и истражувањата поврзани со развојните можности на МСП се потврдува дека тие во современите економи учествуваат со повеќе од 90% од вкупниот број компании и креираат повеќе од 65% од бруто-вредноста на производството и 70% од вработеноста. Поаѓајќи од добиените податоци во текот на анализата на даноците, придонесите и таксите, сметаме дека е неопходно да се посвети поголемо внимание на подобрувањето на даночниот систем и на финансиската поддршка преку даночно олеснување како и на правната и законската рамка за дефинирање на развојот на МСП.

➤ Поаѓајќи од економските податоци, влијанијето на фискалната политика врз развојот на малите и средните претпријатија, се покажуваат позитивните ефекти. Имено, даночната политика и даночните стимулаци ги поттикнуваат процесите на развој и инвестициите на МСП во Р. Македонија. Интервенциите преку буџетските расходи влијаат врз поттикнувањето на малите и средни претпријатија за реализирање на развојните проекти. Врз основа на извршената анализа се препорачува трансформирање на правниот систем заради обезбедување правни услови за слобода на претприемништвото и на приватните компании, непречено инвестирање и завршување на процесите на приватизацијата, како клучни економски процеси за динамизирање на економските текови.

➤ Фискалната политика во Р. Македонија се базира на даночните реформи со цел оваа политика да се приспособи на новите услови создадени во земјава по 2002 година. Овие реформи беа собразени со обврските кои произлегуваа во процесот на економската интеграција во ЕУ.

Данокот на доход претрпе измени како во даночната основа така и во однос на неговите стапки (намалувајќи ги даночните стапки) како и во упростувањето на постапката на неговото пресметување. Во структурата на вкупните фискални приходи последниве години дојде до пренесување на даночниот товар од директните даноци на приходи кон даноците на потрошувачка (ДДВ, акцизата и царината), што е во согласност со тенденциите на најновите реформи во земјите во развој, односно во транзиција. Распределбата на глобалниот даночен товар беше насочена кон индиректните даноци (ДДВ и акцизи) поради неколку причини:

а) поради поголемата економска неутралност на овие даноци,

б) поради недостаток на домашната акумулација и поради потребата да се стимулира штедењето,

ц) поради потребата за намалување на цената на трудот,

➤ Со определувањето за изложениот концепт за радикална даночна реформа, Република Македонија изгради модерен даночен систем, едноставен и ефикасен.

-Основните видови даноци, со своите карактеристики формираат таква даночна сруктура која маже да се спореди со моделот на даночен систем во најголемиот број современи држави со развиени пазарни економии.

-Карактерот и фискалниот капацитет на четирите водечки даноци: персоналниот данок на доход, данокот на добивка на корпорациите, данокот на додадена вредност (ДДВ-ВАТ) и акцизата овозможуваат ефикасно водење на фискалната економска политика на микро и макро планот, пред сè, во областа на стабилизацијата, алокацијата на ресурсите и прераспределбата на доходот, напоредно со остварување на тесната фискална цел за обезбедување на потребниот ибем на јавните приходи.

- Главните видови даноци и нивното дејство врз агрегатна побарувачка им дава можност на носителите на фискалната политика да ги контролираат коњуктурните флукуации и да ги балансираат глобалните односи помеѓу понудата и побарувачката.

Анализата на практичното влијание на даночниот систем во Полошкиот регион, односно реонот на Тетово, подврдува успешноста на спроведените фискални реформи во РМ со исклучок на областа на социјалните придонеси, област која треба да се реформира во процесот на економската интеграција во ЕУ.

- Финансирањето на малите и средни претпријатија е особено сложен процес, а еден од најголемите лимити во работењето на малите и средни претпријатија е токму недостигот на финансиски средства. Во тој контекст, како резултат од истражувањето и анализите, се потенцирани повеќе пристапи за обезбедување финансиски средства. Имено, во различните развојни фази претприемачите можат да користат различни начини за финансирање на своите бизниси, како што се:

- сопствени извори на средства
- банкарски кредити
- различни фондови
- и други извори.

Во почетната фаза од развојот на бизнисот, доминантен извор на финансирање се сопствените средства (првите 1-5 години).

Во втората фаза се банкарските кредити кои друштвата честопати ги земат како краткорочни или долгорочни кредити за развој, а во понатамошната фаза се користат различни фондови, а дури во подоцнежната фаза на развојот како извор за финансирање се јавува емисијата на хартиите од вредност. Ризичните фондови се атрактивни извори за финансирање кон кои се стремат со повеќе деловни субјекти. Од анализата на нивните специфичности може да се нагласи констатацијата дека банкарските кредити за бизнис и разичните фондови припаѓаат на истото семејство како капитал, но за остварување поголема корисност и за надминување на проблемите поврзани со финансирањето. А во врска со овие извори треба да се имаат предвид следниве аспекти:

- каматата на кредитот
- рокот на кредитот и
- формалните ризици што може да се јават за МСП.

За подобрување на бизнис-амбиентот во земјата воопшто неопходно е да се земат предвид следниве предлози и сугестии:

1) Реформи во фискалната политика и во даночниот систем. Практиката од земјите во транзиција покажува дека ефикасниот даночен систем со транспарентни, едноставни и од ниски даноци е еден од предусловите за економски напредок. Даноците имаат и големо влијание врз трошоците на бизнисите. Оданочувањето на добивката непосредно влијае врз очекуваните приноси и врз мотивот за инвестирање. Иако се извршени повеќе реформи и намалување на даночните стапки, сепак, даночниот систем не е доволно стимулативен за малите и средни претпријатија, особено за новооснованите. Оттука, во иднина реформите во даночната политика треба да бидат насочени кон олеснување на работењето на деловните субјекти, односно кон:

- поедноставување на даночниот систем, преку воведување посебен систем за плаќање на давачките од малите и микро претпријатијата;
- даночни ослободувања за реинвестираната добивка;
- следење на даночните обврски од малостопанствениците;
(враќање на ДДВ за максимум 30 дена, после да се плаќа камата за секој изминат ден);
- поедноставување на даночната пријава и на електронското оданочување.

2) Развојот на компаниите. Врз развој на компаниите значајно влијание имаат и макроекономските прилики. Фискалната и даночната политика се најзначајните

макроекономски политики преку чии инструменти владите влијаат не само врз развојот на малите и средни претпријатија (МСП) туку и врз стабилизацијата на вкупните економски текови. Всушност, основните принципи што треба да ги водат земјите членки на ЕУ и земјите кандидати за ЕУ при креирањето на своите политики и стратегии се:

- Создавање средина во која бизнисите ќе можат да напредуваат и да бидат наградени.
- Создавање можности претприемачите што се соочиле со банкрот, брзо да добијат втора шанса.
- Одговорна јавна администрација,
- Адаптација на мерките на јавната политика според потребите на МСП:
  - учество на МСП во јавните набавки,
  - олеснување на пристапот на МСП до финансните извори,
  - поддршка на малите и средни претпријатија да обезбедат пристап до странските пазари.

3) Финансиската поддршка за мали и средни претпријатија преку развој на финансискиот систем, на пазарот на капитал и преку развивање инструменти исклучиво за финансирање на МСП, што би се засновале на соодветни гаранци, ниски каматни стапки и подолг грејс-период и слично. Треба да се создаваат претпоставки за јакнење на финансискиот капацитет на малите претпријатија и да се охрабри нивната инвестициска активност. Треба да се подобри и информираноста на сопствениците на МСП за можностите и изворите за финансирање на нивните бизниси заради навремено користење разни кредити и средства од претпристапните фондови внатре во земјата или од фондови од ЕУ.

4) Влијаније на човечките ресурси во МСП

За реализирањето на целите на малите и средните претпријатија (МСП) имплементирањето на концептот на менаџмент на човечките ресурси добива сè поголемо значење. Од анализата и од добиените податоци состојбите поврзани со кадарот кај најголемиот број деловни субјекти, односно претпријатија не се соодветни на современиот концепт за односот меѓу претпријатието и вработените. Токму поради тоа треба да се преземаат низа мерки за подобрување на управувањето со човечките ресурси кај малите и средни претпријатија, и тоа:

- Менаџерите треба да бидат свесни за значењето на управувањето со човечките ресурси, треба да сфатат дека управувањето со човечките ресурси е составен дел од работа.

- Менаџментот треба добро да ги познава содржината на работите и задачите што се извршуваат со човечките ресурси и нивното професионално реализирање.
- Секој деловен субјект треба да има посебен сектор за управување со човечките ресурси, и тоа за:
  - определување на изворите за ангажирање на вработените, изготвување акциски план, анализа и соодветен дизајн на работното место,
  - регрутирање и селекција на кадрите,
  - отпуштање на работници, имплементирање систем за стимулативно плаќање,
  - обука, социјализација или воведување на нововработените и оценување на вработените.

Интерната организација на секторот треба да биде приспособена на големината на претпријатието, за преземање активности и воведување програми за управување и развивање на стимулативниот системи за плаќање на трудот и за подобрување на продуктивноста на вработените.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасовски, д-р Живко, Јавни финансии, Скопје, 2004
- Анастас, д-р Ангели, Јавните финансии, Тирана, 2001
- Анастас, д-р Ангели, Фискалната политика, Тирана, 2002
- Afonso, A., Agnello, L. and Furceri, D. (2008) Fiscal policy responsiveness, persistence and discretion”. Buchholz Wolfgang, Kai A. Konrad, Taxes on Risky Returns - An Update, Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance, Working Paper 2014-10, Munich, 2014.
- Burnham Paul, Taxing Businesses Through the Individual Income Tax, Congressional Budget Office, December 2012.
- Buchholz Wolfgang, Kai A. Konrad, Taxes on Risky Returns - An Update, Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance, Working Paper 2014-10, Munich, 2014
- Business taxes, <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/business-taxes> .
- Богоев, д-р Ксенте, Анастасовски, д-р Живко, Нов даночен систем во РМ, Скопје, 2003
- Бојациоски, Д, Систем, економска политика и развој, Менаџментот на човековите ресурси во практиката на претпријатијата во Р. Македонија, Скопје, 2010
- Бундо, д-р Шериф, Финансии, Тирана, 2003
- Богоев, д-р Ксенте, Фискална политика, Скопје, 2000
- Brooks, C. (2008), Introductory Econometrics for Finance, and edition, Cambridge University Press, New York. Brigham F. Eudene, „Financial management – Theory and practise“, University of Florida, 2002
- Blanchard, O., Macroeconomics, Prentice –Hall, 2000
- Богоев К., Атанасовски Ж. (1994), Даночниот систем на Македонија, теориски и практични аспекти, Мисла, Скопје, Македонија
- Cane, Gentiana-Finansa-2003
- De Mooij R., Nicodeme G., ‘Corporate Tax Policy, Entrepreneurship and Incorporation in the EU, Tinbergen Institute Discussion Paper TI 2007-030/3, 2007.
- Devereux Michael P., John Vella, Are We Heading Towards a Corporate Tax System Fit for the 21st Century?, Fiscal Studies, 2014
- David Stokes, Small Business Management, Continuum, London, 2002;

- Дејвид Дикинс, Марк Филс, Претприемништво и мали бизниси, ТРИ, 2010
  - Достих М., Менаџмент малих и средњи предузеча, Економски факултет, Сарајево, 2004
  - Dhano, Dr. Sotiraq, Tatimet, Taksat dhe Kontabiliteti, Tirane, 2003
  - Dallago, B. (2003), Важноста на малите и средни претпријатија за економиите во транзиција
  - Debrun, X. and Kapoor, R. (2010) , “Fiscal Policy and Macroeconomic Stability:Automatic Stabilizers Work, Always and Everywhere”
  - Edmark Karin, Roger Gordon, Taxes and the Choice of Organizational Form by Entrepreneurs in Sweden, IFN Working Paper No. 907, 2012
  - Fuest Clemens, Nadine Riedel, “Tax Evasion, Tax Avoidance and Tax Expenditures in Developing Countries: A Review of the Literature, Report prepared for the U.K. Department for International Development (DFID), Oxford University Centre for Business Taxation, 2009
  - Филиповиќ, д-р Х., Наука за финансиите, Белград, 1999
  - Фити, Т., Василева Хаци-Марковска, В., Милфорд, Б., Претприемништво (второ издание), Економски факултет, Скопје, 2007
  - Фити, Т., Економија, Економски факултет, Скопје, 2009
  - Gurley-Calvez, Tami, Donald Bruce, Do Tax Cuts Promote Entrepreneurial Longevity?, National Tax Journal 61, 225-250, 2008.
- Gari B.Hansen: Priracnik za pretpriemnicki iniciativi za Lokalen Ekonomski Razvoj ”, Zeneva Suisse
- Hurst Erick, Benjamin W. Pugsley, What Do Small Businesses Do?, Brookings Institution, August 2011
  - Haltiwanger, John C., Ron S. Jarmin, Javier Miranda, Who Creates Jobs? Small vs. Large vs. Young, National Bureau of Economic Research, August 2010
  - Hill, S., Competition and Control at Work, Henenun.London 1981
  - Haderi, Dr .Sulo ,Politika Fiskale,Tatimet, Taksat dhe Kontributet-Tirane-1999
  - Haderi, Dr. Sulo, Hyrje ne Ekonomi –Politika Fiskale Tirane
  - Hebus, III. (2010) , “The Effects of Discretionary Fiscal Policy on Macroeconomic Aggregates: A Reappraisal”, Goethe University Frankfurt, Germany.

- International Finance Corporation (IFC), Designing a Tax System for Micro and Small Businesses: Guide for Practitioners, Washington, DC, 2007
- International Finance Corporation (IFC), The Costs of Tax Compliance in Armenia, Yerevan, Armenia, 2011
- Јованоски Тихомир, Финансиски пазар, Економски центар, Скопје, 1994
- Јелциц, д-р Божидар, Јавните финансии версус фискалната економија, Загреб, 1998
- Јелциц, д-р Божидар, Наука за финансии, Загреб, 1979
- Kotler F., Treto evropsko izdanie „Financial Times Prentice Hall, 2010
- Keot P. „Mangerial Economices“, Economic Tools far Todays Decision Makers Prentice Hall, USA 2009
- Klemm Alexander, Stefan Van Parys, Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives, International Tax and Public Finance, Vol. 19, 393-423, 2012.
- Knittel Matthew, Susan Nelson, Jason DeBacker, John Kitchen, James Pearce, Richard Prisinzano, Methodology to Identify Small Businesses and Their Owners, Office of Tax Analysis, Department of the Treasury, August 2011
- Komoni, Dr. Sabahudin, Financat, Prishtine
- Kadriu, Dr. Sabri, Financat Publike, Prishtine, 2002
- Kalica, Manjolla, Cane, Gentiana-Financat Publike, Libri i perkthyer, Tirane, 2003
- Кешетович, Изудин, Финансије, монетарне и јавне, Тузла, 2009
- Кешетович, Изудин, Реформа финансиског система
- Козаревич, Емира, Глобална финансиска криза, Тузла, 2009
- Комазец, Слободан, Монетарна и финансиска економија
- Kotler, Dr. Filip, Principles of marketing, 1980
- Lecisoti, Mario, Leksikonite od nauka za finansi 2004
- Leibfritz W., Undeclared Economic Activity in Central and Eastern Europe, World Bank Policy Research Working Paper WPS5923, The World Bank, Washington DC, 2011.
- Luna LeAnn, Matthew N. Murray, Effects of State Tax Structure on Business Organizational Form, National Tax Journal, vol. 63, 995-1021, 2010.
- Ловцевик, д-р Јован, Јавни финансии, Белград, 1975
- Lucić Lijana, „Preduzetničke finansije“, Akademska knjiga, Novi Sad, 2006

- Lajović D., Nikolić N., Drobnjak R., Uvod u biznis, Ekonomski fakultet , Podgorica, 2010
- Mansfield E., Managerial Economics -Theory, Application and Cases, WW Norton & Co New York & London
- Мишковска-Кајевска, Л., Малите претпријатија во развојот на стопанството на Македонија, Економски институт, Скопје, 2002
- Osmani, Dr. Ruffi, Kontabiliteti Menaxherial, UEJL, Tetove, 2007
- Osmani, Dr. Ruffi, Kontabiliteti Financiare , 2009
- OECD Taxation and Small Businesses, Paris, 1994
- Packard T., Koettl, J., Montenegro C., In from the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor, The World Bank, Washington DC, 2012
- Park Sophie, R&D Intensity and Firm Size Revisited, University of California, Los Angeles, January 22, 2011
- Peter Ferdinand Dremler, Innovation and Entrepreneurship, Harper Business 2006
- Polo, Dr. Geatrenc, Financat Publike, Tirane, 2001
- Polo, Dr. Geatrenc, Financat, Tirane, 2002
- Rosen, Dr. Harvej. S., Financat Publike, 2003
- Rao Nirupama, Do Tax Credits Stimulate R&D Spending? Revisiting the Effect of the R&D Tax Credit in its First Decade, September 2010.
- Robb Alicia, David T. Robinson, The Capital Structure Decisions of New Firms, The Review of Financial Studies, first published online July 8, 2012.
- Рафајловска, Вера, Месечен даночен билтен, Скопје, 2007
- Раичевич, Божидар, Јавне финансије, Економски факултет, Београд, 2005
- Slemrod Joel, Varsha Venkatesh, The Income Tax Compliance Cost of Large and Mid-Size Businesses, April 2004.
- Small Business Taxes: <https://www.bizfilings.com/toolkit/research-topics/managing-your-taxes/understanding-small-business-taxes>
- Слободан Марковски, Малите претпријатија и облици на ниво на сметководствено и финансиско работење, Скопје
- Спасов, д-р Сениша, Финансиско менаџирање, Економски факултет, Скопје, 1993

- Santomeri Anton, Babel David, „Financial markets, instruments and institutions“, Mc Graw Hill, 2001
- Thomas W., Zimmerer Norman M. Scarlorngh, „Essentiels of Entrepreneurship and Small Bussines“, Fifth endition, Pearson Prentice Hall, Wew Jerseu, 2008
- Toder Eric, Does the Federal Income Tax Favor Small Business?, Proceedings of the 100th Annual Conference, 2007
- Toder Eric, Tax Reform and Taxation of Small Business, Statement before the Senate Committee on Finance, June 2 2008.
- US Treasury, Actions are Needed to Eliminate Inequities in the Employment Tax Liabilities of Sole Proprietorships and Single Shareholder S Corporations, Memorandum for Deputy Commissioner for Services and Enforcement
- Вујчич, Борис, Европска монетарна економија, Загреб, 2003
- William Gale, Samuel Brown, Small Business, Innovation and Tax Policy: A Review, Brookings Institution, 2013
- Sxumpeter J., „The theory of economic development; an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle“, Cambridge, Mass, Harvard University Press, Tax facts Romania 2013
- Зарезанкова- Потевска М., Форми на организирање и здружување на големите компании и малото стопанство, големите претпријатија во економијата на Р. Македонија“
- Xhafa, Dr. Halit, Drejtimi Financiare, Tirane, 2005

Правилниците, законите и административните упатства во РМ

- УЈП: Збирка на прописи на даноците и таксите во РМ
- Службен весник на РМ, 52/01 и 96/2004
- Службен весник на РМ бр. 11/2000
- Завод за платен промет (2000) , База на податоци за мали и средни претпријатија, Скопје
- Годишен билтен: фискална политика и методи во отворена економија
- Фискален систем на РМ, Билтен-Библиотека-Скопје
- Службен весник на РМ, 96/2004
- Годишен билтен „Даночен репрезент“, В. Рафајловска, Скопје, 2004
- Билтен на Министерството са финансии 316
- Месечен билтен: Даночен практикум,
- Централен регистар (2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006,2007, 2008 2009, 2010, 2012 и 2013), База на податоци за домашни сметки и правни лица 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007,2008, 2009 2010, 2011, 2012 и 2013 Скопје
- Извештај за имплементација на Европската комисија на повелба за мали и средни претпријатија во земјите од Западен Балкан, Брисел, 2004
- Закон за сметководство (Службен весник на РМ бр. 42/93, 48/93, 6/95, Уставен суд бр. 247/95, 248/95, 271/95, 304/95, 3/96, 32/98, 39/99 и 70/01)
- Закон за трговски претпријатија (Службен весник на РМ бр. 28/96 Амандмани објавени во Службен весник бр. 7/97, 21/98, 37/98, 63/98, 39/99, 81/99, 37/00, 31/01, 06/02 и 61/02), ФИАС (2003)
- Претприемништвото во Македонија, Центар за развој на нови бизниси, Скопје, 2009
- Административни процедури за бизнис во Македонија, Скопје. ФИАС (2003)
- Народна банка на Република Македонија (2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 и 2013), Скопје
- НЕПА, Национална агенција за развој на мали и средни претпријатија
- MSM ,Observator-Izvestaj za 2013
- Dual income tax system – DIT

- Institut za Javne financije, Zagreb
- Allowance for corporate equity tax system, ACE
- Comprehensive business income tax, CBIT
- Tax expenditure system” in “Cash flow corporate tax system
- Tax expenditure system” in “Cash flow corporate tax system

Анализа-пресметувањето и обработката на примероците

- Финансиски извештаи за периодот 2010-2015, Канцеларија за финансиски услуги и сметководство, Динор консалтинг, Тетово, 2015
- Државен завод за статистика: Краткорочни статистички податоци за стопански движења во Македонија, Скопје, 2007, декември
- Статистички преглед: Национална економија и финансии, Инвестиции во основни средства, 2006
- Донаторски кредитни линии за МСП во Македонија, Проект за поддршка на Министерството за економија управуван од Европската агенција за реконструкција, септември, 2004, Скопје
- Министерство за финансии на Република Македонија (2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 и 2013), Скопје
- Институт за претприемништво и раководење со мал бизнис (декември 2000) , Slovene Entrepreneurship Observatory 2000, Марибор
- Фондација за развој на претпријатијата во Македонија (2002), Активности за мали и средни претпријатија во Македонија, Скопје.
- Регионална оцена на политиката за претпријатијата во Република Македонија OECD - EBRD 2003, Париз.

Трудови од сметководствено биро

- Обработени податоци од Бирото за финансии и сметководство, Динор консалтинг Тетово за 2003-2007
- Динор консалтинг, Биро за финансии и сметководство-Тетово, 2015, обработени податоци за периодот 2010-2015
- Пресметувањето на даноците, таксите и придонеси, земени како пример, начинот на нивните плаќање од горенаведени периоди, пресметано од Динор консалтинг, Биро за сметководство и финансии -Тетово. Сите погореспоменати примери се пресметани врз основа на податоците на приватните фирми обработени по електронски ситем од сметководствено биро
- Пресметани даноци и придонеси од плати
- Пријава за уплатени даноци и придонеси од личен доход
- Пресметана пријава за ДДВ
- Пресметана пријава за данок на добивка
- Завршни сметки на биланс на состојба и успех за 2010-2015 (за сите години посебно)